

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

ارسلان علی محمد صالح

www.ghaemiyeh.com
www.ghaemiyeh.org
www.ghaemiyeh.net
www.ghaemiyeh.ir

مقتل

امام حسین
عليه السلام

جواد محدثی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مقتل امام حسین علیه السلام

نویسنده:

گروه حدیث پژوهشکده باقرالعلوم علیه السلام

ناشر چاپی:

سازمان تبلیغات اسلامی

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۱۶	مقتل امام حسین علیه‌السلام
۱۶	مشخصات کتاب
۱۶	مقدمه‌ی مترجم
۱۷	مقدمه‌ی گروه گردآورنده‌ی متن عربی
۱۹	گوشه‌ای از شخصیت بزرگوار آن حضرت
۲۰	اشاره
۲۰	نام، کنیه و لقبهای او
۲۱	نقش انگشترش
۲۱	فرزندان او
۲۱	تولدش
۲۲	تاریخ شهادتش
۲۲	مدت عمر و امامتش و خلفای عصر او
۲۳	حادثه‌ی شهادتش
۲۳	دفاع امام حسن و امام حسین از ولایت
۲۵	اعتراض بر ولید
۲۵	اعتراض بر یزید
۲۶	پیشگویی از شهادت او
۲۶	خبر دادن خداوند به آدم از شهادت او
۲۷	پیشگویی فرشتگان از شهادتش
۳۶	خبر دادن انبیا از شهادت امام حسین
۳۷	خبر دادن پیامبر از شهادت او
۳۹	خبر دادن امیرالمؤمنین از شهادت او

۴۲	پیشگویی امام حسین از شهادتش
۴۲	پیشگویی باد از شهادتش
۴۲	پیشگویی گوسفندان اسماعیل از شهادتش
۴۲	پیشگویی شیر از شهادت او
۴۳	وصیتهای امام حسین علیه‌السلام
۴۳	وقایع نهضت حسین علیه‌السلام
۴۳	اشاره
۴۴	وصیت معاویه به فرزندش دربارهی حسین
۴۴	امتناع امام از بیعت با یزید
۴۵	برخورد امام با مروان
۴۶	نامه‌ی یزید دربارهی کشتن حسین
۴۶	حسین در کنار قبر پیامبر
۴۶	بار دوم، کنار قبر پیامبر
۴۷	دیدار امام با برادرش
۴۷	سخن امام با برادرش محمد حنفیه
۴۸	وصیت امام هنگام خروج
۴۸	دیدار با ام‌سلمه و خبر شیشه
۴۹	دیدار امام با زنان بنی‌المطلب و عمه‌هایش
۴۹	خروج امام از مدینه
۴۹	نامه‌ی او به بنی‌هاشم
۵۰	ورود امام به مکه
۵۰	دیدار او با ابن‌عباس و عبدالله بن عمر
۵۲	دیدار امام با واقدی و زراره
۵۳	حوادث کوفه و شهادت حضرت مسلم

۵۳	اجتماع شیعیان در کوفه و نامه نوشتن به امام حسین
۵۴	نامه‌ی امام به کوفیان
۵۵	نامه‌های کوفیان به یزید و ورود ابن‌زیاد به کوفه
۵۵	رفتن مسلم به خانه‌ی هانی
۵۶	عیادت ابن‌زیاد از شریک بن اعور
۵۶	ابتلای هانی و قیام مسلم
۵۹	هجوم به مسلم و امان دادن
۶۰	بردن مسلم نزد ابن‌زیاد و وصیت او
۶۱	شهادت مسلم و هانی
۶۲	در سوک مسلم و هانی
۶۲	نامه‌ی ابن‌زیاد به یزید
۶۲	رسیدن خبر شهادت مسلم به امام حسین
۶۲	بیرون آمدن امام از مکه
۶۳	سخن امام با پسر زبیر
۶۳	جلوگیری مأموران والی مکه از خرج امام
۶۳	موضع عبدالله بن جعفر در برابر خروج امام
۶۴	اشعار امام در مسیر عراق
۶۴	مصادره‌ی اموال ارسالی به یزید
۶۴	دیدار با فرزندق
۶۴	دیدار با بشر بن غالب
۶۵	نامه‌ی امام به بزرگان کوفه
۶۶	دیدار با عبدالله عدوی
۶۶	دیدار با زهیر بن قین
۶۷	خبر شهادت مسلم بن عقیل

۶۷	دیدار با ابی‌هره‌ی ازدی
۶۸	رسیدن نامه‌ی مسلم به امام حسین
۶۸	اعلام خبر شهادت مسلم و هانی و عبدالله بن یقطر
۶۸	تعبیر شدن خواب آن حضرت
۶۸	دیدار با بعضی بزرگان عرب
۶۹	دیدار امام با حر
۷۱	دیدار با عبیدالله بن حر
۷۲	ستایش امام از پسرش علی اکبر
۷۲	پرسیدن از حال کوفیان
۷۲	یادکرد امام از حضرت یحیی
۷۳	ورود به نینوا
۷۳	نامه‌های کربلا
۷۴	امام حسین در کربلا
۷۴	آمدن عمر سعد به کربلا
۷۵	دیدار امام با فرستاده‌ی عمر سعد
۷۶	آمدن شمر به کربلا و قطع کردن آب
۷۶	یاری خواهی حبیب بن مظاهر از بنی‌اسد
۷۷	دست یافتن به چشمه‌ی آب
۷۸	جنگ بر سر آب
۷۸	دیدار امام با عمر سعد
۷۸	امان‌نامه برای عباس و برادرانش
۷۹	هجوم سپاه عمر سعد به طرف امام
۷۹	تأخیر جنگ به خاطر عبادت
۸۰	حوادث شب عاشورا

۸۰	رسیدگی به شمشیر و خواندن شعر
۸۰	توصیه‌ی امام به صبر
۸۱	نجات خود، ناجوانمردی است
۸۱	اجازه‌ی امام به اصحاب که برگردند
۸۳	قسم دادن بریر، عمر سعد را
۸۳	امام حسین و سرکشی به تپه‌ها و گردنه‌های اطراف
۸۴	حوادث روز عاشورا
۸۴	خواب دیدن امام قاتل خود را
۸۵	توصیه‌ی یاران به صبر و تقوا
۸۵	دعای امام در روز عاشورا
۸۵	نصیحت بریر به کوفیان
۸۶	آمادگی عمومی در دو لشکر
۸۶	بی‌میلی امام به آغاز جنگ
۸۶	خطبه‌ی امام هنگام رویارویی با آنان
۸۷	خطبه‌ی امام برای اهل کوفه
۸۸	گفتگوی امام با کوفیان
۸۹	نزول نصرت الهی
۸۹	وامدار، همراه کشته نشود
۹۰	مژده به یاران در روز عاشورا
۹۰	ویژگیهای امام و اصحاب او
۹۰	شهادت اصحاب
۹۰	عبدالله بن عمیر
۹۱	حر بن یزید
۹۲	مسلم بن عوسجه

عمر و بن قرظہی انصاری	۹۳
اشاره	۹۳
شدت نبرد	۹۳
ابو ثمامہی صائدی	۹۴
سعید بن عبد اللہ حنفی	۹۴
حبیب بن مظاہر	۹۴
زہیر بن قین	۹۵
نافع بن ہلال	۹۵
یزید بن زیاد ابوالشعثاء	۹۶
جون، غلام ابوذر	۹۶
دو جوان غفاری	۹۶
دو جوانمرد جابری	۹۷
حنظلہ بن اسعد شبامی	۹۷
عابس و شوذب	۹۷
عمر و بن خالد صیداوی	۹۷
بریر بن حضیر	۹۸
اسلم بن عمرو، غلام امام حسین	۹۹
جنادہ بن حرث	۹۹
عمر و بن جنادہ	۹۹
جوانی فرزند شہید	۹۹
شہدای اہل بیت	۱۰۰
علی اکبر	۱۰۰
اشاره	۱۰۰
خون پاک	۱۰۲

عبدالله بن مسلم	۱۰۲
جعفر بن عقیل بن ابی طالب	۱۰۳
عبدالرحمن بن عقیل	۱۰۳
محمد بن عبدالله بن جعفر بن ابی طالب	۱۰۳
عون بن عبدالله بن جعفر بن ابی طالب	۱۰۳
قاسم بن حسن	۱۰۳
ابوبکر بن علی بن ابی طالب	۱۰۵
عمر بن علی بن ابی طالب	۱۰۵
عثمان بن علی بن ابی طالب	۱۰۵
جعفر بن علی بن ابی طالب	۱۰۶
عبدالله بن علی بن ابی طالب	۱۰۶
عباس بن علی	۱۰۶
اشاره	۱۰۶
مرثیه	۱۰۸
شهادت شیرخواره	۱۰۹
اشاره	۱۰۹
شهادت نوزادی در روز عاشورا	۱۱۱
دودمان امام حسین در زیارت ناحیه‌ی مقدسه	۱۱۱
نامهای شهدای اهل بیت و مدفن آنان	۱۱۲
به میدان رفتن امام	۱۱۳
حمله‌ی ۱	۱۱۳
اشاره	۱۱۳
هجوم به خیمه‌های امام حسین	۱۱۳
تسلط امام به آب	۱۱۴

۱۱۴	اصابت تیر بر پیشانی امام
۱۱۵	عریان ساختن جسم مطهر امام
۱۱۵	وداع امام حسین
۱۱۶	سیب بهشتی
۱۱۷	حمله‌ی ۲
۱۱۷	اشاره
۱۱۷	عبدالله بن حسن
۱۱۸	امام حسین و مسلم بن رباح
۱۱۸	بیرون آمدن زینب از خیمه
۱۱۸	هجوم بر امام
۱۱۹	دعای امام در واپسین لحظات زندگی
۱۱۹	فاجعه‌ی بزرگ
۱۲۰	قاتل تبهکار
۱۲۱	دفاع اسب از آن حضرت
۱۲۱	دفن آن حضرت و یارانش
۱۲۱	اشاره
۱۲۱	امام سجاد و دفن امام
۱۲۳	اثر انبان بر گرده‌ی امام
۱۲۳	خریدن محل دفن
۱۲۳	محل دفن سر مطهر
۱۲۴	حوادث پس از شهادت امام
۱۲۴	برخاستن غبار هنگام شهادتش و ندای آسمانی
۱۲۴	اسب امام حسین
۱۲۵	غارت جامه‌های امام

۱۲۷	غارت و آتش زدن خیمه‌ها
۱۲۹	اسب تاختن بر بدن مطهر
۱۲۹	فرستادن سر امام و اصحاب نزد ابن‌زیاد
۱۳۰	کوچیدن اهل‌بیت امام
۱۳۰	اسیران اهل‌بیت
۱۳۱	شنیده شدن ندای امام
۱۳۳	اسارت و شهادت طفلان مسلم
۱۳۵	اهل‌بیت در کوفه
۱۳۶	خطابه‌ی حضرت زینب
۱۳۷	خطابه‌ی فاطمه‌ی صغری
۱۳۸	خطابه‌ی ام‌کلثوم
۱۳۹	خطابه‌ی امام سجاد در کوفه
۱۳۹	سر مطهر در کوفه
۱۴۰	ابن‌زیاد و سر مطهر
۱۴۲	سخن جندب در مجلس ابن‌زیاد
۱۴۳	بردن اهل‌بیت به شام
۱۴۵	اهل‌بیت در شام
۱۴۹	خطبه‌ی حضرت زینب در شام
۱۵۱	خطابه‌ی امام سجاد در مجلس یزید
۱۵۵	خروج اهل‌بیت از شام
۱۵۶	ورود اهل‌بیت به کربلا
۱۵۶	جابر کنار قبر حسین
۱۵۷	بازگشت اهل‌بیت به مدینه
۱۵۸	سوگواری مدینه

۱۵۹	ورود اهل بیت به خانه‌ی پیامبر
۱۵۹	سیاهپوشی
۱۵۹	مرثیه و گریه بر امام حسین علیه السلام
۱۵۹	کراهت گریه، مگر بر حسین و اهل بیت
۱۵۹	پاداش گریه بر حسین علیه السلام و شعر سرودن درباره‌ی او
۱۶۰	گریه‌ی پیامبران و معصومان
۱۶۰	گریه‌ی زکریا بر حسین
۱۶۱	گریه‌ی پیامبر خدا
۱۶۲	گریه‌ی حضرت فاطمه
۱۶۲	گریه‌ی امام سجاد بر پدر بزرگوارش
۱۶۳	عزاداری امام سجاد بر پدر بزرگوارش
۱۶۳	گریه‌ی امام محمد باقر
۱۶۴	گریه‌ی امام صادق بر حسین
۱۶۴	عاشورا، روز گریه
۱۶۵	گریه و اندوه امام کاظم بر حسین
۱۶۶	گریه‌ی امام رضا بر حسین
۱۶۶	گریه‌ی خاندان پیامبر و اصحاب بر امام حسین علیه السلام
۱۶۶	گریه‌ی ام سلمه
۱۶۷	گریه‌ی همسر امام
۱۶۷	گریه‌ی فاطمه دختر امام حسین
۱۶۸	گریه‌ی شخصی از بنی اسد
۱۶۸	گریه‌ی فرشتگان
۱۶۹	نوحه‌ی جن
۱۶۹	گریه‌ی همه‌ی کائنات بر حسین بن علی

۱۷۱	مرثیه‌های رباب
۱۷۲	مرثیه‌ی زینب کبری
۱۷۲	مرثیه‌ی دختران عقیل
۱۷۳	مرثیه‌ی شاعران، تابعین و علما
۱۷۳	مرثیه‌های فرشتگان و جنیان
۱۷۴	پاورقی
۱۹۴	درباره مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

مقتل امام حسين عليه السلام

مشخصات کتاب

عنوان قراردادی : موسوعه شهادة المعصومین علیهم السلام . فارسی . برگزیده

عنوان و نام پدیدآور: مقتل امام حسین علیه السلام/ گردآورنده گروه حدیث پژوهشکده باقرالعلوم علیه السلام؛ ترجمه جواد محدثی.

وضعیت ویراست : ویراست ۳؟

مشخصات نشر: تهران: سازمان تبلیغات اسلامی، شرکت چاپ و نشر بین الملل، ۱۳۸۴.

مشخصات ظاهری [۳۳۷ : ص.]

شابک : ۲۴۰۰۰ ریال : چاپ پنجم: ۳-۲۶-۷۱۲۶-۹۶۴ ؛ ۴۳۰۰۰ ریال : چاپ دهم: ۷-۲۶-۷۱۲۶-۹۶۴-۹۷۸

یادداشت : چاپ پنجم: بهار ۱۳۸۵.

یادداشت : چاپ دهم : ۱۳۸۹.

یادداشت : بالای عنوان : مقتل چهارده معصوم علیهم السلام

یادداشت: کتاب حاضر ترجمه جلد دوم کتاب "موسوعه شهادہ المعصومین علیہم السلام" گردآوری گروه حدیث پژوهشکده باقرالعلوم علیہ السلام، محمود لطیفی ... [و دیگران] است کہ مربوط بہ "امام حسین (ع)" است.

یادداشت: کتانبامه: ص. [۲۹۵] - ۳۰۱؛ همچنین به صورت زیر نویس

دادداشت : نامه.

عنوان دیگر: مقتل چهارده معصوم علیهم السلام.

موضوع: حسین بن علی (ع)، امام سوم، ۴- ۶۱ق.

موضوع: چهارده معصوم -- سرگذشتنامه

موضوع : واقعہ کربلا، ۶۱ق.

موضوع : چہارده معصوم -- شہادت

موضوع: احادیث شیعہ -- قرن ۱۴

شناسه افزوده : محدثی، جواد، ۱۳۳۱، - مترجم

شناسه افزوده : سازمان تبلیغات اسلامی. پژوهشکده باقرالعلوم (ع). گروه حدیث

شناسه افزوده : سازمان تبلیغات اسلامی. شرکت چاپ و نشر بین الملل

رده بندی کنگره : BP۳۶/م۴۲۷۰۸۴۶۱۳۸۴

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۹۵

شماره کتابشناسی ملی : ۱۰۴۹۷۹۰

مقدمه‌ی مترجم

با پاکترین ستایشها به آستان پروردگار بزرگ و خالصترین درودها به ساحت والای حضرت رسول صلی الله علیه و اله و سلم و اهل بیت پاک و معصوم آن حضرت، بوژه خاتم اوصیا، موعود امتها، منجی انسانها، حضرت بقیة الله علیه السلام، ضرورت تدوین مقتل

معصومین علیهم السلام و پاسخگویی به این نیاز مبرم در جامعه‌ی اسلامی و شیعی ما، گروهی را مصمم ساخت که مجموعه‌ی مقتلهای چهارده معصوم را در چندین مجلد به زبان عربی فراهم آورند. یکی از آن مجلدات، ویژه‌ی حضرت اباعبدالله الحسین علیه السلام بود. همان ضرورت ایجاب می‌کرد که این مجموعه به فارسی نیز برگردانده شود تا اقشار وسیعتری بتوانند از آن بهره گیرند؛ بخصوص مقتل سیدالشهدا علیه السلام و حوادث واقعیه‌ی عاشورا که از جایگاه والا و اولویت برخوردار بوده است. خرسندم و خدا را شاکرم و منت‌پذیر الطاف اهل بیت عصمت و طهارتم که توفیق ترجمه‌ی جلد مخصوص امام حسین علیه السلام و وقایع کربلا را نصیب من کرد. در این تلاش، ترجمه‌ای روان و نگارشی ساده و دور از تصنع و آوردن عباراتی گویا و شیوا پیوسته مد نظر مترجم بوده است. امید است به این مقصود دست یافته باشد. برای مطالعه کنندگان این ترجمه نکاتی را شایسته‌ی یادآوری می‌دانم: الف. در متن عربی، در سلسله‌ی سند احادیث و نقلهای تاریخی نام افرادی آمده است. در ترجمه، برای کاهش حجم کتاب و احساس بی‌نیازی از نامها، اسامی واسطه‌های نقل آورده نشد و به ناقل سخن و آخرین واسطه‌ی سند اکتفا گردید. ب. در پاورقیهای متن عربی برای هر نقل، متعددی یاد شده است در ترجمه تنها به اولین مأخذ که اصلترین و کاملترین نقل را داشته، بسنده شد. ج. اشعاری که به عنوان مرثیه‌ی امام حسین علیه السلام و پرداختن به حادثه‌ی عاشورا و مصائب کربلا از خود اهل بیت علیهم السلام نقل شده بود، ترجمه شد، ولی بخشی از مرثیه‌های شاعران دیگر در عصر ائمه [صفحه دوازده] یا پس از آنان که در اواخر کتاب بود، ترجمه نشد. به دلیل آنکه مرثیه‌های عربی سرایان، برای فارسی زبانان و مخاطبین این کتاب، اغلب بی‌فایده است و ترجمه‌ی اشعار هم طبعاً جاذبه و شیرینی متن اصلی را ندارد. علاقمندان به اشعار مرثیه باید به مجموعه‌های اشعار فارسی در این زمینه مراجعه کنند. د. در مواردی محدود و انگشت شمار نیز که دو نقل تاریخی مشابه و تکراری بود، نقل مکرر ترجمه نشد. بعضی از اشعار عربی هم که به تناسب برخی مطالب آمده بود و احساس می‌شد ترجمه‌ی دقیق و کامل آنها چندان ضروری نیست، به ترجمه‌ای فشرده از مضمون آنها اکتفا شد که البته این موارد نیز اندک است، و به هر حال سعی شد شماره‌های نقلها در ترجمه و متن اصلی، همسان و بی‌تغییر باقی بماند. امید است این اثر، مورد رضای خداوند و قبول اهل بیت علیهم السلام و عنایت حضرت اباعبدالله الحسین علیه السلام قرار گیرد و مؤلفان محترم و مترجم ناچیز را مشمول توجهات خاص خویش قرار دهند، ان شاء الله. جواد محدثیقم - شهریور ۱۳۸۱، جمادی الثانی ۱۴۲۳ [صفحه سیزده]

مقدمه‌ی گروه گردآورنده‌ی متن عربی

قال الامام الصادق علیه السلام: «نفس المهموم لظلمنا تسیح و همه لنا عباد» [۱] گذشته از احادیثی که در کتب روایی از مظلومیت ائمه‌ی معصوم علیهم السلام و کیفیت شهادت ایشان و بعضی حوادث جانسوز خبر داده‌اند می‌توان کتابها و جزواتی را که به نام «مقتل»، جریان شهادت یکی از معصومین و بویژه حضرت امام حسین علیه السلام را گزارش کرده‌اند، اولین یا حداقل پس از موضوع سقیفه و فدک، دومین موضوع در تاریخ نگاری سیاسی شیعه به حساب آورد. کلمه‌ی «مقتل» به معنی جای کشتن و زمینی است که کسی در آنجا کشته شده باشد (قتلگاه). همچنین به کتابی که درباره‌ی واقعیه‌ی کربلا تألیف شده باشد مقتل می‌گویند. [۲]. گاهی مجالس تعزیه را نیز مقتل می‌گویند. [۳]. گزارشگران حادثه‌ی کربلا- و در مرحله‌ی نخست اهل بیت مظلوم و اسیر و شهیدان آن حادثه‌ی عظیم، اولین مقتل خوانان تاریخ شیعه بوده‌اند و کسانی که توانسته‌اند دیده‌ها و شنیده‌های خود را در مورد آن حادثه بر چهره‌ی کاغذ بنگارند اولین مقتل نویسان به شمار می‌آیند. حکومتگران ستمگر اموی پس از آفرینش آن جنایت هولناک، تمام توان خود را برای زدودن آثار آن به کار گرفتند و گزارشگران حوادث را جهت دادند تا جز ثنای ستم پیشگان سخنی نگویند و جز تأیید حکومت ظالمانه‌ی آنان گزارشی نویسند و از نوشتن ضعفها و خیانتها و جنایتها بر حذر باشند تا بدین وسیله جلو شورشهای بعدی را بگیرند و راه مبارزه با طغیان و سبکسری اموی به فراموشی سپرده شود و این، شیوه‌ی همیشگی ستمگران تاریخ

است. پس از انقراض سلطه‌ی اموی برای تدوین و نشر حماسه‌ی عاشورا و دیگر عاشوراها قبل از سال ۶۱ و پس از آن فرصتی فراهم شد، اما با گسترش جنایات مشابه بنی‌عباس و احضارهای مکرر حضرت صادق علیه‌السلام به دربار طاغوت و شهادت موسی بن جعفر علیه‌السلام در زندان جنایتکاران [صفحه چهارده] و غربت جانسوز امام رضا علیه‌السلام در خراسان، متوکلها بار دیگر کوشیدند تا جنایت را پنهان و کتمان کنند و آثار جنایت را شخم بزنند و زبان گویندگانی چون ابن‌سکیت را از حلقوم بیرون کشند [۴] و دست نویسندگان را چون زائران کربلا قطع کنند. [۵] این است که از آن همه آثاری که در زندگی و آثار معصومین به دست شیعیان دلسوخته نوشته شد و بویژه از مقاتل و شرح حالها امروز جز نامی در ستون فهرست کتابهای مؤلفین باقی نمانده است. مرحوم حاج آقا بزرگ در ذیل عنوان مقتل، شش مورد با نام مقتل و ۵۹ مورد با نام مقتل اباعبدالله الحسین علیه‌السلام و سه مورد با نام مقتل الحسین آورده، همچنان که چهارده مورد با نام مقتل امیرالمؤمنین علیه‌السلام و نیز مقتل الحسن بن علی علیه‌السلام و مقتل علی بن الحسین علیه‌السلام و مقتل عباس بن امیرالمؤمنین و مقتل زیدالشهید و مقتل اولاد مسلم و مقتل حجر بن عدی و... برشمرده است. [۶]. در این میان اولین مقتل حضرت امام حسین را اصبع بن نباته مجاشعی، یکی از خواص اصحاب حضرت امیرالمؤمنین علیه‌السلام و فرماندهی شرطه‌ی الخمیس [۷] در جنگ صفین نوشته که بنا به قول صاحب ذریعه پس از صدم هجری و بنا به نظر صاحبان برخی منابع در سال ۶۴ وفات یافته است. پس از او جابر بن یزید جعفی متوفای سال ۱۲۸ از اصحاب امام باقر و ابومخنف لوط بن یحیی متوفای ۱۷۰، نویسندگی مقتل الحسن و مقتل الحسین و مقتل امیرالمؤمنین و دیگر، نصر بن مزاحم منقری متوفای ۲۱۲، نویسندگی کتاب واقعه‌ی صفین و ابن‌واضح یعقوبی صاحب تاریخ یعقوبی متوفای ۲۹۴ و شیخ صدوق، محمد بن علی بن الحسین قمی متوفای ۳۸۱ و شیخ طوسی متوفای ۴۶۰ قلم بررسی گرفته و مقتل نوشته‌اند ولی جز بخشهایی از مقتل ابومخنف که از تاریخ طبری استخراج و تنظیم و چاپ شده هیچ یک در اختیار نیست. کتابهای زیادی نیز در موضوع مقتل نوشته شده که با عنوان مقتل نامگذاری نشده است که از آن جمله کتاب روضه‌الشهدا نوشته‌ی حسین بن علی کاشفی بیهقی متوفای ۹۱۰ می‌باشد - که گرچه خیلی معتبر نیست - به سبب نثر شیرین و مسجعی که داشت، خواندن آن در مجالس سوگواری متعارف شد و شهرت یافت تا آنجا که ذاکران و مقتل خوانان مجالس عزاداری روضه‌خوان نامیده شدند. عده‌ای گمان کردند اشتها این کتاب به دلیل آن است که اولین کتاب [صفحه پانزده] مقتل در زبان فارسی است [۸] در صورتی که خود روضه‌الشهدا جملات و اشعاری را به زبان فارسی از مقتل الشهدای ابوالمخافه رازی از شعرای زبردست عهد غیاث‌الدین محمد بن ملک‌شاه متوفای ۵۱۱ و سلطان مسعود بن محمد بن ملک‌شاه سلجوقی متوفای ۵۴۷ نقل می‌کند، و صاحب ذریعه کتاب دیگری را نیز به نام مقتل الشهدا، نوشته‌ی شخصی متخلص به عاصی - که تاریخ نسخه برداری آن به ۸۸۷ ق. می‌رسد و به زبان فارسی نوشته شده است - بر روضه مقدم می‌شمرد. [۹] به احتمال زیاد اشتها مقتل خوانان به روضه خوان و نیز شهرت کتاب ملاحسین کاشفی به علت همزمان بودن تألیف کتاب با روی کار آمدن صفویه و جایگزین شدن مقتل خوانی به جای شاهنامه خوانی در شب نشینها بوده است. مخصوصاً که نثر زیبای آن تا حدودی آهنگ حماسی دارد. نیز کتاب اکسیر العبادات فی اسرار الشهادت نوشته‌ی ملا آقا بن عابد شیروانی دربندی متوفای ۱۲۸۶ ق است که ترجمه‌ی فارسی آن معروف به اسرار الشهادت دربندی، کتاب مبسوطی در مقتل است. جالب اینکه ۶ عنوان دیگر از کتابهای مقتل به همین نام است که همگی در دوره‌ی قاجاریه نوشته شده‌اند. [۱۰]. از جمله کتابهایی در مقتل حضرت سیدالشهدا که امروزه مورد توجه است لهوف، نوشته‌ی دانشمند پرهیزکار علی بن موسی بن جعفر بن طاووس متوفای ۶۶۴ ق و نفس المهموم نوشته‌ی محدث محقق حاج شیخ عباس قمی متوفای ۱۳۵۹ ق و مقتل الحسین نوشته‌ی عبدالرزاق موسوی مرقم متوفای ۱۳۹۱ ق و حدود یکصد مجلد دیگر به زبان فارسی و عربی و اردو و ترکی است که هر یک امتیازات خاص و تأملات گوناگونی دارد. آنچه در این میان توجه کردنی است اینکه گرچه در ذریعه حدود ۱۴ عنوان مقتل امیرالمؤمنین علیه‌السلام ذکر شده [۱۱] اما در کتابخانه‌های فعلی مراکز علمی، کتابهایی که مقتل ویژه‌ی یکی از ائمه‌ی معصوم علیهم‌السلام - جز حضرت سیدالشهدا

- باشد به تعداد انگشتان دست نمی‌رسد و این خود ضمن اینکه برای محققان و نویسندگان باید محل تأمل باشد، نشانگر بعد دیگری از آثار کوشش شیعه در حفظ خاطره‌ی کربلا- و مجالس عزاداری است که سالیانه و ماهیانه در جای جای سرزمینهای اسلامی برگزار می‌شده و می‌شود. بایسته‌ی امروز محققان و اندیشمندان کنکاش عمیق و فراگیر در متون تاریخی و روایی [صفحه شانزده] موجود بین سنی و شیعه برای استخراج و تکمیل و تهذیب ظریفانه و شجاعانه‌ی همه‌ی ابعادی است که می‌تواند از شهادت معصومین علیهم السلام تصویری واقعی و متناسب و هماهنگ با زندگی و سیره‌ی الهی آن هادیان بحق بر صفحه‌ی آفاق و بر پهنه‌ی زمین بپراکند و در گوش انسانهای تمامی عصرها و نسلها سرود صداقت و شجاعت و مردانگی و مروت بسراید. اما این کتاب: در سال ۱۳۶۶ بعضی از مسئولان سازمان تبلیغات اسلامی پیشنهاد کردند برای تهیه‌ی مقتل معتبر معصومین علیهم السلام لازم است در سازمان حرکتی آغاز شود، زیرا در مجالس و محافل مختلف سخن از این بوده که در بعضی از مجالس عزاداری اهل بیت علیهم السلام و برخی گویندگان مذهبی و مرثیه سرایان مطالبی مطرح می‌کنند که مأخذ و سند معتبری نداشته و روز به روز هم سینه به سینه نقل و بیان می‌شود و چه بسا موجب وهن و اهانت به مقام عصمت و عزت اهل بیت می‌گردد. نظر مورد اتفاق اندیشمندان صاحب نظر، جلوگیری از این گونه مطالب بی‌اساس و بلکه مضر است. یکی از راههای پذیرفتنی و قابل اجرا برای جلوگیری از این شیوه‌ها، تهیه‌ی مقتلی جامع و از منابع معتبر است که در تنظیم آن، مبانی اعتقادی شیعه و معیارهای پذیرش اخبار و حدیث تا حد امکان مراعات شده باشد. در اجرای این پیشنهاد با یکی از پژوهشگران علاقمند تماس حاصل شد تا کار را شروع کرده و طرح و نمونه‌ی کار را به سازمان ارائه دهد تا در صورت تصویب، امکانات لازم برای ادامه‌ی کار تهیه شود. ولی متأسفانه پس از گذشت چند سال و حادثه‌ی ناگواری که برای آن پژوهشگر محترم رخ داد این کار به جایی نرسید تا اینکه چهار سال پیش موضوع مجدداً مطرح شد و جناب حجة الاسلام والمسلمین محمدی عراقی ریاست محترم سازمان تبلیغات اسلامی تأکید کردند که این مهم را گروه حدیث پژوهشکده‌ی باقرالعلوم علیه السلام به عهده گیرد. مقدمات کار فراهم شد و پس از مشورت و تبادل نظر با محققان و صاحب نظران، طرح کار جمع‌آوری و تنظیم گردید و استخراج مطالب مربوط به مقتل، از منابع اولیه و مستند تاریخی و حدیثی آغاز شد و پس از استخراج و دسته‌بندی مطالب مقرر گردید در مورد هر معصوم مطالب در چند فصل به شرح زیر تنظیم می‌شود. در فصل اول با عنوان «فی نبذة من شخصيته» به شخصیت مورد نظر اشاره‌ای بشود و سپس تاریخ ولادت و تاریخ شهادت و مدت عمر و امامت و نظر مورد تأیید نویسندگان و القاب و کنیه و نام پدر و مادر و فرزندان در حد نیاز و مختصر بیاید. [صفحه هفده] در فصل دوم با عنوان «فی مأساته»، اذیت و آزار و شکنجه‌هایی که در حیات معصومین علیهم السلام به آنها می‌شد ذکر شود. در فصل سوم با عنوان «فی الاخبار عن شهادته»، خبرهایی که پروردگار و پیامبر و معصومین دیگر در مورد شهادت هر معصوم داده‌اند آورده شود. در فصل چهارم با عنوان «فی وصایاه» وصیتهای هر معصوم نقل گردد. در فصل پنجم با عنوان «فی احتضاره»، وقایعی که در زمان مریضی معصوم که منتهی به شهادت آن بزرگوار شده بیان می‌شود. [۱۲]. در فصل ششم با عنوان «فی کیفیة شهادته»، آنچه به شهادت و سبب شهادت آن بزرگواران مربوط می‌شده آورده شده است. فصل هفتم به مسائل تجهیز معصوم، یعنی غسل و کفن و نماز و دفن و... آن بزرگواران اختصاص یافته که با عنوان «فی تجهیزه» آمده است. فصل هشتم با عنوان «فیما وقع بعد شهادته» آمده که در آن قضایا و اتفاقاتی که بعد از شهادت هر معصوم رخ داده بیان شده است. در فصل نهم اشعار و جملاتی که در مصیبت معصوم گفته شده - چه از معصومین یا از اصحاب و یاران و افراد نزدیک به زمان ائمه علیهم السلام - آورده شده است. [۱۳]. در خاتمه از همه‌ی محققان و صاحب نظران و خوانندگان عاجزانه درخواست می‌کنیم برای کاملتر شدن این مجموعه در چاپهای بعدی نظرات خود را به این مرکز ارائه کنند. انه خیر ناصر و معین گروه حدیث پژوهشکده‌ی باقرالعلوم علیه السلام [صفحه ۱]

اشاره

سید بن طاووس در ضمن حدیثی روایت کرده است: پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم به مسجد آمد و به بلال دستور داد تا مردم را فراخواند. مردم در مسجد گرد آمدند. رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم روی دو پای خود ایستاد، در حالی که آن دو (حسن و حسین علیهما السلام) بر دوش او بودند. فرمود: ای مردم! آیا خبر دهم شما را که بهترین مردم از نظر جد و جده کیست؟ گفتند: آری ای پیامبر خدا. فرمود: حسن و حسین، جدشان پیامبر خداست که سرور رسولان است و جده‌اش خدیجه دختر خویلد که سرور زنان بهشتی است. آیا به شما خبر دهم که بهترین مردم از نظر پدر و مادر کیست؟ گفتند: آری ای پیامبر خدا. فرمود: حسن و حسین، پدرشان علی بن ابی طالب علیه السلام است و مادرشان فاطمه، دختر خدیجه که سرور زنان جهان است. ای مردم! آیا به شما خبر دهم که بهترین مردم از نظر دایی و خاله کیست؟ گفتند: آری ای پیامبر خدا. فرمود: حسن و حسین، دایی آن دو قاسم پسر پیامبر است و خاله‌ی آنان زینب دختر پیامبر. سپس فرمود: خداوندا! تو می‌دانی که حسن و حسین در بهشتند و پدرشان در بهشت است، مادرشان در بهشت است، عمو و عمه‌ی آنان در بهشت است، دایی آنان در بهشت است، خاله‌ی آنان در بهشت است؛ هر کس آن دو را دوست بدارد در بهشت است و هر کس آن دو را دشمن بدارد در دوزخ است. [۱۴]. ۲۰-۲- سید محسن امین گفته است: سرور و مولای ما، امام فرزندان امام، برادر امام و پدر امامان، حسین شهید، پسر امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام یکی از دو دسته گل پیامبر صلی الله علیه و اله و سلم و دو نواده‌ی او و جانشین او در میان امت [صفحه ۲] پیامبر، از بزرگترین شخصیت‌های اسلام، بلکه از بزرگترین شخصیت‌های عالم وجود است. وی علاوه بر شرافت دودمان و بزرگواری اصل و تبار و فرزندی سالار انبیا و سرور اوصیا، و پاره‌ی تن حضرت زهرا علیها السلام سرور زنان بودن، گرامیترین صفات و بهترین اخلاق و بزرگترین کارها و برترین فضیلتها و منقبتها را داشت و کاری کرد که همانند آن نه پیشتر شنیده شده بود و نه بعدها به گوش رسید، یعنی فدا کردن جان و مال و خاندان در راه احیای دین و آشکار ساختن رسواییهای منافقان، از بزرگواری و بلند همتی و عزت نفس و شجاعت و دلاوری و صبر و پایداری جلوه‌های حیرت آوری آشکار کرد. [۱۵].

نام، کنیه و لقبهای او

ابن شهر آشوب گفته است: نامش حسین است. در تورات «شیر» و در انجیل «طاب» است. کنیه‌ی او ابو عبدالله و کنیه‌ی خاص او ابوعلی است. لقبهای او عبارت است از: شهید رستگار، نواده‌ی دوم، پیشوای سوم، مبارک، پیرو رضای الهی، تحقق بخش صفات خدا، خود را فدا کننده برای خدا، یاور اولیای الهی، انتقام گیرنده از دشمنان خدا، پیشوای مظلوم، اسیر محروم، شهید آمرزیده، کشته‌ی سنگباران شده، امام شهید، ولی رشید، جانشین بر حق، مطرود تنها، قهرمان باصلابت، پاک وفادار، پیشوای پسندیده، دارای نسب والا، انفاق کننده‌ی برخوردار، ابو عبدالله حسین بن علی، خاستگاه امامان، شفیع امت، سرور جوانان بهشتی، مایه‌ی پند هر زن و مرد باایمان، صاحب محنت و آزمون بزرگ و حادثه‌ی عظیم، مایه‌ی پند مؤمنان در سرای گرفتاری، شایسته‌ترین به پیشوایی، کشته شده در کربلا، یحیای باتقوای دوم، فرزند پیامبر شهید زکریا، حسین بن علی مرتضی، زیور کوشندگان، چراغ اهل توکل، افتخار امامان هدایت یافته، پاره‌ی جگر سرور رسولان، فروغ خاندان فاطمی، چراغ دودمانهای علوی، شرافت نهالهای خاندانهای رضوی، کشته به دست بدترین انسانها، نواده‌ی نوادگان، خونخواه روز قیامت، گرامیترین خاندانها، برترین خانواده‌ها، پربرترین درخت، درخشانترین ماه، بزرگ گرامی، باوقار و پاک و آشکار، بزرگمردترین انسان زمان خویش، عزیزترین مردم در سرشت، هوشمندترین، باوفاترین، پاک ریشه‌ترین، زیباترین و بهترین خلق، پاره‌ای از نور، شادمانی دل [صفحه ۳] رسول، پیراسته از دروغ و ناروا، شکیی در تحمل رنجها و آزارها، با دلی گشاده، برگزیده‌ی خدای فرمانروا و چیره، حسین بن علی بن ابی طالب

علیه السلام. ابوالفضل همدانی گفته است: کسی که پدرش رسول و مادرش بتول است، گواه او تورات و انجیل و یاور او تأویل و تنزیل است، و بشارت دهندگان به او جبرئیل و میکائیلند. دست حق غذایش داده، در دامن اسلام تربیت شده و از پستان ایمان شیر خورده است. اربلی گفته است: اکمال الدین گفته است: کنیه اش تنها «ابوعبدالله» است، لیکن لقبهای او بسیار است: رشید، طیب، وفی، زکی، مبارک، تابع رضای خدا، سبط. همه‌ی این لقبها بر او اطلاق می‌شد. زکی، مشهورترین لقب اوست ولی والاترین لقبش آن است که رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم درباره‌ی او و برادرش فرموده است که این دو سروران جوانان اهل بهشتند، پس، این لقب، گرامیترین لقبهاست. همچنین سبط که در حدیث صحیح از پیامبر خدا آمده است که فرمود: حسین، سبطی از سبطهاست. [۱۶].

نقش انگشترش

صدوق گفته است: امام صادق علیه السلام از پدرش امام باقر علیه السلام روایت کرده است که فرمود: حسین بن علی علیه السلام دو انگشتر داشت. نقش یکی از آنها «لا اله الا الله» بود و نقش دیگری «ان الله بالغ امره». نقش انگشتر امام سجاد علیه السلام چنین بود: «خزى و شقى قاتل الحسين بن على» (قاتل حسین بن علی، خوار و بدبخت شد). [۱۷]. از امام صادق علیه السلام روایت است که بر دو انگشتر امام حسن و امام حسین علیهما السلام نوشته شده بود «حسبی الله» [۱۸].

فرزندان او

شیخ مفید گفته است: امام حسین علیه السلام شش فرزند داشت: ۱- علی اکبر که کنیه اش ابومحمد و مادرش شاه زنان دختر یزدگرد بود. ۲- علی اصغر که با پدرش در کربلا به شهادت رسید، مادرش لیلی دختر ابی مره‌ی [صفحه ۴] ثقفی بود ۳- جعفر بن حسین که از او نسلی نمانده است ۴- عبدالله که در کودکی همراه پدرش شهید شد، در دامن پدرش بود که تیری به او خورد و او را کشت ۵- سکینه که مادرش رباب بود ۶- فاطمه که مادرش ام اسحاق، دختر طلحه بن عبیدالله تمیمی بود. [۱۹]. ابن طقطقی گفته است: او را پنج فرزند بود: ۱- علی، امام زین العابدین ۲- علی اکبر که در کربلا شهید شد ۳- علی اصغر که در کربلا تیری به او خورد و در گذشت ۴- عبدالله که در کربلا همراه پدرش شهید شد ۵- جعفر که مادرش از قضاعه بود. [۲۰]. ابن شهر آشوب گفته است: فرزندان آن حضرت عبارتند از: علی اکبر شهید که مادرش لیلی دختر ابی مره‌ی ثقفی است، علی اوسط که امام است و علی اصغر که این دو از شهربانویند و محمد و عبدالله شهید که هر دو از یک مادرند که رباب، دختر امرء القیس است و جعفر که مادرش از قضاعه است. دختران آن حضرت نیز عبارتند از: سکینه که مادرش رباب است، فاطمه که مادرش ام اسحاق دختر طلحه است و زینب. نسل امام حسین علیه السلام از یک پسر که امام زین العابدین است و دو دختر تداوم یافته است. [۲۱].

تولدش

طوسی گفته است: روز سوم شعبان حسین بن علی علیه السلام متولد شد. در توقیعی که برای قاسم بن علاء همدانی وکیل امام عسکری علیه السلام صادر شد، آمده است که مولای ما حسین علیه السلام روز پنجشنبه سوم شعبان به دنیا آمده است. پس، آن را روزه بگیر. [۲۲]. طبرسی گفته است: روز سه شنبه در مدینه به دنیا آمد. نیز گفته‌اند: روز پنجشنبه سوم شعبان، یا پنجم شعبان سال چهارم هجری، یا آخر ربیع الاول سال سوم هجری، و اینکه میان او و امام حسن علیه السلام جز زمان یک بارداری فاصله نبود و فاصله‌ی بارداری یک سال است. [۲۳]. طبرانی گفته است: [صفحه ۵] علی بن عبدالعزیز گفته است: زبیر بن بکار گفته است: حسین بن علی علیه السلام پنج شب گذشته از ماه شعبان سال چهارم هجری متولد شده است. [۲۴]. ابن نما گفته است: تولد امام

حسین علیه السلام پنجم شعبان سال چهارم هجری بوده است. نیز سوم شعبان، اواخر ماه ربیع الاول سال سوم، پنجم یا سوم جمادی الاولی سال چهارم هجری هم گفته شده است. مدت بارداری برای او شش ماه بود. جز او و حضرت عیسی و به نقلی یحیی بن زکریا کسی شش ماهه به دنیا نیامده است. [۲۵]. ابن سعد گفته است: حضرت فاطمه علیها السلام پس از گذشتن پنج شب از ذی قعدة سال سوم هجری، امام حسین علیه السلام را باردار شد و فاصله‌ی میان آن و ولادت امام حسن پنجاه شب بود. امام حسین چند شب از شعبان گذشته، در سال چهارم هجری به دنیا آمد. [۲۶]. به گفته‌ی ابن شهر آشوب: امام حسین علیه السلام در سال خندق در مدینه به دنیا آمد، روز پنجشنبه یا سه‌شنبه، پنجم شعبان سال چهارم هجری، ده ماه و بیست روز پس از برادرش امام حسن علیه السلام و روایت شده که میان تولد او و برادرش امام حسن علیه السلام به اندازه‌ی یک بارداری فاصله بوده است. زمان بارداری شش ماه است. [۲۷]. شهید گفته است: وی آخر ربیع الاول سال سوم هجری در مدینه به دنیا آمد. نیز گفته شده روز پنجشنبه سیزدهم ماه رمضان [۲۸]. می‌گوییم: مشهور و قول برگزیده آن است که حضرت در روز سوم ماه شعبان سال چهارم هجری در مدینه منوره به دنیا آمده است.

تاریخ شهادتش

کلینی گفته است: در ماه محرم سال ۶۱ هجری در حالی که ۵۷ سال و چند ماه داشت، از دنیا رفت. عیبدالله بن [صفحه ۶] زیاد ملعون در عهد خلافت یزید بن معاویه ملعون، آنگاه که والی کوفه بود او را کشت. وی فرماندهی سپاهی بود که با امام حسین علیه السلام جنگید. عمر سعد ملعون روز دوشنبه، دهم محرم در کربلا- آن حضرت را کشت. [۲۹]. مفید گفته است: امام حسین علیه السلام روز شنبه دهم محرم سال ۶۱ هجری بعد از نماز ظهر آن روز، مظلومانه و لب تشنه و صبورانه و در راه خدا به شهادت رسید. [۳۰]. ابوالفرج اصفهانی گفته است: آن حضرت روز جمعه دهم محرم سال ۶۱ هجری کشته شد و هنگام شهادت، سن او ۵۶ سال و چند ماه بود. نیز گفته‌اند: شهادت او روز شنبه بود. این از ابونعیم فضل بن دکین روایت شده، ولی آنچه ابتدا یاد کردیم درست‌تر است. [۳۱]. ابن شهر آشوب گفته است: آن حضرت روز عاشورا که روز شنبه بود، دهم محرم، قبل از ظهر به شهادت رسید، و گفته می‌شود: روز جمعه پس از نماز ظهر، و گفته‌اند: سال ۶۰ هجری، روز دوشنبه در تف کربلا، بین نینوا و غاضریه از روستاهای نهرین در عراق، و گفته می‌شود: سال ۶۱ در کربلا- در غرب رود فرات دفن شد. [۳۲]. طبرانی گفته است: از علی بن عبدالعزیز، از زبیر بن بکار نقل شده که آن حضرت روز جمعه، روز عاشورا، در محرم سال ۶۱ هجری کشته شد. [۳۳]. پس قول مشهور و برگزیده آن است که امام حسین علیه السلام در روز جمعه یا شنبه، دهم محرم سال ۶۱ هجری پس از نماز ظهر به شهادت رسید.

مدت عمر و امامتش و خلفای عصر او

کلینی گفته است: آن حضرت در حالی از دنیا رفت که ۵۷ سال و چند ماه داشت. [۳۴]. مفید گفته است: [صفحه ۷] سن آن حضرت هنگام شهادت، ۵۸ سال بود. هفت سال با جدش رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم و تا ۳۷ سالگی با پدرش امیرالمؤمنین علیه السلام و تا ۴۷ سالگی با برادرش امام مجتبی علیه السلام زیست. پس از برادرش هم مدت امامت او ۱۱ سال بود. [۳۵]. ابن شهر آشوب گفته است: آن حضرت شش سال و چند ماه با جدش زیست و عمرش در پنجاه سالگی به کمال رسید. نیز گفته می‌شود که سن او ۵۷ سال و پنج ماه، یا ۵۶ سال و پنج ماه بوده است. ۵۸ سال هم گفته می‌شود. مدت خلافت وی ۵ سال و چند ماه بود، در اواخر حکومت معاویه و اول پادشاهی یزید. [۳۶]. اربلی گفته است: مرحوم کمال‌الدین گفته است: ولادت آن حضرت در سال چهارم هجری بود و کوچیدنش به سرای آخرت در سال ۶۱ هجری. پس عمر شریفش ۵۶ سال و چند ماه می‌شود.

شش سال و چند ماه از این مدت را با جدش رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم و ۳۰ سال پس از وفات پیامبر را همراه پدرش امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب بود. پس از وفات پدرش ۱۰ سال هم با برادرش امام حسن علیه السلام زیست و بعد از درگذشت برادرش امام حسن علیه السلام تا هنگام شهادتش ۱۰ سال زندگی می کرد. ابن خشاب گفته است: حرب با اسناد خود از امام صادق علیه السلام چنین روایت کرده که فرمود: حسین بن علی که مادرش فاطمه دختر پیامبر صلی الله علیه و اله و سلم بود، در ۵۷ سالگی در سال ۶۰ هجری در روز عاشورا شهید شد. زیستش همراه جدش پیامبر خدا ۷ سال بود، مگر آن فاصله‌ای که میان او و امام حسن بود، یعنی ۷ ماه و ۱۰ روز. با پدرش هم ۳۰ سال زیست. با برادرش امام حسن هم ۱۰ سال. ۱۰ سال هم پس از درگذشت برادرش زیست. پس مجموع عمر او ۵۷ سال می شود، مگر آن فاصله‌ی حمل که میان او و برادرش امام حسن بود. حافظ عبدالعزیز گفته است: آن حضرت روز عاشورای سال ۶۱ هجری در تف کشته شد، در حالی که ۵۵ سال و ۶ ماه داشت. سپس اربلی گفته است: در تاریخ اتفاق نظر دارند ولی در حساب دچار اختلافند. هر کس که به دقت بنگرد، قول حق [صفحه ۸] برایش آشکار می شود. [۳۷] طبری گفته است: زیستن حضرت با جدش ۶ سال و ۴ ماه بود. پس از جدش، با پدرش ۲۹ سال و ۴ ماه زیست و پس از شهادت پدر با برادرش ۱۰ سال و ۱۰ ماه زیست و پس از برادرش، ایام امامتش که بقیه‌ی حکومت معاویه و روزهایی از حکومت یزید بود، ۱۰ سال و ۶ ماه طول کشید. آنگاه در حالی که عمر او ۵۷ سال بود، در سال ۶۰ هجری، در ماه محرم، روز عاشورا که دوشنبه بود به جوار رحمت پروردگار شتافت. میان او و برادرش ۶ ماه فاصله بود. [۳۸]. [صفحه ۹]

حادثه‌ی شهادتش

دفاع امام حسن و امام حسین از ولایت

ابن ابی عیاش روایت کرده است: سلیم بن قیس گفته است: در حضور عبدالله بن عباس و در خانه‌اش بودم. گروهی از پیروان علی علیه السلام نیز با ما بودند. گفتگو کردیم. از جمله سخنان او این بود که گفت: برادران من! پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم آن روز که درگذشت، هنوز دفن نشده بود که مردم پیمان شکستند و از حق برگشتند و بر مخالفت هماهنگ شدند. علی بن ابی طالب علیه السلام به تجهیز رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم مشغول بود تا آنکه از غسل و کفن و حنوط و خاکسپاری حضرتش آسود. آنگاه به گردآوری قرآن روی آورد. به وصیت پیامبر خدا از آنان روی گرداند و در پی حکومت نبود، چرا که رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم درباره‌ی آن گروه به او خبر داده بود. چون مردم دچار فتنه‌ی آن دو مرد شدند، جز علی علیه السلام و بنی‌هاشم و ابوذر و مقداد و سلمان و گروهی اندک از مردم وفادار نمانده بودند. عمر به ابوبکر گفت: فلانی! همه‌ی مردم با تو بیعت کرده‌اند جز این مرد و خانواده‌اش و این گروه. پس به سراغ او بفرست. ابوبکر، قنفذ پسرعموی عمر را فرستاد...؛ تا آنجا که گفته است: علی علیه السلام را در حالی که گریانش را گرفته بودند و می کشیدند، نزد ابوبکر آوردند... عمر به ابوبکر که بر منبر نشسته بود گفت: چه بر منبر نشسته‌ای، در حالی که او نشسته و با تو در ستیز است و بر نمی خیزد تا با تو بیعت کند! مگر آنکه دستور دهی گردنش را بزنند. حسن و حسین علیهما السلام نیز نزد علی علیه السلام ایستاده بودند. چون سخن عمر را شنیدند گریستند و صدای خود را به «یا جداه، یا رسول الله» بلند کردند. علی علیه السلام آن دو را به سینه چسباند و فرمود: «گریه نکنید. به [صفحه ۱۰] خدا قسم نمی توانم پدرتان را بکشند. آنان خوارتر و کوچکتر از آنند که بتوانند چنین کنند» [۳۹]. شیخ طوسی روایت کرده است: چون امام موسی بن جعفر علیهما السلام بر مهدی عباسی وارد شد، او را در حال رد حقوق و مظالم دیگران یافت. به وی فرمود: ای امیر! چرا حق و مظلومی ما باز گردانده نمی شود؟ گفت: حق شما چیست ای ابوالحسن؟ فرمود: چون خدای متعال، فدک و حومه‌ی آن را بر پیامبرش گشود بی آنکه اسب و شتری بر آن تاخته شود، این آیه را بر پیامبرش نازل فرمود: «حق خویشاندان را

بپرداز» [۴۰] پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم نمی دانست که منظور از خویشانان چه کسانی اند. در این باره به جبرئیل رجوع کرد، او هم از خداوند متعال در این مورد پرسید. خداوند به آن حضرت وحی نمود که «فدک» را به فاطمه علیها السلام بده. پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم دخترش را فراخواند و به وی فرمود: ای فاطمه! خدای متعال مرا فرمان داده است که فدک را به تو بدهم. فاطمه علیها السلام گفت: پذیرفتم ای رسول خدا از خدا و از تو. کارکنان حضرت زهرا علیها السلام در طول حیات پیامبر پیوسته در آن زمین بودند. چون ابوبکر به حکومت رسید، گماشتگان حضرت فاطمه علیها السلام را از آن بیرون کرد. حضرت نزد او آمد و درخواست کرد که فدک را به وی بازگرداند. ابوبکر به او گفت: سیاه پوست یا سرخ پوستی بیاورد تا در این مورد به نفع تو گواهی دهند. فاطمه علیها السلام، امیرالمؤمنین و حسن و حسین علیهم السلام و امایمن را آورد و همه به آن شهادت دادند. پس نوشت که متعرض فدک نشوند. حضرت فاطمه علیها السلام آن نامه را همراه خود بیرون برد. عمر او را دید و گفت: این چیست همراه تو ای دختر محمد؟ فرمود: نامه‌ای است که ابوبکر برایم نوشته است. گفت: نشانم بده. فاطمه علیها السلام نداد. عمر آن را از دستش کشید و به آن نگریست و آب دهان بر آن انداخت و نوشته را زدود و نامه را پاره کرد. گفت: این برای آن است که پدرت برای تصرف آن، اسب و شتری نتاخته است، آن را گذاشته و رفته است. مهدی عباسی به امام گفت: حدود آن را برایم مشخص کن. امام حدودش را تعیین کرد. گفت: این خیلی زیاد است، باشد تا در آن بیندیشم. [۴۱]. طبرسی روایت کرده است: عمر بن خطاب بر منبر رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم بر مردم خطبه می خواند. در خطبه اش چنین گفت که او از مؤمنان بر خودشان سزاوارتر است. حسین علیه السلام از گوشه‌ی مسجد به او خطاب کرد: [صفحه ۱۱] ای دروغگو! از منبر پدرم رسول خدا پایین بیا، نه منبر پدرت! عمر گفت: به جانم قسم که منبر، منبر پدر توست نه پدر من. این حرف را چه کسی به تو یاد داده است؟ پدرت علی بن ابی طالب؟ حسین علیه السلام به او فرمود: اگر از فرمان پدرم اطاعت کنم، به جانم قسم که او هدایتگر است و من هدایت یافته‌ی به او. از زمان پیامبر خدا بیعت او بر گردن مردم است، آن را جبرئیل از سوی خدای متعال آورده است و جز منکر قرآن، آن را انکار نمی کند. مردم ولایت او را در دل قبول دارند، اما به زبان انکار کردند. وای بر منکران حق ما اهل بیت از خشم پیوسته و شدت عذاب، که با رسول خدا محمد صلی الله علیه و اله و سلم رو به رو خواهند شد. عمر گفت: ای حسین! لعنت خدا بر کسی که حق پدرت را انکار کند. مردم، ما را به حکومت برگزیدند، ما هم قبول کردیم. اگر پدرت را به خلافت می پذیرفتند، ما هم پیروی می کردیم. حسین علیه السلام به او فرمود: ای پسر خطاب! کدام مردم تو را بر خویش امیر ساختند، پیش از آنکه تو ابوبکر را بر خود امیر ساختی تا بدون دلیلی از سوی پیامبر و رضایتی از آل محمد، تو را بر مردم حاکم سازد. آیا رضایت شما مورد پسند پیامبر هم بود؟ یا رضایت خاندان او نارضایی از وی بود؟ به خدا قسم که اگر زبان را گفتاری بود که پذیرش آن استمرار می یافت و کاری بود که مؤمنان یاری اش می کردند، تو بر گرده‌ی خاندان پیامبر مسلط نمی شدی و از منبر آنان بالا نمی رفتی. با کتابی می خواهی بر آنان حکومت کنی که درباره‌ی آنان نازل شده و از اسرار و تأویل آن بی خبری، مگر آنچه به گوشها رسیده است. خطاکار و درستکار پیش تو یکسان است. خداوند آن گونه که شایسته‌ای سزایت دهد و از بدعتهایی که آورده‌ای بشدت بازخواست کند. گوید: عمر خشمگین فرو آمد. گروهی هم همراه او شدند تا به در خانه‌ی امیرالمؤمنین علیه السلام آمدند. اجازه‌ی ورود خواست. حضرت اجازه داد. وارد شد و گفت: ای ابوالحسن امروز از دست فرزندت حسین چه‌ها که ندیدم! در مسجد پیامبر خدا با صدای بلند با ما سخن می گوید و او باش و مردم مدینه را بر ضد من می شوراند. امام حسن علیه السلام به وی فرمود: آیا کسی که هیچ حکمی (از خدا و پیغمبر) ندارد به کسی مانند حسین پسر پیامبر صلی الله علیه و اله و سلم حمله می کند یا به همدینان او او باش می گوید؟ به خدا سوگند خودت جز به کمک او باش به حکومت نرسیدی. لعنت خدا بر کسی که او باش را بشوراند. امیرالمؤمنین علیه السلام به امام حسن فرمود: آرام، ای ابامحمد! تو نه زود خشمگین شونده‌ای و نه فرومایه و نه رگ و ریشه‌ای در آشفته‌گان داری. سخنم را بشنو و در سخن شتاب مکن. [صفحه ۱۲] عمر به حضرت گفت: این دو پیش خود جز به خلافت

نمی‌اندیشند. امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: این دو در نسب، به پیامبر خدا نزدیکتر از آنند که در پی خلافت باشند. ای پسر خطاب! آنان را به حقشان راضی کن تا پیشوایان پس از این دو از تو راضی باشند. گفت: یا اباالحسن! رضایت آن دو به چیست؟ فرمود: بازگشت از خطا و جلوگیری از گناه و توبه. عمر به حضرت گفت: یا اباالحسن! فرزندت را ادب کن تا کاری به کار حاکمان نداشته باشد، آنان که حکیمان روی زمینند. امیرالمؤمنین علیه السلام به وی فرمود: من کسانی را که گنهکارند یا بیم لغزش و هلاکتشان می‌رود ادب می‌کنم، اما کسی که پدرش پیامبر خداست و از ادب خویش به او بخشیده است، به بهتر از تربیت پیامبر نمی‌توان روی کرد. ای پسر خطاب! راضی‌شان کن. گوید: عمر بیرون آمد. با عثمان بن عفان و عبدالرحمان بن عوف رو به رو شد. عبدالرحمان به او گفت: ای اباحفص! چه کردی؟ بحث شما به درازا کشید! عمر گفت: مگر می‌توان با پسر ابوطالب و دو فرزندش بحث و احتجاج کرد؟ عثمان به او گفت: ای پسر خطاب! آنان فرزندان عبدمنافند که پرمایه‌اند و دیگران بی‌مایه‌اند. عمر گفت: آنچه را از روی حماقت به آن افتخار کردی، افتخار به حساب نمی‌آورم! عثمان با خشم جامه‌ی او را گرفت و او را کناری انداخت و به او گفت: ای پسر خطاب! گویا حرف مرا انکار می‌کنی؟ عبدالرحمان پادرمیانی کرد و آنان را از هم جدا ساخت. مردم هم پراکنده شدند. [۴۲]

طبرسی روایت کرده است: صالح بن کیسان گفت: چون معاویه، حجر بن عدی و یارانش را به شهادت رساند، آن سال به حج رفت و حسین بن علی علیه السلام را دیدار کرد. به آن حضرت گفت: یا ابا عبدالله! به تو خبر رسید که با حجر و یارانش و پیروانش و پیروان پدرت چه کردیم؟ فرمود: با آنان چه کردی؟ گفت: آنان را کشتیم، کفن کردیم و بر آنان نماز خواندیم. حسین علیه السلام خندید. سپس فرمود: ای معاویه! آنان خصم توند، ولی اگر ما، پیروان تو را بکشیم، نه آنان را کفن می‌کنیم و نه برایشان نماز می‌خوانیم و نه به خاکشان می‌سپاریم. به من خبر [صفحه ۱۳] رسیده که درباره‌ی علی علیه السلام ناسزا می‌گویی و به دشمنی با ما برخاسته‌ای و از بنی‌هاشم عیبجویی می‌کنی. اگر چنین است پس به وجدان خودت برگرد و حق را بپرس، چه به زیانت باشد یا به سودت. پس اگر خود را عینا کمتر ندیدی، پس عیب تو کم و کوچک بوده و ما به تو ستم کرده‌ایم! ای معاویه! جز کمان خویش را زه مبنده و جز به هدف خود تیر می‌فکن و ما را از نزدیک، هدف تیر دشمنی‌ات قرار مده. به خدا قسم تو درباره‌ی ما از کسی پیروی کرده‌ای (یعنی عمرو عاص) که نه سابقه‌ی اسلام دارد و نه آنکه نفاقش تازه است و نه آنکه به فکر توست. پس به فکر خودت باش یا رها کن! [۴۳].

اعتراض بر ولید

بلاذری از عتبی روایت کرده است: ولید بن عتبه، میان حسین علیه السلام و مردم عراق فاصله انداخت. حسین علیه السلام فرمود: ای آن که بر خویش ستم نموده‌ای و از خدا نافرمانی کرده‌ای! چرا بین من و گروهی فاصله می‌اندازی که آنچه را تو و عمومیت حق من نمی‌شناسید، حقم می‌دانند؟ ولید گفت: کاش بردباری ما بر تو، دیگران را نسبت به تو نادان نمی‌کرد. تا دستانت آرام است، گستاخی زیانت بخشوده است. آن را نلرزان که تو را به خطر افکند. اگر می‌دانستی که پس از ما چه خواهد شد، همان گونه که دشمنان می‌داری، دوستان می‌داشتی. [۴۴].

اعتراض بر یزید

عمر بن سبینه گفته است: یزید در زمان پدرش به حج رفت. چون به مدینه رسید به شراب نشست. ابن عباس و حسین علیه السلام برای دیدار با او اذن خواستند. به یزید گفته شد: اگر ابن عباس بوی شراب از تو یابد آن را می‌شناسد. پس به ابن عباس راه نداد ولی حسین علیه السلام را اجازه داد. چون وارد شد، بوی شراب و عطر یافت. فرمود: به به، چه بوی خوشی! این چیست؟ یزید گفت: ای ابا عبدالله! عطری است که در شام می‌سازند. سپس باده‌ای طلبد و آن را نوشید. باده‌ای دیگر طلب کرد و گفت: بنوش یا ابا عبدالله!

حسین علیه السلام فرمود: ای مرد! بوی شراب بر خودت باد! تو در چشم من ارزشی نداری. آنگاه یزید، اشعاری به این مضمون خواند: [صفحه ۱۴] هان ای آن که فریاد به شگفتی می‌زنی! تو را به دختران و لذتها و شراب و طرب خواندم، نپذیرفتی، و به باده‌ی بزرگ تاجداری که بزرگان عرب بر آن نشسته‌اند، و در میان آنان دختری است که دلت را برده است و تو از جا نمی‌جنبی. حسین علیه السلام پرخاش کنان به او فرمود: بلکه دل تو را برده و آشفته کرده است ای پسر معاویه! [۴۵]. امام حسین علیه السلام در باره‌ی رنجها و سختیهای روزگار بر خودش چنین سروده است: ای رنجها و سختیهای روزگار، بچرخ، بچرخ! اگر خواستی کوتاه باش یا بلند، با هر مشکل ناگوار و بزرگ و با هر بار سنگین و طاقتفرسا مرا هدف قرار دادی! نخستین غم، سوک پیامبر بود، آنگاه مادرم بتول پاک و پس از او پدر مهربانم و برادر امام حسن بزرگوار، و خاندانی که صاحب تأویل و تنزیل است. بالاترین مصیبت ما از سوی جبرئیل و قطع شدن وحی آسمانی است که مصیبتی بی‌همتاست. امروز تو را ای غم از من بازگشتی نیست و در عطا و بخشش خدای رحمان برایم کافی است. [۴۶]. [صفحه ۱۵]

پیشگویی از شهادت او

خبر دادن خداوند به آدم از شهادت او

مجلسی فرموده است: روایت شده است که چون آدم علیه السلام به سوی زمین هبوط کرد، حوا را ندید. در جستجوی او در زمین می‌گشت تا به کربلا گذر کرد. بیمار و اندوهگین شد و بی‌جهت دلتنگ گردید و در همان جا که حسین علیه السلام کشته شده است بر زمین خورد از پایش خون جاری شد. سر بر آسمان بلند کرد و گفت: خدایا! آیا خطای دیگری از من سر زده که عقوبتم کردی؟ من همه جای زمین را گشتم و چنین ناگواری که در اینجا برایم پیش آمد، تاکنون برایم رخ نداده است. خداوند به وی وحی کرد که: ای آدم! از تو گناهی سر نزده است، ولی فرزندان حسین در همین سرزمین مظلومانه کشته می‌شود. خون تو جاری شد تا خون او راهمراهی کرده باشد. آدم پرسید: پروردگارا! آیا حسین پیغمبر خواهد بود؟ فرمود: نه، ولی نواده‌ی محمد پیامبر است. پرسید: کشنده‌ی او کیست؟ فرمود: قاتل او یزید است (لعنت شده‌ی آسمانیان و زمینیان). آدم پرسید: ای جبرئیل! پس من چه کنم؟ گفت: ای آدم! او را لعنت کن. آدم چهار بار لعنتش کرد و چند گام برداشت و به عرفات رسید و حوا را آنجا یافت. [۴۷]. صدوق گفته است: عبدالواحد نیشابوری عطار در شعبان سال ۳۵۲ روایت کرده است که محمد بن علی نیشابوری از فضل بن شاذان روایت کرده که شنیدم امام رضا علیه السلام می‌فرمود: چون خداوند متعال به حضرت ابراهیم علیه السلام فرمان داد که به جای فرزندش اسماعیل، [صفحه ۱۶] گوسفندی را قربانی کند که برایش فرو فرستاد، ابراهیم آرزو کرد که کاش با دست خود، پسرش اسماعیل را ذبح می‌کرد و به ذبح گوسفند به جای او مأمور نمی‌شد، تا غمی که با قربانی کردن عزیزترین فرزند با دست خویش بر دل یک پدر می‌نشیند، بر دلش فرود آید و از این رهگذر، شایسته‌ی والاترین درجات اهل ثواب در مصیبت شود. خدای متعال به او وحی کرد: ای ابراهیم! محبوبترین بندگان من نزد تو کیست؟ گفت: خدایا محبوبتر از حبيب خودت محمد صلی الله علیه و اله و سلم در نظر من هیچ آفریده‌ای نیست. خداوند به او وحی کرد: ای ابراهیم! آیا او را بیشتر دوست داری یا خودت را؟ گفت: او از خودم نزد من محبوبتر است. فرمود: آیا فرزند او در نظر تو محبوبتر است یا فرزند خودت؟ گفت: فرزند او. فرمود: آیا کشته شدن مظلومانه‌ی او به دست دشمنانش برای دل تو درد آورتر است یا قربانی کردن فرزندت به دست خودت در راه اطاعت من؟ گفت: پروردگارا! کشته شدن او به دست دشمنانش برایم جانکاهتر است. فرمود: ای ابراهیم! گروهی که خود را از امت محمد صلی الله علیه و اله و سلم می‌پندارند، پس از او از روی ستم و تجاوز، فرزندش حسین علیه السلام را خواهند کشت، همان گونه که گوسفند را می‌کشند، و با این کار مستوجب خشم من می‌شوند. ابراهیم علیه السلام از این خبر بی‌تاب شد و دلش به درد آمد و گریان شد. خداوند به او

وحی کرد: ای ابراهیم! همین که برای کشته شدن حسین علیه السلام بی تابی و گریه کردی، این را فدیه‌ی بی تابی تو بر پسر اسماعیل - اگر با دستان خود او را قربانی می کردی - قرار دادم و بالاترین درجه‌ی ثواب صابران بر مصیبت‌ها را بر تو واجب ساختم. این است معنای سخن خداوند که فرمود: «و فدیه‌ی اسماعیل قرار دادیم قربانی بزرگی را [۴۸] و لا- حول و لا- قوه الا بالله العلی العظیم. [۴۹]. طریحی گفته است: روایت شده که روزی موسی علیه السلام راه می پیمود و یوشع بن نون نیز همراهش بود. چون به سرزمین کربلا آمد، کفش او پاره و بند آن گسسته شد و در پاهایش خار رفت و خون آمد. گفت: خداوند! از من چه سرزده است؟ خداوند به او وحی کرد: حسین علیه السلام در همینجا کشته می شود. خون تو برای همراهی با خون او اینجا ریخته می شود. پرسید: پروردگارا! حسین کیست؟ گفتند: او نواده‌ی محمد مصطفی و فرزند علی مرتضی است. گفت: قاتلش چه کسی خواهد بود؟ گفته شد: او لعن شده‌ی ماهیان دریا و حیوانات صحرا و پرندگان هواست. موسی دستانش را بلند کرد و یزید را لعنت و نفرین کرد. یوشع بن نون هم آمین گفت و در پی کار خویش رهسپار شد. [۵۰]. [صفحه ۱۷]

پیشگویی فرشتگان از شهادتش

به گفته‌ی مجلسی: صاحب «الدر الثمین» در تفسیر آیه‌ی «فتلقى آدم من ربه کلمات» [۵۱] (درباره‌ی کلماتی که خداوند به آدم آموخت) روایت کرده است که آدم علیه السلام بدنه‌ی عرش الهی و نامه‌ی پیامبران و امامان علیهم السلام را دید. جبرئیل به او تلقین کرد که بگو ای خدای حمید به حق محمد، ای خدای والا به حق علی، ای خدای شکافنده به حق فاطمه، ای خدای محسن به حق حسن و حسین، که احسان از سوی توست. چون نام حسین را آورد، اشکهایش جاری شد و دلش خاشع شد و گفت: برادرم جبرئیل! چرا به یاد پنجمین نفر دلم می شکند و اشکم جاری می شود؟ جبرئیل گفت: این فرزندت مصیبتی خواهد دید که همه‌ی مصیبت‌ها پیش آن کوچک است. گفت: چیست آن، برادرم؟ گفت: تشنه و غریب، یکه و تنها و بی یار و یاور کشته می شود. ای آدم! کاش او رامی دیدی که می گوید وای از تشنگی و کمی یاوران، تا آنکه تشنگی همچون دودی میان او و آسمان فاصله می افکند. جز با شمشیرها و مرگها جوابش نمی دهند. او مثل گوسفند، از پشت گردن ذبح می شود، دشمنانش وسایل او را به غارت می برند، سر او و یارانش را در شهرها می گردانند، در حالی که زنان همراه آن سرهیند. در علم خدای منان چنین مقدر شده است. آدم و جبرئیل، همچون مادر داغیده گریستند. [۵۲]. طریحی گفته است: روایت است که چون نوح بر کشتی سوار شد، با آن، همه جای دنیا را گشت. چون به کربلا گذر کرد زمین او را نگه داشت. نوح از غرق شدن ترسید و پروردگارش را خواند و گفت: خدایا همه‌ی دنیا را گشتم و هرگز حالتی مثل آنچه در این سرزمین به من رسید، مرا نرسید. جبرئیل فرود آمد و گفت: ای نوح! در این مکان، حسین علیه السلام نواده‌ی محمد خاتم پیامبران و پسر خاتم اوصیاء کشته می شود. ای جبرئیل! قاتل او کیست؟ گفت: لعنت شده‌ی اهل هفت آسمان و هفت زمین. نوح هم او را چهار بار لعنت کرد. کشتی حرکت کرد تا به جودی رسید و بر آن قرار گرفت. [۵۳]. نیز از هم اوست: روایت شده که حضرت ابراهیم در حالی که بر اسب سوار بود از سرزمین کربلا گذر کرد. اسبش [صفحه ۱۸] زمین خورد و ابراهیم افتاد، سرش شکست و خون آمد. استغفار کرد و گفت: خدایا از من چه سر زده است؟ جبرئیل فرود آمد و گفت: از تو خطایی سر نزده است لیکن اینجا جایی است که نواده‌ی خاتم پیامبران و فرزند خاتم اوصیا در آن کشته می شود. خون تو برای همراهی با خون او جاری شد گفت: ای جبرئیل! قاتل او که خواهد بود؟ گفت: لعنت شده‌ی آسمانیان و زمینیان. پیش از اذن خدا قلم تقدیر بر لعنت او جاری شد. خداوند به قلم وحی کرد که با این لعن، شایسته‌ی ستایش خدایی. ابراهیم علیه السلام دستهایش را بالا برد و یزید را بسیار لعن کرد. اسبش هم با زبانی روشن آمین گفت. ابراهیم به اسبش گفت: تو چه فهمیدی که نفرین مرا آمین گفتی؟ گفت: ای ابراهیم! من افتخار می کنم که تو بر من سوار می شوی. چون لغزیدم و تو از پشت من به زمین افتادی بسیار شرمنده شدم، و سبب آن یزید ملعون بود. [۵۴]. ابن قولویه گفته است: محمد بن جعفر رزاز، از محمد بن حسین بن ابی الخطاب، از محمد بن

سنان، از سعید بن یسار یادگیری روایت کرد که شنیدم امام صادق علیه السلام می فرمود: چون جبرئیل خبر کشته شدن حسین علیه السلام را برای رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم آورد، آن حضرت دست علی علیه السلام را گرفت. مدتی از روز را با هم خلوت کردند و اشک چشم هر دو جاری شد. پیش از آن که از هم جدا شوند جبرئیل بر آن دو نازل شد (یا بر پیامبر خدا) و به آن دو گفت: پروردگارتان سلام می رساند و می گوید: از شما دو تن می خواهم که شکیبایی کنید. فرمود: صبر می کنم. [۵۵]. کلینی گفته است:.. از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: چون فاطمه علیها السلام حسین علیه السلام را باردار بود، جبرئیل نزد پیامبر صلی الله علیه و اله و سلم فرود آمد و گفت: فاطمه فرزندی به دنیا خواهد آورد که پس از تو امت او را می کشند. چون فاطمه حسین را حامله شد، از این بارداری ناخرسند بود و چون او را به دنیا آورد ناراحت شد. سپس امام صادق علیه السلام فرمود: در دنیا دیده نشده که مادری پسری بزاید و ناراحت شود، ولی فاطمه ناراحت شد، چرا که می دانست کشته می شود. فرمود: درباره‌ی این موضوع، این آیه نازل شده است: «ما انسان را سفارش کردیم که به پدر و مادرش نیکی کند، مادرش با ناراحتی او را باردار شد و با ناراحتی بار بر زمین نهاد، و بارداری و از شیر بریدنش سی ماه بود.» [۵۶] [۵۷]. ابن قولویه گفته است: [صفحه ۱۹] ... از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: فاطمه علیها السلام به محضر پیامبر خدا وارد شد، در حالی که رسول خدا گریان بود. پرسید: چرا گریه می کنی؟ فرمود: جبرئیل به من خبر داده که امت من حسین را می کشند. فاطمه علیها السلام بی تاب شد و این خبر بر او بسیار گران آمد. پیامبر به فاطمه خبر داد که پس از فرزندش چه کسی از فرزندان حسین علیه السلام به حکومت می رسد. فاطمه خوشحال شد و آرام گرفت. [۵۸]. کلینی از امام صادق علیه السلام روایت کرده است که فرمود: جبرئیل بر حضرت محمد صلی الله علیه و اله و سلم نازل شد و گفت: ای محمد! خداوند به فرزندی که از فاطمه به دنیا خواهد آمد بشارت می دهد. پس از تو امت تو او را می کشند. پیامبر فرمود: ای جبرئیل! سلام بر پروردگارم، مرا به فرزندی از نسل فاطمه که پس از من امتم او را می کشند، نیازی نیست. جبرئیل به آسمان فرارفت و دیگر بار فرود آمد و گفت: ای محمد! پروردگارت سلام می رساند و بشارت می دهد که امامت و ولایت و وصایت را در ذریه و نسل او قرار می دهد. فرمود: اکنون راضی ام. آنگاه در پی فاطمه علیها السلام فرستاد که خداوند مرا به فرزندی مژده می دهد که برای تو به دنیا می آید و پس از من امتم او را می کشند. فاطمه پیام فرستاد که مرا به چنین مولودی که پس از تو امت او را می کشند، نیازی نیست. پیامبر پیامش فرستاد که خداوند، امامت و ولایت و وصایت را در فرزندان او قرار داده است. فاطمه پیام فرستاد که اکنون راضی ام. «پس او را با ناراحتی بار کشید و با ناراحتی به دنیا آورد و دوران بارداری و شیر دادن او سی ماه بود تا آنکه به سن کمال و چهل سالگی رسید، گفت: خدایا مرا توفیق ده که شکر نعمت تو کنم که بر من پدر و مادرم عطا کردی و کار شایسته کنم که تو می پسندی و ذریه‌ی مرا صالح گردان.» [۵۹] اگر نه آن بود که گفت ذریه‌ی مرا صالح گردان، همه‌ی فرزندان امام می شدند. امام حسین علیه السلام نه از فاطمه شیر خورد و نه از هیچ زنی. او را نزد پیامبر می آوردند، انگشت خود را در دهانش می گذاشت، او هم می مکید و به اندازه‌ی دو سه روزش کافی بود. پس گوشت حسین علیه السلام از گوشت و خون پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم رویید و جز عیسی بن مریم و حسین بن علی علیه السلام هیچ کس شش ماهه به دنیا نیامده است. [۶۰]. صدوق از امام صادق علیه السلام روایت کرده است که فرمود: چون فاطمه علیها السلام، حسین علیه السلام را به دنیا آورد، پدرش رسول خدا به وی خبر داد که پس از او امتش وی را خواهند کشت. فاطمه علیها السلام گفت: پس مرا به آن نیازی نیست. فرمود: خداوند مرا خبر [صفحه ۲۰] داده است که امامان را از فرزندان او قرار می دهد. فاطمه علیها السلام گفت: پس اکنون راضی ام ای رسول خدا! [۶۱]. ابن قولویه گفته است: پدرم از... امام صادق علیه السلام روایت کرده است که فرمود: چون فاطمه علیها السلام، حسین علیه السلام را به دنیا آورد، جبرئیل نزد پیامبر خدا آمد و گفت: پس از تو امت تو حسین علیه السلام را می کشند. آنگاه گفت: آیا از تربت او نشانت ندهم؟ بالی زد و کمی از تربت کربلا- بیرون آورد و به آن حضرت نشان داد و گفت: این همان تربتی است که بر آن کشته می شود. [۶۲]. از ابن قولویه با سند خود از ابن عباس چنین نقل شده

است: فرشته‌ای که خدمت پیامبر صلی الله علیه و اله و سلم رسید تا او را از کشته شدن حسین علیه السلام بیاگاهاند، جبرئیل روح الامین بود، با بالهایی گسترده، گریان و ناله زنان در حالی که مقداری از تربت مشکبوی حسین علیه السلام را آورده بود. رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم فرمود: آیا امتم که فرزند من - یا فرزند دخترم - را می‌کشند، رستگار می‌شوند؟ جبرئیل گفت: خداوند به تازیانه‌ی اختلاف آنان را تنبیه می‌کند و دل‌هایشان ناهماهنگ می‌شود. [۶۳]. هم او با سند خویش از امام صادق علیه السلام چنین روایت کرده است: در حالی که حسین بن علی علیه السلام نزد پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم بود، جبرئیل خدمت آن حضرت آمد و گفت: یا محمد! آیا او را دوست داری؟ فرمود: آری. گفت: آگاه باش که امت او را خواهند کشت. گوید: رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم بشدت اندوهگین شد. جبرئیل به او گفت: یا رسول الله! آیا می‌خواهی تربتی را که در آن به شهادت می‌رسد نشانت دهم؟ فرمود: آری. ناگهان منطقه‌ی میان محل نشستن رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم تا کربلا هموار شد و دو قطعه‌ی زمین این گونه به هم وصل شدند. (دو انگشت سبابه‌ی خود را به هم چسباند) آنگاه با بال خویش مقداری از تربت کربلا را برداشت و به پیامبر داد. سپس در یک چشم به هم زدن برگشت. رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم فرمود: خوشا به حالت ای خاک. و خوشا آنکه در تو به شهادت می‌رسد [۶۴]. شیخ طوسی با سند خویش از انس بن مالک چنین روایت کرده است: یکی از فرشتگان بزرگ الهی از پروردگار متعال اجازه خواست که پیامبر صلی الله علیه و اله و سلم را دیدار کند. خداوند هم اذن داد. هنگامی که آن فرشته نزد پیامبر بود حسین علیه السلام وارد شد. پیامبر او را بوسید [صفحه ۲۱] و در دامن خود نشاند. آن فرشته گفت: آیا دوستش داری؟ فرمود: آری، بسیار دوستش دارم. او فرزند من است. به آن حضرت گفت: امت او را خواهند کشت. فرمود: آیا امت من این فرزندم را می‌کشند؟ گفت: آری و اگر بخواهی، از خاکی که در آن کشته می‌شود نشانت دهم. فرمود: آری. پس تربت سرخ و خوشبویی را نشان داد و گفت: هرگاه این تربت به خون تازه تبدیل شود، نشانه‌ی کشته شدن این فرزند توست. سالم بن ابی جعد (راوی حدیث از انس بن مالک) گوید: خبر یافته‌ام که آن فرشته، میکائیل بوده است. [۶۵]

طبرانی با سند خود از ابی امامه نقل کرده است: رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم به همسران خویش فرمود: نگذارید این کودک (یعنی حسین) گریه کند. روزی که پیامبر نزد ام سلمه بود، جبرئیل نازل شد. پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم به اندرون رفت و به ام سلمه گفت: نگذار هیچ کس نزد من آید. حسین آمد و چون نگاه کرد که پیامبر صلی الله علیه و اله و سلم در اتاق است، خواست وارد شود. ام سلمه او را گرفت و در آغوش کشید و با او شیرین زبانی می‌کرد تا آرامش کند. چون گریه‌اش شدت یافت رهایش کرد تا آنکه وارد شد و در دامن پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم نشست. جبرئیل به پیامبر گفت: امت تو این فرزندان را خواهند کشت. پیامبر فرمود: آیا با آنکه به من ایمان دارند او را می‌کشند؟ گفت: آری او را می‌کشند. آنگاه جبرئیل تربتی برگرفت و گفت: در فلان جا. رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم در حالی که حسین را در آغوش داشت، دل شکسته و غمگین بیرون آمد. ام سلمه که می‌پنداشت آن حضرت از ورود کودک از او ناراحت است گفت: ای پیامبر خدا فدایت شوم! به ما فرموده بودی که این کودک را نگرانیم و مرا دستور دادی که نگذارم هیچ کس نزد تو وارد شود. او آمد و آزادش گذاشتم. پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم به او جوابی نداد. به نزد اصحابش که نشسته بودند رفت و به آنان فرمود: امت من او را خواهند کشت! در میان آن قوم، ابوبکر و عمر هم بودند و نسبت به پیامبر از دیگران گستاخر بودند. گفتند: ای پیامبر خدا! آیا با آنکه مؤمنند او را می‌کشند؟ فرمود: آری، این هم تربت اوست، و آن خاک را به آنان نشان داد. [۶۶]. پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم در خانه‌ی ام سلمه بود. به وی فرمود: کسی بر من وارد نشود. حسین علیه السلام که کودک بود آمد. نتوانست جلو او را بگیرد تا آنکه وارد حضور پیامبر شد. ام سلمه نیز در پی او وارد [صفحه ۲۲] شد دید که حسین بر سینه‌ی رسول خداست و آن حضرت هم می‌گرید و در دست او چیزی است که آن را می‌گرداند (می‌بوسد). پیامبر فرمود: ای ام سلمه! اینک این جبرئیل است که به من خبر می‌دهد که: این فرزند کشته می‌شود. این هم تربتی است که بر آن کشته می‌شود. آن را پیش خود نگه دار. هرگاه به خون

تبدیل شد حبیب من کشته شده است. ام سلمه گفت: ای رسول خدا! از خداوند بخواه که این داغ را از تو بردارد. فرمود: چنین کردم. از سوی خدا به من وحی آمد که: او را مرتبه‌ای است که هیچ یک از آفریده‌ها به آن نمی‌رسند و او را پیروانی است که شفاعت می‌کنند و شفاعتشان پذیرفته می‌شود و همانا «مهدی» از فرزندان اوست، پس خوشا به حال آنکه از دوستانان حسین باشد. به خدا سوگند شیعیان او رستگاران روز قیامتند. [۶۷].... فاطمه علیها السلام حسین علیه السلام را در هنگام سپیده دم به دنیا آورد. قابله‌اش یکی از حوریان بهشتی به نام لعیا بود. ناف او را برید، با حوله‌ای بهشتی او را خشک کرد، دو چشم او را بوسید و در دهانش آب دهان افکند و به او گفت: خجسته باد فرزندی چون تو و خجسته باد پدر و مادرت. فرشتگان به جبرئیل تهنیت گفتند. جبرئیل هم هفت شبانه روز به محمد صلی الله علیه و اله و سلم تبریک گفت. روز هفتم جبرئیل گفت: یا محمد! این فرزندت را بیاور تا او را بینم. پیامبر نزد فاطمه رفت و حسین را که در پارچه‌ای از پشم زرد پیچیده بود نزد جبرئیل آورد. جبرئیل آن پوشش را گشود و میان دو چشمش را بوسید و آب دهان در دهانش افکند و گفت: خجسته باد فرزندی چون تو و خجسته باد پدر و مادرت، ای کشته‌ی کربلا! به حسین نگاه کرد و گریست. پیامبر صلی الله علیه و اله و سلم نیز گریست و فرشتگان گریستند. جبرئیل گفت: به دخترت فاطمه سلام برسان و بگو: نامش را «حسین» می‌گذاری، چرا که خداوند این نام را بر او نهاده است. از این جهت حسین نامیده شده که در زمان او زیباتر از او کسی نبوده است. پیامبر خدا فرمود: ای جبرئیل! هم تبریک می‌گویی هم می‌گریی؟ گفت: آری یا محمد! خداوند در داغ این فرزندت به تو اجر دهد. فرمود: حبیب من! جبرئیل! چه کسی او را می‌کشد؟ گفت: گروهی ناچیز از امت تو که به شفاعت تو نیز امیدوارند. خداوند هرگز به این شفاعت نرساندشان! پیامبر صلی الله علیه و اله و سلم فرمود: تباه باد امتی که پسر دختر پیامبرشان را بکشند. جبرئیل گفت: تباه باد، باز هم تباه و محروم باد از رحمت الهی و فرورفته باد در عذاب خدا! پیامبر نزد فاطمه رفت و سلام خدا را به وی رساند و فرمود: دخترم! نامش را حسین بگذار که [صفحه ۲۳] خدا او را حسین نامیده است. فاطمه علیها السلام گفت: سلام از مولای من است و سلام به او برمی‌گردد. بر جبرئیل هم سلام! پیامبر به او تبریک گفت و گریست. گفت: پدر! تهنیت می‌گویی و گریه می‌کنی؟ فرمود: آری دخترم. خداوند در داغ این فرزندت به تو پاداش دهد. فاطمه ناله‌ای زد و گریه آغاز کرد. لعیا و همراهانش او را یاری کردند. گفت: یا پدر! چه کسی فرزندم، نور چشم و میوه‌ی دلم را می‌کشد؟ فرمود: گروهی از امت که امید شفاعتم را نیز دارند. هرگز مباد که خداوند آنان را از شفاعت برخوردار سازد. فاطمه گفت: تباه باد امتی که پسر دختر پیامبرشان را بکشند. لعیا گفت: تباه باد، باز هم تباه باد و محروم از رحمت الهی و پیوسته در عذاب الهی باد! پدر! سلام مرا به جبرئیل برسان و بگو کجا کشته می‌شود؟ فرمود: در جایی به نام کربلا. پس حسین ندا دهد و کسی از آنان پاسخ ندهد. لعنت خدا و فرشتگان و همه‌ی مردم بر کسی که از یاری او کوتاهی کند. او کشته نخواهد شد مگر اینکه از نسل او نه نفر از امامان پدید می‌آیند. آنگاه نام یکایک آنان را گفت تا آخرینشان، و او کسی است که در آخرالزمان همراه حضرت عیسی ظهور می‌کند. اینان چراغهای فروزان الهی و دستگیره‌های استوار اسلامند؛ دوستانشان به بهشت می‌رود و دشمنشان وارد دوزخ می‌شود. [۶۸]. ابن‌اعثم کوفی با سند خویش از طریقهای متعدد از امام صادق علیه السلام و آن حضرت از پدران خویش همین حدیث را با اندکی کم و زیاد، نقل کرده است. گفته است: اولین خبر در این مورد از ام‌الفضل، همسر عباس بن عبدالمطلب نقل شده که گفته است: خوابی دیدم که بسیار هراسان شدم و ترسیدم. نزد رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم آمدم و گفتم: یا رسول الله! در خواب دیدم که گویا پاره‌ای از پیکر تو جدا شد و آن را در دامن من گذاشتند. پیامبر صلی الله علیه و اله و سلم فرمود: خیر دیدی ای ام‌الفضل! اگر خوابت راست باشد، فاطمه حامله است و بزودی پسری خواهد زاد که به تو خواهم سپرد تا او را شیر دهی. ام‌الفضل گوید: پس از آن، فاطمه پسری زاد که حسین نامیده شد و پیامبر او را به من سپرد و من شیرش می‌دادم. روزی رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم پیش من آمد. حسین در دامنم بود. او را گرفتم، با او بازی می‌کرد و خوشحال بود. حسین ادرار کرد و از ادرار او به لباس پیامبر چکید. او را برگرفتم، پس گریست. پیامبر فرمود: ام‌الفضل! آرامتر. آنچه به لباسم

ریخت شسته می‌شود، پسر را رنجاندی. وی را در دامان آن حضرت گذاشتم و در پی آب رفتم تا جامه‌ی وی را بشویم. چون آمدم و به حضرت نگریستم، چشمانش پر از اشک بود. گفتم: پدر و مادرم به فدایت یا رسول الله! وقتی او [صفحه ۲۴] را به تو دادم خوشحال بودی، حال که برگشتم چشمانت پر از اشک است، چرا یا رسول الله؟ فرمود: ای ام‌الفضل! جبرئیل نزد من آمد و به من خبر داد که امت من این فرزندم را در کنار رود فرات می‌کشند، خاک سرخی هم برایم آورد. ابن‌عباس گوید: دیدم آنگاه که جبرئیل همراه جمعی از فرشتگان فرود آمد، همه، بالهای خود را گشوده بودند و از اندوه بر حسین می‌گریستند. همراه جبرئیل مشتی از تربت حسین علیه‌السلام بود که چون مشک، عطر می‌پراکند. آن را به فاطمه دختر پیامبر صلی الله علیه و اله و سلم داد و گفت: ای حبیبی خدا! این، تربت فرزندت حسین است. لعنت شدگان او را در سرزمین کربلا خواهند کشت. پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم به او فرمود: حبیب من! جبرئیل! آیا امتی که فرزند من و فرزند دخترم را بکشند رستگار می‌شوند؟ جبرئیل گفت: نه، بلکه خداوند آنان را دچار اختلاف می‌کند و تا آخر روزگار، دلها و زبانهایشان اختلاف پیدا می‌کند. شرحبیل بن ابی‌عون گفته است: فرشته‌ای که نزد پیامبر صلی الله علیه و اله و سلم آمد، فرشته‌ی دریاها بود. فرشته‌ای از فرشتگان فردوس به دریای بزرگ فرود آمد و بالهایش را بر آن گشود و فریادی کشید و گفت: ای اهل دریا! جامه‌ی اندوه بپوشید، چرا که فرزند محمد، سربریده و کشته خواهد شد. آنگاه نزد پیامبر آمد و گفت: ای حبیب خدا! روی این زمین دو گروه از امت تو کشته می‌شوند، گروهی ستمگر و تجاوزکار و بی‌دین که فرزندت حسین، پسر دخترت را در زمین کربلا می‌کشند. این هم تربت اوست ای محمد! سپس مشتی خاک کربلا به حضرت داد و گفت: این تربت نزد تو می‌ماند تا علامت آن را بینی. سپس آن فرشته، مقداری از تربت حسین را بر بالهای خویش گرفت. هیچ فرشته‌ای در آسمان دنیا نماند مگر آنکه آن تربت را بویید و اثر و خبری از آن بر او ماند. سپس پیامبر صلی الله علیه و اله و سلم آن مشت خاک را که فرشته آورده بود گرفت، پیوسته آن را می‌بویید و می‌گریست و با گریه می‌گفت: خدایا قاتل فرزندم را خجسته مدار. او را به آتش دوزخ افکن. سپس آن مشت خاک را به ام‌سلمه داد و کشته شدن حسین را در کنار فرات به او خبر داد و گفت: ای ام‌سلمه! این خاک را نزد خود نگهدار. هرگاه تغییر یافت و به خون تازه تبدیل شد، فرزندم حسین کشته می‌شود. یک سال از ولادت حسین گذشت که دوازده فرشته نازل شدند. یکی به چهره‌ی شیر بود، دومی به صورت گاو، سومی چهره‌ی اژدها داشت، چهارمی به صورت آدمیزاد بود و هشت تای دیگر به صورتهای دیگر و سرخرو بودند. بالهای خود را گسترده بودند و می‌گفتند: یا محمد! آنچه از قابیل بر پدرت نازل شد، بر پسر حسین پسر فاطمه هم وارد خواهد شد و به هابیل برادر قابیل پاداش [صفحه ۲۵] خواهند داد و بر قاتل او همانند گناه قابیل بار خواهد شد. گوید: در آسمانها فرشته‌ای نماند، مگر آنکه بر پیامبر فرود آمد و هر یک او را در سوگ حسین تسلیت می‌گفت و او را به ثواب آنچه عطا خواهد شد خبر می‌داد و تربت آن حضرت را بر وی عرضه می‌کرد. پیامبر هم می‌فرمود: خدایا خوارکنندگانش را خوار کن، قاتلانش را بکش و از آنچه طلب کردند، برخوردارشان مساز. مسور بن مخرمه گوید: یکی از فرشتگان جهان بالا که از آغاز خلقت جهان بر زمین فرود نیامده بود، نزد پیامبر صلی الله علیه و اله و سلم آمد. آن فرشته از پروردگار اجازه گرفت و به شوق دیدار پیامبر فرود آمد. چون به زمین فرود آمد، خداوند به او وحی کرد که ای فرشته! به محمد خبر بده که مردی از امتش به نام یزید، فرزند پاک او، پسر بانوی پاکی همانند مریم دختر عمران را می‌کشد. فرشته گفت: بارالها! از آسمان که فرود آمدم، از نزولم بر پیامبرت محمد شادمان بودم. چگونه این خبر را به او بدهم؟ کاش بر او فرود نیامده بودم. از بالای سر آن فرشته ندا دادند که در پی اجرای فرمان برو. فرود آمد و بال خود را گشود تا آنکه پیش روی پیامبر ایستاد و گفت: سلام بر تو ای حبیب خدا! من از پروردگارم اجازه خواستم که نزد تو فرود آیم، اجازه‌ام داد. کاش پروردگارم بال مرا می‌شکست و این خبر را به تو نمی‌دادم، که من مأمورم. ای پیامبر خدا! بدان که مردی از امت تو که به او یزید گویند - عذابش افزون باد - فرزند پاک و پسر دختر پاک تو را می‌کشد و پس از فرزندت، از حکومت بهره نخواهد برد. خدا او را به بدترین کارش مؤاخذه کرد و از دوزخیان خواهد بود. گوید: چون دو سال تمام از تولد حسین گذشت، پیامبر به یک

سفر رفت. در میانه‌ی راه ایستاد و «انا لله و انا الیه راجعون» گفت و چشمانش اشکبار شد. علتش را پرسیدند، فرمود: اینک ابن جبرئیل است که به من خبر می‌دهد از زمینی بر کرانه‌ی فرات به نام کربلا که فرزندم حسین پسر فاطمه در آنجا کشته خواهد شد. گفتند: یا رسول الله چه کسی او را می‌کشد؟ فرمود: مردی به نام یزید. خدا هرگز خجسته‌اش نسازد. گویا محل شهادت و دفن او را در آن زمین می‌بینم، درحالی که سر او را هدیه می‌برند. به خدا سوگند! هیچ کس نیست که به سر فرزندم حسین بنگرد و خوشحال شود، مگر آنکه خداوند، دل و زبان او را با هم مخالف می‌کند. گوید: پیامبر از آن سفر اندوهگین برگشت، به منبر رفت و خطبه خواند و موعظه کرد، در حالی که حسین و حسین علیهم السلام مقابل او بودند. پس از پایان خطبه، دست راست خود را بر سر امام حسن و دست چپ را روی سر امام حسین نهاد، سر به سوی آسمان نهاد و عرضه داشت: [صفحه ۲۶] خدایا! من محمد، بنده‌ی تو و پیامبر توام، اینها هم پاکان دودمانم و بهترین ذریه و تبار منند و کسانی‌اند که در میان امتم بر جای می‌گذارم. خدایا! جبرئیل به من خبر داده که این فرزندم را می‌کشند و دست از یاری‌اش می‌کشند. خدایا! شهادت را بر او مبارک گردان و او را از سروران شهدا قرار بده. همانا بر هر چیز توانایی. خداوند! قاتل و واگذارنده‌ی او را خجسته مگردان. گوید: مردم در مسجد صدا به گریه بلند کردند. پیامبر صلی الله علیه و اله و سلم فرمود: آیا گریه می‌کنید و یاری‌اش نمی‌کنید؟ خدایا! خودت پشتیبان و یاورش باش. ابن عباس گوید: سپس برگشت، با چهره‌ای دگرگون و سرخ رنگ. خطبه‌ی رسا و کوتاهی خواند، در حالی که چشمانش پر از اشک بود. سپس فرمود: ای مردم! من دو وزنه‌ی سنگین میان شما بر جای نهادم: کتاب خدا و عترت خودم و نسل خویش و آرام‌بخش مرگم و میوه‌ی وجودم. از هم جدا نخواهند شد تا در کنار حوض کوثر بر من وارد شوند، آگاه باشید که در این مورد از شما نخواهم پرسید، مگر آنچه را خدا فرمانم داده که از شما پرسم، یعنی مودت درباره‌ی خویشاوندانم. بنگرید! مبادا فردا کنار حوض، مرا در حالی دیدار کنید که عترت مرا به خشم آورده و به آنان ستم کرده باشید! روز قیامت سه پرچم از این امت بر من وارد خواهد شد. پرچمی سیاه و تیره که فرشتگان از آن به ناله درمی‌آیند. صاحبان این پرچم برابر من می‌ایستند. می‌پرسم: شما کیستید؟ نام مرا فراموش می‌کنند و می‌گویند: ما اهل توحید و از عربیم. می‌گویم: من احمد، پیامبر عرب و عجم. می‌گویند: ای احمد! ما از امت تویم. به آنان می‌گویم: پس از من با عترت و خاندانم و کتاب پروردگارم چگونه رفتار کردید؟ می‌گویند: کتاب خدا را ضایع و تباه و پاره کردیم، اما به عترت تو علاقه داشتیم که از آهن زمین گداخته و رنجور شوند. پس من صورت خود را از آنان برمی‌گردانم، آنان تشنه و سیه‌رو خارج می‌شوند. آنگاه پرچم دیگری بر من وارد می‌شود، تیره‌تر از اولی. به آنان می‌گویم: کیستید؟ مثل سخن آن گروه را می‌گویند، اینکه ما از اهل توحیدیم و از امت تو. به آنان می‌گویم: با دو امانت سنگین من، قرآن و عترت چه کردید؟ می‌گویند: ما با قرآن مخالفت کردیم، ما عترت تو را یاری نکردیم و همه را پاره پاره کردیم. به آنان می‌گویم: از من دور شوید. تشنه و سیه‌رو از پیش من خارج می‌شوند. سپس پرچمی وارد می‌شود درخشان. به آنان می‌گویم: شما کیستید؟ می‌گویند: ما آیین توحیدیم، ما امت محمدیم، ما بازمانده‌ی اهل حقیق، آنان که بار امانت کتاب خدا را بر دوش کشیدیم، حلالش را حلال و حرامش را حرام دانستیم. دوستدار ذریه‌ی پیامبرمان محمد صلی الله علیه و اله و سلم بودیم، به هر چه خود را یاری می‌کردیم آنان را یاری کردیم، در رکاب آنان جنگیدیم و با مخالفانشان جهاد کردیم. به آنان می‌گویم: مژده باد بر شما! من پیامبر شما [صفحه ۲۷] محمدم. شما در دنیا همان گونه بودیم که توصیف کردید. آنگاه از حوض خویش به آنان می‌نوشانم و سیراب بیرون می‌روند. آگاه باشید! جبرئیل مرا خبر داده که امت من، فرزندم حسین علیه السلام را در سرزمین کربلا می‌کشند، لعنت خدا تا ابد بر قاتل او و آنکه یاری‌اش نکند. گوید: سپس از منبر پایین آمد. هیچ یک از مهاجران و انصار نبودند مگر آنکه یقین کردند حسین علیه السلام کشته خواهد شد. تا آنکه در زمان عمر بن خطاب که کعب الاحبار مسلمان شده و به مدینه آمده بود، مردم از او درباره‌ی حوادث و فتنه‌های آخرالزمان می‌پرسیدند و او هم درباره‌ی آنها سخن می‌گفت. افزود: آری، بزرگترین فتنه‌ها، فتنه‌ای است که هرگز فراموش نمی‌شود، همان فساد که خداوند در کتابها بیان فرموده و در کتاب شما هم یاد کرده و فرموده است: فساد

در دریا و خشکی آشکار شده است. [۶۹] آغاز این فساد، کشته شدن هابیل و خاتمه‌ی آن کشته شدن حسین بن علی است. سپس کعب گفت: می‌پندارم که کشته شدن حسین را کوچک می‌شمایید. آیا نمی‌دانید که در هر شب و روز همه‌ی درهای آسمان گشوده می‌شود و به آسمان اجازه‌ی گریستن داده می‌شود، آسمان هم خون تازه می‌گریذد؟ هرگاه آسمان را دیدید که سرخی از شرق و غرب آن بالا می‌رود، بدانید که بر حسین می‌گریزد و این سرخی در آسمان ظاهر می‌شود. به او گفته شد: ای ابواسحاق! پس چرا آسمان در مرگ پیامبران و فرزندان پیامبران پیش از این و در مرگ آنان که بهتر از حسین بودند چنین نکرد؟ کعب گفت: وای بر شما! شهادت حسین، امری بزرگ است، چرا که او پسر دختر برترین پیامبران است و آشکارا به او ستم کشته می‌شود و به وصیت پیامبر صلی الله علیه و اله و سلم درباره‌ی او عمل نمی‌شود، درحالی که حسین علیه‌السلام مایه‌ی خشنودی دل و پاره‌ی تن پیامبر است، او را در کربلا می‌کشند. سوگند به جان آنکه جان کعب در دست اوست، فرشتگان آسمان بر او می‌گریزند و گریه‌شان تا ابد پایان نمی‌گیرد و مدفن او، پس از سه محل مکه، مدینه و بیت المقدس، بهترین سرزمین‌هاست. هیچ پیامبری نیست مگر آنکه آن را زیارت کرده و در کنار آن گریسته است. هر روز گروهی از فرشتگان با سلام دادن زیارتش می‌کنند. شب جمعه یا روز جمعه که می‌شود، هفتاد هزار فرشته فرود می‌آیند و بر او می‌گریزند. فضایل او و جایگاهی را نزد فرشتگان دارد یاد می‌کنند. در آسمانها او را حسین ذبح شده و در زمین، حسین مقتول گویند. در بحار الانوار است: فرزند درخشان مظلوم، روزی که کشته شود، در روز، آفتاب می‌گیرد و در شب، ماه. سه روز ظلمت بر مردم تداوم می‌یابد، آسمان آن گونه که به شما خبر داده‌ام خون می‌بارد، کوهها درهم می‌شکنند، دریاها موج برمی‌دارند. اگر بازمانده‌ای از ذریه‌ی محمد صلی الله علیه و اله و سلم و [صفحه ۲۸] دوستان محمد صلی الله علیه و اله و سلم و دوستان پدر و مادرش نبود که به خونخواهی او برخیزد، خداوند از آسمان بر آنان آتش می‌بارید. سپس کعب گفت: شاید از آنچه درباره‌ی حسین بن علی گفتم تعجب کرده باشید! خداوند هیچ چیز از عالم هستی را از اول تا آخر نگذاشته، مگر آنکه بر حضرت موسی علیه‌السلام بیان کرده است و هیچ یک از آفریده‌ها، چه گذشتگان چه آیندگان، چه زن چه مرد نبوده، مگر آنکه بر حضرت آدم علیه‌السلام عرضه شده است. این امت بر آدم عرضه شد. آدم به آنان نگریست و به اختلاف و نزاعی که بر سر دنیا دارند. گفت: پروردگارا! این امت دنیا را می‌خواهند چه کنند؟ آنان که بهترین امت‌هایند! خداوند به او وحی کرد: ای آدم! فرمان و تقدیر من برای آفریده‌ها و بندگانم همین است. ای آدم! آنان خلاف کردند، پس دل‌هایشان ناهمسان شد. بزودی در زمین فساد می‌کنند، آن گونه که قبایل، با کشتن هابیل فساد کرد، و فرزند حبیب من محمد صلی الله علیه و اله و سلم را خواهند کشت. گفت: برای آدم علیه‌السلام، شهادت حسین بن علی علیه‌السلام و هجوم امت جدش بر او تجسم یافت. آدم علیه‌السلام به آنان نگریست که سیه چهره بودند. گفت: پروردگارا! آن گونه که اینان فرزند این پیامبر بزرگوار را کشتند، بیماریها را بر آنان بگستران. هبیره بن یریم گوید: پدرم یریم به من گفت: سلمان فارسی را دیدم و این حدیث را بر او نقل کردم. سلمان گفت: کعب راست گفته است و من می‌افزایم که هر چیز از زمین حتی ستاره‌ی آسمان و گیاهان زمین بر مرگ حسین می‌گریزند، از ملکوتیان هر که باشند، آن روز سجده می‌کنند و می‌گویند: پروردگارا! تو دانای حکیمی. سر از سجده بر نمی‌دارند تا آنگاه که فرشته‌ای میان آسمان و زمین ندا می‌دهد: ای گروه جانشینان! سرهایتان را بلند کنید، به پروردگار عزت وفا کردید. گوید: سپس سلمان رو به یریم کرد و گفت: ای یریم! کاش می‌دانستی که آن روز، چه تعداد چشم، با گریه بر حسین علیه‌السلام اندوهگین می‌شوند و فروغ خود را از دست می‌دهند. آنچه کعب گفته است راست است. سوگند به آنکه جان سلمان در دست اوست، اگر من آن روزگار را درک کنم، در کنار او شمشیر می‌زنم تا آنکه اعضايم جدا شود و در مقابل او کشته شوم. هر که با او شهید شود، پاداش هفتاد شهید از شهدای بدر و احد و حنین و خیبر خواهد داشت. سپس سلمان گفت: ای یریم! وای بر تو. می‌دانی حسین کیست؟ حسین، به گفته‌ی پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم سرور جوانان بهشتی است. خون او هدر نمی‌رود تا آنکه در پیشگاه خدا بایستد. حسین کسی است که فرشتگان آسمان در شهادت او نالان می‌شوند. ای یریم! می‌دانی

روزی که [صفحه ۲۹] حسین علیه السلام کشته می شود، چه تعداد فرشتگان فرود می آیند و او را به آغوش می کشند؟ همه ی فرشتگان می گویند: خدای ما! سرور ما! این فرزند پیامبرت محمد صلی الله علیه و اله و سلم و پسر دختر او و پاره ی تن اوست. ای یریم! اگر روزگار شهادت او را درک کنی و بتوانی با او شهید شوی، اولین شهیدی باش که در کنارش کشته می شود. همانا پس از پیامبران، در روز قیامت، هر خونی پس از خون حسین است، سپس خون شهدایی که پیش روی او کشته شدند. ای یریم! بنگر که اگر جان به در بردی و با او کشته نشدی پس قبر او را زیارت کن. قبر او هرگز خالی از فرشتگان نیست. هر کس کنار قبر او دو رکعت نماز بخواند، تا زنده است خداوند او را از بغض و دشمنی با آنان ننگه می دارد. گوید: سلمان در آخر خلافت عمر بن خطاب در مدائن درگذشت. یریم نیز به آن روزگار نرسید. [۷۰]. شیخ مفید گوید: سماک از ابن مخارق از ام سلمه روایت کرده است: روزی پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم نشسته بود و حسین علیه السلام در دامن او نشسته بود. چشمان پیامبر پر اشک شد. به او عرض کردم: یا رسول الله! فدایت شوم، چرا گریانی؟ فرمود: جبرئیل علیه السلام فرود آمد و در مورد پسر حسین تسلیتم گفت و مرا خبر داد که گروهی از امت من او را می کشند. خدا شفاعت مرا به آنان نصیب نکند. [۷۱]. درباره ی این داستان، روایات بسیاری وارد شده که هر کس می خواهد آگاه شود، به منابع مراجعه کند. [۷۲]. خزاز قمی گوید: ابوالفضل محمد بن عبدالله.. با سند خویش از عایشه نقل می کند: غرفه ای داشتیم و هرگاه رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم می خواست جبرئیل را دیدار کند، آنجا ملاقاتش می کرد. یک بار پیامبر، جبرئیل را آنجا ملاقات کرد و به من دستور داد کسی نزد او نیاید. حسین بن علی علیه السلام بر آن حضرت وارد شد. جبرئیل گفت: او کیست؟ پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم فرمود: فرزند من است. پیامبر او را گرفت و روی زانو نشاند. جبرئیل به حضرت گفت: او کشته خواهد شد. پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم پرسید: چه کسی او را می کشد؟ گفت: امت تو او را می کشند. پیامبر گفت: می کشند؟ گفت: آری و اگر بخواهی، سرزمینی را هم که در آن کشته می شود نشانت می دهم و به زمین تف در کربلا- اشاره کرد، مشتی از خاک سرخ آن برداشت و به پیامبر نشان داد و گفت: این از قتلگاه اوست. پیامبر [صفحه ۳۰] گریست. جبرئیل گفت: ای پیامبر! گریه مکن. خداوند به دست قائم شما خاندان، از آنان انتقام خواهد گرفت. رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم گفت: حبیبم! قائم ما خاندان کیست؟ گفت: نهمین فرزند حسین علیه السلام است. خداوند چنین مرا خبر داده است که از نسل حسین علیه السلام فرزندی به دنیا خواهد آفرید که نامش را علی گذاشته است. از نسل او فرزندی به نام محمد و از نسل محمد فرزندش جعفر، از نسل او فرزندش موسی که تکیه گاهش به خداست و در راه خدا عشق می ورزد. از نسل او فرزندش علی که راضی به خدا و دعوتگر به خدای متعال است. از نسل او فرزندش محمد، رغبت انگیز به خدا و مدافع حریم الهی است. از نسل او فرزندش علی که به خدا بسنده می کند و دوستدار پروردگار است. سپس از نسل او فرزندش حسن، مؤمن به خدا و هدایتگر به سوی اوست و از نسل او کلمه ی حق و زبان صدق و راستی و آشکار کننده ی حق، حجت خدا بر بندگانش خواهد بود. او غیبتی طولانی خواهد داشت. خداوند به وسیله ی او اسلام و مسلمانان را غالب می کند و کفر و کافران را نابود می سازد... تا آنکه گوید: گفتم: ای عایشه! آیا پیامبران درباره ی تعداد خلفا پس از او به شما چیزی گفته است؟ گفت: آری. سپس ادامه ی حدیث را آورد. کاغذ درآوردم و خبر را نوشتم. او از حفظ و کلمه به کلمه باز گفت. سپس افزود: ای اباسلمه! تا زنده ام، این راز را از من پوشیده بدار و به کسی مگو، این حدیث با سندهای دیگر هم روایت شده است. طبرانی با سند خویش از عایشه نقل کرده است: حسین بن علی علیه السلام به محضر پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم وارد شد، در حالی که به او وحی می شد. سوار بر دوش پیامبر شد و به بازی پرداخت. جبرئیل به پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم گفت: ای محمد! آیا دوستش می داری؟ فرمود: چرا دوستش نداشته باشم ای جبرئیل؟ گفت: ولی پس از تو امت او را می کشند. جبرئیل دست خویش را دراز کرد و خاک سفیدی درآورد و گفت: ای محمد! این فرزندی در این سرزمین کشته می شود. نام آن زمین تف است. چون جبرئیل از حضور پیامبر رفت، رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم بیرون آمد، در حالی که گریان بود و آن خاک در دستش بود. فرمود:

ای عایشه! جبرئیل خبرم داد که فرزندم حسین در سرزمین تف کشته می‌شود و پس از من امت من دچار فتنه می‌گردند. آنگاه نزد اصحاب رفت که علی، ابوبکر، عمر، حنفیه، عمار و ابوذر هم در میانشان بودند. و آن حضرت گریان بود. گفتند: یا رسول الله! چرا گریه می‌کنی؟ فرمود: جبرئیل مرا خبر داد که پس از من فرزندم حسین در سرزمین تف کشته می‌شود. این خاک را هم برای من آورد و خبر داد که مدفن او همانجا خواهد بود. [۷۳]. [صفحه ۳۱] این داستان در منابع مختلف با اختلافاتی در تعبیر، از عایشه نقل شده است. ابن عساکر با سند خویش از زینب دختر حشش نقل کرده است: در حالی که پیامبر خدا در اتاق من خوابیده بود و حسین هم نزد من بود و تازه راه افتاده بود، از او غافل شدم. او نزد پیامبر خدا رفت و روی شکم او نشست و آنجا ادرار کرد. رفتم او را بردارم، رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم بیدار شد و فرمود: او را واگذار. به حال خودش گذاشتم تا کارش تمام شد. پیامبر خدا آب خواست و فرمود: بر ادرار پسر بچه آب ریخته می‌شود و ادرار دختر بچه را می‌شویند. آب ریختند. سپس وضو گرفت و به نماز ایستاد. چون می‌ایستاد، او را در آغوش می‌گرفت و چون رکوع می‌کرد یا می‌نشست به زمین می‌گذاشت. سپس نشست و گریست، آنگاه دست به دعا برداشت. پس از پایان نمازش پرسیدم: ای رسول خدا! امروز از شما دیدم کاری که پیشتر نمی‌کردی. فرمود: جبرئیل پیش من آمد و مرا خبر داد که امت من او را می‌کشند. گفتم: ای جبرئیل! خاک قتلگاهش را نشانم بده. خاک سرخی نشانم داد. [۷۴]. ابن قولویه گوید: پدرم با سند خویش از زید شحام از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: جبرئیل، خبر شهید شدن حسین علیه السلام را در خانه‌ی ام سلمه به رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم داد. حسین علیه السلام بر پیامبر وارد شد، در حالی که جبرئیل پیش او بود. گفت: امت تو این پسر را خواهند کشت. رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم فرمود: از تربت قتلگاه او چیزی نشانم بده. جبرئیل از آن خاک مشتی بر گرفت که خاکی سرخ بود. [۷۵]. هم او گوید (با سند خویش از امام صادق علیه السلام): رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم در خانه‌ی ام سلمه بود و جبرئیل هم نزد آن حضرت بود. حسین علیه السلام نزد حضرت رفت. جبرئیل گفت: امت تو این فرزندت را می‌کشند. آیا از خاک قتلگاهش نشانم بدهم؟ پیامبر فرمود: آری. جبرئیل دست برد و مشتی خاک از آن برداشت و به پیامبر خدا نشان داد. [۷۶]. مجلسی گوید: از برخی افراد مطمئن روایت است که حسن و حسین علیهما السلام روز عیدی وارد اتاق جدشان رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم شدند و گفتند: یا جداه! امروز عید است و فرزندان عربها لباسهای رنگارنگ پوشیده و خود را آراسته‌اند. ما لباس نو نداریم، برای این پیش تو آمديم. رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم به حال [صفحه ۳۲] آنان نگریست و گریست و نزد او در اتاقش جامه‌ای مناسب آنان نبود و نمی‌خواست دل آنان را هم بشکند. از خدا خواست که دل آنان و مادرشان را به دست آورد. جبرئیل با دو جامه‌ی سفید بهشتی نازل شد. رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم خرسند شد و به آن دو فرمود: ای سروران جوانان بهشتی! لباسهایتان را بگیرید، خیاط قدرت الهی به اندازه‌ی قامت شما دوخته است. چون جامه‌ها را دیدند که سفید است، گفتند: یا جداه! چرا این گونه؟ بچه‌های عرب همه لباسهای رنگی پوشیده‌اند. رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم ساعتی سر به زیر افکند و اندیشید. جبرئیل گفت: ای محمد! ناراحت نباش. چشمانت روشن! رنگامیز الهی کار را به سامان می‌رساند و با هر رنگی که دلشان بخواهد، دلشان را شاد می‌کند. ای محمد! دستور بده تشت و آفتابه‌ای بیاورند. آوردند. جبرئیل گفت: ای رسول خدا! من بر این خلعتها آب می‌ریزم و تو با دستت آنها را بمال تا به هر رنگی که بخواهند رنگین شود. پیامبر، جامه‌ی حسن را در تشت نهاد و جبرئیل شروع به ریختن آب کرد. پیامبر رو به حسن کرد و فرمود: نور چشمم! می‌خواهی لباست به چه رنگ باشد؟ گفت: می‌خواهم سبز باشد. پیامبر آن را در آن آب مالید. جامه به رنگ سبز روشن مثل زبرجد سبز گشت. پیامبر لباس را از آب درآورد و به حسن داد، او هم پوشید. سپس لباس حسین را در تشت نهاد و جبرئیل آب ریخت. پیامبر از حسین که پنج ساله بود پرسید: نور چشمم! می‌خواهی جامه‌ات چه رنگی باشد؟ گفت: سرخ. پیامبر با دست خود جامه را در آن آب مالید و به رنگ یاقوت سرخ شد. حسین آن را پوشید. پیامبر نیز خوشحال شد. حسن و حسین شاد و خندان نزد مادرشان رفتند. جبرئیل چون صحنه را دید گریست. پیامبر پرسید: برادرم جبرئیل! در چنین روزی که دو فرزندم شاد

شدند، گریان و محزونی؟ تو را به خدا قسم مرا خبر بده. جبرئیل گفت: ای رسول خدا! بدان که تفاوت دو فرزندت براساس تفاوت رنگ است. حسن مسموم خواهد شد و از اثر زهر، پیکرش سبز خواهد شد و فرزندت حسین کشته خواهد شد. او را سر خواهند برید و پیکرش از خونش رنگین خواهد شد. پیامبر گریست و از این خبر اندوهش افزوده شد. [۷۷]. ابن مسعود گوید: چون پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم پسرش ابراهیم، از ماریه‌ی قبطیه را از دست داد، بشدت نالید، تا آنجا که فرمود: دل می‌سوزد و چشم می‌گرید و ما برای تو اندوهگینیم، ولی چیزی که خدا را ناخشنود کند نمی‌گوییم. جبرئیل فرود آمد و گفت: خدای متعال تو را سلام می‌رساند و می‌گوید: یا زندگی ابراهیم را انتخاب کن تا خدا او را زنده کند و پس از تو وارث نبوت شود و امت تو را بکشد و به [صفحه ۳۳] دوزخ رود، یا آنکه حسین، نواده‌ی تو باقی بماند و خداوند پس از تو او را امام قرار دهد. آنگاه نیمی از امت تو او را بکشد، چه با کشتن، چه با یاری کردن دشمنان او، چه با یاری نکردن و چه با رضایت به قتل او و دشمنی با وی. آنگاه خداوند آن گروه را به دوزخ ببرد. فرمود: دوست ندارم همه‌ی امتم به دوزخ رود. بقای حسین را دوست تر می‌دارم. فاطمه علیها السلام هم داغدار او نمی‌شود. گوید: هرگاه رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم دندانهای حسین و لثه‌های او را می‌بوسید، می‌فرمود: فدای تو شوم که ابراهیم فدای تو شد. [۷۸]. فرات کوفی با سند خویش از حذیفه‌ی یمانی روایت می‌کند: عایشه بر پیامبر اکرم صلی الله علیه و اله و سلم وارد شد، در حالی که حضرت رسول، فاطمه را می‌بوسید. گفت: یا رسول الله! او را که شوهر دارد می‌بوسی؟ فرمود: به خدا قسم اگر می‌دانستی چه قدر دوستش دارم بیشتر دوستش می‌داشتی. آنگاه که مرا به آسمان چهارم بردند، جبرئیل اذان خواند و میکائیل اقامه گفت. سپس به من گفت: اذان بگو. گفتم: تو حاضری و من اذان بگویم؟ گفت: آری. خداوند پیامبران خود را بر فرشتگان برتری بخشید و بخصوص تو ای محمد! برتری یافته‌ای. نزدیک شدم و با اهل آسمان چهارم نماز خواندم. چون به آسمان ششم رفتم، فرشته‌ای از نور را بر تختی از نور دیدم که دور او صفی از فرشتگان بودند. سلام دادم. پاسخم را داد، در حالی که تکیه داده بود. خدای متعال به او وحی کرد که ای فرشته! حبیب و برگزیده‌ی خلقم به تو سلام داد و تو در حالی که تکیه داده بودی جواب سلامش را دادی؟ به عزت و جلالم سوگند، باید بایستی و به او سلام دهی تا روز قیامت حق نشستن نداری. فرشته ایستاد و با من معانقه کرد و گفت: تو چه قدر نزد خدا محترمی! چون به حجابهای نورانی رسیدم ندایم دادند: «آمن الرسول بما انزل الیه من ربه» (پیامبر به آنچه از سوی پروردگارش بر او نازل شده ایمان آورده است). به من الهام شد و گفتم: «والمؤمنون کل آمن بالله و ملائکته و کتبه و رسله» [۷۹] (و همه‌ی مؤمنان نیز به خدا و فرشتگان و فرستادگانش ایمان آوردند). جبرئیل دستم را گرفت و مرا وارد بهشت کرد و من خوشحال بودم. در آن لحظه درختی از نور را با اکیلی از نور در ریشه‌اش دیدم که تا روز قیامت آذین‌بندی می‌شود. جلوتر رفتم، سیبی دیدم که تا آن موقع سیبی به آن بزرگی ندیده بودم. یکی از آن سیبها را گرفتم و شکافتم، از آن یک حوری بیرون آمد که بالهای آن مثل جلو بالهای عقاب بود. گفتم: از آن کیستی؟ گریست و گفت: از آن پسر دخترت حسین علیه السلام که مظلومانه کشته می‌شود. جلوتر رفتم. به خرما‌ی رطبی برخوردم، نرمتر از کره و شیرینتر از عسل. یک خرما برداشتم با [صفحه ۳۴] اشتها خوردم. خرما به نطفه‌ای در پشت من تبدیل شد. چون به زمین هبوط کردم، با خدیجه همبستر شدم. به فاطمه علیها السلام باردار شد. پس فاطمه، حوریه‌ی انسی است. هرگاه به بوی بهشت مشتاق شوم، بوی دخترم فاطمه را استشمام می‌کنم. [۸۰].

خبر دادن انبیا از شهادت امام حسین

صدوق گوید: از شگفت‌ترین شگفتیها آن است که مخالفان ما روایت می‌کنند که عیسی بن مریم علیه السلام به سرزمین کربلا گذشت. آهوانی را دید که گرد هم آمده‌اند. آنها گریان رو به طرف او آوردند. عیسی علیه السلام نشست و حواریون او هم نشستند. او گریست، آنان هم گریستند، درحالی که نمی‌دانستند آن حضرت چرا نشست و گریست. گفتند: ای روح خدا و کلمه‌ی

پروردگار! چرا گریه می کنی؟ فرمود: آیا می دانید اینجا چه سرزمینی است؟ گفتند: نه. فرمود: اینجا سرزمینی است که فرزند احمد، پیامبر بزرگوار و فرزند دختر پاک او که همچون مادر من است کشته می شود و همینجا مدفون می گردد... [۸۱]. ابن قولویه با سند خویش از امام صادق علیه السلام روایت کرده است که فرمود: اسماعیلی که خداوند در قرآن از او یاد کرده و فرموده است: «اسماعیل را در کتاب یاد کن، او راست وعده بود و پیامبری مرسل بود» [۸۲]، پسر حضرت ابراهیم نبود، بلکه یکی از پیامبران بود که خداوند او را به سوی قومش برانگیخت، او را گرفتند و پوست سر و صورتش را کردند. فرشته‌ای از سوی خدای متعال نزد او آمد و گفت: خدا مرا فرستاده است. هر دستوری بدهی انجام دهم. گفت: من به حسین علیه السلام اقتدا می کنم و کاری که با او کردند. [۸۳].

خبر دادن پیامبر از شهادت او

شیخ مفید گوید: از ام سلمه روایت شده است: شبی پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم از نزد ما بیرون رفت و غیبت او طول کشید. سپس غبار آلوده و پریشان برگشت، در حالی که دستش بسته بود. عرض کردم یا رسول الله! چرا این گونه پریشان و غبار آلودی؟ فرمود: در همین زمان مرا به جایی در عراق بردند که نامش کربلاست. در آنجا قتلگاه فرزندم حسین و گروهی از فرزندان و اهل بیت خود را دیدم. پیوسته خونهای آنان را جمع آوری می کردیم. این همان است در دستم (و دستش را پیش من گشود). فرمود: این را بگیر و نگهدار. من آن را گرفتم. مثل خاک سرخ بود. در شیشه‌ای گذاشتم و در آن را بستم و نگهداشتم. چون حسین علیه السلام از مکه به سمت عراق خارج شد، هر روز و شب آن شیشه را درآورده، می بوییدم و به آن نگاه می کردم و بر شهادت او می گریستم. چون روز دهم محرم شد، روزی که حسین علیه السلام در آن روز شهید شد، اول روز آن شیشه را درآوردم به همان حال بود. آخر روز که سراغ آن رفتم، دیدم که خون تازه است. در خانه ام ناله زدم و گریستم و خشم خود را فرو بردم و آن را پنهان داشتم، از بیم آنکه مبادا دشمنان اهل بیت در مدینه بشنوند و به شتمانت شتاب ورزند. پیوسته لحظه شماری می کردم تا آنکه پیک، خبر شهادت او را آورد و آنچه دیده بودم تحقق یافت. [۸۴]. فرات کوفی به سند خویش از امام صادق علیه السلام چنین روایت می کند: حسین بن علی علیه السلام در آغوش مادرش بود. پیامبر صلی الله علیه و اله و سلم او را گرفت و فرمود: خدا کشنده‌ات را لعنت کند، خدا عریان کننده‌ی تو را لعنت کند، خدا همدستان بر ضد تو را هلاک کند و بین من و آنان که بر ضد تو یکدیگر را یاری کردند داوری کند. فاطمه‌ی زهرا علیها السلام گفت: پدر! چه می گویی؟ فرمود: دخترم! به یادم آمد آنچه پس از من و تو از اذیت و آزار و ظلم و ستم بر او وارد می شود، در حالی که او در آن روز میان گروهی است که مثل ستارگان آسمان درخشاند و مشتاق شهادت، گویا محل سپاه و جای بارافکندن و تربت آنان را می بینم. گفت: پدر! آنجا که توصیف می کنی کجاست؟ فرمود: جایی است به نام کربلا. که برای ما و امت، سرزمین رنج و بلاست و بدترین افراد امت برای کشتن آنان بیرون می آیند و هر یک از آنان چنانند که اگر همه‌ی آسمانیان و زمینیان از آنان شفاعت کنند، شفاعتشان پذیرفته نمی شود و در آتش، جاوداندند. گفت: پدر! آیا کشته می شود؟ فرمود: آری دخترم! هیچ کس از گذشتگان مثل او کشته نشده است. اهل آسمانها و زمینها، و فرشتگان، حیوانات، گیاهان، دریاها و کوهها بر او می گریند و اگر [صفحه ۳۶] اجازه داده شود، هیچ جنبنده‌ای روی زمین باقی نمی ماند. کسانی از دوستان ما برای یاری او می آیند که در روی زمین خداشناستر و وفادارتر به حق ما از آنان نیست و در روی زمین جز آنان کسانی نیستند که به او توجه کنند. آنان چراغهای فرزندان در تاریکیهای ستم و شفیعاندند. آنان فردا بر حوض من وارد می شوند و هرگاه وارد شوند، آنان را از چهره هایشان می شناسم. همه‌ی پیروان ادیان، سراغ پیشوایانشان می روند. آنان هم ما را می جویند و جز ما را نمی طلبند. آنان سبب برپایی زمینند و باران به برکت وجود آنان می بارد. فاطمه‌ی زهرا علیها السلام گفت: پدر! «انا لله» و گریست. پیامبر به او فرمود: دخترم! اهل بهشت، همان شهیدان در دنیاند؛ آنان که «جانها و

اموالشان را در مقابل بهشت فروختند، در راه خدا جهاد می‌کنند، می‌کشند و کشته می‌شوند، و این وعده‌ی راست الهی است.» [۸۵]

پاداشی که نزد خداست، از دنیا و آنچه در آن است بهتر است. شهادتی که راحت‌تر از مرگ است، بر هر که شهادت مقدر باشد به شهادتگاهش بیرون می‌شود و هر کس هم کشته نشود، بعداً خواهد مرد. ای فاطمه دختر محمد! آیا دوست نداری فردای قیامت درباره‌ی حساب این مردم فرمان بدهی و فرمانت اطاعت شود؟ آیا دوست نداری که فرزندت از حاملان عرش باشد؟ آیا نمی‌خواهی پدرت چنان باشد که برای شفاعت به سراغش آیند؟ آیا نمی‌پسندی که در روز تشنگی، شوهرت نگهبان حوض کوثر باشد و دوستان او را سیراب کند و دشمنانش را منع کند. آیا نمی‌خواهی شوهرت تقسیم کننده‌ی بهشت و جهنم باشد، آتش به فرمان او باشد، هر که را بخواهد از دوزخ نجات بخشد و هر که را بخواهد در آتش واگذارد؟ آیا نمی‌پسندی که به فرشتگان بنگری که در اطراف آسمان به تو می‌نگرند و منتظر فرمان توند و به شوهرت می‌نگرند که در حضور همه‌ی خلایق، نزد خداوند با آنان مخاصمه می‌کند؟ وقتی که حجت‌های او بر همه غالب می‌شود و به آتش فرمان داده می‌شود که از او اطاعت کند، فکر می‌کنی خداوند با قاتل فرزندت و قاتلان تو چه خواهد کرد؟ آیا نمی‌پسندی که فرشتگان آسمان بر فرزندت بگریند و هر چیزی بر او اندوهگین باشد؟ آیا نمی‌پسندی که هر کس به زیارت او آید در پناه خدا باشد و همانند کسی باشد که به حج و عمره‌ی خانه‌ی خدا رفته باشد و یک لحظه از رحمت خدا دور نباشد و هر گاه بمیرد، شهید مرده باشد و اگر بماند، تا زنده است نگهبانان الهی پیوسته دعايش کنند و همواره در حفظ و ایمنی خدا باشد تا آنکه از دنیا برود؟ فاطمه علیها السلام گفت: ای پدر! تسلیم و راضی شدم و بر خدا توکل کردم. پیامبر دست خود را بر [صفحه ۳۷] قلب و چشمان او کشید و گفت: من و شوهرت و تو و دو فرزندت جایگاهی خواهیم داشت که چشم‌ت روشن و دلت شاد باشد. [۸۶]. ابن قولویه به سند خود از امام صادق علیه السلام چنین روایت کرده است: روزی حسین بن علی علیه السلام در دامان پیامبر بود و آن حضرت به بازی با وی و خنداندن او مشغول بود. عایشه گفت: ای رسول خدا! چه قدر از این بچه خوشت می‌آید! پیامبر به او فرمود: وای بر تو! چگونه دوستش نداشته باشم و از او خوشم نیاید که میوه‌ی دلم و نور چشمم است ولی اتمم او را خواهند کشت؟! هر کس پس از مرگش وی را زیارت کند، خداوند پاداش حجی از حج‌های مرا به او می‌دهد. گفت: یا رسول الله! حجی از حج‌های تو؟ فرمود: آری، دو حج از حج‌های من. گفت: یا رسول الله! دو حج از حج‌های تو؟ فرمود: آری، بلکه چهار حج. گوید: همچنان اجر آن را می‌افزود و چند برابر می‌کرد تا به ۹۰ حج از حج‌های رسول خدا با عمره‌هایش رسید. [۸۷]. خزاز قمی با سند خویش از عبدالله بن عباس چنین نقل کرده است: خدمت رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم رسیدم، در حالی که حسن بر دوش او و حسین روی زانوی حضرت بود. حضرت رسول آن دو را نوازش می‌کرد و می‌بوسید و می‌فرمود: خدایا! دوست باش با کسی که با این دو دوستی کند و دشمن بدار کسی را که با این دو دشمنی کند. سپس فرمود: ای ابن عباس! گویا می‌بینمش که صورتش از خونش رنگین است، فرامی‌خواند و پاسخش نمی‌دهند، به یاری می‌طلبند و یاری‌اش نمی‌کنند. گفتم: یا رسول الله! چه کسی چنین می‌کند؟ فرمود: بدترین افراد اتمم. آنان را چه می‌شود؟! خدا شفاعت مرا به آنان نرساند...، تا آخر حدیث. [۸۸]. کنجی شافعی با سند خویش از انس بن حارث روایت کرده است که گوید: شنیدم از رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم که می‌فرمود: این پسر (یعنی حسین) در سرزمین کربلا کشته می‌شود. هر کس از شما شاهد آن صحنه باشد یاری‌اش کند. گوید: انس بن حارث به کربلا رفت و در رکاب حسین علیه السلام شهید شد. [۸۹]

ابن شهر آشوب گوید: از ابن عباس روایت شده که گوید: هند از عایشه خواست که تعبیر خوابی را از پیامبر بپرسد. رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم فرمود: بگو خوابش را تعریف کند. گفت: در خواب دیدم گویی خورشید از بالای [صفحه ۳۸] سرم طلوع کرده و ماه از نشیمنگاه من بیرون شده و گویا ستاره‌ای سیاه از ماه درآمد و به خورشیدی حمله آورد که از خورشید بیرون آمده بود، ولی کوچکتر از آن بود و آن را بلعید. با بلعیدن آن، افق سیاه شد. سپس ستارگانی را دیدم که از آسمان آشکار شد و در زمین ستاره‌هایی تیره را دیدم، جز اینکه ستاره‌های تیره از هر سو همه‌ی افق زمین را فراگرفت. اشک، چشمان رسول را گرفت.

دوباره فرمود: آن هند است؛ ای دشمن خدا بیرون شو! اندوههایم را تازه کردی و خبر مرگ عزیزانم را آوردی. چون هند بیرون رفت، پیامبر فرمود: خدایا! او و دودمانش را لعنت کن. از آن حضرت درباره‌ی تعبیر آن خواب پرسیدند. فرمود: خورشیدی که بر سر او تابید، علی بن ابی طالب است، ستاره‌ی سیاهی که از ماه در آمد، معاویه‌ی فریب خورده‌ی فاسق و منکر خداست، آن ظلمتی که او پنداشت و ستاره‌ی سیاهی را دید که از ماه بیرون آمد و حمل به خورشیدی کرد که کوچکتر از خورشید در آمده بود و آن را به کام کشید و سیاه شد، آن فرزندم حسین است که پسر معاویه او را می کشد و خورشید تیره می گردد و افق تاریک می شود. ستاره‌های سیاهی که همه‌ی زمین را فرا گرفتند، بنی امیه‌اند. [۹۰]. علامه مجلسی گوید: ابن‌عبدالبر در کتابش، بهجۀ المجالس و انس المجالس گفته است که به امام صادق علیه‌السلام که یکی از امامان دوازده گانه است گفتند: تعبیر شدن خواب تا چه قدر تأخیر می‌افتد؟ فرمود: پنجاه سال، چرا که رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم سگ لک و پیش داری را در خواب دید که خون او را می‌لیسد. چنین تأویل فرمود که مردی حسین پسر فاطمه را می‌کشد و او شمر بن ذی‌الجوشن بود که مردی آبله‌رو بود. تعبیر خواب حضرت، پنجاه سال بعد انجام گرفت. [۹۱]. از امام حسن عسکری علیه‌السلام روایت شده که: در تفسیر این آیه «و از شما پیمانتان را گرفتیم که خونهایتان را نریزید و خودتان را از سرزمینهایتان بیرون نکنید. پس همه اقرار کردید در حالی که شاهد بودید. سپس این شما هستید که خودتان را می‌کشید و گروهی از خودتان را از سرزمینهایتان بیرون می‌کنید و از روی گناه و تجاوز بر ضد آنان می‌شوید.» [۹۲]، فرمود: پدرم از پدرانش از رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم روایت کرده‌اند که فرمود: چون این آیه در مذمت یهود نازل شد که عهدهای الهی را شکستند و از فرمان خدا روی [صفحه ۳۹] برتافتند و رسول خدا را تکذیب کردند و پیامبران الهی را کشتند، رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم فرمود: ای اصحاب من! آیا به شما خبر دهم که از یهود امت من چه کسانی شبیه آنانند؟ گفتند: آری یا رسول الله! فرمود: گروهی از بنی‌امیه که می‌پندارند از امت منند و خود را پیرو آیین من می‌پندارند، ولی برجستگان ذریه‌ی من و نسل پاک من و فرزندان دخترم را می‌کشند و آیین مرا دگرگون می‌کنند و سنت مرا تغییر می‌دهند و فرزندانم حسن و حسین را می‌کشند، آن گونه که نیاکان این قوم یهود، زکریا و یحیی علیهما‌السلام را کشتند. آگاه باشید! خداوند آنان را لعنت می‌کند، آن گونه که پیشتر ایشان را لعنت کرد و خداوند بر بازماندگان نسل آنان تا روز قیامت، امامی را برمی‌انگیزد، هدایتگر و هدایت شده‌ی از نسل حسین که تا به آخر آنان را می‌کشد و انتقام خون جدش حسین را می‌ستاند و در روز قیامت عذابی سخت‌تر دارند، و بدسرانجامی است. آگاه باشید! لعنت خدا بر قاتلان حسین علیه‌السلام و دوستداران و یاوران آن قاتلان و بر آنان که بدون تقیه، در ملعون بودن آنان شک کنند و درود خدا بر گریه کنندگان بر حسین و عزاداران او. درود خدا بر هر کس که از روی مهربانی و عاطفه و دلسوزی بر حسین بگرید. درود خدا بر لعنت کنندگان بر دشمنان اهل بیت و بر آنان که دلی آکنده از خشم و نفرت از آنان دارند. هلا! که راضیان به کشتن حسین، در قتل او شریکند و کشتندگان او و یاران و پیروان گذشته و آینده‌ی آنان، از دین خدا به دورند. لعنت خدا و فرشتگان و همه‌ی مردم بر آنان باد! آگاه باشید! خداوند به فرشتگان مقرب خویش دستور می‌دهد اشکهای گریه کنندگان بر عزای حسین علیه‌السلام را گرفته و گرد آورند و به خزانه‌ی بهشت ببرند و آن را با «آب حیات» بیامیزند تا هزار بار گواراتر و خوشبوتر گردد و فرشتگان مقرب، اشک آنان را که در شهادت حسین و مصیبت او خوشحال و خندانند گرفته و به جهنم می‌برند و با چرکابه‌های داغ جهنم می‌آمیزند تا آن را هزار بار جوشانتر و عذاب آورتر سازد و خداوند عذاب دشمنان آل محمد را در روز قیامت با این چرکابه‌های گدازان شدیدتر می‌کند. [۹۳]. روایات فراوانی از پیامبر اکرم صلی الله علیه و اله و سلم درباره‌ی خبر دادن از شهادت فرزندش حسین علیه‌السلام نقل شده که برای پرهیز از طولانی شدن، از آوردن آنها چشم می‌پوشیم. خواستاران به منابع آن رجوع کنند. [صفحه ۴۰]

ابن قولویه به سند خویش از ابراهیم نخعی نقل کرده است: امیرمؤمنان علیه السلام بیرون آمد و در مسجد نشست. اصحاب او پیرامون وی جمع شدند. حسین علیه السلام آمد و در برابر حضرت ایستاد. امام دست بر سر او کشید و فرمود: پسر! خداوند اقوامی را در قرآن نکوهش کرده و فرموده است. «نه آسمان بر آنان گریست و نه مهلت داده شدند.» [۹۴] به خدا قسم پس از من تو را می‌کشند، آنگاه آسمان و زمین بر تو می‌گیرند. [۹۵]. دلیلی گفته است: علی علیه السلام فرمود: ای شبت بن ربیع و تو ای عمرو بن حریق و پسر محمد و تو ای اشعث بن قیس! به خدا قسم پسر حسین علیه السلام را می‌کشید. حبیب رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم به من چنین حدیث کرده است وای بر آنکه دشمنش رسول خدا و دخترش فاطمه باشد. چون حسین بن علی علیه السلام کشته شد، شبت بن ربیع، عمرو بن حریق و محمد بن اشعث نیز از جمله کسانی بودند که از کوفه به کربلا رفته در کربلا با او جنگیدند و او را کشتند و این یکی از نشانه‌هایش بود. [۹۶]. ابن قولویه به سند خویش روایت کرده است: علی علیه السلام بر مردم خطبه می‌خواند و می‌فرمود: پیش از آنکه مرا از دست بدهید از من پرسید. به خدا سوگند از هیچ چیز گذشته و آینده از من نمی‌پرسید مگر آنکه به شما خبر می‌دهم. سعد بن ابی وقاص برخاسته، پرسید: یا امیرالمؤمنین! مرا خبر ده که در سر و صورتم چند مو هست؟ به او فرمود: به خدا سوگند تو از من چیزی پرسیدی که دوست من رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم به من فرموده بود که تو از آن خواهی پرسید. در سر و صورت تو هیچ مویی نیست مگر آنکه در بیخ آن شیطانی نشسته است و در خانه‌ی تو بچه‌ای است که پسر حسین را می‌کشد. آن روز عمر سعد، کودک‌کی بود که جلو پدرش بازی می‌کرد. [۹۷]. صدوق به سند خویش از اصبع بن نباته نقل کرده است: روزی امیرمؤمنان علی بن ابی طالب علیه السلام نزد ما آمد، در حالی که دستش در دست پسرش حسن بود و می‌فرمود: روزی رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم نزد ما آمد، در حالی که به همین صورت دستم در دست او بود و می‌فرمود: پس از من، بهترین آفریده‌ها و سرور آنان، این برادر من است؛ پس از من او [صفحه ۴۱] پیشوای هر مسلمان و سرپرست هر مؤمن است. آگاه باشید! من نیز می‌گویم: پس از من بهترین مردم و سرور آنان، این پسر من است و پس از وفات من او امام و سرپرست هر مؤمن است. پس از من به او ستم می‌شود، آن گونه که پس از رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم مظلوم شدم. پس از حسن، بهترین مردم و سرورشان، برادر او پسر حسین است که پس از برادرش در سرزمین کربلا مظلوم کشته می‌شود. او و اصحابش از سروران شهیدان در روز قیامتند، پس از حسین نه نفر از نسل او جانشینان خداوند در زمین و حجت‌های او بر بندگان آیند... [۹۸]. ابن قولویه به سند خویش از حارث اعور چنین روایت کرده است: علی علیه السلام فرمود: پدر و مادرم به فدای حسین که در پشت کوفه شهید می‌شود. به خدا قسم گویا می‌بینم که حیوانات صحرا از هر نوع، سر و گردن‌هایشان را به قبر او می‌کشند و شب تا صبح بر او گریسته مرثیه می‌خوانند. هرگاه چنین شد، مبادا شما (با ترک زیارتش) جفا کنید. [۹۹]. بحرانی گفته است که در برخی کتابهای مقتل امیرالمؤمنین آمده است: امیرالمؤمنین علیه السلام هنگام وفاتش وقتی گریه‌ی بسیار امام حسن علیه السلام را دید، به او فرمود: پسر! آیا بر مرگ پدرت ناله می‌کنی؟ فردا پس از من تو مسموم می‌شوی و مظلوم کشته می‌شوی و برادرت حسین نیز همین گونه با شمشیر کشته می‌شود و به جدتان، پدرتان و مادرتان می‌پیوندد. [۱۰۰]. به نقل ابن مغازلی: محمد بن حسین زعفرانی از عبدالله بن نجی از پدرش نقل کرده است که همراه علی علیه السلام به سفر رفت. وی حامل ظرف آب وضوی حضرت بود. در مسیر صفین چون به نینوا رسید، فرمود: صبر کن ابا عبدالله! صبر کن کنار شط فرات! گفتم: ابا عبدالله کیست؟ علی علیه السلام فرمود: خدمت پیامبر رسیدم در حالی که چشمانش پر از اشک بود. گفتم: ای پیامبر خدا! آیا کسی تو را به خشم آورده است؟ چرا چشمانت گریان است؟ فرمود: اینک جبرئیل از پیش من برخاست و رفت و به من خبر داد که حسین، کنار شط فرات کشته می‌شود و گفت: می‌خواهی از تربت او بیوی؟ گفتم: آری. دستش را دراز کرد و مشتی از تربت آنجا برداشت و به من داد. من بی‌تاب شدم و چشمانم به اشک نشست. [۱۰۱]. ابن سعد با سند خویش از علی علیه السلام نقل کرده است که فرمود: [صفحه ۴۲] حسین بن علی کشته خواهد شد و من سرزمینی را که در آن کشته می‌شود می‌شناسم. در نزدیکی دو نهر در غربت به شهادت

می‌رسد. [۱۰۲]. علامه‌ی مجلسی به نقل از برخی کتابهای معتبر از لوط بن یحیی از عبدالله بن قیس چنین روایت کرده است: همراه رزمندگان در رکاب علی علیه‌السلام در صفین بودم. ابویوب اعور سلمی بر آب مسلط شد و جلو آب برداشتن مردم را گرفت. مسلمانان از تشنگی زبان به شکوه گشودند. حضرت، سوارانی را برای باز پس گرفتن آب گسیل داشت و آنان ناکام برگشتند و حضرت اندوهگین شد. فرزندش حسین علیه‌السلام گفت: پدرجان! من برای گشودن آب بروم؟ فرمود: برو پسر. حسین همراه سوارانی رفت و ابویوب را از تسلط بر آب کنار زد و در آنجا خیمه افراشت و سواران را فرود آورد. آنگاه نزد پدرش آمد و خبر داد. علی علیه‌السلام گریست. گفتند: یا علی! برای چه گریه می‌کنی؟ به برکت حسین این نخستین پیروزی است. فرمود: یادم آمد که او در صحرای کربلا لب تشنه کشته خواهد شد و اسبش در حالی که می‌دود و شیهه می‌کشد، می‌گوید: داد از امتی که پسر دختر پیامبرش را کشت! [۱۰۳]. نصر بن مزاحم با سند خویش از هرثمه نقل کرده است: با علی علیه‌السلام در جنگ صفین بودیم، چون در کربلا فرود آمدیم با ما نماز خواند و پس از سلام نماز، مثنی از تربت کربلا برداشت و بویید و فرمود: آه بر تو ای خاک! از تو کسانی برانگیخته خواهند شد که بی حساب وارد بهشت می‌شوند. پس از بازگشت از جنگ، هرثمه به زنش، جردا دختر سمیر که هوادار علی بود گفت: نمی‌خواهی تو را از محبوبت ابوالحسن به شگفتی آورم؟ چون به کربلا رسیدیم، مثنی از تربت آن را برگرفت و بویید و گفت: آه بر تو ای خاک! کسانی از تو برانگیخته خواهند شد که بی حساب وارد بهشت می‌شوند. او را چه به علم غیب! همسرش گفت: ای مرد! ما را واگذار! علی علیه‌السلام جز حق نگفته است. چون عیدالله بن زیاد، آن گروه را برای نبرد با حسین بن علی و یارانش فرستاد، من در زمره‌ی آن گروه بودم. چون به آن قوم و به امام حسین و یارانش رسیدم، جایی را که علی علیه‌السلام ما را در آن فرود آورده بود و سرزمینی را که تربتش را برداشته و بوییده بود شناختم و حرف آن حضرت را به یاد آوردم. از این سفر ناراحت شدم. با اسبم نزد حسین آمدم، ایستادم و بر او سلام کردم و سخنی را که در همین سرزمین از پدرش شنیده بودم باز گفتم. حسین علیه‌السلام فرمود: با مایی یا بر ما؟ گفتم: [صفحه ۴۳] ای پسر پیامبر! نه با تو نه بر تو. زن و بچه‌ام را گذاشته‌ام و از ابن زیاد بر آنان بیمناکم. حسین فرمود: پس از اینجا بگریز تا شاهد کشته شدن ما نباشی. سوگند به آنکه جان محمد در دست اوست، امروز هیچ کسی نیست که کشته شدن ما را ببیند و ما را یاری نکند مگر آنکه خداوند او را وارد دوزخ می‌کند. گوید: از آن سرزمین گریختم تا شاهد کشته شدنش نباشم. [۱۰۴]. این ماجرا با سندهای مختلف و تعابیر گوناگون در منابع آمده که برای پرهیز از طولانی شدن، آنها را نیاوردیم. ابن قولویه با سند خویش از ابی عبدالله جدلی نقل کرده است: خدمت امام علی علیه‌السلام رسیدم، در حالی که حسین نزد او بود. با دستش بر شانه‌ی حسین زد. سپس فرمود: این فرزند کشته می‌شود و کسی یاری‌اش نمی‌کند. گفتم: ای امیرالمؤمنین! به خدا سوگند که چنین زندگانی بسیار بد است. فرمود: این حادثه، حتمی است. [۱۰۵].

شیخ طوسی با سند خویش از ابوطویل نقل کرده است: مسیب بن نجبه نزد امیرالمؤمنین علیه‌السلام آمد، در حالی که گریبان عبدالله بن سبا را گرفته بود. حضرت فرمود: قضیه چیست؟ گفت: بر خدا و رسول خدا دروغ می‌بندد. فرمود: چه می‌گوید؟ گوید: سخن مسیب را نشنیدم، ولی شنیدم که امیرالمؤمنین علیه‌السلام فرمود: هیهات! هیهات از غضب! ولی ناچه سواری نزد شما می‌آید، پای در رکاب و شتابان، حج و عمره به پایان برده او را می‌کشند. (مقصود حسین بن علی علیه‌السلام بود). [۱۰۶]. شیخ صدوق با سند خویش از جبله‌ی مکیه از میثم تمار نقل کرده است که می‌گفت: به خدا قسم! این امت، پسر پیامبرش را در دهم محرم می‌کشد و دشمنان خدا آن روز را روز خجسته می‌دانند، و این حتمی است. در علم خدا چنین یاد شده است و مولایم امیرمؤمنان علیه‌السلام به من خبر داده است. به من خبر داده است که هر چیز، حتی حیوانات صحرا و ماهیان دریا و پرندگان آسمان و خورشید و ماه و آسمان و زمین و مؤمنان جن و انس و همه‌ی فرشتگان آسمانها و نگهبان بهشت و دوزخ و حاملان عرش بر او می‌گیرند و آسمان خون و خاکستر می‌باشد. سپس فرمود: لعنت الهی بر قاتلان حسین علیه‌السلام حتمی گشت، آن گونه که بر مشرکان حتمی شد که برای خدا شریک قرار دادند، و بر یهود و نصارا و مجوس. [صفحه ۴۴] جبله گوید: گفتم: ای میثم! چگونه مردم، روزی را که

حسین علیه السلام در آن کشته می شود روز برکت می شمارند؟ میثم گریست و گفت: آنان براساس حدیثی دروغین می پندارند که آن، روزی است که خدا توبه‌ی آدم علیه السلام را پذیرفته است، در حالی که خداوند در ذیحجه توبه‌ی آدم را پذیرفت و می پندارند روزی است که خداوند توبه‌ی داود را پذیرفت، در حالی که خداوند در ذیقعدہ او را از شکم ماهی خارج ساخت. روزی است که خداوند، یونس را از شکم ماهی بیرون آورد. در حالی که خداوند در ذیقعدہ او را از شکم ماهی خارج ساخت. می پندارند روزی است که کشتی نوح بر کوه جودی قرار گرفت، در حالی که کشتی نوح روز هیجدهم ذی حجه قرار گرفت و می پندارند روزی است که خداوند دریا را برای بنی اسرائیل شکافت، در حالی که آن، در ماه ربیع الاول بود. سپس میثم گفت: ای جبله! بدان که حسین بن علی در روز قیامت سرور شهیدان است و یاران او بر سایر شهیدان برترند. ای جبله! هرگاه به خورشید نگاه کردی که سرخ بود همچون خون تازه، بدان که سرور حسین کشته شده است. جبله گوید: روزی بیرون آمدم و خورشید را دیدم که بر دیوارها تابیده است، گویا ملافه‌هایی رنگین است. آنگاه صیحه کشیدم و گریستم و گفتم: به خدا سوگند! حسین بن علی علیه السلام کشته شد. [۱۰۷]. خبر دادن امام حسن علیه السلام از شهادت برادرش حسین علیه السلام گذشت و تکرار نمی کنیم.

پیشگویی امام حسین از شهادتش

ابن قولویه با سند خویش نقل می کند که حسین بن علی علیه السلام فرمود: سوگند به آنکه جان حسین در دست اوست، هرگز هیچ کدامشان به خیر و نیکی نرسیده اند و در راه خدا عطایی نگرفته اند. من و خاندانم اولین کشته‌ی این امتیم. سوگند به آنکه جان حسین در دست اوست، قیامت برپا نمی شود، در حالی که کسی از بنی هاشم بر روی زمین مانده باشد که چشم بر هم بزند. [۱۰۸] در این زمینه روایات دیگری نیز هست که در باب شهادتش خواهد آمد. [صفحه ۴۵]

پیشگویی باد از شهادتش

طریحی گوید: روایت شده که حضرت سلیمان بر بساط خویش می نشست و در آسمان سیر می کرد. یکی از روزها که در زمین کربلا سیر می کرد، باد، بساط او را سه بار چرخاند، تا آنجا که بیم سقوطش بود. باد آرام گرفت و بساط در زمین کربلا فرود آمد. سلیمان به باد گفت: چرا باز ایستادی؟ گفت: حسین علیه السلام اینجا کشته می شود. پرسید: حسین کیست؟ گفت: فرزند محمد مختار و پسر علی کرار. گفت: قاتلش کیست؟ گفت: ملعون آسمانها و زمین، یزید. سلیمان دستهایش را بلند کرد و یزید را نفرین نمود. جن و انس هم آمین گفتند. باد دوباره جنبید و بساط حرکت کرد. [۱۰۹].

پیشگویی گوسفندان اسماعیل از شهادتش

طریحی گوید: روایت شده که گوسفندان حضرت اسماعیل علیه السلام در کنار شط فرات به چرا مشغول بودند. چوپان به او خبر داد که از فلان روز گوسفندان از این آبشخور آب نمی خورند. اسماعیل سبب آن را از پروردگارش پرسید. جبرئیل علیه السلام فرود آمد و گفت: ای اسماعیل! از گوسفندت پرس که پاسخ تو را می دهد. حضرت پرسید: چرا از این آب نمی خورید؟ گوسفند به زبان آشکار گفت: به ما خبر رسیده است که فرزندان حسین علیه السلام، نواده‌ی حضرت محمد لب تشنه شهید می شود. از این رو به خاطر اندوه بر آن حضرت، ما از این آبشخور آب نمی خوریم. درباره‌ی قاتل او پرسید. جواب داد: ملعون آسمانها و زمینها و همه‌ی مخلوقات، او را می کشد. اسماعیل گفت: خدایا قاتل حسین را لعنت کن! [۱۱۰].

پیشگویی شیر از شهادت او

طریحی گوید: روایت شده که حضرت عیسی در صحراها می گشت. حواریون هم همراهش بودند. گذارشان به کربلا افتاد. شیر شکسته حالی را دیدند که راه را گرفته است. عیسی نزد شیر رفت و پرسید: چرا در راه نشسته‌ای؟ آیا نمی گذاری عبور کنیم؟ شیر با زبان فصیحی گفت: راه را برایتان نمی گشایم تا آنکه یزید، قاتل حسین علیه السلام را لعنت کنید. عیسی علیه السلام پرسید: حسین کیست؟ گفت: نواده‌ی پیامبر امی حضرت محمد و پسر علی ولی. پرسید: قاتلش کیست؟ گفت: ملعون شده‌ی حیوانات [صفحه ۴۶] صحرا و پرندگان هوا و همه‌ی حیوانات، خصوصا در روز عاشورا. عیسی علیه السلام دستهای خود را بلند کرد و یزید را نفرین نمود. حواریون هم دعای او را آمین گفتند و شیر از جاده کنار رفت. [۱۱۱]. [صفحه ۴۷]

وصیتهای امام حسین علیه السلام

کلینی با سند خویش از امام صادق علیه السلام روایت کرده است که فرمود: چون حسین علیه السلام به سوی عراق عزیمت کرد، کتابها و وصیت را به ام سلمه سپرد و چون امام سجاد علیه السلام برگشت، به آن حضرت داد. [۱۱۲]. مسعودی گوید: روز عاشورا امام زین العابدین علیه السلام با پدرش بود و بیماری داشت که تکلیف جهاد از او ساقط بود. چون شهادت اباعبدالله علیه السلام نزدیک شد، او را فراخواند، به او وصیت کرد و دستور داد آنچه را نزد ام سلمه نهاده است از میراث پیامبران و سلاح و کتاب، از او دریافت کند. [۱۱۳]. صفار قمی با سند خویش از ابی الجارود نقل می کند که گوید: شنیدم امام باقر علیه السلام می فرمود: چون شهادت حسین علیه السلام نزدیک شد، دختر بزرگش فاطمه را فراخواند و نامه‌ای در بسته و وصیتی باز و آشکار به او سپرد. علی بن الحسین علیه السلام با آنان بود و بیمار بود. فاطمه، نامه را به علی بن الحسین داد. به خدا قسم پس از او آن نامه به دست ما رسیده است. گفتم: فدایت شوم! در آن نامه چه بود؟ فرمود: همه‌ی آنچه فرزندان آدم از آن روز که آدم آفریده شده و تا پایان جهان به آن نیازمندند، در آن است. به خدا قسم همه‌ی حدود الهی، حتی دیه‌ی خراش هم در آن آمده است. [۱۱۴]. راوندی از امام زین العابدین علیه السلام چنین روایت کرده است: روزی که پدرم شهید شد، در حالی که خونها می جوشید، پدرم مرا به سینه‌ی خود چسباند و [صفحه ۴۸] می گفت: پسر! دعایی را که مادرم به من آموخته است و رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم به مادرم آموخته و به آن حضرت نیز جبرئیل آموخته است، حفظ کن. دعا درباره‌ی نیاز و مشکلات و اندوههاست و حوادث و مصائبی که پیش می آید. چنین دعا کن: «به حق یس و قرآن حکیم، به حق طه و قرآن عظیم، ای خدایی که بر ادای حاجت سائلان توانایی! ای آنکه آنچه را در درون است می دانی! ای زداينده‌ی اندوه گرفتاران! ای گشاینده‌ی غمگینان، ای رحم کننده بر پیر سالخورده، ای روزی رسان کودک کوچک، ای آنکه بی نیاز از شرح و بیانی! بر محمد و آل او درود فرست و چنین و چنان کن...» [۱۱۵]. صدوق با سند خویش از احمد بن ابراهیم چنین نقل کرده است: در سال ۲۶۲ خدمت حکیمه، دختر امام جواد علیه السلام رسیدم و از پشت پرده با او سخن گفتم. از مذهبش پرسیدم. او امامان خود را نام برد تا به امام دوازدهم رسید و نام او را نیز گفت. گفتم: فدایت شوم! او را دیده‌ای یا خبر یافته‌ای؟ گفت: از امام عسکری علیه السلام خبر یافته‌ام که به مادرش نوشت. گفتم: آن فرزند کجاست؟ گفت: پنهان است. گفتم شیعه به چه کسی پناه می آورد؟ گفت: به مادر امام عسکری. گفتم: آیا به کسی اقتدا کنم که به زنی وصیت کرده است؟ گفت: اقتدا به حسین بن علی علیه السلام کن که به خواهرش زینب دختر علی علیه السلام در ظاهر وصیت کرد، ولی علم و دانشی که از ناحیه‌ی امام سجاد علیه السلام می رسید، به زینب نسبت داده می شد، تا جان علی بن الحسین علیه السلام محفوظ بماند. [۱۱۶]. [صفحه ۴۹]

وقایع نهضت حسین علیه السلام

شیخ مفید از سیره نویسان چنین نقل کرده است: چون امام حسن علیه السلام در گذشت، شیعیان عراق به جنبش درآمدند و دربارهی خلع معاویه و بیعت با امام، به او نامه نوشتند. حضرت نپذیرفت و یاد کرد که میان او و معاویه عهد و پیمانی است که نمی تواند آن را نقض کند تا آنکه مدت بگذرد. چون معاویه بمیرد، در آن بنگرد. [۱۱۷].

وصیت معاویه به فرزندش دربارهی حسین

صدوق با سند خویش از عبدالله بن منصور روایت کرده که گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: دربارهی شهادت پسر رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم برایم بگو. فرمود: پدرم از پدرش روایت کرده که چون مرگ معاویه فرا رسید، پسرش یزید ملعون را فراخواند و پیش روی خود نشاند و گفت: پسر! من همه‌ی گردنکشان را برای تو خوار کردم و همه‌ی شهرها را برای حکومت تو آماده ساختم و حکومت و آنچه را در آن است، طعمه‌ای برای قرار دادم، ولی از سه نفر بر تو بیم دارم که به مخالفت با تو بکوشند. آنان عبدالله بن عمر، عبدالله بن زبیر و حسین بن علی اند. اما عبدالله بن عمر، او با توست. با او باش و رهایش نکن. اما عبدالله بن زبیر، اگر بر او دست یافتی قطعه قطعه اش کن که او بر تو هجوم خواهد آورد، آن گونه که شیر به روی شکارش می افتد و با تو از در نیرنگ وارد می شود، آن گونه که روباه سگ را فریب می دهد. اما حسین، می دانی که چه بهره‌ای از پیامبر دارد و پاره‌ای از گوشت و خون رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم است و می دانی که عراقیان سرانجام او را به سوی خود فراخوانند و سپس یاری نمی کنند و تباهش می سازند. اگر بر او دست یافتی، حق و جایگاهش را نسبت به رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم بشناس و به کارهایش او را مؤاخذه نکن. علاوه بر [صفحه ۵۰] این ما با او خویشاوندی هم داریم. مبدا که با او بدی کنی و از تو رفتار ناشایستی ببیند. [۱۱۸]. ابن اعثم افزوده است: و اما حسین بن علی، او! او! ای یزید! دربارهی او چه بگویم؟ مبدا متعرض تو شود. برای او ریسمانی بلند بکش و بگذار هر جای زمین که می خواهد بچرخد و آزارش مده، ولی تهدیدش کن. مبدا با او درافتی و شمشیر و نیزه به میان آید! به او عطا کن، احترامش کن. اگر یکی از خاندانش تهدیدست شد، آنان را وسعت بده و راضی شان ساز که آنان خاندانی اند که جز رضا، راضی شان نمی سازد و جز جایگاه والا در خورشان نیست. پسر! مبدا با دستی آلوده به خونش خدا را ملاقات کنی و از هلاک شدگان باشی. همانا ابن عباس به من گفته است که: خدمت رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم بودم و او در آستانه‌ی وفات بود. حسین بن علی را به سینه چسباند، در حالی که می گفت: این از پاکان نسل من و فروغهای خاندان و بهترینهای نسل من است. خجسته مباد آنکه پس از من حرمت او را نگه ندارد. ابن عباس گوید: سپس پیامبر خدا از هوش رفت و پس از ساعتی دوباره به هوش آمد و فرمود: ای حسین! روز قیامت در پیشگاه خداوند، با قاتل تو مخامصه خواهم داشت. خوشم که خداوند، مرا طرف و خصیم قاتل تو در روز قیامت قرار داده است! پسر! این حدیث ابن عباس بود. من هم حدیثی از پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم برایم بگویم فرمود: روزی جبرئیل نزد من آمد و خبر داد که ای محمد! امت تو فرزندان حسین را می کشند و قاتل او ملعون این امت است. پسر! پیامبر خدا قاتل حسین را بارها لعنت کرد. خوب بنگر و مواظب باش که اذیتی به او نرسانی. پسر! به خدا قسم حق او بزرگ است و دیدی که من در زندگی ام چگونه او را تحمل می کردم و گردن خود را برایش کج می کردم، در حالی که او با من سخن تند می گفت و دلم را می آزرده و جوابش نمی دادم و چاره‌ای هم نداشتم، چرا که او امروز، بازمانده‌ی زمین است و هر که را بیم دهند، راه عذر بر او بسته است. [۱۱۹].

امتناع امام از بیعت با یزید

شیخ مفید گوید: چون معاویه در نیمه‌ی رجب سال ۶۰ هجری در گذشت، یزید به ولید بن عتبّه که از سوی معاویه والی مدینه بود نامه نوشت تا از حسین علیه السلام بیعت بگیرد و مهلت تأخیر هم ندهد. ولید، شبانه کسی نزد حسین علیه السلام فرستاد و او را

خواست. مقصود او را فهمید. گروهی از [صفحه ۵۱] غلامان خود را خواست و دستور داد سلاح بگیرند و به آنان فرمود: ولید در این وقت مرا طلبد و ایمن از آن نیستیم که از من چیزی بخواهد که پاسخش ندهم. به او هم نمی‌توان خاطر جمع بود. با من باشید. چون نزد او رفتم دم در بنشینید. اگر شنیدید که صدایم بلند شد، وارد شوید تا از من دفاع کنید. حسین علیه‌السلام نزد ولید رفت. مروان را هم نزد او یافت. ولید، در گذشت معاویه را به حضرت خبر داد. امام حسین علیه‌السلام فرمود: فکر نمی‌کنم که به بیعت پنهانی راضی شوی تا آنکه آشکارا بیعت کنم و مردم هم بدانند. ولید گفت: باشد. حسین علیه‌السلام فرمود: صبح که شد، در این باره بیندیش. ولید گفت: به نام خدا برگرد تا همراه با گروهی نزد ما آیی. مروان به ولید گفت: اگر حسین اینک از تو جدا شود و بیعت نکند، دیگر به او دست نخواهی یافت جز با کشته‌های فراوان میان شما و او. او را زندانی کن تا از پیش تو بیرون نرود تا آنکه بیعت کند یا گردنش را بزنی آن‌گاه حسین علیه‌السلام برجست و فرمود: ای پسر زن کبود، تو مرا می‌کشی یا او؟ به خدا قسم دروغ گفتی و گناه کردی. [۱۲۰]. ابن‌اعثم گوید: حسین رو به ولید کرد و گفت: ای امیر! ما خاندان نبوت و سرچشمه‌ی رسالت و محل رفت و آمد فرشتگان و جایگاه رحمتیم. خدا با ما آغاز کرده و با ما به پایان برده است. و یزید، مردی تبهکار و شرابخوار و کشنده‌ی انسانهای بیگناه است که آشکارا گناه می‌کند. همچون منی با همچون اویی بیعت نخواهم کرد. لیکن ما و شما صبح می‌کنیم و منتظر می‌مانیم تا ببینیم کدام یک از ما به خلافت و بیعت سزاوارتریم. گوید: آنان که بیرون در بودند، صدای حسین را شنیدند. خواستند در را بگشایند و شمشیرها بکشند که حسین باشتاب پیش آنان بیرون آمد و دستور داد که به خانه‌هایشان برگردند. [۱۲۱]. شیخ مفید گوید: حسین علیه‌السلام همراه یارانش بیرون آمد و به خانه‌اش رفت. مروان به ولید گفت: به حرفم گوش نکردی. به خدا که دیگر هرگز به او دست نخواهی یافت. ولید گفت: وای بر تو ای مروان! راهی پیش پیم نهادی که تباهی دینم در آن است. به خدا دوست ندارم که در مقابل کشتن حسین همه‌ی دنیا و ثروت و حکومت جهان برای من باشد. سبحان الله! همین که حسین به من گفت بیعت نمی‌کنم، او را بکشم؟ به خدا چنین معتقدم که هر کس را روز قیامت به خاطر خون حسین به محاسبه بکشند، روزنامه‌ی اعمالش نزد خدا سبک خواهد بود. مروان گفت: اگر نظرت این است، آنچه [صفحه ۵۲] کردی بجا بود (این را در حالی می‌گفت که نظر ولید را نمی‌ستود) [۱۲۲]. نیز گوید: آن شب را که شب شنبه بیست و هفتم رجب سال ۶۰ هجری بود، امام حسین علیه‌السلام در خانه‌اش ماند. ولید هم به نامه‌نگاری به پسر زبیر درباره‌ی بیعت و امتناع او از بیعت با یزید مشغول بود. پسر زبیر همان شب از مدینه به سوی مکه رفت. صبح که شد، ولید سواره‌هایی را از هواداران بنی‌امیه که ۸۰ نفر بودند در پی او فرستاد، اما به او نرسیدند و برگشتند. آخر روز شنبه، مردانی را نزد حسین علیه‌السلام فرستاد تا بیاید و به سود یزید بن معاویه با ولید بیعت‌کنند. حسین علیه‌السلام به آنان فرمود: بگذارید صبح شود تا ببینید و ببینیم چه می‌شود. آن شب دست از او کشیدند و اصرار نکردند. [۱۲۳].

برخورد امام با مروان

ابن‌اعثم گوید: صبح فردا حسین از خانه‌اش درآمد تا خبرها را بشنود. در راه به مروان حکم برخورد. مروان به او گفت: ای اباعبدالله! من خیرخواه تو هستم. از من اطاعت کن تا به نجات و نیکی برسی. حسین فرمود: چه می‌گویی تا بشنوم؟ مروان گفت: می‌گویم که دستور می‌دهم با یزید بیعت کنی که خیر دین و دنیای تو در این است. امام گفت: انا لله و انا الیه راجعون. فاتحه بر اسلام! آنگاه که امت گرفتار زمامداری مثل یزید شود. آنگاه رو به ولید کرد و فرمود: آیا مرا به بیعت با یزید فرمان می‌دهی؟ او که مردی فاسق است! یاوه گفتی ای لغزشکار! تو را بر این سخت ملامت نمی‌کنم. تو همانی که وقتی که هنوز به دنیا نیامده و در پشت پدرت حکم بن ابی‌العاص بودی، پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم تو را لعنت کرده است. کسی که لعنت شده‌ی پیامبر خدا باشد، جز به بیعت با یزید فرانمی‌خواند. سپس فرمود: ای دشمن خدا! از من دور شو. ما خاندان رسول خدایم. حق در میان ما و بر زبان ماست.

از رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم شنیدم که می فرمود: خلافت بر آل ابوسفیان و آزادشدگان فتح مکه و فرزندان آنان حرام است، هرگاه معاویه را بر منبر دیدید، شکمش را بدرید. به خدا قسم مردم مدینه او را بر فراز منبر جدم دیدند، اما آنچه را فرمان یافته بودند انجام ندادند. خداوند آنان را به پسرش یزید گرفتار کرد. خداوند عذابش را در دوزخ بیفزاید. [صفحه ۵۳] مروان از سخن حسین علیه السلام بر آشفت و گفت: به خدا که دست از تو بر نمی دارم تا آنکه ذلیلانه با یزید بن معاویه بیعت کنی. شما فرزندان ابوتراب، سخن و جانتان پر از کینه‌ی آل ابوسفیان است. حق شماست که با آنان دشمن باشید و حق آنان است که دشمن شما باشند. حسین علیه السلام به او فرمود: وای بر تو ای مروان! از من دور شو که پلیدی، و ما خاندان طهارتیم که خداوند بر پیامبرش محمد صلی الله علیه و اله و سلم این آیه را نازل فرموده است. «انما یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت و یطهرکم تطهیرا» [۱۲۴] مروان سرش را به زیر افکند و چیزی نگفت. حسین علیه السلام به او فرمود: بشارت باد تو را به همه‌ی آنچه دوست نداری ولی پیامبر درباره‌ی تو گفته است آن روز که بر پروردگارت وارد می شوی جد من از حق من و حق یزید از تو سؤال می کند. گوید: مروان خشمگین رفت و بر ولید بن عتبه وارد شد و آنچه را از حسین بن علی علیه السلام شنیده بود به او خبر داد. [۱۲۵].

نامه‌ی یزید درباره‌ی کشتن حسین

ابن اعثم گوید: ولید به یزید نامه نوشت و از وضع مردم مدینه و پسر زبیر و فرمان زندان به او خبر داد و افزود که حسین بن علی نه اطاعت می کند و نه بیعت. نامه‌ی او که به یزید رسید، بشدت غضبناک شد (و هرگاه خیلی خشمگین می شد، چشمانش می گردید و لوچ می شد) و به ولید چنین نوشت: از بنده‌ی خدا یزید به ولید بن عتبه. اما بعد، چون این نامه به دست رسید، با تأکیدی بیشتر، دوباره از مردم مدینه بیعت بگیر. عبدالله بن زبیر را واگذار، چون او از دستمان نمی رود و تا زنده است از چنگ ما نجات نمی یابد. همراه پاسخ نامه، سر حسین بن علی را بفرست. اگر چنین کردی، اختیار سپاه را به تو خواهم سپرد و پیش من جایزه داری. والسلام. گوید: چون نامه به دست ولید رسید و آن را خواند، آن را بزرگ یافت و گفت: نه! به خدا قسم خداوند مرا قاتل حسین بن علی علیه السلام و کشته‌ی پسر دختر پیامبر صلی الله علیه و اله و سلم نخواهد دید، هرچند همه‌ی دنیا را به من بدهد. [۱۲۶]. [صفحه ۵۴]

حسین در کنار قبر پیامبر

ابن اعثم گوید: شبی حسین از خانه اش بیرون شد و کنار قبر جدش آمد و گفت: سلام بر تو ای رسول خدا! من حسین بن فاطمه‌ام؛ فرزند تو و پسر فرزند تو و نواده‌ی تو و آن وزنه‌ای که در امت خویش بر جای گذاشتی. ای پیامبر خدا! بر آنان گواه باش که مرا یاری نکردند و تباهم ساختند و حرمت مرا نگه نداشتند، این شکایت من به محضر توست تا روزی که دیدارت کنم. درود خدا بر تو باد! آنگاه به نماز ایستاد و پیوسته در رکوع و سجود بود. [۱۲۷]. طبری گوید: ابومخنف با سند خویش از ابوسعید مقبری نقل کرده است: به حسین نگریستم که وارد مسجد مدینه می شد و پیاده بود و به دو نفر تکیه داده بود، گاهی به این و گاهی به آن و این شعر یزید بن مفرغ را می خواند: سپیده دمان، ستوران را نرمانم و مرا یزید نخوانند، آن روز که از روی ترس، دست در دست ستم بگذارم، درحالی که مرگها در کمین منند تا تنها بمانم. گوید: پیش خود گفتم: به خدا قسم مثل جستن او به این دو بیت، بی هدف نیست. دو روز نگذشت که خبر رسید به مکه رفته است. [۱۲۸].

بار دوم، کنار قبر پیامبر

ابن اعثم نوشته است: سحرگاه امام حسین به خانه اش برگشت، شب دوم باز هم به زیارت قبر پیامبر رفت. دو رکعت نماز خواند. پس

از نماز چنین می گفت: خداوند! این قبر پیامبرت محمد است. من هم پسر دختر محمدم. کاری پیش آمده است که می دانی. خدایا! من معروف را دوست دارم و از منکر بیزارم. ای خدای باجلالت و احترام! به حق این قبر و صاحبش از تو می خواهم آنچه رضای تو در آن است برایم برگزینی. سپس تا صبح گریست. صبحدم سر بر قبر نهاد و لحظه ای خواب چشمانش را ربود. پیامبر صلی الله علیه و اله و سلم را دید که همراه دسته هایی از فرشتگان در چپ و راست و جلو و پشت سرش می آید. تا آنکه حسین را به سینه چسباند و میان دو چشمش را بوسید و فرمود: پسر حسین! گویا [صفحه ۵۵] بزودی می بینمت که در سرزمین کربلا همراه جمعی از امت من، تشنه لب کشته خواهی شد و قاتلان در عین حال امید شفاعت دارند. آن را چه می شود؟! خدا در قیامت شفاعت مرا به آنان نرساند. آنان نزد خدا بهره ای ندارند. عزیزم حسین! پدر و مادر و برادرت پیش من آمدند و اکنون مشتاق تواند. تو را در بهشت، درجاتی است که جز با شهادت به آنها نمی رسی. حسین در خواب به جدش می نگریست و سخن او را می شنید و می گفت: یا جدا! مرا نیازی به بازگشت به دنیا نیست، مرا هم بگیر و با خودت به خانه ات ببر. پیامبر صلی الله علیه و اله و سلم می فرمود: ای حسین! تو باید به دنیا برگردی تا شهادت روزی ات شود و به پاداش عظیم آن برسی. تو، پدرت، برادرت، عمویت و عموی پدرت روز قیامت با هم برانگیخته می شوید تا وارد بهشت شوید. گوید: حسین از خواب بیدار شد. ناراحت و نگران بود. خوابش را به خانواده اش و فرزندان عبدالمطلب گفت. آن روز در شرق و غرب، خاندانی اندوهگینتر و گریانتر از خاندان پیامبر نبود. حسین بن علی علیه السلام آماده شود و تصمیم گرفت از مدینه خارج شود. شبانه نزد قبر مادرش رفت، آنجا نماز خواند و وداع کرد. سپس نزد قبر برادرش امام حسن رفت و همان گونه عمل کرد. سپس به خانه اش برگشت. [۱۲۹].

دیدار امام با برادرش

سید بن طاووس از عمر بن علی بن ابی طالب علیه السلام نقل می کند که با آل عقیل می گفت: چون برادرم حسین علیه السلام از بیعت با یزید در مدینه امتناع کرد، خدمت او رسیدم و او را فارغ یافتم. عرض کردم: یا ابا عبدالله! فدایت شوم! برادرت امام مجتبی از پدرش روایت کرد... اشک مجالم نداد و ناله ام بلند شد. مرا به سینه چسباند و فرمود: تو را خبر داد که من کشته می شوم؟ گفتم: خدا نکند ای پسر پیامبر! فرمود: تو را به حق پدرت آیا از کشته شدن من خبر داد؟ گفتم: آری، پس چرا اقدامی نکردی و بیعت نمودی؟ فرمود: پدرم فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم او را از شهادتش و شهادت من آگاهانیده و خبر داده که قبر من نزدیک قبر او خواهد بود. خیال می کنی چیزی را می دانی که من نمی دانم؟ هرگز تن به ذلت نخواهم داد. مادرم فاطمه، پدرش را دیدار خواهد کرد، در حالی که از رفتار امتش نسبت به ذریه اش شکایت دارد. هر کس که حضرت فاطمه را با آزردن فرزندانش آزرده است، وارد بهشت [صفحه ۵۶] نمی شود. [۱۳۰].

سخن امام با برادرش محمد حنفیه

شیخ مفید گوید: چون محمد حنفیه، تصمیم امام را بر بیرون رفتن از مدینه دانست، ولی نمی دانست کجا می رود. به آن حضرت گفت: برادر جان! تو پیش من محبوبترین و عزیزترین مردمی. خیرخواهی ام را جز برای تو ذخیره نمی کنم و تو شایسته ترین افراد به نصیحت منی. از بیعت با یزید و تا می توانی از شهرها فاصله بگیر و نامه های ت را برای مردم بفرست و آنان را به خویش دعوت کن. اگر مردم با تو و به نفع تو بیعت کردند، خدا را بر این نعمت شکر کن و اگر دور کس دیگری جمع شدند، با این کار، خداوند از دین و عقل تو نکاسته و از جوانمردی و برتری تو چیزی کم نشده است. بیم آن دارم که وارد یکی از این شهرها شوی و مردم دچار اختلاف شوند، گروهی با تو و گروهی بر تو. آنگاه بین آنان درگیری پیش آید و تو اولین آماج نیزه ها قرار بگیری و بهترین این امت از نظر جان و پدر و مادر، خونس پیمالتر و خاندانش ذلیلتر از دیگران گردد. حسین علیه السلام به او فرمود: کجا بروم برادر؟!

گفت: در مکه فرود آی. اگر جایگاهت امن بود، که راه همین است و گرنه به ریگزارها و شکاف کوهها پناه ببر و از شهری به شهری، تا بینی کار مردم به کجا می‌انجامد. اگر تو به موضوع روی آوری، رأی تو درست‌تر خواهد بود. فرمود: برادر! نصیحت کردی و مهربانی نمودی. امید دارم که فکر تو درست و موفقیت‌آمیز باشد. [۱۳۱]. ابن‌اعثم افزوده است که امام علیه‌السلام فرمود: من تصمیم گرفته‌ام به مکه بروم و آماده شده‌ام. هم من، هم برادران و برادرزادگان و پیروانم، کار و نظر آنان، همان برنامه و نظر من است. و اما تو ای برادر! طوری نیست که در مدینه بمانی و خبرسان من از آنان باشی و هیچ یک از کارهایشان را از من پنهان نداری. [۱۳۲].

وصیت امام هنگام خروج

نیز گوید: آنگاه امام حسین علیه‌السلام مرکب و کاغذی طلید و این وصیتنامه را برای برادرش محمد حنفیه نگاشت: [صفحه ۵۷] بسم الله الرحمن الرحيم. این، وصیت حسین بن علی به برادرش محمد حنفیه است: حسین گواهی می‌دهد که جز خدای یکتا و بی‌شریک، معبودی نیست. محمد، بنده و فرستاده‌ی اوست، حق را از سوی حق آورده است. بهشت و دوزخ حق است، قیامت بی‌شک خواهد آمد و خداوند، خفتگان در گورها را برمی‌انگیزد. من هرگز از روی هوس و طغیان و فسادانگیزی و ستم، خروج نکردم، بلکه برای طلب اصلاح در امت جدم خروج کردم. می‌خواهم امر به معروف و نهی از منکر کنم و به سیره و روش جدم و پدرم علی بن ابی‌طالب حرکت کنم. هر کس با پذیرش حق، مرا بپذیرد، خداوند به حق سزاوارتر است و هر کس بر من رد کند، صبر می‌کنم تا خداوند میان من و قوم من به حق داوری کند که او بهترین داوران است. این وصیت من به توست. برادر! توفیقم جز از خدا نیست. بر او توکل کردم و به سوی او باز می‌گردم. گوید: حسین علیه‌السلام نامه را پیچید و به آن مهر زد و به برادرش محمد حنفیه سپرد. سپس از او خداحافظی کرد. [۱۳۳].

دیدار با ام‌سلمه و خبر شیشه

ابن حمزه از امام باقر علیه‌السلام روایت می‌کند: چون حسین علیه‌السلام تصمیم گرفت به سوی عراق رود، ام‌سلمه که تربیت‌کننده‌ی حسین بود و محبوبترین افراد نزد امام بود و نسبت به آن حضرت عاطفه‌ی شدیدی داشت و تربت حسین علیه‌السلام نزد او بود و پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم آن را به وی سپرده بود، کسی را نزد حسین علیه‌السلام فرستاد. به آن حضرت گفت: پسر! می‌خواهی بیرون روی؟ فرمود: مادر! می‌خواهم به عراق بروم. گفت: تو را به خدا مبادا به عراق بروی؟ فرمود: چرا مادر؟ گفت: از پیامبر شنیدم که می‌فرمود: پسر حسین در عراق کشته می‌شود. پسر! تربت تو پیش من است، در شیشه‌ای در بسته که رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم به من سپرده است. فرمود: مادر! به خدا سوگند من کشته خواهم شد. من از تقدیر الهی و قضای حتمی او و فرمانی که از سوی خداوند واجب شده است نمی‌گریزم. گفت: شگفتا! اگر کشته خواهی شد، پس کجا می‌روی؟ فرمود: مادر! اگر امروز نروم فردا می‌روم، اگر فردا نروم پس فردا می‌روم. مادر جان! به خدا چاره‌ای از مرگ نیست. من، جا و ساعتی را که در آن کشته می‌شوم و محل دفن خودم را خوب [صفحه ۵۸] می‌شناسم، همان گونه که تو را می‌شناسم، و به آن می‌نگرم، آن گونه که تو را می‌نگرم. گفت: آن را دیده‌ای؟ فرمود: اگر دوست داری، قبر و جایگاه خودم و یارانم را نشانت دهم. گفت: آری. حضرت چیزی جز «بسم الله» نگفت، زمین برای او هموار گشت تا آنکه مدفن و جایگاه خود و اصحابش را به او نشان داد و از آن تربت به او داد. او هم آن تربت را با خاکی که پیش او بود آمیخت. حسین علیه‌السلام خارج شد، در حالی که به ام‌سلمه می‌گفت: من روز عاشورا کشته می‌شوم. [۱۳۴].

دیدار امام با زنان بنی‌المطلب و عمه‌هایش

ابن قولویه با سند خویش از امام باقر علیه‌السلام نقل می‌کند: چون حسین علیه‌السلام تصمیم گرفت از مدینه بیرون رود، زنان بنی‌المطلب برای نوحه گری گرد آمدند، حسین علیه‌السلام میان آنان راه می‌رفت و می‌فرمود: شما را به خدا این کار را (نوحه گری و شیون) از روی نافرمانی خدا و رسول آشکار نسازید. زنان گفتند: پس گریه و شیوه را برای که نگه داریم؟ امروز نزد ما مثل روز رحلت رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم و علی و فاطمه و زینب و ام‌کلثوم (دختران پیامبر) است. جانمان به فدایت! تو را به خدا خود را از مرگ به دور دار ای محبوب نیکان از دست رفته! بعضی عمه‌هایش گریه کنان می‌گفتند: یا حسین! نوحه گری جن را شنیدم که در سوگ تو می‌گفتند: کشته‌ی تف از بنی‌هاشم قریش را خوار ساخت و خوار گشتند. محبوب رسول خدا تبهکار نبود. مصیبت تو بزرگ بود و بزرگیها را آشکار ساخت. نیز زنان با نوحه می‌گفتند: بر حسین می‌گیریم که سرور است، و در سوگ او مو سفید می‌شود، زلزله می‌شود و ماه می‌گیرد، آفاق آسمان سرخ می‌گردد، هنگام صبح و غروب، خورشید شهرها غبارآلود می‌شود و همه جا تیره می‌گردد. این حسین پسر فاطمه است که همه‌ی خلائق و بشر در مرگ او داغدار است و شهادت او ما را خوار می‌سازد. [۱۳۵].

خروج امام از مدینه

شیخ مفید گوید: امام همان شب، شب یکشنبه ۲۸ رجب به سوی مکه بیرون آمد، در حالی که فرزندان و [صفحه ۵۹] برادرزادگان و برادرانش و بیشتر بستگانش همراهش بودند مگر محمد حنفیه، و آن حضرت این آیه را می‌خواند: «یمناک و نگران از شهر بیرون رفت، در حالی که می‌گفت: پروردگارا! مرا از ستمکاران نجات بخش [۱۳۶]». [۱۳۷].

نامه‌ی او به بنی‌هاشم

صفار قمی با سند خود از حمزه بن حرمان نقل می‌کند که: نزد امام صادق علیه‌السلام، خروج حسین علیه‌السلام و همراه نشدن محمد حنفیه را یاد کردیم. حضرت فرمود: ای حمزه! در این باره حدیثی برایت خواهم گفت و از این پس دیگر در این باره سؤال نکن. حسین علیه‌السلام چون به سوی مکه جدا شد، نامه‌ای طلبید و چنین نوشت: «بسم الله الرحمن الرحیم. از حسین بن علی به بنی‌هاشم. اما بعد، هر کس از شما به من بیوندد، با من شهید می‌شود و هر کس جا بماند، به پیروزی نخواهد رسید. والسلام». [۱۳۸]. دیدار او با فرشتگان و جنیان شیخ مفید با سند خویش از امام صادق علیه‌السلام چنین روایت می‌کند: چون امام حسین علیه‌السلام از مدینه بیرون شد، گروه‌هایی از فرشتگان نشاندار، با سلاح‌هایی در دست و سوار بر اسبان بهشتی او را دیدار نموده و به او سلام کرده گفتند: ای حجت خدا بر مردم پس از جد و پدر و برادرش! خدای سبحان در جاهای متعدد، جد تو را به وسیله‌ی ما یاری رساند. اکنون هم ما را به امداد تو فرستاده است. به آنان فرمود: وعده‌گاه ما کنار قبر و محل شهادتم که کربلاست. وقتی وارد کربلا شدم پیش من آید. گفتند: ای حجت خدا! فرمانمان ده تا بشنویم و اطاعت کنیم. آیا از دشمنی که با تو برخورد می‌کند بیم داری تا با تو باشیم؟ فرمود: آنان راهی بر من ندارند و آسیبی به من نمی‌رسانند تا آنکه به آن سرزمین برسم. گروه‌هایی از جنیان مسلمان نزد او آمدند و گفتند: ای سرور ما! ما پیروان و یاور تویم. هر دستوری که داری بده. اگر فرمان دهی که در همینجا که هستی همه‌ی دشمنانت را نابود کنیم، چنان می‌کنیم. حسین علیه‌السلام آنان را دعای خیر کرد و به ایشان فرمود: آیا این آیه‌ی قرآن را که بر جدم رسول خدا نازل شده نخوانده‌اید که: «هر جا باشید، مرگ به سراغتان می‌آید، هر چند در برج‌های [صفحه ۶۰] استوار باشید. [۱۳۹]» و فرموده است: «آنان که شهادت بر آنان نوشته شده، به شهادتگاه خویش بیرون خواهند شد. [۱۴۰]» اگر من همین جا بمانم، پس

این مردم بدبخت با چه چیزی آزموده شوند؟ و چه کسی در جایگاه من در کربلا بیارم؟ آن روز که خداوند، زمین را گسترده، کربلا را برگزید و پناهگاه شیعیانم و مایه‌ی ایمنی در دنیا و آخرت برای آنان قرار داد. ولی روز شنبه، روز عاشورا حاضر می‌شوید که در آخر آن روز کشته می‌شوم و پس از من هیچ کس از خانواده و خویشان و برادرانم نمی‌ماند که تعقیب شوند و سر مرا نزد یزید ملعون می‌برند. جنیان گفتند: ای حبیب خدا و فرزند حبیب خدا! به خدا سوگند اگر نبود اینکه اطاعت فرمانت لازم است و مخالفت با آن بر ما جایز نیست، همه‌ی دشمنانت را پیش از آنکه به تو برسند نابود می‌کردیم. امام به آنان فرمود: به خدا قسم قدرت ما بر نابود کردن آنان از شما بیشتر است، ولی «تا هر کس هلاک شود و هر کس زنده می‌ماند، با حجت و دلیل زنده بماند. [۱۴۱]» [۱۴۲].

ورود امام به مکه

شیخ مفید گوید: چون امام حسین علیه‌السلام وارد مکه شد (ورودش شب جمعه سوم شعبان بود) این آیه را می‌خواند: «چون به سوی مدین روی کرد، گفت: امید است که خداوند مرا به راه راست هدایت کند. [۱۴۳]» سپس فرود آمد و مردم مکه با رفت و آمد به حضورش روی آوردند. نیز کسانی که برای عمره به مکه آمده بودند و مردم اطراف. پسر زبیر در مکه بود. در گوشه‌ای از خانه‌ی خدا به نماز و طواف مشغول بود و همراه مردم خدمت امام می‌آمد. گاهی دو روز پی در پی یا یک روز در میان نزد امام می‌آمد. حضور امام برای پسر زبیر سنگین‌تر از هر کس دیگر بود، چرا که می‌دانست که تا وقتی حسین علیه‌السلام در شهر است، مردم حجاز با او بیعت نمی‌کنند و مردم نسبت به آن حضرت اطاعت و احترام بیشتری دارند. [۱۴۴].

دیدار او با ابن عباس و عبدالله بن عمر

ابن اعثم گوید: امام حسین علیه‌السلام باقیمانده‌ی ماه شعبان و ماه رمضان و شوال و ذیقعه را در مکه ماند. عبدالله [صفحه ۶۱] بن عباس و عبدالله بن عمر نیز در مکه بودند. هر دو خدمت حسین بن علی علیه‌السلام رسیدند و تصمیم گرفته بودند که به مدینه بازگردند. عبدالله عمر گفت: رحمت خدا بر تو باد یا اباعبدالله از خدایی که بازگشت تو به سوی اوست پروا کن. دشمنی و ستم این خاندان را با شما می‌دانی. اکنون که یزید بن معاویه به حکومت رسیده، از آن ایمن نیستم که مردم به خاطر پول دنیا به او روی آورند و تو را بکشند و در راه تو نیز گروه بسیاری کشته شوند. از رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم شنیدم که می‌فرمود: «حسین کشته خواهد شد و اگر او را بکشند و یاری‌اش نکنند، خداوند تا روز قیامت خوارشان می‌سازد.» به نظر من خوب است مثل مردم دیگر صلح کنی و همچنان که پیشتر بر حکومت معاویه صبر کردی، اکنون هم صبر کنی. شاید خداوند میان تو و این گروه ظالم حکم کند. حسین علیه‌السلام فرمود: آیا من با یزید بیعت کنم و در صلح او درآیم در حالی که پیامبر خدا درباره‌ی او و پدرش آن سخنان را فرموده است؟! ابن عباس گفت: راست گفتی یا اباعبدالله! رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم در حیات خویش فرمود: مرا با یزید چه کار؟ خدا برکتش را از او بردارد. او پسر من و پسر دخترم، حسین را خواهد کشت. سوگند به آنکه جانم در دست اوست، او در مقابل چشم گروهی که از او دفاع نمی‌کنند کشته نمی‌شود مگر آنکه خداوند میان دلها و زبانهای آنان دگانگی می‌افکند. سپس ابن عباس گریست. حسین علیه‌السلام هم گریست و فرمود: ای ابن عباس! می‌دانی که من پسر دختر پیامبرم. گفت: آری، می‌شناسیم و می‌دانیم که در دنیا جز تو کسی پسر دختر پیامبر نیست. یاری تو نیز بر این امت واجب است، مثل وجوب نماز و روزه که کسی نمی‌تواند یکی را بپذیرد و دیگری را رد کند. حسین فرمود: ای ابن عباس! پس چه می‌گویی درباره‌ی گروهی که پسر دختر رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم را از خانه و شهر و زادگاهش و از حرم پیامبر و جوار قبر او و از کنار زادگاه پیامبر و مسجد او و محل هجرت او بیرون کردند و او را هراسان و بی‌قرار وا گذاشتند، که به جایی نمی‌تواند پناه آورد. می‌خواهند او را

بکشند، خونس را بریزند، در حالی که نه برای خدا شریکی قرار داده و نه جز خدا سرپرستی برگزیده و نه سنت پیامبر و خلفای پس از او را دگرگون ساخته است! ابن عباس گفت: درباره‌ی آنان جز این آیه‌ها را نمی‌گوییم: «آنان به خدا و رسول کفر ورزیدند و جز با کسالت و سستی نماز به جا نمی‌آورند. [۱۴۵]»، «با مردم ریا می‌کنند و جز اندکی خدا را یاد نمی‌کنند، بین این در تردیدند، نه به سوی اینان و نه به سوی آنان. [صفحه ۶۲] و هر که را خدا گمراه کند، برای او راه نجاتی نخواهی یافت [۱۴۶]» بر چنین گروهی بلای بزرگ فرود می‌آید. و اما تو ای پسر دختر پیامبر! تو سر سلسله‌ی افتخار به پیامبر و پسر همتا و همسر زهرایی میندار که خداوند از کار ستمگران غافل است. من گواهی می‌دهم که هر کس از همجواری تو روی گرداند و به جنگ تو و پیامبرت حضرت محمد صلی الله علیه و اله و سلم برآید، او را نصیبی نخواهد بود. حسین علیه السلام گفت: خدایا! شاهد باش. ابن عباس گفت: فدایت شوم ای پسر دختر پیامبر! گویی می‌خواهی مرا به سوی خودت دعوت کنی و انتظار یاری از من داری. به خدای یکتا سوگند! اگر در پیش روی تو با این شمشیرم آن قدر بجنگم تا از دستم فروافتد، یک صدم حق تو را ادا نکرده‌ام. من در خدمت شمایم. هر دستوری می‌خواهی بده. عبدالله عمر گفت: ابن عباس! آرامتر! ما را از این کار واگذار. سپس رو به حسین علیه السلام کرد و گفت: یا اباعبدالله! آرامتر! از تصمیمی که گرفته‌ای دست بردار و از همینجا به مدینه برگرد و مثل مردم از در آشتی در آی و از زادگاه خود و حرم جدت رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم غایب مباش و برای این گروه بی‌بهره، راه و حجتی بر خودت قرار نده. اگر هم می‌خواهی بیعت نکنی، با تو کاری ندارند، تا ببینی چه می‌کنی. شاید یزید بن معاویه چندان عمر نکند و خداوند تو را از کار او کفایت کند. حسین علیه السلام فرمود: تا آسمانها و زمین باقی است، وای بر این سخن! تو را به خدا ای پسر عمر! آیا به نظر تو من به راه خطا می‌روم؟ اگر به نظر تو من اشتباه می‌کنم، مرا به راه راست برگردان. تسلیم هستم و شنوا و فرمانبردار. پسر عمر گفت: به خدا قسم نه! خدا هم هرگز پسر دختر پیامبر را بر راه خطا قرار نمی‌دهد و تو در پاکی و برگزیدگی نسبت به پیامبر چنانی که یزید بن معاویه هرگز برای خلافت آن گونه نیست. ولی بیم آن دارم که با شمشیر با تو رو به رو شوند و از دست این امت، ناروا ببینی. با ما به مدینه برگرد و اگر نمی‌خواهی بیعت کنی هرگز بیعت نکن و در خانه‌ات بنشین. حسین علیه السلام فرمود: هیئات ای پسر عمر! این گروه از من دست برنمی‌دارند و اگر هم به من دست یابند، در پی آنند که یا ناخواسته بیعت کنم یا مرا بکشند. آیا از فرومایگی دنیا در نظر خدا این را نمی‌دانی که سر یحیی بن زکریا علیه السلام را نزد زن بدکاره‌ای از بنی اسرائیل بردند، در حالی که آن سر، بر ضد آنان زبان گشوده بود؟ آیا نمی‌دانی که بنی اسرائیل در فاصله‌ی طلوع خورشید، هفتاد پیامبر را می‌کشند، سپس در بازارهایشان به داد و ستد می‌نشستند، گویا هیچ کاری نکرده‌اند؟ و [صفحه ۶۳] خدا هم در کيفرشان شتاب نمی‌کرد. سپس آنان را به عزت و قدرت گرفتار کرد. ای عبدالله بن عمر! از خدا پروا کن و از یاری من دست مکش... [۱۴۷] ای پسر عمر! اگر همراه شدن با من بر تو سخت و سنگین است، تو عذر داری و آزادی، ولی در پی هر نماز، دعا برای من را فراموش مکن. از این گروه فاصله بگیر و زود با آنان بیعت نکن تا ببینی کارها به کجا می‌انجامد. آنگاه امام رو به ابن عباس کرد و فرمود: ای ابن عباس! تو پسر عموی پدر منی و از وقتی که تو را شناختم به خیر فرمان می‌دادی و در کنار پدرم نیز خیرخواهی می‌کردی. او نیز از تو نظر و مشورت می‌خواست و تو در مشورت راه درست را می‌گفتی. در پناه و حفظ خداوند به مدینه برو و از اخبار خودت چیزی بر من پنهان نماند. من تا زمانی که بینم مردم این جا مرا دوست می‌دارند و یاری‌ام می‌کنند اینجا خواهم ماند. اگر ترک یاری کردند، سراغ دیگران خواهم رفت و به سخنی دل می‌بندم که ابراهیم خلیل آنگاه که در آتش افکنده شد، بر زبان آورد: «حسبی الله و نعم الوکیل» و آتش بر او سرد و سلامت شد. ابن عباس گریست. عبدالله عمر هم در آن زمان بشدت می‌گریست. حسین هم با آنان ساعتی می‌گریست. آنگاه از آنان خداحافظی کرد. آن دو هم به مدینه رفتند. [۱۴۸]. نیز گفته است: آن روزها وقتی ابن عباس شنید حسین علیه السلام به مکه آمده و می‌خواهد به عراق برود، به مکه آمد. خدمت امام رسید و سلام داد و گفت: فدایت شوم ای پسر دختر پیامبر! بین مردم چنین شایع شده که به عراق می‌روی. چه می‌خواهی بکنی؟ حضرت فرمود: آری، در این روزها به خواست

خدا تصمیم دارم چنین کنم. ابن عباس گفت: تو را به خدا نه. اگر به سوی قومی بروی که فرماندار خود را کشته باشند و منطقه را تحت سلطه درآورده و دشمنانش را طرد کرده باشند، رفتنت به سوی آنان درست و بجاست. ولی اگر تو را دعوت کرده‌اند، ولی والی همچنان بر آنان مسلط است و بیت‌المال به سوی آنان سرازیر است، تو رابه جنگ و قتال فرامی‌خوانند. می‌دانی که عراق، سرزمینی است که پدر و برادرت را آنجا کشته‌اند، عموزاده‌ات هم آنجا شهید شده، مردم هم با یزید بیعت کرده‌اند، در شهر هم عبیدالله بن زیاد فرمان می‌دهد، مردم هم امروز برده‌ی درهم و دینارند، بیم آن دارم که کشته شوی. از خدا پروا کن و در همین حرم خدا بمان. [صفحه ۶۴] حسین علیه‌السلام فرمود: به خدا سوگند اگر در عراق کشته شوم، برایم محبوبتر است تا اینکه در مکه کشته شوم. تقدیر خدا حتمی است، با این حال از خدا طلب خیر می‌کنم و نسبت به کار می‌اندیشم. پس از آن، ابن عباس خدمت امام رسید و گفت: ای پسر دختر پیامبر! دو فکر به نظرم می‌رسد، اگر از من بپذیری. امام پرسید: چیست؟ گفت: به یمن برو که در آنجا دژها و قلعه‌ها و دره‌های بسیاری است و سرزمینی پهناور است، آنجا پیروانی هم داری و از مردم هم برکناری وقتی آنجا ماندگار شدی به مردم نامه بنویس و جای خودت را به اطلاعشان برسان. حسین علیه‌السلام فرمود: عموزاده! می‌دانم که تو خیرخواه و مهربانی، ولی تصمیم گرفته‌ام به عراق بروم و چاره‌ای هم نیست. ابن عباس مدتی سرش را پایین افکند، آنگاه گفت: ای پسر دختر پیامبر! اگر رفتنت حتمی است، پس این زنان و کودکان را با خودت ببر، می‌ترسم کشته شوی، مثل عثمان بن عفان که کشته شد و خانواده و فرزندان نگاه می‌کردند و کاری از ایشان ساخته نبود. به خدا قسم ای پسر فاطمه! با بیرون رفتنت از مکه و خالی گذاشتن این شهر، چشم عبدالله زبیر را روشن ساختی. امروز کسی به او اعتنائی ندارد. اگر تو بروی مردم به سراغ او می‌روند. امام فرمود: درباره‌ی این مسأله از خدا استخاره می‌کنم. ابن عباس از پیش او بیرون آمد، در حالی که می‌گفت: آه! دوست من! سپس گذارش به عبدالله زبیر افتاد، در حالی که شعری می‌خواند با این مضمون که: اینک زمینه برایت آماده است، خوشحال باش و هر کاری می‌خواهی بکن. روزی هم تو را خواهند گرفت. [۱۴۹].

دیدار امام با واقدی و زراره

طبری با سند خویش از زرارۀ بن جلع نقل می‌کند: سه شب پیش از آنکه حسین علیه‌السلام به سوی عراق رود، او را ملاقات کردیم و سستی مردم کوفه را بازگفتیم و اینکه دلهای مردم با اوست، ولی شمشیرهایشان بر اوست. حضرت با دست خود به آسمان اشاره کرد. درهای آسمان گشوده شد. تعداد بیشماری از فرشتگان فرود آمدند. حضرت فرمود: اگر نبود اینکه اشیا به هم نزدیک شده و اجل فرا رسیده است، با این فرشتگان، با آنان می‌جنگیدم ولی یقین دارم که قتلگاه من و اصحابم آنجاست و جز فرزندم علی کسی از مرگ [صفحه ۶۵] نمی‌رهد. [۱۵۰]. سید بن طاووس گوید: روایت شده که چون آن حضرت تصمیم گرفت به سوی عراق رود، به خطبه خوانی ایستاد و فرمود: ستایش برای خداست. آنچه خدا بخواهد همان خواهد شد. نیرویی جز از خدای متعال نیست. درود و سلام الهی بر رسول خدا. بر فرزندان آدم، مرگ رقم زده شده، همچون گردن‌بندی که آویزه‌ی گردن دختران است. چه بسیار مشتاق دیدار گذشتگان خویشم، مثل شوق یعقوب به یوسف. برای من شهادتگاهی برگزیده شده که حتماً آن را دیدار می‌کنم. گویا می‌بینم گرگهای گرسنه‌ی دشتهای نوآوری و کربلا بندند مرا از هم می‌درند و شکمهای خالی و مشکهای تهی خویش را از آن انباشته می‌کنند. از روزی که قلم تقدیر رقم زده، گریزی نیست. خشنودی خداوند خشنودی ما خاندان است. بر بلای او شکیب می‌کنیم و او هم پاداش کامل صابران را به ما می‌دهد. ذریه‌ی رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم از او جدا نخواهند شد، بلکه همه در حریم قدس الهی با همند. چشم پیامبر به آنان روشن می‌شود و خداوند وعده‌ی خویش را درباره‌ی آنان وفا می‌کند. هر کس خون خویش را در راه ماه می‌بخشد و خود را برای دیدار خدا آماده کرده است، با ما بکوچد که من به خواست خدا صبح فردا رهسپار می‌شوم. [۱۵۱]. شبی که فردایش امام حسین علیه‌السلام می‌خواست از مکه خارج شود، محمد حنفیه نزد امام حسین

علیه السلام آمد و گفت: برادر جان! کوفیان را می شناسی که به پدر و برادرت نیرنگ زدند. بیم دارم با تو نیز چنان کنند. در مکه بمان که هم عزیزترین افراد حرمی و هم بهتر می توانی از خود دفاع کنی. امام فرمود: برادر! می ترسم یزید بن معاویه مرا در حرم الهی ترور کند و من سبب هتک حرمت این خانه شوم. محمد حنفیه گفت: اگر از آن بیم داری، پس به یمن یا اطراف برو که بهتر بتوانی از خود دفاع کنی و کسی بر تو دست نیابد. فرمود: در گفته‌ات می نگرم. صبح که شد، حسین علیه السلام کوچ کرد، خبر به محمد حنفیه رسید. خود را به امام رساند و زمام شتر آن حضرت را که سوار بود گرفت و گفت: برادر! مگر قول ندادی که دربارهی سخنم بیندیشی؟ [صفحه ۶۶] فرمود: چرا. گفت: پس چرا برای رفتن شتاب کردی؟ فرمود: پس از تو، رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم در خواب پیش من آمد و فرمود: ای حسین! بیرون شو که خدا خواسته است تو را کشته ببیند. محمد حنفیه گفت: انا لله و انا الیه راجعون. پس با این وضع و حال، این زنان را چرا با خود می بری؟ فرمود: پیامبر به من فرمود که خداوند خواسته آنان را اسیر ببیند. از او خدا حافظی کرد و ره سپرد. [۱۵۲]. طبری با سند خویش از عبدالله بن عباس روایت می کند: حسین بن علی علیه السلام را در حالی که به سوی عراق بیرون می شد دیدم. به او گفتم: ای پسر پیامبر! بیرون مشو. فرمود: ای ابن عباس! آیا نمی دانی که مرگ من در آنجاست و شهادتگاه یارانم نیز آنجاست؟ گفتم: از کجا می گویی؟ فرمود: از رازی که در میان نهاده‌اند و علمی که به من آموخته‌اند. [۱۵۳].

حوادث کوفه و شهادت حضرت مسلم

اجتماع شیعیان در کوفه و نامه نوشتن به امام حسین

ابن اعثم گوید: شیعیان در کوفه در خانه‌ی سلیمان بن صرد گرد آمدند. چون همه جمع شدند سلیمان به سخنرانی پرداخت و پس از حمد و ثنای الهی و صلوات بر پیامبر و دودمان او و یاد کرد امیرالمؤمنین و رحمت خواهی بر او و ذکر فضایل آن حضرت گفت: ای گروه شیعه! می دانید که معاویه مرده و بر عملکرد خویش وارد شده است. خداوند هم او را بر نیک و بدش جزا خواهد داد. پسرش یزید - که خدا خوارش سازد - بر جای او نشسته است. حسین بن علی علیه السلام هم در مخالفت با او و از بیم طاغوتهای آل ابوسفیان به مکه آمده است. شما هم پیروان او و پدرش بوده‌اید. امروز به یاری شما نیازمند است. اگر می دانید که یاری‌اش کرده و با دشمنش خواهید جنگید، نامه‌ی دعوت برایش بنویسید و اگر بیم سستی و کوتاهی دارید، آن بزرگمرد را فریب ندهید. گروهی گفتند: یاری‌اش می کنیم و با دشمنش می جنگیم و در راه او جان می‌بازیم تا به [صفحه ۶۷] خواسته‌اش برسد. سلیمان بن صرد از آنان عهد و پیمان گرفت که نیرنگ نزنند و پیمان نشکنند. سپس گفت: هم اکنون از طرف خود نامه‌ای به او بنویسید و حمایت خویش را یادآوری کنید و بخواهید که نزد شما آید. گفتند: آیا تو به جای ما نامه نمی نویسی؟ گفت: نه، بلکه گروه شما نامه بنویسد. آن گروه به حضرت نامه نوشتند با این مضمون: بسم الله الرحمن الرحیم. به حسین بن علی علیه السلام از سوی سلیمان بن صرد، مسیب بن نجبه، حبيب بن مظاهر، رفاعه بن شداد، عبدالله بن وال و گروهی از مؤمنان پیرو آن حضرت. اما بعد، خدا را سپاس که دشمن تو و دشمن پدرت را کشت؛ ان ستمگر سرکش را که به زور بر این امت حکومت یافته بود و بی‌رضای مردم فرمان می‌راند؛ آنکه نیکان را کشت و بدان را وا گذاشت. دور باد از رحمت خدا آن چنان که قوم ثمود از رحمت الهی دور ماندند. به ما خبر رسیده که فرزند ملعون او بدون مشورت و اجماع و بدون سند دینی بر این امت فرمانروا شده است. ما در رکاب تو با او می‌جنگیم و جان در راهت فدا می‌کنیم. پس با شادمانی و ایمنی و برکت و استواری پیش ما بیا که سرور و امیر ما و پیشوا و خلیفه‌ی هدایت یافتی ما خواهی بود. کسی بر ما فرمانروا نیست مگر نعمان بن بشیر. او هم تنها در قصر دارالاماره است و مطرود. مردم نه در نماز جمعه‌ی او شرکت می‌کنند و نه در نماز عید او بیرون می‌آیند و نه به او مالیات می‌پردازند. می‌خواند ولی پاسخش

نمی‌دهند. فرمان می‌دهد ولی اطاعت نمی‌کنند. اگر باخبر شویم که نزد ما آمده‌ای او را بیرون می‌کنیم تا به شام بیوند. نزد ما بیا. باشد که خداوند به وسیله‌ی تو ما را بر محور حق گرد آورد. سلام و رحمت و برکات خدا بر تو باد ای پسر رسول خدا! آنگاه نامه را پیچید و مهر زد و به عبدالله بن سبع و عبدالله بن مسمع داد. آن دو را نزد حسین بن علی علیه‌السلام فرستادند. امام، نامه‌ی کوفیان را خواند، ولی ساکت ماند و جوابی نداد. پس از آن قیس بن مسهر و عبدالرحمن بن عبدالله ارجبی و عماره بن عبدالله و عبدالله بن وال و گروهی که به صد و پنجاه نفر می‌رسیدند خدمت امام حسین علیه‌السلام آمدند، با نامه‌هایی از سوی دو نفر، سه نفر، چهار نفر و از او برخاستند که نزد آنان بیاید. امام در کار خویش درنگ می‌کرد و پاسخی نمی‌داد. پس از آن، هانی بن هانی و سعید بن عبدالله این نامه را خدمت امام آوردند که آخرین نامه‌ی کوفیان به امام حسین علیه‌السلام بود: بسم الله الرحمن الرحيم. به حسین بن علی علیه‌السلام از سوی شیعیان او و شیعیان پدرش. اما بعد، [صفحه ۶۸] مردم چشم به راهند و جز به تو نظری ندارند. پش بشتاب! بشتاب ای پسر دختر پیامبر! باغها سبز شده، میوه‌ها رسیده، زمینها سرسبز و خرم و درختان پربرگ و بار است، اگر بیایی، نزد سپاهی سازمان یافته آمده‌ای. سلام خدا بر تو و پدرت! حسین علیه‌السلام به هانی و سعید فرمود: به من خبر دهید که چه کسانی با مضمون این نامه که آورده‌اید، همسخنند؟ گفتند: ای امیر مؤمنان! شبت بن ربیع، حجار بن الجبر، یزید بن حارث، یزید بن رویم، عروه بن قیس، عمرو بن حجاج و محمد بن عمیر بن عطارد بر این نامه هم عقیده‌اند. آنگاه بود که امام حسین علیه‌السلام برخاست، وضو گرفت و میان رکن و مقام دو رکعت نماز خواند. پس از پایان نماز، از خداوند درباره‌ی آنچه کوفیان به او نوشته بودند طلب خیر کرد. آنگاه نامه‌رسانان را فراخواند و به آنان فرمود: در خواب، جدم رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم را دیدم. به من فرمانی داد که من در پی فرمان او خواهم بود. خداوند برایم خیر پیش آورد که عهده‌دار آن و توانای بر آن است. [۱۵۴].

نامه‌ی امام به کوفیان

شیخ مفید گوید: همراه هانی بن هانی و سعید بن عبدالله که آخرین پیکها بودند، نامه‌ای به این مضمون نوشت: بسم الله الرحمن الرحيم. از حسین بن علی به گروه مؤمنان و مسلمانان. اما بعد، هانی و سعید! نامه‌های شمارا برایم آوردند و آخرین نامه‌هایی بود که از شما دریافت کردم. آنچه را نوشته بودید که «پیشوایی نداریم، بیا شاید خداوند به وسیله‌ی تو ما را بر محور حق و هدایت گرد آورد» فهمیدم. اینک من، برادر و پسرعمو و فرد مورد اطمینان از خاندانم، مسلم بن عقیل را نزد شما می‌فرستم. اگر برای من نوشت که فکر و نظر همه‌ی شما و خردمندان و اهل فضل شما همان است که در نامه‌های شما آمده است به خواست خدا بزودی نزد شما می‌آیم. به جانم قسم، پیشوا جز آنکه با قرآن حکومت کند و عدالت برپای دارد و به دین حق گردن نهد و خود را وقف خدا کرده باشد، نیست. والسلام. حسین علیه‌السلام مسلم بن عقیل را فراخوانده و او را همراه قیس بن مسهر، عماره بن عبید و عبدالله [صفحه ۶۹] و عبدالرحمن ارجبی روانه کرد و او را فرمان داد که تقوا پیشه کند، کار خود را پنهان دارد و دقیق باشد. اگر مردم را متحد و هماهنگ دید، فوری خبر دهد. مسلم به مدینه آمد، در مسجد پیامبر نماز خواند و با خانواده‌ی خود خداحافظی کرد. دو راهنما اجیر کرد. آن دو از بیراهه رفتند و راه را گم کردند. از تشنگی بی‌تاب شده از راه واماندند. چون نشانه‌های راه برایشان آشکار شد، به مسلم نشان دادند. مسلم از همان مسیر ره سپرد و آن دو راهنما از تشنگی مردند. مسلم همراه قیس، از همان جا که به «مضیق» معروف بود، نامه‌ای به این مضمون به امام نوشت: اما بعد، از مدینه با دو راهنما بیرون آمدم. آنان بیراهه آمدند و راه را گم کردند و از تشنگی مردند. ما آمديم و به آب رسیدیم در حالی که رمقی در ما بود. آن آب در جایی به نام مضیق بود. از این حادثه فال بد زده‌ام. اگر صلاح می‌دانی مرا از این مأموریت معاف بدار و دیگری را بفرست والسلام. امام حسین علیه‌السلام به او نامه نوشت: اما بعد، بیم آن دارم که انگیزه‌ات از نوشتن این نامه و استعفا از مأموریتی که داده‌ام، ترس باشد. همان مسیر و مأموریتی را که تعیین کرده‌ام ادامه بده. والسلام چون مسلم نامه‌ی امام را خواند، گفت: دیگر بر جان خود بیمناک نیستم. تا به آبی رسید. فرود آمد و از

آنجا هم گذشت. به مردی برخورد که برای شکار، تیر می‌افکند. دید که وقتی آهوی را در چشم‌اندازش یافت، تیر انداخت و آن را کشت. گفت: به خواست خدا دشمنان را می‌کشیم. رفت تا وارد کوفه شد و به منزل مختار وارد شد (که امروز به آن خانه‌ی مسلم بن مسیب گویند). شیعیان رفت و آمد خود را نزد او آغاز کردند. وقتی گروهی از آنان گرد آمدند، نامه‌ی امام را بر آنان خواند، در حالی که گریان بودند. هجده هزار نفر با او بیعت کردند. مسلم بن عقیل به امام نامه نوشت و او را از بیعت این شمار آگاه کرد و خواست که به کوفه بیاید. [۱۵۵].

نامه‌های کوفیان به یزید و ورود ابن‌زیاد به کوفه

عبدالله بن مسلم، عماره بن عقبه و عمر بن سعد، به یزید نامه نوشتند که مسلم بن عقیل به کوفه آمده و پیروان حسین علیه‌السلام با او بیعت کرده‌اند. اگر کوفه را می‌خواهی، مردی قوی برای آن بفرست. ابن‌اعثم گوید: به عیدالله بن زیاد چنین نوشت: پیروان من از اهل کوفه، به من نوشته و خبر داده‌اند که مسلم [صفحه ۷۰] بن عقیل مردم را دور خود جمع می‌کند و به تفرقه افکنی می‌پردازد. گروه بسیاری از پیروان علی علیه‌السلام هم بر او گرد آمده‌اند. به محض رسیدن نامه‌ام به کوفه می‌روی و آنجا را آرام می‌کنی. امارت کوفه را هم بر تو افزودم. مسلم بن عقیل را از هر سوراخ که بتوانی پیدا کن و اگر بر او دست یافتی او را بکش و سرش را برای من بفرست و بدان که اگر فرمانم را انجام ندهی پیش من هیچ عذری نداری. شتاب کن! شتاب کن! والسلام. [۱۵۶]. نامه را به مسلم بن عمرو سپرد. او در بصره نزد عیدالله آمد و فرمان و نامه را به او داد. عیدالله همان لحظه دستور داد برای حرکت به کوفه، وسایل را آماده کنند. برادرش عثمان را به جای خود نهاد و فردا به کوفه رفت. مسلم بن عمرو و شریک بن اعور هم با او بودند، همراه خانواده و همراهانش؛ در حالی که عمامه‌ای سیاه بر سر داشت و چهره‌اش را پوشانده بود وارد کوفه شد مردم که شنیده بودند حسین علیه‌السلام به سوی آنان می‌آید و منتظرش بودند، پنداشتند که او حسین علیه‌السلام است. بر هر گروهی که می‌گذشت، به او سلام و خوشامد می‌گفتند. از این همه اشتیاق مردم به حسین علیه‌السلام ناراحت شد. چون زیاد شدند، مسلم بن عمرو گفت: عقب بروید! این امیر شما عیدالله زیاد است. نعمان بن بشیر، در به روی او و همراهانش بست. بعضی از همراهانش گفتند: باز کن. نعمان که می‌پنداشت او حسین علیه‌السلام است، گفت: تو را به خدا دور شو! من به تو امان نمی‌دهم. با تو نخواهم جنگید. عیدالله سخنی نمی‌گفت. نزدیک شد و نعمان از بالکن قصر نگاه می‌کرد و با او سخن می‌گفت. عیدالله از او خواست که در را بگشاید. رو به مردمی که به تصور آنکه او حسین علیه‌السلام است در پی او بودند، گفت: پسر مرجانه‌ام به خدا قسم! نعمان در را گشود و او وارد شد و در رابه روی مردم بستند و مردم پراکنده شدند. صبح، منادی، مردم را برای حضور در مسجد فراخواند. عیدالله در حضور مردم بر منبر رفت و خطبه خواند و آنان را تهدید کرد و قول داد اگر اطاعت کنند، نیکی ببینند. [۱۵۷].

رفتن مسلم به خانه‌ی هانی

شیخ مفید گوید: چون مسلم بن عقیل شنید که عیدالله به کوفه آمده و سخن گفته و تهدید کرده و از سران قول همکاری گرفته است، از خانه‌ی مختار به خانه‌ی هانی بن عروه رفت. شیعیان مخفیانه به خانه‌ی هانی رفت و آمد می‌کردند و یکدیگر را به کتمان توصیه می‌کردند. ابن‌زیاد، غلامش معقل را سه [صفحه ۷۱] هزار درهم داد و گفت جای مسلم را از راه یارانش پیدا کن. اگر به یکی یا گروهی از آنان برخوردی، این سه هزار درهم را بده و بگو برای جنگ با دشمنانتان خرج کنید و وانمود کن که از آنانی. اگر پول را به آنان بدهی به تو اطمینان می‌کنند و چیزی را از تو پنهان نمی‌سازند. پیوسته با آنان رفت و آمد کن تا جای مسلم را شناسی و نزد او بروی. وی چنان کرد. نزد مسلم بن عوسجه که در مسجد کوفه به نماز مشغول بود رفت. شنید که مردم می‌گویند: برای حسین علیه‌السلام با او بیعت می‌کنند. کنار او نشست تا از نماز فارغ شد. گفت: ای بنده‌ی خدا! من یکی از شمایانم که

خداوند محبت اهل بیت و دوستدارانشان را به من ارزانی کرده است. خود را به گریه زد و گفت: سه هزار درهم دارم که می‌خواهم به کسی بدهم که می‌گویند به کوفه آمده و برای پسر دختر پیامبر بیعت می‌گیرد. می‌خواستم او را ببینم، جای او را نمی‌دانم. در مسجد نشسته بودم که شنیدم مردم می‌گویند این مرد، این خاندان را می‌شناسد. این پولها را بگیر، مرا نزد او ببر. من از برادران شمایم. اگر هم می‌خواهی، پیش از دیدارش با او بیعت کنم. مسلم بن عوسجه با شکر خدا و ابراز خرسندی از دیدار او، قول داد او را نزد مسلم ببرد... معقل گفت: خیر است، بیعت را بگیر. از او بیعت و پیمان محکمی گرفت که راز را برملا نکند. او هم قول داد. به او گفت: چند روز به خانه‌ی من رفت و آمد کن تا برایت اجازه بگیرم. بالاخره همراه مردم در رفت و آمد بود. به حضور مسلم هم رسید و بیعت کرد. مسلم به ابو ثمامه‌ی صائدی گفت پولها را از او بگیرد (وی مأمور دریافت اموال و کمکهای مالی و خرید سلاح و یکی از شجاعان و تکسواران عرب و از شخصیت‌های شیعه بود). آن مرد رفت و آمد خود را نزد آنان ادامه داد؛ اولین نفر بود که می‌آمد و آخرین نفر بود که می‌رفت. گزارشهای لازم و مفید برای ابن‌زیاد را هم پی در پی به او می‌داد. [۱۵۸]. ابن‌اثیر گوید: هانی بن عروه مریض شد. عبیدالله به عیادت او آمد. عماره بن عبید به هانی گفت: نقشه‌ی گروه ما کشتن اوست. خدا این فرصت را برای تو پیش آورده است. او را بکش. هانی گفت: دوست ندارم در خانه‌ی من کشته شود. عبیدالله بیرون شد. چیزی نگذشت که شریک بن اعور بیمار شد. او نسبت به ابن‌زیاد و امیران دیگر زیاد خوبی کرده بود و هواداری‌اش نسبت به اهل بیت شدید بود. [۱۵۹]. [صفحه ۷۲]

عیادت ابن‌زیاد از شریک بن اعور

ابن‌اعثم گوید: شریک بن عبدالله اعور در خانه‌ی هانی مریض شد. عبیدالله تصمیم گرفت به عیادت او رود. شریک به مسلم گفت: من به فدایت! فردا این تبهکار به عیادت می‌آید. من او را سرگرم صحبت می‌کنم، تو از اندرون بیرون آی و او را به قتل برسان. اگر زنده ماندم، کار یاری تو را برعهده خواهم داشت. صبح عبیدالله بن زیاد به سمت خانه‌ی هانی و به قصد عیادت شریک بیرون شد و به خانه‌ی هانی آمد. مسلم می‌خواست بیرون بیاید و او را بکشد ولی هانی صاحب منزل نگذاشت و گفت: در خانه‌ی من کنیز و کودک است و از حوادث ایمن نیستم. مسلم شمشیر به کناری افکند و نشست و برای کشتن او بیرون نیامد. شریک بن عبدالله با خواندن شعری به اندروه اشاره داشت. عبیدالله پرسید: این پیرمرد چه می‌گوید: گفتند: دچار آماس شش است. عبیدالله به شک افتاد. همان دم برخاست و به قصر رفت. مسلم از اندرون خانه بیرون آمد. شریک گفت: سرورم! چرا برای قتل او اقدام نکردی؟ من گفتم که او را مشغول صحبت می‌کنم، به قتلش برسان. گفت: از پسرعمویم علی بن ابی‌طالب علیه‌السلام حدیثی شنیده بودم، مانع شد. آن حضرت فرمود: ایمن، قید و مانع ترور است. نخواستم عبیدالله را در خانه‌ی این مرد بکشم. شریک گفت: به خدا اگر او را می‌کشتی، تبهکار فاسق و منافقی را کشته بودی. [۱۶۰].

ابتلای هانی و قیام مسلم

شیخ مفید گوید: هانی بن عروه از سوی عبیدالله بر جان خویش بیمناک شد. حضور در مجلس او را قطع کرد و خود را به مریضی زد. ابن‌زیاد به اطرافیانش گفت: چرا هانی را نمی‌بینم؟ گفتند: بیمار است. گفت: اگر خبر داشتم به عیادتش می‌رفتم. محمد بن اشعث و چند نفر دیگر را فراخواند و پرسید: چرا هانی به دیدن ما نمی‌آید؟ گفتند: نمی‌دانیم. می‌گویند مریض است. گفت: شنیده‌ام که خوب شده و جلو خانه‌اش می‌نشیند. او را دیدار کنید و بگویید حقی را که بر گردن او داریم، فرو نگذارد. دوست ندارم کسی مانند او از اشراف عرب نزد من تباه شود. رفتند و هنگام غروب دیدارش کردند در حالی که جلو در خانه‌اش نشسته بود. به او گفتند: [صفحه ۷۳] چرا به دیدار امیر نمی‌آیی؟ یادت کرد و گفت اگر بدانم بیمار است عیادتش می‌کنم. گفت: بیماری مانع

دیدار است. گفتند: به او خبر رسیده که هر غروب جلو در خانه‌ات می‌نشینی. حکومت، کندی و جفا را تاب نمی‌آورد! قسمت می‌دهیم که همراه ما سوار شوی. جامه‌هایش را خواست. استری طلبید، سوار شد. نزدیک قصر که رسید برخی چیزها را حس کرد. به حسان بن اسماء گفت: برادرزاده! من از این مرد بی‌مناکم. چه صلاح می‌بینی؟ گفت: عمو جان! من بیمی بر تو نمی‌بینم. تو که بهانه‌ای به دست آنان نداده‌ای. حسان نمی‌دانست چرا عبیدالله او را طلبیده است. هانی بر عبیدالله وارد شد. گروهی هم آنجا بودند. همین که وارد شد، عبیدالله گفت: خائن با پای خویش آمده است! عبیدالله رو به شریح قاضی کرد و گفت: من حیات او را می‌خواهم، او مرگ مرا... اولین باری که هانی به دیدار او رفته بود، مورد احترام بود. به عبیدالله گفت: مگر چه شده است امیر!؟ گفت: هانی! این کارها چیست که در خانه‌ات نسبت به خلیفه و مسلمانان می‌گذرد؟ مسلم بن عقیل را به خانه‌ات آورده‌ای و سلاح برایش جمع می‌کنی و مردان در خانه‌های اطراف گرد می‌آیند. خیال می‌کنی خبر نداریم؟ گفت: چنین نکرده‌ام، مسلم هم پیش من نیست. گفت: چرا؟ چنین کرده‌ای. چون گفتگو میان آن دو زیاد شد و هانی انکار می‌کرد، ابن‌زیاد، معقل را که جاسوس بود صدا زد. او آمد و در برابرش ایستاد. گفت: آیا او را می‌شناسی؟ گفت: آری. هانی دانست که آن مرد جاسوس بوده و همه‌ی خبرها را به امیر رسانده است. مدتی وارفت. دوباره به خود آمد و گفت: سختم را گوش بده و بپذیر. به خدا که دروغ نگفته‌ام و به خدا که او را به خانه‌ام دعوت نکرده‌ام و از کارهای او هم چیزی نمی‌دانم. نزد من آمد و درخواست کرد که در خانه‌ام فرود آید. خجالت کشیدم که ردش کنم. چون به خانه‌ام آمدم، حمایتش بر گردنم آمد. مهمانش کردم و پناهش دادم و کارهایش آن بوده که خبر داری. اگر بخواهی، قول می‌دهم و پیمان می‌بندم که بر ضد تو فتنه‌ای نینگیزم و آمده‌ام دست در دست تو بگذارم و اگر خواهی چیزی به گرو نزد تو بگذارم. بروم و از او بخواهم از خانه‌ام برود، به هر جای این زمین که بخواهد، تا از حمایت من بیرون رود. ابن‌زیاد گفت: به خدا که از پیش من نمی‌روی مگر آنکه مسلم را بیاوری. گفت: به خدا قسم هرگز مهمانم را تحویل تو نمی‌دهم که به قتلش برسانی. گفت: باید بیاوری. گفت: به خدا هرگز! حرفهای بسیار بین آن دو گذشت. مسلم بن عمرو باهلی که جز او هیچ کس از شام و بصره در کوفه [صفحه ۷۴] نبود، برخاست و گفت: ای امیر! بگذار من با او صحبت کنم. در گوشه‌ای به صحبت مشغول شدند. صدایشان بلند شد. آن مرد می‌گفت: هانی! تو را به خدا خود را به کشتن مده و خانواده‌ات را گرفتار مکن. به خدا دوست ندارم کشته شوی. این مرد پسرعموی این قوم است، او را نمی‌کشند و آسیبی به او نمی‌رسانند. تحویلشان بده، عیب و عاری هم بر تو نیست. تو او را به حکومت تحویل می‌دهی. هانی گفت: این ننگ را کجا برم که پناهنده و مهمان خود را تحویل دهم، در حالی که هنوز زنده و سالم و توانمند و یاورانی دارم. به خدا که اگر تنها و بی‌یاور هم بودم تحویلش نمی‌دادم تا در راه او کشته شوم. آن مرد قسم می‌داد و هانی می‌گفت: نه به خدا هرگز! ابن‌زیاد حرف او را شنید. گفت که نزدیکش آورند. گفت: به خدا که یا می‌آوری یا گردنت را می‌زنم. هانی گفت: آن وقت، برق شمشیرها را در اطراف خانه‌ات خواهی دید. ابن‌زیاد گفت: عجب! آیا مرا از شمشیرها می‌ترسانی؟ هانی می‌پنداشت قبیله‌اش از او دفاع می‌کنند. آنگاه گفت: نزدیکش آورید. نزدیک ابن‌زیاد آوردند. آن قدر با چوب بر پیشانی و دماغ و صورتش زد که دماغش شکست و خون بر چهره‌اش جاری شد و پیشانی و صورتش زخمی گشت و چوب شکست. هانی دست به شمشیر یکی از مأموران برد و او مقاومت کرد. عبیدالله دستور داد او را کشیدند و در یکی از اتاقهای قصر زندانی کرده و برای او مأمور گذاشتند. حسان بن اسماء به رفتار حيله‌گرانه‌ی ابن‌زیاد اعتراض کرد. به دستور ابن‌زیاد، او را هم در گوشه‌ای نشاندند. محمد بن اشعث گفت: ما به هر کاری که امیر کند راضی هستیم، به سودمان باشد یا به زیانمان، امیر ادب کننده است. به عمرو بن حجاج خبر رسید که هانی را کشتند. او به قبیله‌ی مذحج رفت و همراه جمع بسیاری آمده، قصر را محاصره کردند. فریاد زد: من عمرو بن حجاجم. اینان هم سواران و شخصیت‌های مذحجند. نه بیعت شکسته‌ایم و نه از امت جدا شده‌ایم. به اینان خبر رسیده که هانی کشته شده و این برایشان بسی سنگین است. به ابن‌زیاد گفتند: مذحجیان بر در قصرند. به شریح قاضی گفت: نزد هانی برو، آنگاه پیش اینان رفته، بگو که او زنده است و کشته نشده است. تا نگاه هانی به شریح

افتاد، گفت: ای وای که خاندانم بر باد رفت. دینداران کجایند؟ مردم شهر کجایند؟ در حالی که خون بر چهره‌اش جاری بود و سر و صدای مردم را بیرون قصر می‌شنید، گفت: فکر می‌کنم اینها صدای مذحجیان و مسلمانان پیرو من است. اگر ده نفر از آنان وارد شوند، مرا نجات می‌دهند. شریح چون سخن او را شنید نزد مردم بیرون آمد و گفت: چون امیر حضور و سخن شما را درباره‌ی هانی شنید، مرا فرمان [صفحه ۷۵] داد که پیش او بروم. نزد هانی رفته و او را دیدم. امیر به من دستور داد که نزد شما آییم و بگویم که او زنده است و آنچه از کشته شدنش گفته‌اند دروغ است. عمرو بن حجاج و همراهانش گفتند: اگر کشته نشده، خدا را شکر و برگشتند. عیدالله بیرون آمد و بر منبر رفت، در حالی که بزرگان و محافظان و همراهانش با او بودند و چنین گفت: چنین گفت: اما بعد، ای مردم! به طاعت خدا و اطاعت زمامداران چنگ زنید و متفرق نشوید که هلاک گردید و ذلیل و کشته و محروم شوید. برادرت کسی است که با تو راست گوید. هر که بیم دهد عذر دارد. آنگاه رفت که فرود آید. هنوز از منبر پایین نیامده بود که نگهبانان از در خرمافروشان وارد مسجد شده و داد می‌زدند: مسلم بن عقیل آمد! عیدالله به سرعت وارد قصر شد و درها را بست. عبدالله بن حازم گوید: من فرستاده‌ی مسلم به قصر بودم تا ببینم با هانی چه کردند. چون او را زده و زندانی کردند، بر اسب خویش سوار شدم و اولین کسی بودم که خبر را به مسلم رساندم. زنانی از قبیله‌ی مراد را دیدم که گرد آمده نوحه‌گری می‌کنند. چون خبر را به مسلم دادم، دستور داد تا یارانش را که خانه را پر کرده بودند و به چهار هزار نفر می‌رسیدند صدا کنم. دستور داد تا منادی ندا دهد: «یا منصور امت» (که شعار آنان بود). ندا دادم. کوفیان یکدیگر را فراخواندند و دور مسلم جمع شدند. مسلم برای قبایل کنده، مذحج، تمیم، اسد، مضر و همدان پرچم و فرمانده تعیین کرد. چیزی نگذشت که مسجد و بازار از حضور مردم پر شد و تا عصر مردم در تلاطم بودند. عرصه بر ابن زیاد تنگ شد. همه‌ی همتش آن بود که در قصر را نگهدارد و جز سی نگهبان و بیست نفر از بزرگان و خانواده و نزدیکانش کسی با او نبود. به بزرگانی که دور از او بودند دستور داد که از در رومیان پیش او آیند. افراد قصر و ابن زیاد از بالا به مردم می‌نگریستند که سنگ پرتاب می‌کردند و بر آنان و ابن زیاد و پدرش دشنام می‌دادند. ابن زیاد به کثیر بن شهاب گفت که همراه مذحجیان در شهر کوفه بچرخد و مردم را از دور مسلم پراکنده سازد و از کیفر حکومت بترساند. به محمد بن اشعث نیز گفت که همراه کندیان و قبیله‌ی حضرموت برود و پرچم امان برافرازد تا هر که زیر آن پرچم درآید در امان باشد. به دیگرانی چون قعقاع، شبت بن ربیع، حجار بن ابجر و شمر نیز چنین دستورهایی داد و باقی افراد را پیش خود نگه داشت؛ چون همراهانش کم بودند و وحشت داشت. کثیر بن شهاب بیرون رفت تا مردم را از دور مسلم پراکنده سازد. محمد بن اشعث هم کنار خانه‌های بنی‌عمار ایستاد. مسلم بن عقیل، عبدالرحمان بن شریح را از مسجد پیش محمد [صفحه ۷۶] اشعث فرستاد. محمد اشعث چون جمعیت زیاد را دید عقب نشست. محمد بن اشعث و کثیر بن شهاب و قعقاع و شبت، مردم را از پیوستن به مسلم به تردید می‌انداختند و می‌ترساندند تا آنکه گروهی بسیار دور اینان جمع شدند و از طرف در رومیان نزد ابن زیاد وارد شدند. کثیر بن شهاب از ابن زیاد خواست که با این گروه و شخصیتها و سربازان و هوادارانش به مقابله با مهاجمان بپردازد که نپذیرفت، بلکه فرماندهی را به شبت بن ربیع داد و او را اعزام کرد. از آن سو مردم بسیاری نیز دور مسلم جمع بودند و افزوده می‌شدند. تا عصر طول کشید و کار دشوار شد. عیدالله، اشراف و بزرگان شهر را فراخواند. آنان از بالا خطاب به مردم، اهل طاعت را وعده‌ی جایزه و افزایش حقوق دادند و نافرمانان را به محرومیت و کیفر تهدید کردند و اعلام کردند که از شام، سپاهی در حال آمدن است. کثیر بن شهاب سخن گفت تا غروب آفتاب نزدیک شد. به مردم گفت: نزد خانواده‌هایتان بروید و دنبال شر نباشید و با جان خود بازی نکنید. اینک این سپاهیان یزید است که می‌آید و به عیدالله پیمان سپرده که اگر در پی جنگ باشید و همین امشب پراکنده نشوید، فرزندان شما را از حقوق محروم کند و رزمندگان را به جنگ در مرزهای شام اعزام کند و سالم را به جای بیمار و حاضر را به جای غایب مؤاخذه کند تا هیچ نافرمانی نماند مگر آنکه به کیفر عصیان برسد. اشراف دیگر نیز همین سخن را گفتند. مردم با شنیدن این حرفها متفرق شدند. زن سراغ پسر و برادرش می‌آمد و می‌گفت: تو برگرد، مردم دیگر هستند. مرد سراغ

پسر و برادرش می‌آمد که فردا شامیان می‌آیند، با جنگ و شر چه خواهی کرد. برگرد و او را می‌برد. مردم پیوسته متفرق شدند تا آنکه شب شد. مسلم نماز مغرب را خواند، در حالی که جز سی نفر با او در مسجد نبودند. چون دید جز آنان کسی همراهش نیست، از مسجد که بیرون آمد، کسی همراهش نبود که راهنمایی‌اش کند یا راه خانه را نشان دهد یا از او حفاظت کند. سرگردان در کوچه‌های کوفه می‌رفت و نمی‌دانست کجا می‌رود. به خانه‌های بنی جبله از قبیله‌ی کنده رسید. به در خانه‌ی زنی به نام طوعه رسید که پیشتر کنیز اشعث بن قیس بود و او آزادش کرده بود و همسر اسید حضرمی شده بود و از این ازدواج، پسری به نام بلال آورده بود. بلال همراه مردم بیرون رفته بود. مادرش به انتظار او دم در ایستاده بود. مسلم به او سلام داد. پاسخ داد. مسلم گفت: ای بانو! آب برایم بیاور. آب نوشید و همان جا نشست. زن ظرف آب را داخل برد و برگشت و گفت: ای بنده‌ی خدا! مگر آب ننوشیدی؟ گفت: چرا. گفت: پس پیش خانواده‌ات برو. دو سه بار گفت و مسلم ساکت بود. بار سوم گفت: سبحان الله! بنده‌ی خدا! برخیز و نزد خانواده‌ات برو. برایت خوب نیست جلو [صفحه ۷۷] خانه‌ام بنشین. حلال نمی‌کنم. برخاست و گفت: ای بانو! من در این شهر خانه و خانواده‌ای ندارم. ممکن است در حق من نیکی کنی و پاداش ببری. شاید پس از این، نیکی تو را جبران کنم. گفت: چه کاری از من ساخته است؟ گفت: من مسلم بن عقیلم. این گروه به من دروغ گفته و فریب دادند و بیرونم کردند. گفت: آیا تو مسلمی؟ گفت: آری. گفت: وارد شو. مسلم وارد خانه شد و در یکی از اتاقهای خانه‌اش قرار گرفت. طوعه برایش زیرانداز و شام آورد، اما مسلم شام نخورد. چیزی نگذشت که پسرش آمد. دید مادرش به اتاقی زیاد رفت و آمد می‌کند. علت را پرسید. زن گفت: چیزی نیست. گفت: چه خبر است؟ گفت: چیزی نیست، به کار خود بپرداز. اصرار کرد. مادرش گفت: به شرطی که به کسی چیزی نگوئی. پسر قول داد و قسم خورد. طوعه خبر را گفت. پسر خوابید و چیزی نگفت. سحرگاهان نزد عبدالرحمن، پسر محمد اشعث رفت و خبر داد که مسلم پیش مادرم است. او نزد پدرش (محمد اشعث) که پیش ابن زیاد بود رفت و آهسته خبر داد. چون ابن زیاد این رازگویی را فهمید، به «قضیب» که کنارش بود، گفت: برخیز و هم اکنون او را بیاور. او همراه جمعی از قوم خود برخاست و عیدالله بن عباس را نیز با هفتاد نفر از قیس، همراه خود برد و وارد خانه‌ی طوعه شدند. [۱۶۱].

هجوم به مسلم و امان دادن

ابن اعثم گوید: محمد بن اشعث سوار شد و به خانه‌ای که مسلم آنجا بود آمد. مسلم بن عقیل، صدای پای اسبها و سواران را شنید. دانست که در پی او آمده‌اند. سوار بر اسب خویش شد، زره پوشید، عمامه بر سر نهاد، شمشیر بر گرفت. درحالی که آن گروه خانه را سنگباران می‌کردند. در اطراف آن آتش می‌افروختند، خنده‌ای کرد و به خود چنین خطاب کرد: به سوی مرگی بیرون آی که از آن چاره‌ای نیست. طوعه را دعا کرد و به او گفت: بدان که پسرت جای مرا خبر داده است، ولی در را بگشای. زن در را گشود. مسلم همچون شیری خشمگین در برابر آنان قرار گرفت و با آنان به جنگ پرداخت و گروهی را کشت. خبر به ابن زیاد رسید. به محمد اشعث پیغام داد که: سبحان الله! تو را برای آوردن یک نفر فرستادم، آنگاه این همه تلفات بر یارانم وارد آمد؟ محمد اشعث پیغام داد: تو مرا در پی شیر بیشه و شمشیر بران در کف یک قهرمان از دودمان رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم فرستاده‌ای! عیدالله بن زیاد پیغام فرستاد که امانش بده؛ جز با امان دادن بر او دست نخواهی یافت. [صفحه ۷۸] محمد اشعث می‌گفت: وای بر تو مسلم! خودت را به کشتن مده، تو در امانی. مسلم می‌گفت: نیازی به امان نیرنگبازان نیست. رجز می‌خواند و با آنان می‌جنگید. محمد اشعث گفت: دروغ نیست، فریبی هم در کار نیست. این گروه با تو نمی‌جنگند، خود را به کشتن مده. مسلم بی‌آنکه به حرفهای او توجهی کند می‌جنگید تا آنکه بسختی مجروح گشت و از جنگیدن ناتوان شد. از هر طرف بر او سنگ و تیز می‌زدند. مسلم گفت: وای بر شما! من از اهل بیت پیامبرم. بر من سنگ می‌افکنید آن گونه که بر کافران سنگ می‌زنند؟ آیا حق پیامبر و فرزندان او را مراعات نمی‌کنید؟ با آنکه ناتوان شده بود، باز هم بر آنان حمله کرد و صفوفشان را در هم شکست. برگشت

و به دری تکیه داد. مردم به سویش حمله ور شدند. محمد اشعث گفت: خودت را به کشتن مده، تو در امانی و خونت بر عهده‌ی من است. مسلم گفت: ای پسر اشعث! خیال می‌کنی من تا توان جنگیدن دارم خودم را تسلیم می‌کنم؟ نه به خدا، هرگز! به او حمله کرد و او را نزد همراهانش برگرداند و دوباره به جای اولش برگشت. می‌گفت: خدایا! تشنگی مرا از پای درآورد. کسی جرأت نداشت به او آب دهد یا نزدیکش رود. محمد ابن اشعث به همراهانش گفت: ننگ است که از یک نفر هراسان باشید و بترسید. همگی یکباره بر او حمله کنید. حمله از دو سوی شروع شد و درگیری سختی پیش آمد. مسلم با یکی از مردان کوفه به نام بکیر بن حمران درگیر شد و او را کشت. از پشت سر به او نیزه زدند. مسلم بر زمین افتاد، او را اسیر کردند و اسب و شمشیرش را گرفتند. مردی از بنی سلیمان به نام عبیدالله بن عباس جلو آمد و عمامه از سرش برگرفت. مسلم آب می‌طلبد. مسلم بن عمرو باهلی گفت: به خدا که آب نخواهی خورد تا مرگ را بچشی. مسلم گفت: وای بر تو! چقدر جفاکار و تندخود و خشنی! گواهی می‌دهم که اگر از قریشی، سخنوری و اگر از غیر قریشی، حرامزاده‌ای. کیستی ای دشمن خدا؟ گفت: آنگاه که تو حق را نمی‌شناختی من حقشناس بودم. آنگاه که تو نسبت به امام و پیشوا، بدخواه و نافرمان بودی، من مطیع و خیرخواه بودم. من مسلم بن عمرو باهلی هستم. مسلم بن عقیل گفت: تو بر آتش دوزخ سزاوارتری که اطاعت آل سفیان را بر اطاعت پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم برگزیده‌ای. آنگاه گفت: وای بر شما! ای کوفیان! کمی آب به من بنوشانید. غلام عمرو بن حرث، قدحی از آب برایش آورد، همین که خواست بنوشد، قدح پر از خون شد. آن قدر خون زیاد بود که نتوانست آن را بنوشد. دندانهایش هم در جام افتاد. مسلم آب ننوشید. آنگاه او را نزد ابن زیاد بردند. [صفحه ۷۹]

بردن مسلم نزد ابن زیاد و وصیت او

سید بن طاووس گوید: چون مسلم را نزد ابن زیاد بردند، به او سلام نکرد. نگهبانان گفتند: به امیر سلام کن. گفت: ساکت باش! به خدا که او امیر من نیست. [۱۶۲]. ابن اعثم گوید: عبیدالله بن زیاد به مسلم گفت: چه سلام دهی چه سلام ندهی کشته خواهی شد. مسلم گفت: اگر مرا بکشی بدان که بدتر از تو بهتر از مرا کشته است. ابن زیاد گفت: ای سرسخت، ای نافرمان! بر ضد پیشوایت خروج کرده، تفرقه ایجاد کرده و فتنه برافروخته‌ای. مسلم گفت: دروغ می‌گویی ابن زیاد! به خدا که معاویه، به اجماع مردم خلیفه نبود، بلکه با نیرنگ بر وصی پیامبر غلبه یافت و غاصبانه خلافت را از او گرفت. پسرش یزید نیز چنین کرد. اما فتنه را تو و پدرت برانگیختی. امیدوارم که خداوند، شهادت به دست شقیترین مردم را نصیبم سازد. به خدا قسم نه مخالفت با حق کرده‌ام، نه کفر ورزیده، نه دین خدا را تغییر داده‌ام. من در اطاعت امیرمؤمنان حسین بن علی، پسر فاطمه دختر پیامبرم. ما به خلافت سزاوارتر از معاویه و پسرش و دودمان زیادیم. ابن زیاد گفت: ای فاسق! تو نبودی که در مدینه شراب می‌خوردی؟ مسلم گفت: سزاوارتر از من به شرابخواری کسی است که ظالمانه آدم می‌کشد و در این باره به لهو و لعب می‌پردازد؛ گویی چیزی نشنیده است. ابن زیاد گفت: ای تبهکار! دلت هوای کاری کرده که خداوند برایت نخواست و آن را برای اهلش قرار داده است. مسلم گفت: اهل آن کیست ای پسر مرجانه؟ گفت: یزید و معاویه. مسلم گفت: خدا را شکر، خدایی که برای داوری میان ما و شما کافی است. ابن زیاد ملعون گفت: آیا می‌پنداری که تو در حکومت بهره‌ای داری؟ مسلم گفت: به خدا که گمان نیست، یقین است. ابن زیاد گفت: خدا مرا بکشد اگر تو را نکشم. مسلم گفت: تو هرگز دست از کشتن بد و مثله کردن و بدسرشتی بر نمی‌داری. به خدا اگر ده نفر از یاران مورد اطمینانم با من بودند و جرعه‌ای آب می‌توانستم بنوشم، هرگز مرا در این قصر (اسیر) نمی‌دید. ولی اگر قصد کشتنم را داری، مردی از قریش را تعیین کن تا به او وصیت کنم. عمر سعد جلو پرید که: هر وصیتی داری به من بگو. گفت: خودم و تو را به تقوا سفارش می‌کنم که با آن، به هر نیکی می‌توان [صفحه ۸۰] رسید. می‌دانی که با هم خویشاوندیم. نیازی به تو دارم که به پاس خویشاوندی باید برآورده سازی. ابن زیاد گفت: ای عمر سعد! لازم نیست خواسته‌اش را برآوری. او حتما کشته خواهد شد. عمر

سعد گفت: ای مسلم! هر چه دوست داری بگو. مسلم گفت: خواسته‌ام این است که اسب و سلاحم را از اینان بگیری و بفروشی و ۷۰۰ درهم را که در شهر شما وام گرفتم ادا کنی. دیگر آنکه وقتی این مرد مرا کشت، جنازه‌ام را تحویل گرفته و به خاک سپاری و دیگر اینکه نامه‌ای به حسین بن علی بنویسی که اینجا نیاید که مثل من کشته می‌شود. عمر سعد رو به ابن زیاد کرد و گفت: چنین و چنان می‌گوید. ابن زیاد گفت: ای پسر عقیل! اما مسأله‌ی قرضت، مال توست و از آن جلوگیری نمی‌کنیم که هر گونه می‌خواهی خرج کنی. اما جسد تو، وقتی تو را کشتیم، اختیارش با ماست. کاری نداریم که خدا با جسدت چه می‌کند. اما حسین، اگر او با ما کاری نداشته باشد با او کاری نداریم، ولی اگر به قصد ما آید، از او دست برنمی‌داریم. ولی دوست دارم بدانم برای چه به این شهر آمدی، کار مردم را به آشوب و تفرقه کشاندی و آنان را به جان هم انداختی؟ مسلم گفت: برای آشوب به این شهر نیامدم، ولی شما زشتیها را آشکار و خوبیها را دفن کردید، بدون رضای مردم بر آنان حکومت یافتید و آنان را به غیر خواسته‌ی خدا وادار ساختید و رفتاری چون کسری و قیصر پیش گرفتید. آمدیم تا امر به معروف و نهی از منکر کنیم و مردم را به کتاب و سنت فراخوانیم و ما شایسته‌ی این بودیم و از آن زمان که امیرالمؤمنین به شهادت رسید، خلافت برای ما بود و همچنان برای ماست و به زور از ما گرفتند. چون که شما نخستین کسانی بودید که بر امام هدایت شوریدید و وحدت مسلمانان را گسستید و حکومت را غصب کرده و با شایستگان آن ظالمانه به نزاع پرداختید. برای ما و شما مثلی نمی‌دانیم جز این آیه‌ی قرآن «و سیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون [۱۶۳]» (بزودی ستمگران خواهند دانست که به چه سرانجامی دچار خواهند شد). ابن زیاد به دشنام علی و حسن و حسین علیهم السلام آغاز کرد. مسلم گفت: تو و پدرت به این دشنام سزاوارترید. هر چه می‌خواهی بکن. ما خاندانی هستیم که بلا برای ما حتمی است. ابن زیاد گفت: او را به بالای قصر ببرید، گردنش را بزنید و جسدش را به سرش ملحق سازید (و به پایین افکنید). مسلم گفت: ای پسر زیاد! به خدا قسم اگر تو از قریش بودی یا میان من و تو خویشاوندی بود، هرگز [صفحه ۸۱] مرا نمی‌کشتی، ولی تو پسر پدرت هستی. [۱۶۴].

شهادت مسلم و هانی

سید بن طاووس گوید: ابن زیاد به بکیر بن حمران دستور داد او را بالای قصر برده به قتل برساند. در حالی که مسلم به تسبیح خدا و استغفار و درود بر پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم مشغول بود، او را بالای قصر برده و گردنش را زد و هراسان پایین آمد. ابن زیاد پرسید: تو را چه می‌شود؟ گفت: ای امیر! وقتی او را می‌کشتم، مردی سیاه و زشت رو را در برابر خود دیدم که انگشت یا لب خویش را می‌گریزد. از او بسیار وحشت کردم. ابن زیاد گفت: شاید وحشت کرده‌ای! [۱۶۵]. ابن اعثم گوید: ابن زیاد دستور داد هانی را هم برده و به مسلم بن عقیل ملحق سازند. محمد بن اشعث گفت: ای امیر! می‌دانی که موقعیت او میان قبیله‌اش چیست. قبیله‌ی او نیز می‌دانند که من و اسماء بن خارجه او را نزد تو آوردیم. تو را به خدا ای امیر! او را به من ببخش. من از دشمنی خاندان او بیم دارم. آنان بزرگان کوفه‌اند و بیشترین افراد را تشکیل می‌دهند. ابن زیاد او را کنار زد. هانی را به بازار گوسفندفروشان برد. در حالی که دست بسته بود و می‌دانست که کشته می‌شود و می‌گفت: کجاست قبیله‌ی مذحج؟ کجا ایند خویشاوندان من؟ دستش را از دست آن مأمور بیرون آورد و گفت: آیا چیزی نیست که از خودم دفاع کنم؟ او را زدند و گرفتند و دستانش را بستند و گفتند: گردنت را دراز کن. گفت: به خدا که من بر قتل خودم کمک نخواهم کرد. یکی از غلامان ابن زیاد به نام رشید جلو رفت و با شمشیری بر او زد، ولی کارگر نشد. هانی گفت: باز گشت به سوی خداست؛ خدایا! به سوی رحمت و رضوان تو. خدایا! این روز را کفاره‌ی گناهانم قرار بده که من نسبت به پسر دختر پیامبرت محمد صلی الله علیه و اله و سلم تعصب نشان دادم. رشید جلو آمد و ضربتی دیگر زد و او را کشت. سپس به دستور ابن زیاد، جنازه‌ی مسلم و هانی را واژگون از دار آویختند و تصمیم گرفت که سر آن دو را نزد یزید بن معاویه بفرستد. [۱۶۶]. [صفحه ۸۲]

در سوک مسلم و هانی

سید بن طاووس گوید: از سروده‌ها در سوک مسلم و هانی، این شعر است که سراینده‌ی آن، عبدالله بن زبیر اسدی یا فرزدق یا سلیمان حنفی است. اگر نمی‌دانی مرگ چیست، به مسلم و هانی در بازار بنگر؛ به پهلوانی که شمشیر چهره‌اش را شکافته و دیگری از بلندی کشته افتاده است. ناپاک زاده‌ای آن دو را کشته و شهادتشان سخنی است که بر سر زبانها افتاده است. پیکری را می‌بینی که مرگ، رنگ آن را دگرگون ساخته و خون جاری شده است... [۱۶۷].

نامه‌ی ابن‌زیاد به یزید

ابن‌اعثم گوید: ابن‌زیاد به یزید چنین نوشت: بسم الله الرحمن الرحيم. به بنده‌ی خدا یزید بن معاویه امیرمؤمنان، از عبدالله بن زیاد. خدا را سپاس که حق امیرمؤمنان را گرفت و شر دشمنش را دفع کرد. امیرمؤمنان آگاه باشد که مسلم بن عقیل تفرقه افکن به کوفه آمد و در خانه‌ی هانی بن عروه فرود آمد. جاسوسهایی بر این دو گماشتم تا پس از جنگ و کشمکش آن دو را به چنگ آوردم و هر دو را گردن زدم و سر آن دو را توسط هانی بن ابی‌حیه و زبیر بن اروح که از فرمانبردارانند فرستادم. امیرمؤمنان آنچه می‌خواهد از این دو پرسد که صاحب خرد و فهمند و راستگو. چون نامه و سر آن دو بزرگوار نزد یزید رسید، نامه را خواند و دستور داد سرها را بر دروازه‌ی دمشق بیاویزند و به ابن‌زیاد چنین نوشت: اما بعد، تو پیوسته همان گونه‌ای که دوست دارم. با دورنگری کار کردی و شجاعانه تاختی و درستی نظرم را درباره‌ی خودت ثابت کردی. فرستادگانت را فراخواندم و از آنچه یاد شد پرسیدم. آنگونه که گفته‌ای اندیشمند و عاقل و فهمیده‌اند و مطیع مایند. دستور دادم به هر یک ده هزار درهم بدهند و به سوی تو روانه کردم. به آنان توصیه‌ی نیک کن. به من خبر رسیده که حسین بن علی علیه‌السلام عازم عراق است. دیده‌بان و کمین‌گاه بگذار و بهوش باش. براساس گمان، زندانی کن و هر نیک و بدی را که برایت پیش می‌آید برایم بنویس. والسلام. [۱۶۸]. [صفحه ۸۳]

رسیدن خبر شهادت مسلم به امام حسین

ابن‌اعثم گوید: خبر شهادت مسلم به امام حسین علیه‌السلام رسید. مردی از اهل کوفه آمد. امام از او پرسید: از کجا می‌آیی؟ گفت: از کوفه. از آنجا بیرون نیامدم جز آنکه مسلم بن عقیل و هانی بن عروه را کشته و به دار آویخته در بازار قصابان دیدم، در حالی که سرهای آنان را برای یزید فرستاده بودند. امام حسین علیه‌السلام گریست. آنگاه فرمود: انا لله و انا الیه راجعون و آهنگ حرکت به سوی عراق کرد. [۱۶۹]. دینوری گوید: شهادت مسلم بن عقیل، روز سه‌شنبه سوم ذیحجه‌ی سال ۶۰ هجری بود. [۱۷۰]. ناگفته نماند که حوادث کوفه در منابع تاریخی بسیاری آمده که برای اختصار، به همین اندازه بسنده می‌کنیم. خواستاران به آن منابع مراجعه کنند.

بیرون آمدن امام از مکه

ابن‌اعثم گوید: امام حسین علیه‌السلام یارانی را که می‌خواستند با او به عراق روند جمع کرد و به هر یک ده دینار و یک شتر برای حمل بار و ره‌توشه داد. آنگاه خانه‌ی کعبه و بین صفا و مروه را طواف کرد و آماده‌ی خروج شد. دختران و خواهرانش را هم بر کجاوه‌ها نشاند. حسین علیه‌السلام روز سه‌شنبه، روز ترویبه هفتم ذیحجه از مکه بیرون آمد، در حالی که هشتاد و دو نفر از پیروان و خاندانش با او بودند. [۱۷۱]. شیخ مفید گوید: چون حسین علیه‌السلام خواست به سوی عراق برود، خانه‌ی خدا و بین صفا و مروه را طواف کرد، از احرام بیرون آمد و آن را عمره قرار داد. چون از بیم آنکه او را در مکه دستگیر کنند و نزد یزید بفرستند، نتوانست

حج را به پایان برد. همراه خانواده، فرزندان و کسانی از پیروانش که به او پیوستند، خارج شد. [۱۷۲]. [صفحه ۸۴]

سخن امام با پسر زبیر

طبری به سند خود از عبدالله بن سلیم و مذری بن مشعل نقل کرده که گفته‌اند: برای حج از کوفه بیرون آمده به مکه رسیدیم. روز ترویبه وارد شدیم و حسین و عبدالله بن زبیر را دیدیم که در نیمروز بین حجر اسماعیل و درکعبه ایستاده بودند. نزدیک آنان رفتیم. شنیدیم که پسر زبیر به حسین علیه السلام می‌گفت: اگر می‌خواهی بمان و عهده‌دار حکومت شو. ما هم تقویت و یاری و خیرخواهی‌ات کرده با تو بیعت می‌کنیم. حسین علیه السلام به او فرمود: پدرم برای حدیث فرمود که در مکه قوچی است که حرمت آن را می‌شکنند. دوست ندارم من آن قوچ باشم. پسر زبیر گفت: پس اگر می‌خواهی بمان و حکومت را من عهده‌دار شوم و مطیع و فرمانبردار تو باشم. فرمود: این را نیز نمی‌خواهم. گویند: آن دو سخن خود را از ما پنهان کرده و آهسته به گفتگو پرداختند تا آنگاه که دعای مردم را شنیدیم که هنگام ظهر عازم منا بودند. حسین علیه السلام بر گرد خانه‌ی خدا و بین صفا و مروه طواف کرد و کمی از موی خود را چید و از عمره‌ی خود بیرون آمد. آنگاه به سوی کوفه روان شد و ما همراه مردم به منا رو کردیم. [۱۷۳].

جلوگیری مأموران والی مکه از خروج امام

طبری با سند خویش از عقبه بن سمعان نقل می‌کند: چون حسین علیه السلام از مکه بیرون شد، فرستادگان عمرو بن سعید به ریاست یحیی بن سعید راه را بر امام گرفتند و گفتند: برگرد! کجا می‌روی؟ امام اعتنایی نکرد و به راه ادامه داد. بین دو گروه برخورد پیش آمد و تازیانه‌ها به کار آمد. حسین و یارانش بشدت خودداری کردند و حسین به راه خود ادامه داد. صدایش زدند: ای حسین! از خدا بترس! از مردم جدا می‌شوی و بین این امت تفرقه می‌افکنی. امام، این آیه‌ی قرآن را تلاوت فرمود: «کارتان برای خودتان. شما از آنچه من می‌کنم بیزارید و من از آنچه شما می‌کنید بیزارم [۱۷۴]» [۱۷۵].

موضع عبدالله بن جعفر در برابر خروج امام

طبری با سند خویش از امام سجاد علیه السلام نقل می‌کند: [صفحه ۸۵] چون از مکه بیرون شدیم، عبدالله بن جعفر به امام حسین علیه السلام نامه‌ای نوشت و همراه دو پسرش عون و محمد فرستاد: اما بعد، تو را به خدا وقتی نامه‌ام را می‌نگری باز گرد. من از این سفر و راهی که در پیش گرفته‌ای بیمناکم و نسبت به نابودی خود و خانواده‌ات نگرانم. اگر امروز تو کشته شوی نور زمین خاموش می‌شود، تو راهنمای هدایت یافتگان و امید مؤمنانی. شتابان مرو، من در پی نامه خواهم آمد. والسلام. عبدالله بن جعفر نزد عمرو بن سعید هم رفت و با او سخن گفت و خواست که امان نامه‌ای برای حسین علیه السلام بنویسد و وعده‌ی نیکی و احسان دهد و اطمینان دهد و بخواهد که امام برگردد، باشد که به اطمینان این امان نامه باز گردد. عمرو بن سعید گفت: هر چه می‌خواهی بنویس، بیاور تا امضا کنم. عبدالله بن جعفر نامه‌ای نوشت و نزد او آورد و گفت: مهر کن و همراه برادرت یحیی بن سعید بفرست. او مناسبتر است تا اطمینان آن حضرت را جلب کند و بداند که تصمیم تو جدی است. او هم چنان کرد. (عمرو بن سعید، از سوی یزید والی مکه بود.) یحیی بن سعید و عبدالله بن جعفر در پی امام رفتند. پس از آنکه نامه را بر آن حضرت خواندند برگشتند و گفتند: نامه را بر او خواندیم و تلاش کردیم، ولی از عذرهای حضرت یکی هم این بود که خواب دیدم، رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم به من دستوری داد و من در پی آن فرمانم، به سودم باشد یا به زیانم. آن خواب چه بود؟ فرمود: به کسی نگفته‌ام و تا زنده‌ام به کسی نخواهم گفت: نامه‌ی عمرو بن سعید به امام چنین بود: بسم الله الرحمن الرحیم. از عمرو بن سعید به حسین بن علی. اما بعد، از خدا می‌خواهم تو را از آنچه هلاک تو در آن است باز گرداند و به رشد و هدایت رهنمون شود. خبر یافته‌ام که عازم عراقی. تو را به

خدا تفرقه می‌فکند. بیم آن دارم که نابود شوی. عبدالله بن جعفر و یحیی بن سعید را نزد تو فرستادم. همراه آن دو نزد من آی. هم نزد من امان داری، هم به تو احسان و نیکی می‌شود و حسن جوار داری. خدا بر این عهد شاهد و عهده‌دار است. والسلام. حسین علیه السلام نامه نوشت: اما بعد، کسی که به خدا دعوت کند و کار شایسته انجام دهد و بگوید من از مسلمانانم، هرگز تفرقه افکن نیست. تو مرا به امان و نیکی خوانده‌ای. بهترین امان، امان خداست. خدا کسی را که در دنیا از او ترسد در آخرت امان نمی‌دهد. از خدا می‌خواهیم که خداترسی در دنیا را به ما عطا کند تا موجب امان آخرتمان شود. اگر به وسیله‌ی این نامه، قصد نیکی [صفحه ۸۶] به من داری، خدا در دنیا و آخرت به تو پاداش نیکو دهد. والسلام. [۱۷۶].

اشعار امام در مسیر عراق

ابن قولویه با سند خویش از امام رضا علیه السلام روایت می‌کند: زمانی که حسین علیه السلام در دل شب به سوی عراق می‌رفت، مردی اشعاری می‌خواند با این مضمون که: ای ناقه‌ی من! از راندن وحشت مکن! پیش از طلوع سپیده آماده باش، با بهترین سواران و بهترین سفر تا به آستان بزرگوار برسی؛ بزرگواری دریادل که خداوند پاداش نیکش دهد و عمر جاودانش بخشد. امام حسین علیه السلام در مقابل، اشعاری با این مضمون را زمزمه کرد: پیش می‌روم و هرگز مرگ برای جوانمرد ننگ و عار نیست؛ آنگاه که نیتش حق باشد و مسلمانانه بجنگد و خود را فدای مردان صالح سازد و از زشتیها دوری کند و با معجز ناسازگاری کند. اگر زنده ماندن پشیمان نیستم و اگر بمیرم ملامتم نکنند. برای تو همین مرگ بس که ذلیل و خوار زندگی کنی. [۱۷۷].

مصادره‌ی اموال ارسالی به یزید

طبری گوید: حسین علیه السلام آمد تا به «تنعیم» گذشت. آنجا به کاروانی برخورد که از یمن می‌آمد و کارگزار یزید در یمن، بحیر بن ريسان اموالی را برای او فرستاده بود. بار شتران، لباسهای سرخ و فاخر بود. حسین علیه السلام آنها را گرفت و راه افتاد. به کاروانیان فرمود: شما را مجبور به آمدن نمی‌کنم. هر که می‌خواهد با ما به عراق آید همه‌ی کرایه‌ی او را می‌دهیم و همراه شایسته‌ای خواهیم بود. هر کس هم بخواهد از همینجا از ما جدا شود، کرایه‌ی او را به اندازه‌ای که راه را طی کند می‌پردازیم. هر که از او جدا شد، حق او را حساب کرد و پرداخت و هر که همراهش آمد، کرایه و پوشش او را تأمین کرد. [۱۷۸]. [صفحه ۸۷]

دیدار با فرزندق

نیز طبری از قول عبدالله بن سلیم و مذری نقل می‌کند: آمدم تا به صفاح رسیدیم. فرزندق شاعر را دیدیم. وی با امام دیدار کرد و گفت: خداوند خواسته‌ات را بدهد و به آرزوهایت برساند. امام پرسید: از اخبار مردم پشت سرت بگو. گفت: از فرد آگاهی پرسیدی. دل‌های مردم با تو و شمشیرهایشان با بنی‌امیه است، تقدیر از آسمان فرود می‌آید و خدا هر چه بخواهد می‌کند. امام فرمود: راست گفتی، کار به دست خداست. آنچه خواهد می‌کند و هر روز پروردگارمان در کاری است. اگر تقدیر الهی بر همان باشد که دوست داریم، خدا را بر نعمتهایش شاکریم و از او برای سپاس، یاری می‌جوییم و اگر تقدیر الهی برخلاف امید ما بود، پس کسی که نیتش حق و باطنش تقوا باشد، خطا و تعدی نکرده است. آنگاه امام، مرکب خویش را حرکت داد و با او خداحافظی کرد و از هم جدا شدند. [۱۷۹].

دیدار با بشر بن غالب

ابن اعثم گوید: چون به «ذات عرق» رسید، مردی از بنی‌اسد به نام بشر بن غالب با آن حضرت دیدار کرد. امام پرسید: از کدام

قبیله‌ای؟ گفت: از بنی اسد. پرسید: از کجا می‌آیی؟ گفت: از عراق. پرسید: مردم عراق را در چه حالی دیدی؟ گفت: ای پسر دختر پیامبر! دلها با تو بود و شمشیرها با بنی امیه. امام فرمود: راست می‌گویی ای برادر عرب! خداوند متعال آنچه را می‌خواهد می‌کند و آنچه را اراده کند حکم می‌نماید. آن مرد گفت: ای پسر پیامبر! از معنای این آیه که «روزی که هر گروه از مردم را با پیشوایشان می‌خوانیم» [۱۸۰] مرا آگاه کن. امام حسین علیه السلام فرمود: ای مرد اسدی! دو امام داریم، امام هدایت که به هدایت فرامی‌خواند و امام ضلالت. هر که به ندای پیشوای هدایت جواب دهد به بهشت رهنمون می‌شود و هر که پاسخگوی پیشوای گمراهی باشد، به دوزخ می‌رود. [۱۸۱].

نامه‌ی امام به بزرگان کوفه

امام رفت تا به منزلگاه حاجز رسید. آنجا نامه‌ای به اشراف و بزرگان کوفه نوشت. ابن اعثم گوید: نامه‌ی امام چنین بود: [صفحه ۸۸] بسم الله الرحمن الرحيم. از حسین بن علی به سلیمان بن صرد، مسیب بن نجبه، زماعه بن شداد، عبدالله بن وال و گروهی از مؤمنان. اما بعد، می‌دانید که پیامبر خدا در حال حیات خویش فرمود: هر کس حاکم ستمگری را ببیند که حرامی را حلال می‌شمرد، عهد خدا را وامی‌گذارد و با سنت پیامبر خدا مخالفت می‌کند و در میان مردم با گناه و تعدی رفتار می‌کند، آنگاه نه با گفتار بر او اعتراض کند و نه با عمل، بر خداست که او را به جایگاهش وارد سازد. می‌دانید که این گروه به اطاعت شیطان گردن نهاده و از اطاعت خدا روی گردان شده‌اند. آشکار فساد می‌کنند، حدود الهی را تعطیل کرده و بیت المال را مال خود پنداشته‌اند، حرام خدا را حلال و حلال او را حرام کرده‌اند. من به حق خویشاوندی‌ام با پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم به حکومت سزاوارترم. نامه‌هایتان به من رسید، فرستادگانتان هم خبر دادند که بیعت کرده‌اید تا مرا تنها نگذارید. اگر به بیعت خویش وفادار ماندید، حق و بهره و رشد خویش را خواستار شده‌اید. جانم در کنار جان شما و خانواده و فرزندانم با خانواده و فرزندان شماست و من الگوی شمایم. ولی اگر چنان نکردید و عهد و پیمان شکستید و از بیعت دست شستید، به جانم سوگند که این عادت شما بوده است. با پدر و برادر و عموزاده‌ام هم چنین کردید. آیا مغرور، جز کسی است که شما فریبش دهید. به یقین حق خود را خطا ساخته و بهره‌ی خویش را تباه کرده‌اید. هر کس پیمان خویش بشکند به زیان خویش پیمان شکنی کرده است و خداوند مرا از شما بی‌نیاز خواهد ساخت. والسلام. نامه را پیچید و مهر زد و به قیس بن مسهر داد و او را به کوفه فرستاد. قیس در حالی به کوفه رسید که ابن زیاد بر راهها مأمور و پاسگاه گذاشته بود و هیچ کس جز با تفتیش نمی‌توانست عبور کند. چون قیس به کوفه نزدیک شد، حصین بن نمیر، این دشمن خدا او را دید. چون نگاه قیس به او افتاد، گویا نسبت به خود هراسان شد. فوری نامه را درآورد و پاره کرد. حصین بن نمیر به یارانش گفت و او را گرفتند و نامه‌ی پاره شده را همراه او نزد ابن زیاد بردند. ابن زیاد گفت: کیستی؟ گفت: مردی از پیروان امیرالمؤمنین حسین بن علی علیه السلام. پرسید: چرا نامه را پاره کردی؟ گفت: ترسیدم. خواستم تو ندانی که در آن چیست؟ گفت: نامه از که و برای که بود؟ گفت: از حسین به گروهی از کوفیان که نامشان را نمی‌دانم. ابن زیاد خشمگین شد و گفت: رهایت نمی‌کنم تا نام مخاطبان نامه را بگویی یا بر منبر رفته حسین و پدر و برادرش را ناسزا گویی تا از دستم نجات یابی یا گردنت را می‌زنم. قیس گفت: آن گروه را نمی‌شناسم ولی بدگویی از حسین و پدر و برادرش را انجام می‌دهم. دستور داد او را به مسجد بردند. به منبر رفت. انبوه مردم هم حاضر شده بودند تا ناسزاگویی او را [صفحه ۸۹] بشنوند. چون قیس دانست که مردم جمع شده‌اند به پاخاست و پس از حمد و ثنای الهی و درود بر پیامبر خدا و دودمان او و دعا درباره‌ی علی و فرزندان، ابن زیاد و پدرش را و طغیانگران بنی امیه را تا آخر لعنت کرد. آنگاه مردم را به یاری حسین فراخواند. به ابن زیاد خبر دادند، آنگاه او را بالای قصر برده و با سر به پایین افکندند و جان باخت. چون این خبر به حسین علیه السلام رسید، اشک ریخت و گفت: خداوند! برای ما و پیروان خود جایگاه والایی نزد خود قرار بده. آنان را در قرارگاه رحمت خویش با ما محصور کن. تو بر هر چیز توانایی. [۱۸۲].

دیدار با عبدالله عدوی

شیخ مفید گوید: حسین علیه السلام از حاجز به سمت کوفه به راه افتاد. به آبی از آبهای عرب رسید. آنجا با عبدالله بن مطیع عدوی که آنجا فرود آمده بود دیدار کرد. وی چون امام را دید، گفت: پدر و مادرم به فدایت! اینجا چرا آمده‌ای؟ و او را فرود آورد. امام حسین علیه السلام فرمود: خبر داری که معاویه مرده است. عراقیان مرا به سوی خود خوانده‌اند. عبدالله گفت: ای پسر پیامبر! مبادا حرمت اسلام و احترام تو هتک شود! تو را به خدا حرمت قریش و حرمت عرب را نگهدار. به خدا اگر قدرتی را که در دست بنی‌امیه است طلب کنی تو را می‌کشند و اگر تو را بکشند، پس از تو دیگر هیچ کشتنی برایشان مهم نیست. حرمت اسلام و قریش و عرب شکسته می‌شود. چنین نکن، به کوفه مرو و خود را در معرض بنی‌امیه قرار نده. حسین علیه السلام به راه خود ادامه داد. ابن‌زیاد هم همه‌ی راههای بین واقصه تا راه شام تا بصره را مأمور گذاشته بود و نمی‌گذاشتند کسی وارد شود یا خارج گردد. حسین علیه السلام بی‌خبر از اینها آمد تا به بادیه‌نشینان رسید و از آنان پرسید. گفتند: به خدا خبر نداریم، جز اینکه نمی‌توانیم وارد گردیم یا خارج شویم، و امام به راه خود ادامه داد. [۱۸۳]. ابن‌اعثم گوید: حسین علیه السلام رفت تا به خزیمه رسید و فرود آمد و یک شبانه‌روز آنجا توقف کرد. سحرگاهان خواهرش زینب نزد او آمد و گفت: برادر! آیا خبر دهم که دیشب چه شنیدم؟ فرمود: چه شنیدی؟ گفت: نیمه شب برای کاری بیرون رفتم. هاتفی را شنیدم که این شعر را می‌خواند: ای دیده! گریان شو که پس از من چه کسی بر شهیدان خواهد گریست؟ بر گروهی که مرگها در [صفحه ۹۰] پی آنان است تا زمانی که وقت انجام وعده فرارسد. حسین علیه السلام به وی فرمود: خواهرم! آنچه مقدر است، خواهد شد. [۱۸۴].

دیدار با زهیر بن قین

دینوری گوید: امام حسین علیه السلام راه را پیمود تا به زرود رسید. خیمه‌ای افراشته دید. پرسید از آن کیست؟ گفتند: خیمه‌ی زهیر بن قین است، که از حج برمی‌گشت و عازم کوفه بود. امام کسی را در پی او فرستاد تا به دیدار امام آید و صحبت کنند. وی از دیدار روی برتافت. همسرش با او بود. گفت: سبحان الله! پسر پیامبر در پی تو می‌فرستد، اجابت نمی‌کنی؟ برخاست و نزد حسین علیه السلام رفت. چیزی نگذشت که با چهره‌ای تابان برگشت و دستور داد خیمه‌اش را برچیده کنار خیمه‌ی امام حسین برپا کنند. به همسرش نیز گفت: تو را طلاق می‌دهم. همراه برادرت برو تا به منزل خویش برسی. من خودم را آماده کرده‌ام در رکاب حسین علیه السلام شهید شوم. به همراهانش نیز گفت: هر کدام از شما دوستدار شهادت است بماند و هر که نمی‌خواهد، برود. هیچ کس با او نماند. آنان همراه همسر و برادر زن زهیر به کوفه رفتند. [۱۸۵]. طبری با سند خویش از مردی از قبیله‌ی بنی‌فزاره چنین آورده است: همراه زهیر بن قین از مکه می‌آمدیم و با حسین هم‌مسیر بودیم. هیچ دلمان نمی‌خواست که با او در یک منزل فرود آییم. هرگاه او فرود می‌آمد زهیر جلو می‌رفت و هرگاه امام کوچ می‌کرد زهیر فرود می‌آمد تا اینکه روزی بناچار همه در یک منزلگاه فرود آمدیم. حسین در سویی و ما در سوی دیگر نشسته بودیم و غذا می‌خوردیم که فرستاده‌ی امام آمد و سلام داد و به زهیر گفت: اباعبدالله الحسین علیه السلام مرا فرستاده تا نزد او آیی. هر کس هر چه در دست داشت زمین نهاد. گویا پرنده بر سر همه‌ی ماست. ابومخنف از دلهم همسر زهیر نقل می‌کند که به شوهر گفت: آیا پسر رسول خدا دنبال تو می‌فرستد و تو نزد او نمی‌روی؟! خوب است بروی ببینی چه می‌گویند و برگردی. زهیر نزد امام رفت و چیزی نگذشته بود که شادمان برگشت و دستور داد خیمه و وسایلش را جمع کردند و نزد حسین بردند. به همسرش نیز گفت: تو را طلاق دادم. نزد بستگانت برو. دوست ندارم به خاطر من جز خیر به تو برسد و به همراهانش گفت: هریک از شما می‌خواهد، با من بیاید و هر که [صفحه ۹۱] نمی‌خواهد، این آخرین دیدار ماست. حدیثی برایتان بگویم. در «بلنجر» می‌جنگیدیم. پیروز شدیم و غنایمی به دست آوردیم. سلمان باهلی به من گفت: ایا از این

پیروزی و غنائم خوشحال شدید؟ گفتیم: آری. گفت: هرگاه جوان آل محمد را دیدید و زمان او را درک کردید، از اینکه همراه آنان جهاد می‌کنید خوشحالترا به دست آمدن این غنائم باشید، ولی من از شما خداحافظی می‌کنم. آنگاه وی در طلیعه‌ی رزمندگان بود تا آنکه به شهادت رسید. [۱۸۶].

خبر شهادت مسلم بن عقیل

شیخ مفید از قول عبدالله بن سلیمان و منذر بن مشمعل چنین نقل می‌کند: چون از حج فارغ شدیم، اندیشه‌ای جز رسیدن به حسین علیه‌السلام در راه نداشتیم تا ببینیم کار او به کجا می‌کشد. با شترهای خود شتابان آمدم و در «زرود» به وی رسیدیم. چون نزدیک او شدیم، مردی از کوفیان را دیدیم که چون حسین علیه‌السلام ایستاد، گویی او را می‌خواست، ولی رها کرد و به راه ادامه داد. ما هم به سمت او رفتیم. یکی از ما به دیگری گفت: نزد او برویم و از او سؤال کنیم. حتماً از اوضاع کوفه خبر دارد. رفتیم و به او رسیدیم. پس از سلام، پرسیدیم از کدام قبیله‌ای؟ گفت: از بنی‌اسد. گفتیم: ما هم اسدی هستیم، تو کیستی؟ خود را بکر معرفی کرد. ما هم خود را معرفی کردیم و گفتیم از پشت سرت در کوفه خبر بده. گفت: در حالی از کوفه بیرون آمدم که مسلم و هانی کشته شده بودند و آنان را در بازار کوفه می‌کشیدند. راه را ادامه دادیم. عصر هنگام که حضرت در منزلگاه ثعلبیه فرود آمد، خدمت او رفتیم و گفتیم: خبری داریم، آشکار بگوییم یا نهانی؟ به ما و یارانش نگریست و گفت: چیزی از اینان پنهانی نیست. گفتیم: آیا شامگاه آن سواره را دیدی؟ فرمود: آری، خواستم از او سؤال کنم. گفتیم: ما خبر او را گرفتیم، او مردی از قبیله‌ی ماست، صاحب اندیشه و راستگو. می‌گوید وقتی از کوفه خارج شد، مسلم و هانی را کشته بودند و جسدشان را در بازار بر زمین می‌کشیدند. حضرت چند بار گفت: انا لله و انا الیه راجعون؛ خدای رحمتشان کند. گفتیم: تو را به خدا جان خود و خانواده‌ات را حفظ کن و از همینجا برگرد. در کوفه یاور و پیروی نداری. می‌ترسیم بر ضد تو باشند. به فرزندان عقیل نگاه کرد و پرسید: چه می‌گویید؟ مسلم کشته شده است. گفتند: به خدا که بر نمی‌گردیم تا انتقام خونش را بگیریم یا همچون او شهید شویم. حسین علیه‌السلام به ما رو کرد و فرمود: پس از آنان در زندگی خیری نیست. فهمیدیم که [صفحه ۹۲] تصمیم دارد مسیر خود را ادامه دهد. گفتیم: خدا برایت خیر برگزیند. فرمود: خدا رحمتان کند. اصحابش گفتند: به خدا که تو مثل مسلم نیستی، اگر به کوفه بررسی مردم شتابان به سویت می‌آیند. امام ساکت شد و تا صبح منتظر ماند. سحرگاه به جوانان و خدمتکارانش فرمود: آب زیاد بردارید. آب فراوان برداشتند و کوچیدند. [۱۸۷]. دینوری شبیه مطلب قبلی را نقل کرده است. [۱۸۸] به دلیل تکراری بودن ترجمه نشد.

دیدار با ابی‌هره‌ی ازدی

ابن‌اعثم گوید: امام حسین علیه‌السلام شب را در سرزمین ثعلبیه ماند. صبح با مردی از اهل کوفه به نام ابوه‌ره‌ی ازدی دیدار کرد. وی پس از سلام بر امام، عرضه داشت: ای پسر پیامبر! چه عامل سبب شد از حرم خدا و حرم جدت پیامبر بیرون آیی؟ فرمود: ابوه‌ره! بنی‌امیه مالم را گرفتند. صبر کردم، به آبرویم تعرض کردند. صبر کردم، می‌خواستند خونم را بریزند گریختم. به خدا سوگند این گروه تبه‌کار مرا خواهند کشت، آنگاه خداوند ذلتی فراگیر و شمشیری برنده بر آنان مسلط می‌کند و کسی را بر ایشان می‌گمارد که خوارشان می‌سازد، خوارتر از قوم سبا که زنی بر آنان فرمانروا گشت و بر اموال و جانهایشان حکومت یافت و ذلیلشان ساخت. [۱۸۹]. نیز گوید: حسین علیه‌السلام راه سپرد تا در «شقوق» فرود آمد و با فرزدق برخورد کرد. وی بر امام سلام کرد، نزدیک آمد و دست آن حضرت را بوسید. امام پرسید: ای ابوفراس! از کجا می‌آیی؟ گفت: از کوفه ای پسر دختر پیغمبر! فرمود: مردم کوفه در چه وضعی بودند؟ گفت: مردمی را پشت سر گذاشتم که با تو بودند، ولی شمشیرهایشان با بنی‌امیه بود. خدا آنچه خواهد، در حق

بندگان انجام دهد. امام فرمود: راست گفتی و نیکی کردی. فرمان از آن خداست، آنچه خواهد، کند. پروردگار ما هر روز در کاری است. اگر تقدیر الهی بر آنچه دوست داریم فرود آید، خدا را بر نعمتهایش سپاس می‌گوییم و از او بر ادای شکر یاری می‌طلبیم و اگر قضای الهی با امید ما ناساز بود، هر کس که نیتش حق باشد، تجاوز نکرده است. فرزددق گفت: ای پسر دختر پیغمبر! چگونه به کوفیان تکیه می‌کنی، در حالی که آنان پسرعمویت مسلم بن عقیل و یارانش را کشتند؟ اشک در چشمان امام حلقه زد و فرمود: رحمت [صفحه ۹۳] خدا بر مسلم؛ به سوی رحمت الهی و بهشت برین پر کشید. او تکلیف خود را ادا کرد و تکلیف ما مانده است. آنگاه این اشعار را خواند: اگر دنیا ارزشمند شمرده شود، سرای پاداش الهی برتر است. اگر بدن‌ها برای مرگ پدید آمده، کشته شدن انسان به شمشیر در راه خدا بافضیلت‌تر است. اگر رزقها مقدر است، زیباتر آن است که انسان کمتر در رزق و روزی حرص نشان دهد، و اگر گردآوری اموال، برای وا گذاشتن است، پس چرا انسان نسبت به آنچه بر جای گذاشتنی است بخل ورزد؟ سپس فرزددق با جمعی از همراهانش از امام خداحافظی کرد و به سمت مکه راه افتاد. [۱۹۰].

رسیدن نامه‌ی مسلم به امام حسین

دینوری گوید: چون امام به منزلگاه «زباله» رسید، فرستاده‌ی محمد بن اشعث و عمر سعد با امام دیدار کرد که حاوی پیام مسلم، مبنی بر بیعت شکنی مردم کوفه و ترک یاری بود. چون امام نامه‌ی مسلم را خواند، به درستی خبر یقین کرد و شهادت مسلم و هانی بر او بسیار ناگوار بود. فرستاده، همچنین کشته شدن فرستاده‌ی امام از منزلگاه بطن‌الرمه، قیس بن مسهر را به امام خبر داد. [۱۹۱].

اعلام خبر شهادت مسلم و هانی و عبدالله بن یقطر

طبری با سند خود از بکر بن مصعب نقل می‌کند: امام حسین علیه السلام به اهل هیچ آب و آبادی نمی‌گذشت مگر اینکه در پی او راه می‌افتادند تا آنکه به منزلگاه «زباله» رسید و خبر شهادت برادر رضاعی خود، عبدالله بن یقطر را دریافت. او را از میانه‌ی راه به سوی مسلم بن عقیل فرستاده بود و هنوز نمی‌دانست که مسلم شهید شده است. آن خبر در زباله به حضرت رسید. نامه‌ای بیرون آورد و بر مردم خواند: بسم الله الرحمن الرحيم. اما بعد، خبر ناگواری به ما رسیده است؛ خبر شهادت مسلم و هانی و عبدالله بن یقطر. شیعیان ما ما را تنها گذاشته‌اند. هر کس دوست دارد برگردد. بیعت خود را از او برداشتیم. مردم متفرق شدند و از چپ و راست راه برگشت پیش گرفتند، فقط کسانی با او ماندند که از مدینه همراه امام آمده بودند. از این رو چنین کرد که فهمید گروهی از بادیه نشینان به امید مال و مقام در پی او راه افتاده‌اند. خواست همراهان بدانند که به استقبال چه شرایطی می‌روند و [صفحه ۹۴] می‌دانست اگر وضعیت را به آنان اعلام کند، تنها کسانی همراهش می‌آیند که آماده‌ی ایثار و شهادتند. [۱۹۲].

تعبیر شدن خواب آن حضرت

ابن قولویه با سند خویش از امام صادق علیه السلام روایت می‌کند: چون حسین بن علی علیه السلام بر منطقه‌ی عقبه‌البطن فراز آمد، به یاران خود فرمود: یقیناً کشته خواهم شد. گفتند: چرا یا اباعبدالله! فرمود: در خواب دیده‌ام. گفتند: چه خوابی؟ فرمود: خواب دیدم که سگهایی مرا می‌درند و سرسخت‌ترین آنها سگی است لک و پیس‌دار. [۱۹۳].

دیدار با بعضی بزرگان عرب

شیخ مفید گوید: امام از بطن‌العقبه که می‌گذشت فرود آمد. پیرمردی از بنی عکرمه به نام عمرو بن لوزان با او دیدار کرد و از آن حضرت پرسید: کجا می‌روی؟ فرمود: کوفه. پیرمرد از حضرت خواست که برگردد و گفت: به خدا که جز بر نیزه‌ها و شمشیرها

وارد نمی‌شوی. اینان که نامه برایت نوشته‌اند، اگر آماده‌ی دفاع از تو بودند و همه چیز را آماده کرده بودند، رفتن تو نزد آنان خوب بود، اما با چنین وضعی من صلاح نمی‌بینم. امام فرمود: رأی و راه بر من پوشیده نیست. کسی بر فرمان خدا غالب نمی‌شود. سپس فرمود: به خدا قسم اینان دست از من برنمی‌دارند تا آنکه این دل را از سینه‌ام بیرون آورند. اگر چنین کنند، خداوند کسی را بر آنان می‌گمارد که خوارشان سازد و از ذلیلترین امتهای می‌شوند. [۱۹۴]. ابن سعد با سند خود از کسی که حسین علیه السلام را دیدار کرده، نقل می‌کند: در صحرا خیمه‌هایی برافراشته دیدم. پرسیدم اینها از کیست؟ گفتند: از حسین، نزد او رفتم. آن حضرت را دیدم که قرآن می‌خواند و اشک بر چهره‌اش جاری بود. گفتم: ای پسر پیامبر! پدر و مادرم به فدایت! چرا در این دشت فرود آمده‌ای که کسی در آن نیست؟ فرمود: اینها نامه‌های کوفیان برای من است و جز این نمی‌بینم که قاتلان منند. اگر چنین کنند، دیگر هیچ یک از حرمت‌های الهی را محترم نخواهند شمرد. آنگاه خداوند کسی را بر آنان می‌گمارد که خوارشان سازد تا آنجا که از مقنعه‌ی کنیز هم بی‌مقدارتر شوند. [۱۹۵]. [صفحه ۹۵]

دیدار امام با حر

طبری با سند خود از عبدالله بن سلیم و مذری چنین نقل می‌کند: حسین علیه السلام آمد تا در شراف فرود آمد. سحرگاه جوانان را دستور داد تا آب زیاد بردارند. سپس راه افتادند تا نيمروز. مردی گفت: الله اکبر. امام از علت این تکبیر پرسید: گفت: نخلستان دیدم. آن دو نفر گفتند: ما تاکنون در این منطقه نخلستان ندیده‌ایم. امام علیه السلام به آن دو فرمود: فکر می‌کنید چه دیده است؟ گفتند: به نظر ما اسب سواران را دیده است. فرمود: من هم چنین می‌بینم. امام پرسید: آیا پناهگاه امنی هست که ما آنجا را پشت سر خود قرار دهیم و از یک سو با این گروه رو به رو شویم؟ گفتیم: چرا، این ذوحسم کنار توست که به سمت چپ می‌روی. اگر زودتر از آنان به آنجا برسی همان خواهد شد که می‌خواهی. حضرت به سمت چپ رفت. ما هم با او رفتیم. چیزی نگذشت که سر و گردن اسبها آشکار شد و برگشتیم. چون دیدند ما راه خود را کج کردیم به سوی ما برگشتند. نیزه‌هایشان چون دسته‌ی زنبوران و پرچم‌هایشان چون بال پرندگان به نظر می‌رسید. ما زودتر از آنان به ذوحسم رسیدیم. حسین علیه السلام فرود آمد و دستور داد خیمه‌ها را برافرازند. آنان که هزار نفر بودند به سرکردگی حر بن یزید آمدند و در آن گرمای نيمروز مقابل امام ایستادند، در حالی که امام و یارانش عمامه‌ها بر سر و شمشیرها را حمایل کرده بودند. امام به جوانان فرمود: اینان و اسبان‌شان را سیراب کنید. عده‌ای از جوانان به اسبان و گروهی دیگر به آنان پرداخته و سیرابشان کردند... از علی بن طعان محاربی نقل شده که من با حر بن یزید بودم. آخرین نفری بودم که رسیدم. چون امام حسین علیه السلام تشنگی من و اسبم را دید به سیراب کردن من پرداخت. هر چه آب می‌نوشتیم، از دهانه‌ی مشک می‌ریخت. امام فرمود: دهان مشک را برگردان. نمی‌دانستم چه کنم. خود امام لب مشک را برگرداند تا آنکه آب نوشیدم و اسبم را نیز سیراب کردم. [۱۹۶]. نیز گفته است: حسین علیه السلام در «ذی حسم» به خطبه ایستاد. پس از حمد و ثنای الهی چنین گفت: وضعی پیش آمده است که می‌بینید. دنیا دگرگون و ناسازگار شده است؛ نیکی آن پشت کرده و شتابان در گذر است. از دنیا جز ته‌مانده‌ی ظرفی نمانده است، زندگانی بی‌ارزش همچون چراگاهی بدفرجام. آیا نمی‌بینید که به حق عمل نمی‌شود و از باطل رویگردان نیستند؟ مؤمن باید از روی حقیقت مشتاق دیدار پروردگار باشد. من مرگ را جز شهادت و زندگی با ستمگران را جز ننگ [صفحه ۹۶] نمی‌بینم. [۱۹۷]. نیز گفته است: حر همراه یارانش از سویی و حسین علیه السلام از سوی دیگر پیش می‌رفتند تا به منزلگاه «بیضه» رسیدند. حسین علیه السلام در آنجا برای یاران خود و همراهان حر خطبه‌ای خواند. پس از حمد و ثنای الهی فرمود: «ای مردم! پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم فرمود: هر کس حاکم ستمگری را ببیند که حرام الهی را حلال می‌شمرد، عهد خدا را می‌شکند، با سنت پیامبر مخالفت می‌کند، در میان بندگان خدا به گناه و تجاوز رفتار می‌کند، و بر ضد او نه کاری کند و نه سخنی بگوید، بر خدا سزاوار است که او را وارد جایگاهش کند.» آگاه باشید! اینان پیرو شیطان شده و از

اطاعت خدا بیرون رفته‌اند، فساد را آشکار ساخته، حدود را تعطیل کرده و بیت‌المال را از آن خود قرار داده‌اند، حرام خدا را حلال و حلال خدا را حرام ساخته‌اند و من سزاوارترین کس به اعتراض هستم. نامه‌هایتان به من رسید. فرستادگان شما نیز از بیعت شما خبر دادند که مرا به دشمن وانگذارید و تنه‌ایم نگذارید. اگر به بیعت خویش استوارید به رشد خود رسیده‌اید. من حسین بن علی و پسر فاطمه دختر پیغمبرم. جانم با جان شما و خانواده‌ام با خانواده‌ی شماست و برای شما آسوده‌ام و اگر به بیعت وفادار نیستید و پیمان شکسته‌اید، به جانم سوگند که از شما عجیب نیست که با پدرم و برادرم و عموزاده‌ام مسلم بن عقیل نیز چنین کردید. فریب خورده کسی است که شما فریبش دهید. از سعادت خویش دور شدید که بهره‌ی خود را تباه ساختید. «پس هر کس پیمان بشکند، به زیان خود پیمان شکسته است.» [۱۹۸] «خداوند بزودی مرا از شما بی‌نیاز خواهد ساخت و السلام علیکم و رحمه الله.» [۱۹۹]. صدوق با سند خویش از امام صادق علیه‌السلام چنین روایت کرده است: این خبر به ابن‌زیاد رسید که حسین علیه‌السلام در «رهیمه» فرود آمده است. حر بن یزید را با هزار مرد جنگی فرستاد. حر گوید: چون از خانه‌ام به سوی حسین علیه‌السلام بیرون رفتم، سه بار ندا شنیدم که: ای حر! مژده باد تو را بر بهشت! باز گشتم و کسی را ندیدم. با خود گفتم: مادر حر به عزایش بنشیند! به جنگ پسر پیامبر خدا می‌رود و مژده‌ی بهشت می‌شود! هنگام نماز ظهر به امام حسین رسید. حسین علیه‌السلام پسرش را دستور داد تا اذان و اقامه گوید. امام با همه‌ی دو گروه، نماز جماعت خواند. پس از سلام، حر جلو رفت و گفت: سلام و رحمت و برکات خدا بر تو ای پسر پیامبر! حسین علیه‌السلام فرمود: بر تو هم سلام. کیستی بنده‌ی خدا؟ گفت: من [صفحه ۹۷] حر بن یزیدم. پرسید: با مایی یا بر ما؟ حر جواب داد: به خدا قسم مرا برای جنگ با تو فرستاده‌اند، ولی به خدا پناه می‌برم که روز قیامت در حالی از قبر خویش برآیم که پای به زنجیر و دست بسته به روی در آتشم افکنند. ای پسر پیامبر! کجا می‌روی؟ به حرم جدت برگرد که کشته خواهی شد. حسین علیه‌السلام فرمود: پیش می‌روم و برای جوانمرد، مرگ عار نیست... [۲۰۰]. طبری گوید: چون حر آن سخن را از امام شنید، از او فاصله گرفت. او و سربازانش از سویی و حسین علیه‌السلام و یارانش از سوی دیگر می‌رفتند تا به «عذیب الهجانات» رسیدند؛ جایی که چراگاه شترهای نعمان بود. چهار نفر سواره از کوفه می‌آمدند. اسب نافع بن هلال را هم یدک می‌کشیدند. طرماح نیز به عنوان راهنما سوار بر آن اسب، همراهشان بود، در حالی که این اشعار را می‌خواند: ای ناقه‌ی من! از نهیم مهراس و پیش از طلوع صبح، خود را به بهترین سوار برسان... چون نزد حسین آمدند، این اشعار را برای او خواندند. حضرت فرمود: به خدا سوگند امید دارم آنچه خدا برای ما خواسته باشد خیر باشد؛ کشته شویم یا پیروز گردیم! حر به سوی آنان رفت و گفت: این گروه که از کوفه آمده‌اند، همراهان تو نیستند. من آنان را نگه می‌دارم یا برمی‌گردانم. امام حسین علیه‌السلام فرمود: از آنان دفاع خواهم کرد. اینان یاوران منند. تو به من قول داده‌ای که هیچ تعرضی نسبت به من نداشته باشی تا نامه‌ی ابن‌زیاد به تو برسد. حر گفت: آری، ولی اینان با تو نیامده‌اند. امام فرمود: اینان یاران منند، مثل کسانی‌اند که با من آمده‌اند اگر بر پیمان خود استواری که باکی نیست، وگرنه با تو خواهم جنگید. حر از آنان دست برداشت. حسین علیه‌السلام به آنان گفت: از اوضاع مردم چه خبر؟ مجمع بن عبدالله عائدی که یکی از آن چهار نفر بود گفت: به بزرگان کوفه رشوه‌های زیادی داده و آنان را خریده‌اند. آنان یکصد بر ضد تواند. اما توده‌ی مردم، هنوز دل‌هایشان با توست، ولی فردا شمشیرهایشان بر تو خواهد بود. امام از فرستاده‌اش قیس بن مسهر پرسید: گفتند: حصین بن عتیم او را دستگیر کرد و نزد ابن‌زیاد فرستاد. او هم قیس را دستور داد که تو و پدرت را لعن کند، ولی قیس بر تو و پدرت درود فرستاد و ابن‌زیاد و پدرش را لعن کرد و مردم را به یاری تو فراخواند و آمدن تو را خبر داد. ابن‌زیاد دستور داد او را از بالای قصر به زیر افکنند. چشمان امام حسین علیه‌السلام پر از اشک شد و این آیه را خواند: «فمنهم من قضی نحبه...» [۲۰۱] «و گفت: خدایا! برای ما و آنان بهشت را منزلگاه مقرر فرما و در سرای رحمت خویش و سر سفره‌ی پاداش خود ما را با هم قرار بده.» [صفحه ۹۸] ابومخنف از طرماح بن عدی نقل می‌کند که نزدیک حسین رفت و گفت: به خدا قسم! آن گونه که می‌بینم، کسی با تو نیست. اگر با تو جز همین گروه که همراه تو هستند بجنگند، کافی‌اند، در حالی که من یک روز قبل از خروج از کوفه، بیرون کوفه

را پر از مردم دیدم؛ جمعیتی که تاکنون آن همه ندیده بودم. پرسیدم. گفتند: گرد آمده‌اند و آماده می‌شوند برای رفتن به سوی حسین. تو را به خدا قسم! اگر می‌توانی یک وجب هم جلوتر نرو. اگر می‌خواهی به شهری بروی که ایمن باشی تا بینی چه باید کرد، بیا تا تو را به منطقه‌ی کوهستانی و قلعه‌های خودمان به نام «اجا» ببرم. ما در برابر پادشاهان غسان و حمیر و نعمان بن منذر و در مقابل سیاه و سرخ، به آن پناهگاهها می‌رفتیم. بدون ذلت به آن منطقه برویم و در آبادی فرود آییم و در پی نیروی کمکی از اجا و سلما از قبیله‌ی طی بفرستیم. به خدا قسم که ده روز نمی‌گذرد که همه‌ی قبیله‌ی طی سواره و پیاده به یاری تو می‌آیند. آنگاه تا هر زمان خواستی نزد ما بمان. اگر خطری پیش آمد، من قول می‌دهم ۲۰ هزار شمشیرزن از طی حاضر کنم که در رکاب تو بجنگند. به خدا که هرگز نه دستشان به تو خواهد رسید و نه نگاهشان به تو خواهد افتاد. امام فرمود: خداوند به تو و قوم تو پاداش نیک دهد. میان ما و این گروه، سخن و عهده‌ی بود که نمی‌توانیم از آن برگردیم. نمی‌دانم کار ما با آنان به کجا خواهد انجامید. ابومخنف از طرمح نقل می‌کند: از امام خداحافظی کردم و گفتم: خداوند شر جن و انس را از تو دور کند. از کوفه برای خانواده‌ام کالاهایی خریده‌ام، خرجی آنان نیز همراه من است. بروم آنها را نزد ایشان بگذارم و به خواست خدا برگردم. اگر به تو رسیدم که به خدا قسم از یاورانت خواهم بود. فرمود: پس عجله کن! خدای رحمت کند! دانستم که حضرت بیمناک است که می‌گوید شتاب کن. چون پیش خانواده‌ام رسیدم و وسایل مورد نیازشان را نزد آنان گذاشتم وصیت کردم. خانواده‌ام گفتند: این بار کاری می‌کنی که قبلاً نمی‌کردی. تصمیم خویش را به آنان گفتم و به طرف راه «بنی ثعل» راه افتادم تا به عذیب الهمجانات نزدیک شدم. با سماعه بن بدر برخورد کردم که خبر شهادت حضرت را به من داد و من باز گشتم. [۲۰۲].

دیدار با عبدالله بن حر

ابن اعثم گوید: امام آمد تا در «قصر بنی مقاتل» فرود آمد. آنجا خیمه‌ای دید و نیزه‌ای بر زمین کوبیده و [صفحه ۹۹] شمشیری آویزان و اسبی کنار خیمه. پرسید: این خیمه از آن کیست؟ گفتند: از آن مردی به نام عبدالله بن حر جعفری. امام، حجاج بن مسروق را در پی او فرستاد. وی به خیمه‌ی عبدالله بن حر رفت. پس از سلام، پرسید: چه خبر آورده‌ای؟ حجاج بن مسروق گفت: اگر بپذیری، کرامت خدا را. پرسید: چیست؟ گفت: این حسین علیه‌السلام است که تو را به یاری خویش فرامی‌خواند. اگر در رکاب او بجنگی پاداش می‌یابی و اگر بمیری شهید می‌شوی. عبدالله گفت: به خدا که به همین دلیل از کوفه بیرون آمدم که مبادا حسین علیه‌السلام به کوفه آید و من آنجا نباشم و نتوانم یاری‌اش کنم چرا که در کوفه یآوری ندارد. همه، دل به دنیا بسته‌اند مگر اندکی. برگرد و این را به حضرت خبر بده. حجاج نزد امام آمد و خبر داد. امام خودش به همراه جمعی از برادرانش نزد عبدالله آمد. چون به خیمه‌ی او وارد شد، عبدالله از جا برخاست. حسین علیه‌السلام نشست. پس از حمد و ثنای الهی فرمود: ای پسر حر! همشهریانت نامه نوشته و آمدنم را خواسته‌اند و اینک آمده‌ام. نمی‌دانم که بر همان فکرنده‌ای؟ چون در کشته شدن عموزاده‌ام مسلم بن عقیل و پیروانش کمک کردند، بر گرد ابن زیاد جمع شدند و می‌خواهند که با یزید بیعت کنم. و تو ای پسر حر! بدان که خداوند نسبت به گناهانت در دوران گذشته، تو را مؤاخذه خواهد کرد، ولی من اینک تو را به توبه‌ای فرامی‌خوانم که گذشته‌ی پرگناهت را بشوید. می‌خواهم که ما اهل بیت را یاری کنی. اگر حق را به ما دادند، می‌پذیریم و خدا را شکر می‌کنیم و اگر ندادند و به ما ستم کردند، تو در بازستاندن حق، ما را یاری می‌کنی. عبدالله بن حر گفت: به خدا ای پسر پیامبر! اگر در کوفه تو را یارانی بود، من نیز همراه آنان با دشمنت می‌جنگیدم. ولی دیده‌ام که پیروان تو از ترس بنی‌امیه و شمشیرشان در خانه‌های خود آرمیده‌اند. تو را به خدا از من این یاری را نخواه. من هر چه در توان داشته باشم در اختیار تو می‌گذارم. این اسب زین کرده‌ام. نیز پیشکش تو اسبی است تیزرو که هیچ کس به آن نرسیده است. این شمشیرم را نیز بگیر که بسی بران است. حسین علیه‌السلام فرمود: ای پسر حر! ما در پی اسب و شمشیر تو نیامدیم. ما از خودت یاری خواستیم. اگر حاضر به جانبازی نیستی، ما را به مال تو نیازی نیست. من نیز هرگز گمراهان را

بازوی خویش نخواهم گرفت. از پیامبر خداصلی الله علیه و اله و سلم شنیده‌ام که می‌فرمود: هر کس مددخواهی اهل بیت مرا بشنود ولی آنان را در راه حق یاری نکند، خداوند او را به صورت به آتش می‌افکند. [صفحه ۱۰۰]

ستایش امام از پسرش علی اکبر

طبری با سند خویش از عقبه بن سمعان نقل می‌کند: آخر شب امام حسین دستور داد آب بردارند. سپس فرمان حرکت داد. چون از قصر بنی مقاتل کوچیدیم و مقداری رفتیم، حسین علیه السلام را لحظه‌ای خواب ربود. بیدار شد، در حالی که می‌گفت: انا لله و انا الیه راجعون والحمد لله رب العالمین. دو سه بار این جملات را تکرار کرد. پسرش علی اکبر که سوار بر اسب بود نزد پدر آمد و با تکرار آن جملات، پرسید: پدرجان! من به فدایت! این حمد و استرجاع برای چه است؟ فرمود: پسر! لحظه‌ای خواب چشمانم را ربود. اسب سواری را دیدم که می‌گفت: این گروه می‌روند، مرگها هم در پی ایشان می‌رود. فهمیدم که پیشگویی شهادت ماست. علی اکبر گفت: پدرجان! خدا بد نیاورد! مگر ما بر حق نیستیم؟ فرمود: به خدایی که بازگشت بندگان به سوی اوست، چرا. گفت: پس باکی نداریم پدرجان! بر حق می‌میریم. امام فرمود: خداوند بهترین پاداشی را که برای پسری نسبت به پدرش می‌دهد، عطایت کند. [۲۰۳].

پرسیدن از حال کوفیان

طبری شیعی گوید: از راشد بن مزید نقل شده که: من از مکه همراه حسین بن علی علیه السلام بودم. به قطقطانه رسیدیم. از حضرت اجازه خواستم برگردم. اجازه داد. در همان حال حیوان درنده‌ای را دیدم که امام با او سخن گفت و از حال مردم کوفه پرسید. گفت: دل‌هایشان با تو و شمشیرهایشان بر توست. پرسید: پشت سرت چه خبر بود؟ گفت: ابن زیاد، مسلم بن عقیل را به شهادت رساند. پرسید: کجا می‌روی؟ گفت: به عدن. امام پرسید: آیا آب کوفه را شناختی ای حیوان؟! گفت: ما از علم تو همان را می‌دانیم که به ما آموخته‌ای. سپس بازگشت، در حالی که می‌گفت: «پروردگارت، ستم کننده به بندگان نیست. [۲۰۴]» گوید: این کرامتی است از یک ولی، فرزند ولی. [۲۰۵].

یادکرد امام از حضرت یحیی

ابن شهر آشوب گوید: امام سجاد علیه السلام فرمود: همراه حسین علیه السلام بیرون آمدیم. در هیچ منزلگاهی فرود نمی‌آمد و از آنجا کوچ نمی‌کرد مگر آنکه یحیی بن زکریا را یاد می‌نمود. روزی فرمود: از پستی دنیا در نظر خدا [صفحه ۱۰۱] همین بس که سر حضرت یحیی برای یکی از زنان بدکاره‌ی بنی اسرائیل هدیه برده شد. در حدیث دیگری از امام سجاد علیه السلام از پدرش آمده است: همسر پادشاه بنی اسرائیل، سالخورده شده بود. خواست دخترش را به همسری پادشاه درآورد. پادشاه در این مورد از حضرت یحیی نظر خواست. وی او را از این ازدواج نهی کرد. چون آن زن فهمید، دخترش را آرایش کرد و پیش پادشاه فرستاد. دختر نزد پادشاه به بازی و عشوه‌گری پرداخت. پادشاه گفت: چه می‌خواهی؟ گفت: سر یحیی را. پادشاه گفت: دختر! چیزی دیگر بخواه. گفت: جز این خواسته‌ای ندارم. رسم چنان بود که اگر پادشاهی دروغ می‌گفت، عزل می‌شد. پادشاه، بین پادشاهی و کشتن یحیی مردد ماند. یحیی را کشت و سر او را در طشتی طلایی نزد آن زن فرستاد. زن فرمان یافت تا آن زن را فرو ببرد. خداوند هم «بخت نصر» را بر آنان مسلط ساخت که هر چه با منجنیق آنان را می‌کوبید کارگر نمی‌شد. پادشاه گفت: باشد، هر چه بخواهی پاداش می‌دهم. زن گفت: شهر را با پلیدی و نجاست هدف قرار بده. چنان کرد و شهر به تصرف او درآمد. چون وارد شهر شد، گفت: آن پیرزن را بیاورید. آن گاه پرسید: از من چه می‌خواهی؟ گفت: در شهر، خونی است که می‌جوشد. آن قدر بر سر آن خون بکش تا

آرام شود. وی هفتاد هزار نفر را کشت تا آن خون از جوشش ایستاد. پسر علی! به خدا خون من هرگز از جوشش نخواهد افتاد تا آنکه خداوند، حضرت مهدی را برانگیزد تا بر خون من هفتاد هزار نفر از منافقان و فاسقان کافر را بکشد. [۲۰۶].

ورود به نینوا

شیخ مفید گوید: چون صبح شد، امام حسین علیه السلام فرود آمد و نماز صبح خواند. دوباره سوار شد و با یاران خود سمت راست را پیش گرفت. می‌خواست یاران خود را از سپاه جدا کند، حر نیز می‌آمد و امام و یارانش را مانع می‌شد و می‌خواست آنان را به سمت کوفه برگرداند، آنان هم امتناع می‌کردند. چنین ادامه یافت تا به نینوا رسیدند، جایی که حسین علیه السلام آنجا فرود آمد. ناگهان اسب سواری را دیدند سلاح بر تن و کمان بر دوش که از کوفه می‌آمد. همه به انتظار ایستادند. چون به آنان رسید، به حر و یارانش سلام کرد، اما به حسین و اصحاب او سلام نداد. نامه‌ای از ابن زیاد برای حر آورده بود، با این مضمون: [صفحه ۱۰۲] اما بعد، چون نامه‌ام به تو رسید و فرستاده‌ام آمد، بر حسین علیه السلام تنگ بگیر و جز در سرزمین بی‌آب و خشک، فرود نیاور. به فرستاده‌ام دستور داده‌ام همواره همراه تو باشد تا خبر اجرای فرمان به من برسد. والسلام. چون حر نامه را خواند، گفت: این نامه‌ی امیر عبدالله است. دستور داده هر جا نامه رسید، بر شما سخت بگیرم. این هم فرستاده‌ی اوست و مأمور است که از من جدا نشود تا آنکه فرمان امیر را درباره‌ی شما اجرا کنم. یزید بن مهاجر، از همراهان امام به فرستاده‌ی ابن زیاد نگریست، او را شناخت و گفت: مادرت به عزایت بنشیند! چه فرمانی آورده‌ای؟ گفت: مطیع پیشوایم بودم و وفادار به بیعتم. گفت: پروردگارت را نافرمانی کرده و در هلاک ساختن خویش و کسب ننگ و دوزخ از پیشوای خود اطاعت کرده‌ای. چه بد پیشوایی داری! خداوند می‌فرماید: «ما آنان را پیشوایانی قرار دادیم که به دوزخ فرامی‌خوانند، روز قیامت هم یاری نمی‌شوند. [۲۰۷]» «پیشوای تو از آنان است. حر از آنان خواست در همان جای خشک و بی‌آبادی فرود آیند. امام به او فرمود: وای بر تو! بگذار در این آبادی نینوا و غاصریه یا شفیة فرود آییم. گفت: به خدا نمی‌توانم بگذارم. این مرد را بر من جاسوس فرستاده‌اند. زهیر بن قین گفت: ای پسر پیامبر! من چنین می‌بینم که کار بعدا سخت‌تر خواهد شد. اکنون جنگیدن با این گروه برای ما آسانتر از جنگ با کسانی است که پس از اینان می‌آیند و ما توان نبرد با آنان که می‌آیند را نداریم. امام حسین علیه السلام فرمود: من آغازگر جنگ نخواهم شد. [۲۰۸]. سپس فرود آمد. آن روز، پنج‌شنبه دوم محرم سال ۶۱ هجری بود.

نامه‌های کربلا

دینوری گوید: زهیر به امام حسین علیه السلام گفت: نزدیکی ما، کنار رود فرات، روستایی است در دل یک قطعه‌ی محکم که فرات آن را احاطه کرده است، مگر از یک طرف. امام پرسید: نامش چیست؟ گفت: عقر. فرمود: پناه می‌بریم به خدا از عقر (آتش گداخته). امام حسین علیه السلام به حر گفت: کمی هم برویم آنگاه فرود آییم. با او رفت تا آنکه به کربلا رسیدند. حر و یارانش در مقابل امام حسین علیه السلام ایستادند و از رفتن بازداشتند و حر گفت: همین جا فرود آی. فرات هم به تو نزدیک است. امام پرسید: اسم اینجا چیست؟ گفت: کربلا. فرمود: صاحب رنج و بلا. پدرم هنگام عزیمت به صفین، از [صفحه ۱۰۳] اینجا گذشت. من با او بودم. ایستاد و از نامش پرسید. نامش را گفتند. فرمود: «اینجا محل فرود آمدنشان و اینجاست محل ریخته شدن خونهایشان.» پرسیدند: چه کسانی؟ فرمود: گروهی بزرگ از خاندان محمد اینجا فرود می‌آیند. [۲۰۹]. بهبهانی به نقل از ابی مخنف نقل می‌کند: همه حرکت کردند تا به سرزمین کربلا رسیدند. روز چهارشنبه بود. اسب امام از حرکت باز ایستاد. امام فرود آمد و بر اسب دیگری سوار شد. آن نیز حتی یک گام جلو نرفت. امام، پیوسته اسب عوض کرد، تا هفت اسب و همه این گونه بودند. امام با دیدن این امر شگفت، پرسید: نام این سرزمین چیست؟ گفتند: غاصریه. پرسید: نام دیگری دارد؟ گفتند: نینوا. فرمود: نام دیگر چه؟

گفتند: ساحل فرات. پرسید: اسم دیگر هم دارد؟ گفتند: کربلا. آنگاه بود که نفس عمیقی کشید و فرمود: سرزمین محنت و رنج! فرمود: بایستید و پیش نروید. به خدا که محل فرود آمدنمان و سرزمین ریخته شدن خونمان همین جاست. اینجاست که حرمت ما را می‌شکنند، مردانمان و کودکانمان را می‌کشند. قبور ما در همینجا زیارتگاه خواهد شد. جدم رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم همین خاک را به من وعده داده و وعده‌ی او خلاف نیست. از اسب فرود آمد... [۲۱۰]. ابن جوزی گوید: امام پرسید: نام این سرزمین چیست؟ گفتند: کربلا، به آن نینوا هم می‌گویند. حضرت گریست و فرمود: رنج و محنت! ام سلمه به من خبر داد که روزی جبرئیل نزد رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم بود. تو هم با من بودی. گریه کردی، پیامبر فرمود: فرزند مرا رها کن. تو را رها کردم. پیامبر تو را بر دامن خود نشانید. جبرئیل گفت: آیا دوستش داری؟ فرمود: آری. گفت: امت تو او را خواهند کشت. اگر بخواهی سرزمین شهادتش را نشانت دهم. فرمود: آری. جبرئیل بال خود را بر کربلا گشود و آن را به پیامبر نشان داد. چون به حسین علیه السلام گفتند که نام اینجا کربلاست، آن را بویید و گفت: به خدا این همان سرزمینی است که جبرئیل به پیامبر خدا خبر داد که من اینجا کشته خواهم شد. [۲۱۱]. در روایتی است که مشتی از خاک آن برگرفت و بویید... ابن سعد نقل می‌کند: چون علی علیه السلام در مسیر صفین از کربلا گذشت و رو به روی روستای نینوا بر کرانه‌ی فرات قرار گرفت، ایستاد و خدمتکار خود را گفت که به اباعبدالله خبر دهد به این سرزمین چه می‌گویند؟ گفت: کربلا. حضرت گریست تا آنکه زمین از اشکهایش تر شد. فرمود: روزی [صفحه ۱۰۴] خدمت پیامبر رسیدم که می‌گریست. سبب گریه را پرسیدم، فرمود: جبرئیل پیش من بود. مرا خبر داد که فرزندم حسین علیه السلام در کنار فرات در جایی به نام کربلا کشته می‌شود. مشتی از خاک آن را برداشت و داد تا بویش کنم. چشمانم پر از اشک شد. [۲۱۲].

امام حسین در کربلا

خوارزمی گوید: امام حسین علیه السلام روز چهارشنبه یا پنج‌شنبه دوم محرم سال ۶۱ وارد کربلا شد، برای یاران خود خطبه‌ای خواند و فرمود: اما بعد، مردم برده‌ی دنیایند، دین بر زبانشان است و در پی آنند، تا وقتی زندگی‌شان بگذرد. هرگاه با بلا آزموده شوند، دینداران اندک می‌شوند. سپس پرسید: آیا اینجا کربلاست؟ گفتند: آری. فرمود: اینجا جای محنت و رنج است؛ اینجاست محل فرود آمدن ما و مرکبهایمان و ریخته شدن خونهایمان. همه فرود آمدند، بارها را کنار فرات گشودند، خیمه‌ای برای حسین علیه السلام و خانواده و فرزندان او افراشته شد. خیمه‌ی برادران و عموزادگان را اطراف خیمه‌ی او زدند. حسین علیه السلام در خیمه‌اش نشست. و به اصلاح شمشیرش پرداخت. چون غلام ابوذر نیز با او بود. حضرت، اشعار «یا دهر اف لک من خلیل...» را می‌خواند. [۲۱۳].

آمدن عمر سعد به کربلا

نیز گوید: حر آمد و همراه سپاهش در برابر حسین علیه السلام اردو زد. به ابن زیاد نامه نوشت و فرود آمدن امام را در سرزمین کربلا گزارش داد. ابن زیاد به حسین علیه السلام چنین نامه نوشت: اما بعد، ای حسین! خبر یافتم که به کربلا آمده‌ای. یزید به من نامه نوشته که در اولین فرصت تو را به قتل برسانم، مگر آنکه به فرمان من و یزید فرود آیی. چون نامه‌اش به امام حسین علیه السلام رسید و حضرت آن را خواند، نامه را دور انداخت و فرمود: هرگز رستگار مباد گروهی که خشم خدا را به رضای مردم فروختند. پیک گفت: جواب نامه؟ فرمود: نامه‌اش جواب ندارد. عذاب خدا بر او حتمی شده است. پیک برگشت و ابن زیاد را از آنچه گذشته بود خبر داد. بشدت خشمگین شد. یارانش را جمع کرد و [صفحه ۱۰۵] گفت: کدام یک از شما جنگ با حسین را به عهده می‌گیرد، در مقابل حکومت هر استانی که بخواهد؟ کسی پاسخش نداد. رو به عمر سعد کرد، در حالی که چند روز پیش فرمان حکومت

ری را به نام او صادر کرده بود، ولی پنهان داشته و او را به جنگ با دیلم فرمان داده و حکم او را هم نوشته بود، اما به سبب درگیری‌اش با قضیه‌ی حسین علیه‌السلام به تأخیر انداخته بود. گفت: ای عمر سعد! تو این مأموریت را انجام بده، پس از آن در پی حکومت خویش برو. عمر سعد گفت: اگر امیر مرا از جنگ با حسین معاف دارد بر من منت نهاده است. ابن زیاد گفت: تو را معاف می‌کنیم. پس آن حکم امارت ری را هم به ما برگردان و در خانه بنشین تا دیگری را به این مأموریت بفرستیم. عمر سعد مهلت خواست تا در این باره بیندیشد. مهلتش داد. عمر سعد برگشت و به مشورت با برادران و افراد مورد اطمینان خود پرداخت. هیچ کدام صلاح ندانستند و به او گفتند: از خدا بترس و چنین مکن. خواهرزاده‌اش حمزه بن مغیره به او گفت: دایی جان! تو را به خدا به جنگ حسین مرو که گناه می‌کنی و قطع رحم می‌نمایی. به خدا قسم اگر ثروت و دنیایت و حکومت بر زمین را از دست بدهی برای بهتر از آن است که خدا را در حالی ملاقات کنی که دستت به خون حسین پسر فاطمه آغشته باشد، عمر ساکت ماند ولی دلش در هوای ری بود. صبح نزد ابن زیاد رفت. وی پرسید: چه تصمیم گرفتی؟ گفت: ای امیر! این کار را (جنگ با دیلم) به من واگذار کردی و حکم مرا هم نوشته‌ای. مردم هم شنیده‌اند، اگر صلاح بدانی، جز من کسی از بزرگان کوفه را به جنگ با حسین نفرستی؛ کسانی مانند اسماء بن خارجه، کثیر بن شهاب، محمد اشعث، عبدالرحمان بن قیس، شبت بن ربیع و حجار بن الجبر در کوفه هستند. ابن زیاد گفت: پسر سعد! بزرگان کوفه را به من معرفی نکن. در مأموریتی که می‌فرستمت، از تو نظر نمی‌خواهم. اگر به جنگ حسین بروی و این مشکل را حل کنی، نزد ما محبوب و مقرب، و گرنه حکم ما را به ما برگردان و در خانه‌ات بنشین. نمی‌خواهم مجبوریت کنیم. عمر ساکت شد و ابن زیاد خشمگین گشت و گفت: ای پسر سعد! اگر به جنگ حسین بروی و با او به تندی برخورد نکنی گردنت را می‌زنم، خانه‌ات را ویران می‌کنم، اموالت را غارت می‌کنم و چیزی برایت باقی نمی‌گذارم. عمر سعد گفت: فردا به خواست خدا در پی مأموریت می‌روم. ابن زیاد به او پاداش داد و خشمش نسبت به او فرونشست و به او جایزه‌ای داد و چهار هزار نفر همراهش ساخت و فرمان داد که بر حسین سخت بگیر و بین او و آب فاصله بینداز. عمر سعد فردای آن روز با چهار هزار نفر به [صفحه ۱۰۶] کربلا رفت. حر هم هزار نفر داشت. پنج هزار نفر کامل شد. [۲۱۴].

دیدار امام با فرستاده‌ی عمر سعد

نیز گوید: چون عمر سعد به کربلا آمد، یکی از همراهانش به نام عروه بن قیس را نزد حسین علیه‌السلام فرستاد تا از او بپرسد برای چه اینجا آمده است و چرا از مکه بیرون آمده؟ عروه گفت: عمر سعد! من پیش از این با حسین نامه‌نگاری می‌کردم. خجالت می‌کشم نزد او بروم. کس دیگری نفرست. وی کثیر بن عبدالله شعبی را فرستاد که مردی دلیر و سوارکار و قاطع و دشمن سرسخت اهل بیت علیهم‌السلام بود. چون چشم ابو ثمامه‌ی صائدی به او افتاد، به امام عرض کرد: فدایت شوم یا اباعبدالله! بدترین مردم روی زمین و خونریزترین و آدمکشترین افراد نزد تو آمده است. آنگاه نزد او رفت و گفت: شمشیرت را زمین بگذار تا به خدمت اباعبدالله برسی و با او سخن بگویی. گفت: نه، نمی‌شود من بیکم؛ اگر می‌خواهد حرفم را بشنود والا برمی‌گردم. ابو ثمامه گفت: من دست بر قبضه‌ی شمشیرت می‌نهم. تو هر چه می‌خواهی با امام سخن بگو و نزدیک آن حضرت مشو. تو مردی تبهکاری. آن مرد خشمگین شد و نزد عمر سعد برگشت و گفت: نگذاشتند نزدیک حسین شوم و پیام تو را برسانم. کس دیگری نفرست. وی قره بن قیس را فرستاد. چون نزد حسین آمد، امام پرسید: آیا این مرد را می‌شناسید؟ حبیب بن مظاهر گفت: آری ای پسر پیامبر! او مردی از بنی عتیم و بنی حنظله است. او را آدم خوبی می‌دانستم. فکر نمی‌کردم در این صحنه حضور یابد. آن مرد جلو آمد و در برابر حسین علیه‌السلام قرار گرفت. سلام داد و نامه‌ی عمر سعد را رساند. امام فرمود: به رئیس بگو من خودم به این سرزمین نیامدم؛ مردم شهر تو دعوت کردند که بیایم و با من بیعت نمایند و از من حمایت کنند. اگر مایل نیستند، به جایی که از آنجا آمدم برمی‌گردم. حبیب بن مظاهر گفت: وای بر تو قره! من تو را هوادار اهل بیت می‌دانستم. چه چیزی تو را عوض کرد و این نامه را آوردی؟ پیش ما بمان

و این مرد را یاری کن که خداوند او را برای ما رسانده است. آن مرد گفت: به جانم قسم یاری او سزاوارتر از یاری دیگران است، اما جواب نامه را پیش فرماندهام می‌برم و در این مورد می‌اندیشم. بازگشت و جواب امام را به او خبر داد. ابن سعد خدا را شکر کرد، به این امید که از جنگ با حسین معاف شده، نامه‌ای به ابن زیاد نوشت به این مضمون که: کنار حسین اردو زدم و پیکی نزد [صفحه ۱۰۷] او فرستادم و خواستم بگویم چرا به این شهر آمده. او هم گفته که کوفیان نامه نوشته و خواستار آمدنش شده‌اند تا با او بیعت نمایند و وی را یاری کنند، اگر نظرشان از یاری کردن برگشته است به همان جایی که از آن آمده است برمی‌گردد و در مکه یا هر شهری که دستور بدهی می‌ماند، مثل یکی از مسلمانان. دوست داشتم این خبر را به امیر بدهم تا تصمیم بگیرد. ابن زیاد که نامه‌ی او را خواند. مدتی اندیشید. آنگاه پیش خود شعری خواند با این مضمون: اکنون که چنگهای ما در او آویخته، امید رهایی دارد؟ نه، روز نجات نیست! آنگاه گفت: آیا پسر ابوتراب امید نجات دارد؟ هیهات! هیهات! خداوند مرا از عذابش نرهاند اگر حسین از چنگ من برهد. به عمر سعد چنین نامه نوشت: اما بعد، نامه‌ات و آنچه از کار حسین نوشته بودی به من رسید. با رسیدن نامه‌ام، از او بخواه با یزید بیعت کند. اگر پذیرفت و بیعت کرد که هیچ، و گرنه او را نزد من بفرست. والسلام. نامه‌ی او به عمر سعد رسید. آن را خواند و گفت: انا لله و انا الیه راجعون. عیدالله صلح و آشتی نمی‌جوید. از خدا یاری می‌طلبم. عمر سعد دیگر بیعت با حسین را مطرح نکرد. چون می‌دانست که آن حضرت بیعت با یزید را هرگز نمی‌پذیرد. [۲۱۵].

آمدن شمر به کربلا و قطع کردن آب

نیز گوید: عیدالله مردم را در مسجد کوفه جمع کرد، بر منبر رفت و پس از حمد و ثنای الهی گفت: ای مردم! خاندان ابوسفیان را آزموده‌اید و آنان را چنان یافته‌اید که دوست دارید. این امیرالمؤمنین یزید است که می‌شناسیدش؛ خوش رفتار و نیکو کردار و پاک طینت و مردم دوست و نگهبان مرزها و پردازنده‌ی حقوق به اهلش. در دوران او راهها امن و فتنه‌ها خاموش شده است. مثل دوران معاویه، پسرش یزید نیز بندگان را اکرام می‌کند و با اموال بی‌نیازشان می‌سازد و بر کرامت و روزی شما صددرصد می‌افزاید. به من دستور داده تا به شما بیشتر عطا دهم و فرمانتان دهم که به جنگ دشمنش حسین بن علی بیرون شوید. بشنوید. فرمان برید. از منبر فرود آمد و به ریاست طلبان بخششهایی بیشتر کرد و ندا داد همه آماده‌ی رفتن و پیوستن به عمر سعد و یاری او در کشتن حسین باشند. اولی کسی که عزیمت کرد، شمر بن ذی‌الجوشن با چهار هزار نفر بود. نیروهای عمر سعد به نه هزار نفر رسید. در پی او یزید بن رکاب با [صفحه ۱۰۸] دو هزار نفر و حصین بن نمیر با چهار هزار نفر و فلان مازنی با سه هزار نفر و نصر بن فلان با دو هزار نفر عزیمت کردند. در پی شبت بن ربیع فرستاد. او خود را به مریضی زد و پیغام داد که ای امیر من بیمارم، اگر می‌شود مرا معاف دار. ابن زیاد پیغام فرستاد که پیک من خبر داده که خود را به بیماری می‌زنی. می‌ترسم از آنان باشی که «وقتی با مؤمنان برخورد می‌کنند، می‌گویند ما با شما ایم...» [۲۱۶] «بنگر! اگر در فرمان مایی، شتابان نزد ما بیا. شبت بن ربیع آخر شب نزد او رفت تا چهره‌اش دیده نشود و نشان بیماری مشاهده نگردد. چون وارد شد، ابن زیاد خوشامد گفت و نزدیک خود نشاند و گفت: دوست دارم فردا با هزار سوار از یارانت به عمر سعد پیبندی. گفت: باشد. با هزار سوار عزیمت کرد. در پی او حجار بن ابجر با هزار سوار رفت. سپاه عمر سعد به ۱۳ هزار رسید. آنگاه ابن زیاد به او نوشت: اما بعد، برای تو هیچ کم و کاستی از نظر سپاه سواره و پیاده نگذاشتم. هر صبح و شام هم خبرها را با هر که می‌آید و می‌رود به من برسان. ابن زیاد عمر سعد را به کشتن حسین علیه‌السلام و شتاب در آن تشویق می‌کرد. عمر سعد هم نمی‌خواست که کشته شدن حسین به دست او باشد. [۲۱۷].

یاری خواهی حبیب بن مظاهر از بنی‌اسد

نیز گوید: تا شش روز از محرم گذشته، لشکرها نزد عمر سعد گرد آمدند. حبیب بن مظاهر چون چنین دید، نزد امام حسین

علیه السلام آمد و گفت: ای پسر پیامبر! در این نزدیکی ما طایفه‌ای از بنی اسدند، آیا اجازه می‌دهی امشب نزد آنان بروم و ایشان را به یاری تو فراخوانم؟ باشد که خداوند به وسیله‌ی آنان بخشی از ناملایمات را از تو دور سازد. امام فرمود: اجازه دادم. حبیب شبانه و ناشناس از لشکرگاه امام نزد آنان رفت. به آنان درود گفت. آنان او را شناخته درودش گفتند و پرسیدند که چه کار دارد؟ گفت: بهترین چیزی را که کسی می‌تواند برای طایفه‌ی خود ببرد برایتان آورده‌ام. آمده‌ام تا شما را به یاری پسر دختر پیامبرتان دعوت کنم که در جمع گروهی از مؤمنانی است که یک نفرشان بهتر از هزار نفر است، او را وانخواهند گذاشت و تا چشمی از آنان پلک می‌زند، تسلیم دشمنش نخواهند ساخت. عمر سعد هم با ۲۲ هزار سپاه او را محاصره کرده است، شما هم قوم و قبیله‌ی منید، این خیرخواهی را نزد شما آورده‌ام. امروز از من اطاعت کنید تا به شرافت دنیا و پاداش شایسته‌ی آخرت برسید. به خدا سوگند هیچ کدام از شما در رکاب او برای خدا کشته [صفحه ۱۰۹] نمی‌شود مگر اینکه در بالا-ترین درجات بهشتی همراه محمد صلی الله علیه و اله و سلم خواهد بود. مردی از بنی اسد به نام عبدالله بن بشیر (یا بشیر بن عبدالله) برخاست و گفت: من نخستین پذیرای این دعوت و در حمایت امام و پایداری در رزم رجزی خواندم. مردان طایفه گرد حبیب جمع شدند و دعوتش را پاسخ مثبت دادند. ۹۰ نفر گرد آمدند و همراه حبیب برای پیوستن به حسین علیه السلام بیرون آمدند. مردی از طایفه به نام فلان بن عمرو، شبانه نزد عمر سعد آمد و خبر داد. وی ازرق بن حارث را با ۴۰۰ سوار، همراه آنکه خبر آورده بود به سوی بنی اسد فرستاد. آن گروه که همراه حبیب می‌آمدند، با این سواران در کنار فرات به هم رسیدند. تا اردوگاه امام حسین علیه السلام فاصله‌ی اندکی بود. بین آن دو گروه درگیری پیش آمد. حبیب بر سر ازرق بن حارث فریاد زد: تو با ما چه کار داری؟ ما را رها کن و با دیگری دریفت. ازرق پذیرفت. مردان بنی اسد چون دیدند توان مقابله با سپاه عمر سعد را ندارند، پراکنده شده به قبیله‌ی خود برگشتند، از بیم آنکه ابن سعد آنان را تحت فشار قرار دهد و شبیخون بزند، شبانه کوچ کردند. حبیب نزد امام آمد و خبر داد. امام فرمود: لا حول و لا قوة الا بالله العلی العظيم. [۲۱۸].

دست یافتن به چشمه‌ی آب

نیز گوید: آن سپاه برگشتند تا در کنار فرات فرود آمدند و بین امام و یارانش با آب فاصله انداختند. تشنگی بر امام حسین علیه السلام و همراهانش صدمه زد. امام حسین علیه السلام بیلچه‌ای برداشت و پشت خیمه‌ی بانوان آمد. نوزده قدم به طرف قبله‌گاه برداشت. آنجا زمین را کند و چشمه‌ای شیرین جوشید. امام حسین و همه‌ی همراهانش آب نوشیدند و ظرفها و مشکها را پر کردند. آنگاه چشمه خشکید و اثری از آن دیده نشد. این خبر به ابن زیاد رسید. به عمر سعد نامه نوشت که شنیده‌ام حسین چاهها می‌کند و به آب می‌رسد و خود و یارانش آب می‌نوشند. همین که نامه‌ام رسید، تا می‌توانی از حفر چاه حسین و اصحابش جلوگیری کن و بر آنان تنگ بگیر و نگذار حتی قطره‌ای آب بنوشند و با آنان چنان کن که با عثمان کردند. ابن سعد بشدت سخت گرفت و عمرو بن حجاج زبیدی را با سپاهی مأمور حفاظت از قسمتی از شریعه‌ی فرات کرد که مقابل اردوگاه امام حسین علیه السلام بود. آن سپاه وارد شریعه‌ی آب شدند. [۲۱۹]. [صفحه ۱۱۰] طبری گوید: عمر سعد، عمرو بن حجج را با ۵۰۰ سوار فرستاد. آنان کنار فرات فرود آمدند و نگذاشتند حسین علیه السلام و اصحابش قطره‌ای آب بردارند. این سه روز قبل از شهادت حسین علیه السلام بود. عبدالله بن ابی حصین به امام می‌گفت: ای حسین! این آب را نمی‌بینی که مثل دل آسمان است. به خدا قطره‌ای از آن نخواهی نوشید تا از تشنگی بمیری. امام حسین علیه السلام فرمود: خدایا! او را تشنه بکش و هرگز او را نیامرز. حمید بن مسلم گوید: به خدا او را در بیماریش عیادت کردم. به خدای یکتا قسم آن قدر آب می‌خورد تا شکمش برمی‌آمد و قی می‌کرد؛ باز هم آب می‌نوشید؛ دوباره شکمش باد می‌کرد اما سیراب نمی‌شد. چنین بود تا آنکه مرد. [۲۲۰].

جنگ بر سر آب

خوارزمی گوید: چون تشنگی بر حسین علیه السلام و اصحابش شدت یافت، شبانه برادرش عباس را با سی سوار و بیست پیاده و بیست مشک فرستاد تا آنکه نزدیک آب رسیدند. عمرو بن حجاج گفت: کیستی؟ نافع بن هلال گفت: من پسرعموی تو هستم، از یاران حسین علیه السلام. آمده‌ام از این آبی بنوشم که شما مانع شده‌اید. گفت: بنوش! گوارا! نافع گفت: وای بر تو! چگونه آب بنوشم در حالی که حسین و همراهانش از تشنگی می‌میرند؟ گفت: راست می‌گویی، ولی ما مأموریم و چاره‌ای جز اطاعت فرمان نداریم. نافع همراهانش را صدا زد، وارد فرات شدند. عمرو هم سربازانش را صدا کرد تا نگذارند. بین آن دو گروه بر سر آب پیکار سختی در گرفت. عده‌ای می‌جنگیدند و گروه دیگر مشکها را پر می‌کردند. مشکها پر شد و تعدادی از سربازان عمرو بن حجاج کشته شدند، اما از یاران امام کسی کشته نشد. این گروه با آب به اردوگاه خود برگشتند. امام حسین علیه السلام و همراهانش آب نوشیدند. عباس را آن روز لقب «سقا» دادند. [۲۲۱].

دیدار امام با عمر سعد

نیز گوید: امام حسین علیه السلام کسی نزد عمر سعد فرستاد که می‌خواهم با تو صحبت کنم؛ امشب بین اردوگاه من و اردوگاه خود، مرا دیدار کن. عمر سعد همراه بیست سوار، امام نیز با همین شمار از [صفحه ۱۱۱] اردوگاه بیرون آمدند. چون به هم رسیدند، امام به یاران خود فرمود کنار بروند. فقط برادرش عباس و پسرش علی اکبر با او ماندند. عمر سعد هم به همراهانش گفت کنار روند، تنها پسرش حفص و غلامش لاحق با او ماندند. امام حسین علیه السلام به عمر سعد گفت: آیا از خدایی که بازگشت تو به سوی اوست پروا نمی‌کنی؟ آیا با من می‌جنگی در حالی که می‌دانی من کیستم؟ این گروه را واگذار و با من باش که تو را به خدا نزدیکتر می‌کند. گفت: می‌ترسم خانه‌ام ویران شود. فرمود: آن را برای من سازم. گفت: می‌ترسم زمینم را از من بگیرند. فرمود: از مال خودم در حجاز، بهتر از آن را به تو می‌دهم. گفت: بر خانواده‌ام بیمناکم. امام فرمود: سلامت آنان را تضمین می‌کنم. آنگاه عمر سعد ساکت ماند و پاسخی نداد. امام نیز برگشت، در حالی که می‌فرمود: خدا بزودی در بستر تو را هلاک سازد و روز قیامت تو را نیامرزد. به خدا که امید دارم جز اندکی از گندم عراق نخوری. عمر سعد گفت: یا ابا عبدالله! جو به جای گندم کافی است. عمر سعد هم به اردوگاه خود برگشت. نامه‌ای از ابن زیاد به او رسید که او را بر این درنگ و حوصله سرزنش می‌کرد، با این مضمون که اگر حسین و یارانش بیعت کردند و تسلیم شدند، آنان را سالم پیش من بفرست، وگرنه بر آنان حمله کن و به قتل برسان و مثله کن که مستحق آنند. هرگاه حسین را کشتی بر پشت و سینه‌ی او اسب بتازان که او نافرمان و مخالف و ستمکار است. اگر چنین کردی، پاداش شنوای فرمانبردار به تو می‌دهیم، وگرنه از سپاه ما کنار برو و لشکر را به شمر واگذار که از تو دوراندیشتر و مصمتر است. و گفته‌اند: ابن زیاد، حویره بن یزید را فراخواند و گفت: چون نامه‌ام به عمر سعد رساندی، اگر همان دم به جنگ حسین پرداخت که هیچ، وگرنه او را بگیر و بند و شهر بن حوشب را به فرماندهی مردم بگمار. نامه رسید. در نامه از جمله چنین بود: ای پسر سعد! من تو را برای صحبت و مدارا با حسین نفرستاده‌ام. همین که نامه‌ام رسید، حسین را مخیر کن که یا تسلیم شود یا بر او جنگ کن. [۲۲۲].

امان نامه برای عباس و برادرانش

نیز گوید: چون نامه را پیچید و مهر زد، مردی به نام عبدالله بن ابی‌المحل به ابن زیاد گفت: ای امیر! [صفحه ۱۱۲] وقتی علی بن ابی‌طالب در کوفه نزد ما بود، از ما خواستگاری کرد و ما دخترعموی خود ام‌البنین دختر حزام را به همسری او دادیم و از او چهار

پسر (عبدالله، عثمان، جعفر و عباس) به دنیا آمد. اینان خواهرزادگان مایند که با برادرشان حسین بن علی هستند. اگر اجازه بدهی امان‌نامه‌ای از سوی تو برایش بنویسم. ابن‌زیاد پذیرفت. عبدالله بن ابی‌المحل نامه را نوشت و به غلام خود به نام عرفان سپرد تا نزد عباس و برادرانش ببرد. آنان چون امان‌نامه را دیدند گفتند: به دایی ما سلام برسان و بگو به امان تو نیازی نداریم، امان خدا برای ما بهتر از امان پسر مرجانه است. غلام به کوفه بازگشت و خبر را گزارش داد. عبدالله بن ابی‌المحل دانست که آنان کشته خواهند شد. شمر به سمت لشکرگاه حسین رفت و صدا زد: خواهرزادگان من کجایند؟ عبدالله و عثمان و جعفر، پسران علی بن ابی‌طالب کجایند؟ آنان ساکت ماندند. حسین فرمود: هرچند فاسق است، جوابش دهید، آنان از داییه‌های شما نیستند. صدا زدند چه می‌گویی و چه کار داری؟ گفت: خواهرزادگان من! شما در امانید؛ خود را با برادران حسین به کشتن ندهید. از یزید بن معاویه اطاعت کنید. عباس فریاد زد: دستت شکسته باد شمر! لعنت خدا بر تو و بر امان‌نامه‌ای که آورده‌ای. ای دشمن خدا! می‌گویی برادرمان حسین پسر فاطمه را رها کنیم و در اطاعت ملعونان و ملعون زادگان در آییم؟ شمر خشمگین به لشکرگاه خود بازگشت. [۲۲۳].

هجوم سپاه عمر سعد به طرف امام

نیز گوید: چون نامه‌ی ابن‌زیاد به عمر سعد رسید و حسین را از آن آگاهانید، کسی از سوی عمر سعد ندا داد: ای سپاه خدا! سوار شوید. آنان سوار شدند و به طرف اردوگاه امام حسین علیه‌السلام تاختند. امام آن لحظه نشسته سر بر زانوش نهاده بود. صدای فریاد و شیون زینب را شنید که نزد برادر آمد و او را تکان داد و گفت: برادر جان! صدای همهمه را نمی‌شنوی که به ما نزدیک می‌شوند؟ حسین علیه‌السلام سر برداشت و گفت: خواهرم! اینک جدم پیامبر و پدرم علی و مادرم فاطمه و برادرم حسن را خواب دیدم که می‌گفتند: بزودی پیش ما می‌آیی. به خدا که آن وعده نزدیک است. زینب شیون کرد و بر صورت خود سیلی زد. حسین علیه‌السلام فرمود: آرام باش و شیون مکن که اینان ما را شتمات می‌کنند. حسین علیه‌السلام نزد برادرش عباس رفت و گفت: برادرم! سوار شو و پیش اینان برو و بین چه [صفحه ۱۱۳] تصمیم دارند و برایم خبر بیاور. عباس با برادرانش و ده نفر سوار شدند و نزدیک آنان رفتند و پرسیدند: چه می‌خواهید؟ گفتند: از ابن‌زیاد فرمان آمده که یا جنگ یا تسلیم. عباس گفت: پس شتاب نکنید تا به حسین خبر دهم. آنان ایستادند. عباس نزد امام آمد و خبر داد. امام ساعتی سر به زیر افکنده و می‌اندیشید و یارانش با فرستادگان عمر سعد گفتگو می‌کردند. حبیب بن مظاهر می‌گفت: به خدا که بد قومی‌اند آنان که فردای قیامت، خدا و رسول را در حالی دیدار می‌کنند که ذریه‌ی پیامبر و اهل‌بیت او را که اهل نیایش و نماز شب و ذکر خدا در شب و روزند، و پیروان پاک و نیک او را کشته باشند. مردی از سپاه عمر سعد به نام عروه بن قیس گفت: تو تا می‌توانی از خودت ستایش می‌کنی. زهیر گفت: ای پسر قیس! از خدا بترس و از آنان نباش که یاور گمراهی و کشنده‌ی انسانهای پاک و عترت برترین رسول و ذریه‌ی اصحاب کسایتند. پسر قیس گفت: تو که پیش از ما از پیروان اهل‌بیت نبودی؛ تا آنجا که می‌شناختم تو عثمانی بودی. چه شد که علوی شد؟ زهیر گفت: درست است آن گونه بودم، ولی چون دیدم حق حسین را غصب کرده‌اند، به یاد جدش و جایگاهی که وی نزد رسول خدا داشت افتادم، تصمیم به یاری و همراهی او گرفتم تا جان خود را فدایش کنم، برای حفظ آن حقی از خدا و رسول که شما تباه ساختید. آنان در این گفتگو بودند و حسین علیه‌السلام نشسته در اندیشه‌ی جنگ بود و برادرش عباس برابر او ایستاده بود. [۲۲۴].

تأخیر جنگ به خاطر عبادت

نیز گوید: حسین علیه‌السلام به برادرش عباس فرمود: برادر جان! نزد این گروه برو، ببین اگر بتوانی برای باقیمانده‌ی امروز جنگ را به تأخیر بیندازند، چنین کن. باشد که امشب را در پیشگاه خدایمان به نماز و دعا و استعانت از خدا و یاری طلبی در جنگ با اینان بگذرانیم. عباس نزد آنان رفت که هنوز ایستاده بودند. گفت: اباعبدالله از شما می‌خواهد امروز را برگردید تا در این باره بیندیشد و

به خواست خدا فردا شما را می‌بینیم. آنان به عمر سعد خبر دادند. وی به شمر گفت: نظر تو چیست؟ گفت: نظر من نظر توست، هرگونه می‌خواهی تصمیم بگیر. گفت: من دوست نداشتم فرمانده باشم، وادار شدم. به همراهانش گفت: چه کنیم؟ گفتند: تو امیری. عمرو بن حجاج گفت: سبحان الله! اگر اینان ترک و دیلم بودند و از ما امشب را مهلت می‌خواستند، سزاوار بود مهلتشان بدهیم تا چه رسد به اینان که خاندان پیامبرند! عمر سعد [صفحه ۱۱۴] گفت: خبر دهید که تا فردا مهلتشان می‌دهیم. اگر تسلیم شدند، آنان را نزد عیدالله بن زیاد می‌بریم، والا با آنان می‌جنگیم. هر دو گروه به لشکرگاه خود برگشتند. شب فرا رسید. امام حسین علیه السلام آن شب را تا صبح به رکوع و سجود و گریه و استغفار گذراند. یارانش نیز در زمزمه بودند. صدای زمزمه‌ی آنان مثل کندوی زنبور عسل بود. شمر نیمه‌ی شب به تجسس آمده بود. عده‌ای نیز همراهش بودند. به خیمه‌گاه امام نزدیک شدند. دیدند که آیه‌ی «و لا یحسبن الذین کفروا انما نملی لهم...» [۲۲۵] «را می‌خواند. یکی از همراهان شمر صدا زد: به خدای کعبه، پاکان ماییم و آلودگان شما! و خدا بین ما و شما فاصله انداخته است. بریر بن خضیر نماز خود را شکست و ندا داد: ای فاسق فاجر! ای دشمن خدا! ای کسی که بر پاشنه‌ی خود ادرار می‌کردی! آیا امثال شما از پاکان باشید و حسین بن علی از پلیدان؟! به خدا که تو جز حیوانی نفهم نیستی. بشارت باد تو را به خواری و عذاب روز قیامت، ای دشمن خدا! شمر صدا زد: خدا تو و امام تو را بزودی می‌کشد. بریر گفت: آیا مرا از مرگ می‌ترسانی؟ مرگ در کنار پسر رسول خدا برایم محبوبتر از زندگی با شماست. به خدا قومی که خون ذریه‌ی پیامبر و اهل بیت او را بریزند، به شفاعت محمد صلی الله علیه و اله و سلم نمی‌رسند. مردی از یارانش آمد و گفت: ای بریر! اباعبدالله می‌فرماید به جای خود برگرد و با آنان سخن مگو. به جانم سوگند اگر مؤمن در آل فرعون قوم خود را نصیحت کرد، من نیز نصیحت کردم و خیرخواهی و دعای خود را به کمال رساندم. [۲۲۶].

حوادث شب عاشورا

رسیدگی به شمشیر و خواندن شعر

طبری به سند خود از امام زین العابدین علیه السلام چنین آورده است: آن شب که پدرم فردایش شهید شد، من نشسته بودم، عمه‌ام زینب از من پرستاری می‌کرد. پدرم از یاران خود کناره گرفت و در خیمه‌ای بود و حوی (یا: جون) غلام ابوذر هم نزد او بود. امام در حالی که به آماده سازی شمشیر خود مشغول بود، این شعرها را می‌خواند: یا دهر اف لک...؛ «ای روزگار! اف بر تو از جهت دوستی! چه بسیار یاران و جویندگانی را که در بامداد و شامگاهانت کشته نهاده‌ای. روزگار هم به جایگزین برای آنها قانع نمی‌شود. فرجام کار در دست خدای بزرگوار [صفحه ۱۱۵] است و هر زنده‌ای رونده‌ی این راه است.» دو سه بار این شعرها را تکرار کرد تا فهمیدم منظورش چیست. اشک در چشمانم جاری شد. جلو اشک خود را گرفتم و آرامش پیشه کردم. دانستم که بلا نازل شده است. [۲۲۷].

توصیه‌ی امام به صبر

خوارزمی گوید: امام سجاد علیه السلام فرمود: پدرم این اشعار را تکرار می‌کرد و من آنها را به خاطر سپردم. اشک در چشمانم آمد و تا می‌توانستم سکوت کردم، اما عمه‌ام زینب چون آن را شنید، گریست. وی نازک دل بود. اندوه و بی‌تابی بر او آشکار شد، دامن کشان نزد حسین علیه السلام رفت و گفت: برادرم! نور چشمم! کاش مرده بودم ای جانشین گذشتگان! ای پناه بازماندگان! حسین علیه السلام به او نگریست و فرمود: خواهرم! شیطان حلمت را نبرد. آسمانیان می‌میرند، زمینیان نمی‌مانند، هر چیز جز خدا رفتنی است، فرمان از آن اوست و به سوی او بازگردانده می‌شوید. پدرم و جدم که از من بهتر بودند کجایند؟ آنان الگوی من و هر

مؤمنند. خواهر را تسلیت داد و فرمود: خواهرم! تو را به حقّی که بر تو دارم، وقتی شهید شدم، برای من گریبان چاک مزّن و چهره مخرّاش. آنگاه او را به خیمه‌اش برگرداند. روایت شده که چون خواهرش زینب یا ام کلثوم آنها را شنید، نزد حسین علیه السلام آمد و گفت: برادر جان! این سخن کسی است که به مرگ یقین پیدا کرده است. فرمود: آری خواهرم! گفت: پس ما را به حرم جدّمان برگردان. فرمود: خواهر! اگر مرغ «قطا» را وامی گذاشتند، در آشیانه‌اش می خفت. گفت: ای وای! کاش مرده بودم! جدم رسول خدا و پدرم علی و مادرم فاطمه و برادرم حسن همه مردند و پناه اهل بیت مانده بود که امروز خبر مرگ خود را می دهد و گریست. زنان نیز گریستند و بر صورت خویش زدند و گریبان چاک کردند و خواهر امام می گفت: وامحمد! و ابالقاسم! امروز جدم محمد درگذشت، وای پدر، وای علی، امروز پدرم علی از دنیا رفت، وای مادرم، وای فاطمه، امروز مادرم فاطمه درگذشت، وای برادرم، وای حسن، امروز برادرم حسن از دنیا رفت، وای برادرم، وای حسین، پس از تو بی پناه شدیم یا اباعبدالله! حسین علیه السلام او را تسلیت داد و به صبر امر کرد و فرمود: به تسلیت الهی آرام باش و به قضای او راضی باش. آسمانیان می میرند، زمینیان می میرند و هیچ کس نمی ماند. هر چیزی جز خدا رفتنی است. خجسته خدایی که بازگشت همه به سوی اوست که با قدرتش همه را آفریده [صفحه ۱۱۶] و با اراده‌اش همه را فانی می سازد و برمی انگیزاند. خواهرم! جد و پدر و مادر و برادرم از من بهتر بودند که رفتند و در خاک آرمیدند. پیامبر خدا برای من و تو و هر مؤمن، سرمشق است. سپس فرمود: ای زینب، ای ام کلثوم، فاطمه، رباب، بنگرید! اگر من کشته شدم، برای من گریبان چاک زنید و صورت نخرانید و برای مرگ من حرف بیهوده نزنید. [۲۲۸].

نجات خود، ناجوانمردی است

نیز گوید: آنگاه نزد اصحاب خود آمد. طرمّاح بن عدی که از پیروان او بود، گفت: پیشنهاد می کنم همراه من بر شتر سوار شوی تا شبانه پیش از صبح تو را به قبایل «طی» برسانم و کارها را برایت جور کنم و پنج هزار رزمنده برایت فراهم آورم که از تو دفاع کنند. امام حسین علیه السلام فرمود: آیا این جوانمردی است که انسان خود را نجات دهد و خانواده و برادران و یارانش را به کشتن دهد؟ اصحابش گفتند: این گروه، اگر تو را نیابند کاری نمی کنند. امام به سخن آنان اعتنایی نکرد و طرمّاح را دعای خیر کرد. [۲۲۹].

اجازه‌ی امام به اصحاب که برگردند

طبری گوید: ابومخنف با سند خود از امام سجاد علیه السلام نقل می کند: پس از بازگشت عمر سعد، عصر بود که امام یاران خود را جمع کرد. در حالی که بیمار بودم، نزدیک شدم تا بشنوم. شنیدم که پدرم به اصحاب خویش می فرمود: با بهترین ستایش، خدا را می ستایم و در شادی و غم او را حمد می کنم. خدایا تو را سپاس که ما را با نبوت کرامت بخشیدی و به ما قرآن آموختی و در دین، فقیه‌مان ساختی و برای ما گوشه‌ها، چشمها و دل‌هایی قرار دادی و ما را از مشرکان قرار ندادی. اما بعد، من یارانی شایسته‌تر و بهتر از یاران خودم نمی شناسم و نیز خاندانی نیکوتر و نیکوکارتر از خاندان خودم نمی دانم. خداوند پاداش نیکتان دهد. من فرجام امروزمان را از این قوم نمی دانم. به سود شما می دانم که همه بروید؛ آزادید و از جانب من بر شما بیعت و عهده نیست. اینک این شب است که شما را فرا گرفته است، از آن بهره بگیرید و بروید. ابومخنف، با سند خود از ضحاک بن عبدالله مشرقی نقل می کند: من و مالک بن نضر ارجبی نزد امام رفتیم، سلام داده نشستیم. حضرت پاسخمان داد و خوشامد گفت و دلیل آمدنمان را [صفحه ۱۱۷] پرسید. گفتیم: آمدیم تا بر تو سلام داده، بر عافیت تو دعا کنیم و تجدید عهد کنیم و خبر مردم را باز گوییم. اینان تصمیم بر جنگ با تو دارند. تصمیم خود را بگیر. حسین علیه السلام فرمود: خدا مرا بس است و خوب تکیه گاهی است. از پاسخ او خوشمان نیامد. خداحافظی کردیم و از خدا برای او نیکی خواستیم. فرمود: پس چرا یاری ام نمی کنید؟ مالک بن نضر گفت: بدهکار و

عیالوارم. من نیز گفتم قرض دارم و عیالوارم، ولی اگر اجازه دهی که تا وقتی دفاع من از تو سودی دارد، بجنگم و اگر دیدم کسی برای دفاع نمانده بروم، می‌مانم. فرمود: آزادی. با او ماندم. شب شد. فرمود: اینک شب شما را فرا گرفته، از مرکب راهوار شب بهره گیرید و هریک، دست یکی از مردان خاندانم را گرفته و در شهرها و آبادیهای خود پراکنده شوید تا خدا گشایشی دهد. این قوم فقط مرا می‌خواهند و اگر به من دست یابند، کاری به دیگران ندارند. برادران و فرزندان و برادرزادگان و پسر عبدالله بن جعفر گفتند: چنین نمی‌کنیم که پس از تو زنده بمانیم. خدا هرگز آن روز را نیاورد. عباس بن علی که به این سخن آغاز کرد، دیگران نیز پس از او چنان گفتند. حسین علیه السلام فرمود: ای فرزندان عقیل! شهادت مسلم برای شما کافی است. بروید! شما را اجازه دادم. گفتند: مردم چه می‌گویند؟! می‌گویند: ما پیر و مراد و سرور و پسرعموهای خود را بی آنکه در دفاع از آنان تیری افکنده یا نیزه‌ای و شمشیری زده باشیم رها کردیم و نمی‌دانیم چه کردند؟ نه به خدا، چنین نخواهیم کرد، بلکه با جان و مال و خانواده، در راهت فداکاری می‌کنیم و در رکابت می‌جنگیم تا مثل تو شهید شویم. زشت باد زندگی پس از تو! [۲۳۰]. ابن شهر آشوب در این مورد، اشعاری از ابن حماد آورده که مضمون سخنان اصحاب و همراهان امام حسین علیه السلام است، در اعلام وفاداری و جانبازی در رکاب آن حضرت. [۲۳۱]. ابو حمزه‌ی ثمالی گوید: شنیدم امام زین العابدین علیه السلام می‌فرمود: روزی که پدرم شهید شد، در شب آن روز خانواده و اصحاب خود را جمع کرد و فرمود: ای خانواده‌ام! ای پیروانم! این شب را مرکب خویش گیرید و خود را نجات دهید. آنها کسی جز من را نمی‌خواهند و اگر مرا بکشند به فکر کشتن شما نخواهند بود. خدا رحمتتان کند! خود را نجات دهید، شما آزادید و بیعت و عهدم را از شما برداشتم. برادران و خاندان و یارانش همه یک زبان گفتند: یا ابا عبدالله! به خدا تو را تنها نمی‌گذاریم که مردم بگویند: امام و سرور و سالار خود را تنها گذاشتند تا کشته شد. بین ما و خدایمان عذری [صفحه ۱۱۸] نخواهد بود. تو را رها نمی‌کنیم تا آنکه در راه تو کشته شویم. امام فرمود: ای گروه! من فردا کشته می‌شوم، همه‌ی شما نیز با من کشته خواهید شد و کسی از شما نمی‌ماند. گفتند: خدایی را شکر که کرامت یاری تو را به ما بخشید و افتخار شهادت با تو را نصیب ما کرد. آیا دوست نداری ای فرزند پیامبر که ما هم در درجه‌ی تو باشیم؟ فرمود: خدا جزای خیرتان دهد. درباره‌ی آنان دعا کرد. صبح که شد او و همه‌ی یارانش به شهادت رسیدند. آن شب قاسم بن حسن به حضرت گفت: آیا من نیز از کشته شدگانم؟ دل حضرت بر او سوخت. پرسید: پسر! مرگ در نظر تو چگونه است؟ گفت: عمو! شیرینتر از عسل. فرمود: آری به خدا! عمویت به فدایت! تو هم یکی از مردانی که با من کشته می‌شوند، پس از آنکه آزمونی سنگین می‌دهی. پسر! عبدالله نیز کشته می‌شود. گفت: ای عمو! دشمنان به خیمه‌گاه زنان هم می‌رسند که عبدالله شیرخوار هم کشته می‌شود؟ فرمود: عمویت به فدای تو! عبدالله وقتی کشته می‌شود که چون جانم از تشنگی خشک می‌شود و به خیمه‌ها می‌روم و آب و شیر می‌طلبم و هیچ نمی‌یابم. آنگاه گویم: فرزندانم را بیاورید تا از دهان او بنوشم. او را می‌آورند و روی دستم می‌گذارند. وقتی او را به طرف دهانم نزدیک می‌کنم، فاسق ملعونی تیر بر گلوی او می‌زند. در حالی که او دهان می‌گشاید، خون گلویش در مشت من می‌ریزد. آن را به آسمان می‌پاشم و می‌گویم: خدایا! صبر می‌کنم و به حساب تو می‌گذارم. نیزه‌های آنان شتابان به سویم می‌آید، آتش در خندقی که پشت خیمه‌هاست شعله می‌کشد، در تلخترین لحظات دنیا بر آنان حمله می‌کنم و... آنچه خدا می‌خواهد واقع می‌شود. او گریست. ما هم گریستیم. صدای گریه و شیون از فرزندان رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم در خیمه‌ها پیچید، در حالی که زهیر و حبیب از من می‌پرسیدند و می‌گفتند: ای سرور ما! سرورمان علی؟ (و اشاره به من می‌کردند که حالش چگونه خواهد شد؟) حضرت با چشمان اشک آلود می‌گوید: خداوند نسل مرا از دنیا قطع نمی‌کند. چگونه به او دست خواهند یافت، در حالی که وی پدر هشت امام است؟! [۲۳۲]. سید بن طاووس گوید: مسلم بن عوسجه برخاست و گفت: آیا تو را این گونه واگذاریم و برویم، در حالی که دشمن تو را محاصره کرده است؟ نه به خدا! خدا هرگز مرا چنین نخواهد دید تا آنکه نیزه‌ام را در سینه‌هایشان بشکنم و تا قبضه‌ی شمشیر در دست من است، با آنان بجنگم و اگر سلاهی نداشته باشم با سنگ با [صفحه ۱۱۹] آنان می‌جنگم و تا دم جان از تو جدا

نمی‌شوم. سعید بن عبدالله برخاست و گفت: نه به خدا ای پسر رسول خدا! هرگز تو را رها نمی‌کنیم تا خداوند بداند که ما وصیت پیامبر را درباره‌ی تو حفظ کردیم. اگر بدانم که در راه تو کشته می‌شوم و دوباره زنده می‌شوم و هفتاد بار کشته می‌شوم، از تو دست نمی‌کشم تا در راه تو کشته شوم، در حالی که این، جز یک بار کشته شدن نیست و پس از آن به کرامت ابدی می‌رسم. آنگاه زهیر برخاست و گفت: ای پسر پیامبر! دوست داشتم که هزار بار کشته شوم و زنده شوم و خداوند، مرگ را از تو و این جوانمردان از برادران و فرزندان و خانواده‌ات دور سازد. گروه دیگری از اصحاب همین گونه سخنان گفتند و گفتند: جانمان فدای تو! با دستها و صورتهایمان از تو دفاع می‌کنیم. اگر هم در برابر تو کشته شویم، به عهده‌ی که با خدا بسته‌ایم وفا کرده و تکلیف خویش را ادا کرده‌ایم. در همان حال به محمد بن بشیر حضرمی گفتند: پسر تو در مرز ری اسیر شده است. گفت در راه خدا. دوست ندارم که او اسیر باشد و من پس از او زنده باشم. امام حسین علیه السلام که سخن او را شنید فرمود: رحمت خدا بر تو! تو از بیعت من آزادی. برو برای آزادی پسر تو بکوش. گفت: درندگان مرا زنده زنده بخورند اگر از تو جدا شوم! فرمود: به پسر تو این جامه‌ها را بده تا برای آزادی پسر تو فدیة دهد. پنج جامه به او داد که قیمتش هزار دینار بود. [۲۳۳].

قسم دادن بریر، عمر سعد را

خوارزمی گوید: بریر که از پارسایان شب‌زنده‌دار و همیشه روزه‌دار بود، سخن گفت و چنین گفت: ای پسر پیامبر! اجازه بده نزد این عمر سعد فاسق بروم و تضمینش کنم، که پند پذیرد و از این راه برگردد. امام فرمود: می‌خواهی برو. بریر نزد عمر سعد رفت. وارد خیمه‌ی او شد و گفت: چرا سلام ندادی، مگر من مسلمان نیستم که خدا و رسول خدا را قبول دارم و شهادت به حق می‌دهم؟ بریر گفت: اگر خدا و پیغمبر را می‌شناختی (آن گونه که ادعا می‌کنی) به جنگ عترت پیامبر نمی‌آمدی. این رود فرات که مثل شکم ماهی می‌درخشد و سگها و خوکها از آن آزادانه می‌نوشند، ولی حسین بن علی و برادران و زنان و اهل بیت او از تشنگی می‌میرند و تو بین آب و آنان مانع شده‌ای که بنوشند و آنگاه خیال می‌کنی که خدا و پیغمبر را [صفحه ۱۲۰] می‌شناسی؟ عمر سعد مدتی سر به پایین انداخت. بعد سر بلند کرد و گفت: ای بریر! من یقین دارم هر که با آنان بجنگد و حقشان را غصب کند، حتما در آتش است، ولی ای بریر! می‌خواهی حکومت ری را رها کنم تا به دیگری برسد؟ به خدا که دلم نمی‌پذیرد. (آنگاه اشعاری خواند که مضمونش علاقه به حکومت ری است، هرچند رسیدن به آن با کشتن حسین باشد). بریر نزد امام حسین علیه السلام برگشت و گفت: ای پسر پیغمبر! عمر سعد در مقابل حکومت ری حاضر به کشتن تو شده است. چون امام از آن گروه ناامید شد و دانست که با او حتما خواهند جنگید، به اصحاب خود فرمود اطراف خیمه گاه، گودالی مانند خندق بکنند و در آن آتش برافروزند تا جنگ با دشمن فقط از یک سو باشد و فرمود: اگر آنان با ما بجنگند و ما با آنان مشغول باشیم، حرمت حرم می‌شکند. اصحاب از هر طرف به کمک برخاستند، خندق کردند، خاشاک و هیزم جمع کرده و در آن ریختند و آنها را آتش زدند. [۲۳۴]. بلاذری گوید: امام حسین علیه السلام اصحاب خود را دستور داد که خیمه‌های خود را نزدیک به هم سازند و طناب خیمه‌ها را از لابه‌لای هم بگذرانند و خود در بین خیمه‌ها باشند و از یک طرف با دشمن روبرو شوند، به نحوی که خیمه‌ها پشت سر و طرف راست و چپ آنان باشد و خیمه‌ها اطراف آنان باشد، مگر طرفی که دشمن از آن جا می‌آید. [۲۳۵].

امام حسین و سرکشی به تپه‌ها و گردنه‌های اطراف

بهبهانی گوید: شبی امام حسین علیه السلام از خیمه‌ها بیرون آمد و دور شد. نافع بن هلال [۲۳۶] شمشیر خود را برداشت و به سرعت خود را به امام رساند. دید که آن حضرت تپه‌ها و بلندیه‌های مشرف به خیمه‌گاه را بررسی می‌کند. به پشت خود نگاه کرد و مرا دید. پرسید: کیستی؟ نافع گفت: منم فدایت شوم! بیرون آمدن شبانگاه تو به طرف لشکرگاه این طغیانگر نگرانم ساخت. فرمود: هلال!

بیرون آمده و این تپه و بلندیاها را بررسی می‌کنم تا مبدا پناهگاهی برای حمله به خیمه‌گاه ما در روز نبرد باشد. آنگاه درحالی که دست چپ مرا گرفته بود برگشت فرمود: به خدا که این همان وعده‌ی تخلف‌ناپذیر است. سپس فرمود: نافع! نمی‌خواهی از بین این دو کوه، هم اینک راه خود را گرفته و بروی و خود را نجات دهی؟ نافع به پای حضرت افتاد و عرض کرد: مادر نافع، به عزایش [صفحه ۱۲۱] بنشیند، سرورم! شمشیرم را به هزار و اسبم را به هزار خریدم. از تو جدا نمی‌شوم تا آنکه این دو از رفتن و بریدن بازمانند. آنگاه از من جدا شد و به خیمه‌ی خواهرش رفت. به امید آنکه زود بیرون آید. کنار خیمه ایستادم. خواهرش از او استقبال کرد و برایش پستی گذاشت. نشست و با خواهر محرمانه سخن گفت. چیزی نگذشت که زینب به گریه افتاد و صدایش بلند شد: وای برادر! شهادت تو را می‌بینم. سرپرستی این مشیت زنان و کودکان هم به گردن من می‌افتد. این گروه هم آنچنان که می‌دانی با ما کینه‌ای دیرینه دارند. امتحانی سخت است. شهادت این جوانان برگزیده و ماههای بنی‌هاشم بر من سخت است. آنگاه پرسید: آیا یارانت را آزموده‌ای؟ من بیم دارم هنگام نبرد، تو را تنها گذارند. امام گریست و فرمود: به خدا قسم آنان را آزموده‌ام. آنان جز دلیرمردان نجیب نیستند که همچون انس کودک به شیر مادر، با مرگ مأنوس و همدمند. چون نافع آن سخنان را شنید، دلش سوخت و گریست و راه خود را به طرف خیمه‌ی حبیب بن مظاهر انداخت. او را دید که نشسته و شمشیرش در دست اوست. سلام داد و بر در خیمه نشست. حبیب پرسید: نافع! برای چه بیرون آمده‌ای؟ نافع ماجرا را گفت. حبیب گفت: به خدا اگر انتظار فرمان امام نبود، همین شبانه بر آنان می‌تاختم. نافع گفت: حبیب من! حسین را در حال نگرانی خواهرش نزد وی گذاشتم. فکر می‌کنم زنان دیگر هم مثل زینب در حسرت و بیم، باشند. می‌خواهی یارانت را جمع کنی و با زنانی سخنی بگویی که دلشان آرام شود و بیمشان برود؟ صحنه‌ای از حضرت زینب دیدم که قرار از من ربود. حبیب گفت: باشد. حبیب از سویی و نافع از سوی دیگر رفت. یاران را صدا کردند، همه از خیمه‌هایشان بیرون آمده و جمع شدند. وی به بنی‌هاشم گفت: شما به خیمه‌هایتان برگردید، چشمانتان بی‌خواب مباد! آنگاه خطاب به اصحاب گفت: ای غیرتمندان! ای شیرمردان! نافع چنین و چنان خبر می‌دهد. خواهر پیشوایتان را دیده که با دیگر افراد خانواده، گریان و هراسانند. خبر دهید که چه تصمیمی دارید؟ همه شمشیرها برکشیدند و عمامه‌ها از سر برگرفتند و گفتند: حبیب! به خدایی قسم که ما را با این موقعیت، شرافت بخشید. اگر این گروه حمله کنند، سرهایشان را درو می‌کنیم و آنان را خوار و ذلیل به نیاکانشان ملحق می‌سازیم و به سفارش پیامبر خدا درباره‌ی فرزندان و دخترانش عمل می‌کنیم. گفت: پس با من بیایید. برخاست و راه افتاد. آنان هم در پی او، تا آنکه بین طنابهای خیمه‌ها ایستاد و صدا زد: ای خاندان ما! ای سروران ما! ای خاندان رسول خدا! اینک این تیغهای جوانان شماس است. سوگند خورده‌اند که جز در گردن بدخواهان شما فرو نبرند و این نیزه‌های جوانان شماس است که قسم خورده‌اند جز در سینه‌های آنان که جمع شما را پریشان [صفحه ۱۲۲] می‌کنند وارد نکنند. حسین علیه‌السلام به زنان فرمود: نزد آنان بیرون روید ای خاندان خدا. زنان همه بیرون آمدند، در حالی که نالان بودند و می‌گفتند: ای پاکمردان! از زنان فاطمی پشتیبانی کنید. چه عذری خواهید داشت روز دیدار با جدمان رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم اگر ما از آنچه بر ما فرود آمد شکایت کنیم. آن حضرت بگوید: مگر حبیب و یارانش حاضر نبودند و نمی‌دیدند و نمی‌شنیدند؟ به خدا قسم آنان چنان ضجه زدند و نالیدند که اسبهایشان به آن صدا گرد آمدند و شیبه کنان این سو و آن سو می‌رفتند. گویا هر یک، سوار و صاحب خود را صدا می‌زد. [۲۳۷].

حوادث روز عاشورا

خواب دیدن امام قاتل خود را

ابن اعثم گوید: سحرگاهان امام حسین علیه‌السلام را خوابی مختصر ربود. چون بیدار شد فرمود: می‌دانید هم اینک در خواب چه

دیدم؟ سگهایی را دیدم که بر من حمله آورده‌اند و مرا می‌درند. در میان آنها سگ خال خالی بود که بر من بیشتر حمله می‌آورد. فکر می‌کنم آنکه قاتل من است، مردی لک و پیس‌دار از این گروه است. پس از آن جدم رسول خدا را دیدم که با گروهی از اصحاب خود بود و به من می‌فرمود: پسر! تو شهید آل محمدی. آسمانیان و ملکوتیان مژده‌ی آمدنت را می‌دهند. شبانگاه امشب مهمان ما خواهی بود. بشتاب و تأخیر مکن. اینک این فرشته‌ی توسست که از آسمان فرود آمده تا خون تو را در شیشه‌ای سبز بگیرد. این خوابی بود که دیدم. آن لحظه فرا رسیده و زمان کوچ از این دنیا نزدیک شده است و شکی در آن نیست. [۲۳۸].

توصیه‌ی یاران به صبر و تقوا

ابن قولویه با سند خود از امام صادق علیه‌السلام نقل می‌کند: حسین بن علی علیه‌السلام صبح روز شهادتش با یاران خود نماز خواند و فرمود: گواهی می‌دهم که به شهادت شما اجازه داده شد. پس ای گروه! تقوا داشته باشید و مقاومت کنید. [۲۳۹]. [صفحه ۱۲۳]

دعای امام در روز عاشورا

ابن عساکر با سند خود از ابومخنف از ابوخلالد کاهلی چنین نقل می‌کند: چون سپاه امام صبح کردند، امام حسین علیه‌السلام دست به دعا برداشت و چنین گفت: خداوندا! تو در هر گرفتاری تکیه‌گاه من و در هر سختی امید منی؛ در هر حادثه که بر من پیش آید، تو پناه و توان منی. چه بسیار اندوهی که دل در آن ناتوان می‌شود، چاره کم می‌گردد و دوست تنها می‌گذارد و دشمن شماتت می‌کند، که این غصه و دردها را نزد تو آورده و با تو در میان گذاشته‌ام. دل به تو بسته و از دیگران بریده‌ام و تو آن اندوه را زدوده‌ای. تو صاحب هر نعمت و نیکی و سرانجام هر پایانی. [۲۴۰]. ابن‌اثیر گوید: امام حسین علیه‌السلام سوار بر مرکب خود شد و قرآنی خواست. آن را مقابل خود گذاشت، یارانش پیش روی وی به جهاد پرداختند، دستان خود را به دعا بلند کرد و گفت: خداوندا! تو در هر گرفتاری تکیه‌گاه منی... [۲۴۱].

نصیحت بریر به کوفیان

خوارزمی گوید: حسین علیه‌السلام صبح نماز را با یاران خود خواند. اسب او را آوردند. سوار شد و همراه جمعی از یاران به سوی آن گروه رفت. پیشاپیش آنان بریر بن خضیر بود. امام فرمود: ای بریر! با اینان حرف بزن و نصیحتشان کن. بریر جلو رفت تا نزدیک آنان قرار گرفت. آنان اطراف وی را گرفتند. بریر به آنان گفت: ای گروه! از خدا پروا کنید! فرزند بزرگوار پیامبر میان شماست. اینان فرزندان و خاندان پیامبرند. چه می‌گویید و چه می‌خواهید و می‌خواهید با آنان چه کنید؟ گفتند: می‌خواهیم آنان را نزد ابن‌زیاد ببریم تا او تصمیم بگیرد. بریر گفت: آیا راضی نمی‌شوید به همان جایی بروند که آمده‌اند؟ وای بر شما کوفیان! آیا نامه‌ها و پیمانهای خود را فراموش کردید؟ آن پیمانی که برای فداکاری بستید و خدا را بر آن شاهد گرفتید، و خدا برای شهادت کافی است. وای بر شما! اهل بیت پیامبرتان را دعوت کردید و خیال کردید خودتان را فدای آنان می‌کنید؟ تا اینکه نزد شما آمدند، آنان را به عییدالله زیاد تسلیم کردید و بین آنان و آب فرات که جاری بود و یهود و نصارا و مجوس از آن می‌خورند و سگها و خوکها وارد آن می‌شدند، فاصله انداختید؟ پس از [صفحه ۱۲۴] محمد صلی الله علیه و اله و سلم چه بدرفتاری با خاندانش کردید؟! شمارا چه می‌شود؟ خدا روز قیامت سیرابتان نکند. چه بد گروهی هستید. عده‌ای به او گفتند: فلاینی! ما نمی‌فهمیم چه می‌گویی. بریر گفت: خدا را سپاس که بصیرت مرا نسبت به شما افزود. خدایا! من از کارهای این گروه نزد تو بی‌زاری می‌جویم. خدایا! آنان را با تیر خودت هدف قرار بده، تا تو را درحالی دیدار کنند که از ایشان خشمگینی. آن گروه شروع کردند به تیراندازی کردن به طرف او. بریر به عقب نشست. [۲۴۲].

آمادگی عمومی در دو لشکر

دینوری نقل می‌کند: چون عمر سعد نماز صبح را خواند، سربازانش را آماده ساخت. عمرو بن حجاج را بر جناح راست و شمر را بر جناح چپ فرماندهی داد؛ عزرة بن قیس را فرمانده سواره‌ها و شبت بن ربیع را فرمانده پیاده‌ها قرار داد. پرچم را هم به دست غلامش زید سپرد. به زید دستور داد که پرچم را جلو برد و جنگ آغاز شد. [۲۴۳]. نیز گوید: امام حسین علیه السلام یاران خود را که ۳۴ سواره و ۴۰ پیاده بودند، آراست. زهیر بن قین را بر میمنه و حبیب بن مظاهر را بر میسره گماشت. پرچم را به برادرش عباس سپرد، سپس خود ایستاد و آنان هم همراه او در مقابل خیمه‌ها ایستادند. [۲۴۴]. بلاذری گوید: امام حسین علیه السلام دستور داد نی و هیزم در گودی پشت خیمه‌ها ریختند که مثل یک نهر بود و شبانه آن را حفر کرده بودند و مثل خندق شده بود. در آن‌ها و هیزم‌ها ریختند و گفتند: صبح که شود و با ما جنگ آغاز کنند، در آنها آتش می‌افکنیم تا از پشت سر به ما حمله نکنند و چنان کردند. [۲۴۵]. صدوق با اسناد خود از امام صادق علیه السلام چنین روایت می‌کند: امام آنان را برای جنگ آرایش داد و دستور داد در گودال پشت لشکرگاه خود آتش افروختند تا از یک سود با آنان بجنگد. سواره‌ای از سپاه عمر سعد به نام ابن ابی‌جویریہ چون نگاهش به آتشیهای برافروخته افتاد، دست و کف زد و ندا داد: ای حسین و یاران حسین! بشارتتان باد به [صفحه ۱۲۵] آتش؛ در دنیا به سوی آتش شتاب کردید. امام پرسید: این مرد کیست؟ گفتند: ابن ابی‌جویریہ. امام نفرین کرد: خدایا در دنیا عذاب آتش به او بچشان. اسب او رمید و او را در آن آتش افکند و سوخت. مرد دیگری از سپاه عمر سعد بیرون آمد، به نام حصین بن تمیم [۲۴۶] و صدا زد: ای حسین و ای یاران حسین! این آب فرات را نمی‌بینید که همچون شکم ماهی می‌درخشد؟ به خدا یک قطره از آن نخواهید نوشید تا از تشنگی بمیرید. امام پرسید: او کیست؟ گفتند: حصین بن تمیم. امام فرمود: او و پدرش اهل دوزخند. خدایا! او را امروز از تشنگی بمیران. گوید: تشنگی نفس او را برید، از اسبش بر زمین افتاد و زیر سم اسب ماند و مرد. مرد دیگری از سپاه عمر سعد به نام محمد بن اشعث بیرون آمد و گفت: ای حسین پسر فاطمه! تو نسبت به پیامبر خدا چه حرمتی داری که دیگران ندارند؟ امام فرمود: این آیه «ان الله اصطفى آدم...» [۲۴۷] سپس فرمود: به خدا قسم محمد از آل ابراهیم است و عترت پیامبر هم از آل محمد است. این مرد کیست؟ گفتند: محمد اشعث. امام دست به آسمان برد و فرمود: خدایا! امروز، ذلت و خواری را به محمد بن اشعث نشان بده، ذلتی که پس از امروز هرگز روی عزت نبیند. نیاز به قضای حاجت پیدا کرد، از لشکرگاه بیرون آمد، عقبی او را گزید، در حالی که عورت او آشکار بود از دنیا رفت. [۲۴۸].

بی‌میلی امام به آغاز جنگ

شیخ مفید از امام زین‌العابدین علیه السلام روایت می‌کند: دشمنان آمدند و اطراف خیمه‌گاه امام به جولان پرداختند. خندق پر از آتش مشتعل را دیدند. شمر با صدای بلند فریاد زد: ای حسین! قبل از قیامت دچار آتش شده‌ای. امام پرسید: او کیست؟ گویا شمر بن ذی‌الجوشن است؟ گفتند: آری. امام فرمود: ای پسر بزچران! تو بر آتش شایسته‌تری. مسلم بن عوسجه خواست او را با تیر هدف قرار دهد، امام حسین علیه السلام نگذاشت. مسلم گفت: بگذار او را با تیر بزنم، او فاسقی از دشمنان خدا و از گردنکشان بزرگ است و خدا این گونه فرصت پیش آورده است. امام فرمود: تیر نینداز؛ دوست ندارم که آغازگر جنگ باشم. [۲۴۹]. [صفحه ۱۲۶]

خطبه‌ی امام هنگام رویارویی با آنان

نیز گوید: امام اسب خود را خواست. سوار شد و با صدای بلند فریاد زد (در حالی که بیشترشان می‌شنیدند): ای اهل عراق، ای مردم! سختم را بشنوید و شتاب نکنید تا موعظه‌ای شایسته کنم و عذر آمدنم را بگویم. اگر انصاف به خرج دادید، بدین وسیله کامیاب‌ترید،

و گرنه «تصمیم خود را بگیرد و کارتان بر شما پوشیده نماند. سپس مرا از بین ببرید و مهلت ندهید. سرپرست من خدایی است که قرآن فرو فرستاد و او عهده‌دار کار صالحان است. [۲۵۰]». سپس حمد و ثنای الهی کرد و بر پیامبر خدا و فرشتگان و انبیای الهی درود فرستاد، به سخنی که نه پیش از آن و نه پس از آن از سخنوری شنیده نشده بود. سپس فرمود: اما بعد، نسب مرا بنگرید و ببینید من کیستم؟ آنگاه به وجدان خویش برگردید و آن را ملامت کنید. بنگرید آیا کشتن من و هتک حرمت برای شما شایسته است؟ آیا من پسر دختر پیامبر شما و پسر وصی او و پسر عموی او و پسر اولین مسلمان تصدیق کننده به نبوت پیامبر نیستم؟ آیا حمزه‌ی سیدالشهدا عموی من نیست؟ آیا جعفر طیار عموی من نیست؟ آیا سخن پیامبر که درباره‌ی من و برادرم فرمود که این دو سرور جوانان بهشتند به شما نرسیده است؟ اگر حرفم را قبول دارید و آن حق است و به خدا قسم از آن دم که دانستم خداوند دروغگویان را دشمن می‌دارد، دروغی نگفتم و اگر می‌پندارید دروغ می‌گویم، در میان شما کسانی هستند که اگر از ایشان پرسید شمارا خبر می‌دهند. از جابر بن عبدالله انصاری، از ابوسعید خدری، سهل ساعدی، زید بن ارقم و انس بن مالک پرسید تا خبر دهند که این سخن را از رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم درباره‌ی من و برادرم شنیده‌اند. آیا این شما را از ریختن خونم باز نمی‌دارد؟ شمر گفت: او خدا را بر یک حرف می‌پرستد، اگر بداند چه می‌گوید. حبیب بن مظاهر گفت: به خدا! می‌بینمت که تو خدا را بر هفتاد حرف می‌پرستی. گواهی می‌دهم که راست می‌گویی که (نمی‌دانی چه می‌گویی)، خداوند بر دلت مهر زده است. امام حسین علیه السلام به آنان فرمود: اگر در این شک دارید، در این هم شک دارید که من پسر دختر پیامبر شمایم؟ به خدا بین مشرق و مغرب، پسر دختر پیامبری جز من در میان شما و غیر شما نیست. وای بر شما! آیا از شما کسی کشته‌ام که به خونخواهی آمده‌اید؟ مالی به یغما برده‌ام یا زخمی زده‌ام که می‌خواهید قصاص کنید؟ (آنان هیچ نگفتند). امام صدا زد: ای شبت بن ربیع، [صفحه ۱۲۷] ای حجار بن ابجر، قیس بن اشعث، یزید بن حارث! مگر شما برای من ننوشتید که میوه‌ها رسیده و درختها و باغها سرسبز است و اگر بیایی، بر سپاهی سازمان یافته وارد خواهی شد؟ قیس بن اشعث گفت: نمی‌دانیم چه می‌گویی، ولی به اطاعت فرمان پسر عمویمان در آی. از آنان جز آنچه دوست داری نخواهی دید. امام حسین علیه السلام فرمود: نه، به خدا قسم هرگز دست ذلت به شما نمی‌دهم و مثل بردگان نمی‌گریزم. سپس ندا داد: ای بندگان خدا! من به پروردگار خود و پروردگار شما پناه می‌برم که مرا سنگسار کنید. به پروردگار خودم و شما پناه می‌برم از هر متکبری که به روز حساب ایمان ندارد. آنگاه شتر خود را خواباند و به عقبه بن سمعان دستور داد آن را ببندد. سپاه دشمن به طرف او حمله آوردند. [۲۵۱].

خطبه‌ی امام برای اهل کوفه

خوارزمی با سند خویش از عبدالله بن حسن نقل می‌کند: چون عمر سعد سپاه خود را برای جنگ با حسین علیه السلام سامان داد و هر کس را در جایگاه خود قرار داد و پرچمها را در جایگاههای خود برافراشت و حسین علیه السلام هم یاران خود را آراست و آنان را در جناح چپ و راست قرار داد، از هر سو حسین علیه السلام را احاطه کردند و دور او حلقه زدند. امام از جمع یاران خود نزد آنان آمد و خواست که سکوت کنند، اما گوش نکردند. فرمود: وای بر شما! چرا ساکت نمی‌شوید و به سختم گوش نمی‌دهید؟ من شما را به راه راست فرامی‌خوانم. هر که اطاعت کند راه یافته است و هر که نافرمانی کند از هالکان است. همه‌ی شما از دستور من سرپیچی می‌کنید و به حرفم گوش نمی‌دهید. عطایای شما از حرام است، شکمهایتان نیز از حرام انباشته است و خدا بر دلهایتان مهر زده است. وای بر شما! چرا ساکت نمی‌شوید و گوش نمی‌دهید؟ اصحاب عمر سعد یکدیگر را سرزنش کردند و گفتند گوش دهید. حسین علیه السلام فرمود: هلاکت بر شما باد ای گروه! آیا آن هنگام که سرگشته و حیران ما را به فریادرسی خواندید و ما شتابان و آماده به یاری‌تان آمدیم، شمشیر بر گردن ما کشیدید و آتش فتنه را که علیه دشمنان شما و ما افروخته بودیم، علیه ما برافروختید و به سود دشمن با دوستان خود دشمنی کردید، بی‌آنکه دشمنان برای شما عدالتی آشکار کرده باشند یا آرزویی از شما

بر آورده باشند، مگر دنیای حرام که به شما داده‌اند و زندگی پستی که طمع داشتید، بی آنکه از ما گناهی سرزده باشد یا اندیشه‌ای [صفحه ۱۲۸] از ما به سستی گراییده باشد. وای بر شما! اگر ما را نمی‌خواستید، به حال خود می‌گذاشتید. پس چرا در حالی که شمشیرها در نیام است و سینه‌ها آرام و افکار پانگرفته، بر ما فتنه فراهم کردید و همچون ملخهای شتابان بر ما تاختید و مثل همخوانی پروانه‌ها، یکدیگر را علیه ما فراخواندید؟ بدا بر شما! شما از طاغوت‌های امت و نابابهای گروه‌ها و دورافکنان قرآن و بارورشدگان شیطان و هواداران گناهید و تحریفگران قرآن و خاموش سازان سنتها و کشندگان فرزندان انبیا و نابودکنندگان اولاد اوصیا و نسب سازان برای حرامزادگان و آزاردهندگان اهل ایمان و فریادرس پیشوایان استهزاکننده‌اید، آنان که قرآن را پاره پاره کردند. شما بر ابوسفیان و هوادارانش تکیه دارید و ما را تنها می‌گذارید. آری به خدا قسم، یاری نکردن شما معروف است و ریشه‌هایتان به آن آمیخته و شاخ و برگ شما از ریشه‌هایتان ارث برده و دل‌هایتان از آن آکنده است. شما برپا دارنده‌ی پلیدترین نهال و غضب خواران روزگارید. لعنت خدا بر پیمان شکنانی که پس از عهدهای استوار، پیمانها می‌شکنند. شما خدا را ضامن پیمان خود گرفتید. به خدا شما همانهایید. آگاه باشید که ناپاک ناپاک‌زاده، مرا بین دو چیز می‌خکوب کرده است، بین کشته شدن و ذلت. هیئات که ما به پستی تن دهیم! خدا و پیامبر و نیاکان پاک و دامنهای مطهر و غیوران دلاور و جانهای سرفراز، آن را بر ما نمی‌پذیرند. اطاعت از فرومایگان را بر شهادت پرافتخار ترجیح نمی‌دهیم. آگاه باشید که من عذر آمدن آوردم و بیم دادم. من با همین خاندان و با همین کمی ساز و برگ و یاری نکردن اصحاب، با شما می‌جنگم. سپس این اشعار را خواند: «اگر پیروز شویم و دشمن را بشکنیم، از دیرباز دشمن شکن بوده‌ایم و اگر مغلوب شویم، شکست نخورده‌ایم. ما را از مرگ باکی نیست، ولی این مرگها و اجل‌های ماست و دولت دیگران.» آگاه باشید! پس از کشتن ما جز به اندازه‌ای که پیاده‌ای بر اسب سوار شود مهلت نخواهید داشت، تا آنکه چرخش آسیاب مرگ بر سر شما باشد. وعده‌ای است که پدرم به نقل از جدم به من داده است: «پس کار و نیرنگ شریکان خود را گرد آورد و همه بر من نیرنگ بزنید و مهلتم ندهید. من بر خداوند، پروردگار من و شما تکیه کرده‌ام. هیچ جنبنده‌ای نیست مگر آنکه اختیارش دست اوست. پروردگارم بر راه راست است.» [۲۵۲]. پروردگارا! رحمت آسمان را از ایشان بازدار و سالهای قحطی را همچون قحطی دوران یوسف [صفحه ۱۲۹] بر آنان بگمار و غلام ثقیف [۲۵۳] را بر آنان مسلط کن که جام تلخ مرگ بر آنان بنوشاند و کسی از آنان را باقی نگذارد، و هر کشته‌ای را به کشته‌ای و هر ضربتی را به ضربتی انتقام گیرد و انتقام من و دوستان و خاندان و پیروانم را از آنان بگیرد. اینان ما را فریب دادند و دروغ گفتند و یاری‌مان نکردند. تو پروردگار و تکیه‌گاه مایی؛ به سوی تو باز می‌گردیم و سرانجام کار به سوی توست. آنگاه فرمود: عمر سعد کجاست؟ صدایش کنید. او را صدا کردند. خوش نداشت که با امام روبه‌رو شود. امام فرمود: ای عمر! تو مرا با این خیال می‌کشی که ابن‌زیاد ناپاک، تو را به ولایت ری و گرگان خواهد گماشت. به خدا که هرگز به این مراد خود نمی‌رسی؛ عهده‌ای است حتمی. پس هر چه می‌خواهی بکن، پس از من نه در دنیا و نه در آخرت شادمانی نخواهی داشت. گویا سر تو را در کوفه بر سر نی می‌بینم که کودکان آن را هدف سنگ اندازی خود قرار داده‌اند. عمر سعد از سخن حضرت برآشفته و از او روی برگرداند و با یاران خود خطاب کرد: منتظر چه هستید؟ همگی حمله کنید، این یک لقمه بیشتر نیست! امام حسین علیه‌السلام سوار بر اسب رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم شد، یاران خود را آماده ساخت. عمر سعد حمله کرد و به غلامش درید گفت: پرچم خود را جلو ببر. آنگاه تیر در کمان نهاد و به سوی امام پرتاب کرد و گفت: نزد امیر گواهی دهید که من اولین تیرانداز بودم. در پی او سربازانش یکباره باران تیر به سوی یاران امام رها کردند. هیچ یک از یاران امام نبود مگر اینکه تیری از آنان به او اصابت کرد. [۲۵۴].

گفتگوی امام با کوفیان

صدوق گوید: امام برخاست و تکیه به شمشیر خود داد و با صدایی رسا ندا داد: شما را به خدا آیا مرا می‌شناسید؟ گفتند: آری، تو

پسر و نواده‌ی رسول خدایی. فرمود: شما را به خدا آیا می‌دانید جدم رسول خداست؟ گفتند: آری. فرمود: شما را به خدا آیا می‌دانید مادرم فاطمه دختر پیامبر است؟ گفتند: آری می‌دانیم. فرمود: شما را به خدا آیا می‌دانید پدرم علی بن ابی طالب است؟ گفتند: آری. فرمود: شما را به خدا آیا می‌دانید جده‌ی من خدیجه‌ی کبری، اولین زن مسلمان از این امت است؟ گفتند: آری. پرسید: شما را به خدا آیا می‌دانید که حمزه‌ی سیدالشهدا عموی پدر من است؟ گفتند: آری. فرمود: شما را به خدا آیا می‌دانید جعفر طیار عموی من است؟ گفتند: آری می‌دانیم. [صفحه ۱۳۰] فرمود: شما را به خدا آیا می‌دانید این شمشیر رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم است که در دست من است؟ گفتند: آری. فرمود: شما را به خدا آیا می‌دانید این عمامه‌ی پیامبر است که بر سر من است؟ گفتند: آری. فرمود: شما را به خدا آیا می‌دانید که علی، اولین مسلمان و از همه‌ی آنان داناتر و بردبارتر بود و او ولی و سرپرست هر زن و مرد باایمان است؟ گفتند: آری. فرمود: پس چرا ریختن خونم را روا می‌دانید، در حالی که پدرم فردای قیامت حامی کوثر است و افرادی را از کنار حوض کوثر عقب می‌رانند، آن گونه که شتران بازگشته از آبشخور را می‌رانند، و روز قیامت لوی حمد در دست جد من است؟ گفتند: آری همه‌ی اینها را می‌دانیم، ولی از تو دست بر نمی‌داریم تا از تشنگی بمیری. امام حسین علیه السلام آن روز که ۵۷ ساله بود، با دست، محاسن خود را گرفت و فرمود: خشم خدا بر یهود آنگاه فزونی یافت که گفتند: عزیر پسر خداست و خشم الهی بر نصارا وقتی شدت گرفت که گفتند: مسیح پسر خداست و غضب خدا بر مجوس آن دم زیاد شد که غیر از خدا آتش پرست شدند و خشم الهی بر قومی آن زمان شدت یافت که پیامبرشان را کشتند و غضب الهی بر این گروه نیز شدت یافته که می‌خواهند پسر پیامبرشان را بکشند. [۲۵۵]. سید بن طاووس افزوده است: چون امام این خطبه را خواند و دخترانش و خواهرش سخن او را شنیدند، گریه و شیون کردند و صدای ناله‌هایشان بلند شد. امام، برادرش عباس و پسرش علی اکبر را فرستاد که آنان را آرام کند. به جانم سوگند گریه‌ی آنان بسیار خواهد بود. [۲۵۶].

نزول نصرت الهی

نیز از امام صادق علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: از پدرم شنیدم چون حسین علیه السلام و عمر سعد رویاروی شدند و جنگ در گرفت، خداوند نصرت و یاری خود را فرستاد، آن چنان که بالای سر امام بال و پر گشود. آنگاه امام مخیر شد که بر دشمنانش پیروز شود یا به دیدار خدا رود. امام، دیدار خدا را برگزید. [۲۵۷]. طریحی گوید: چون امام حسین علیه السلام در میدان کربلا قرار گرفت، گروههایی از جن، پروازکنان آمدند و گفتند: ما یاوران تویم، هر دستوری داری بده. اگر فرمان دهی دشمنان را بکشیم، چنین می‌کنیم. امام دعای خیرشان کرد و فرمود: من با سخن جدم رسول خدا مخالفت نمی‌کنم که دستور داد هر چه [صفحه ۱۳۱] زودتر نزد او روم. هم‌اینک خوابم برده بود. جدم پیامبر خدا را دیدم که مرا به سینه‌اش فشرد و میان دو چشمم را بوسید و فرمود: حسین جان! خداوند خواسته است تو را کشته و آغشته به خون ببیند که از پشت سر، سر بریده باشی و خدا خواسته که خانواده‌ات را بر پشت شترها اسیر ببیند. به خدا من صبر می‌کنم تا خدا داوری کند و او بهترین داوران است. [۲۵۸].

وامدار، همراه کشته نشود

بغدادی به سند خود از موسی بن عمیر نقل می‌کند که پدرم گوید: حسین بن علی علیه السلام مرا دستور داد: ندا بده «کسی که بدهکار است، همراه من کشته نشود». این را میان غلامان هم اعلام کن. چون از رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم شنیدم که می‌فرمود: هرکس بمیرد در حالی که بدهکار باشد، روز قیامت از حسنات او برمی‌دارند. [۲۵۹]. و در نقل دیگر آمده است: کسی که بدهکار است همراه من پیکار نکند، چرا که هیچ بدهکاری نیست که بمیرد و قرض خود را ادا نکرده باشد مگر آنکه وارد آتش می‌شود. مردی برخاست و گفت: همسرم عهده‌دار آن شده است. فرمود: عهده‌داری زن چیست؟ آیا زن ادا می‌کند؟ [۲۶۰].

مژده به یاران در روز عاشورا

راوندی با سند خویش از امام باقر علیه السلام روایت می کند: امام حسین علیه السلام پیش از شهادت به اصحاب خویش فرمود: رسول خدا فرمود: پسر! تو به سرزمین عراق کشانده می شوی، سرزمینی که میعادگاه پیامبران و اوصیای انبیاست و «عمورا» خوانده می شود و آنجا به شهادت می رسی. گروهی از یاران تو نیز شهید می شوند که سوزش برخورد آهن و سلاح را حس نمی کنند. آنگاه این آیه را خواند: «قلنا یا نار... گفتیم: ای آتش! بر ابراهیم سرد و ایمن باش.» [۲۶۱] جنگ هم بر آنان و بر تو سرد و سلامت خواهد بود. پس شما را مژده باد! به خدا که اگر ما را بکشند، به محضر پیامبران می رسیم. [۲۶۲].

ویژگیهای امام و اصحاب او

صدوق روایت می کند: [صفحه ۱۳۲] امام سجاد علیه السلام فرمود: چون کار بر حسین بن علی علیه السلام دشوار شد، همراهانش به آن حضرت نگاه کردند. وی برخلاف آنان بود. هر چه کار سخت تر می شد، آنان رنگ می باختند و می لرزیدند و دلهاشان هراسان می شد، ولی حسین علیه السلام و برخی همراهان ویژه آن حضرت رنگ چهره هاشان تابانتر و اعضایشان آرامتر و دلهاشان استوارتر می شد. بعضی به یکدیگر می گفتند: ببینید! باکی از مرگ ندارد. حسین علیه السلام به آنان فرمود: صبر کنید ای بزرگ زادگان! مرگ جز پلی نیست که شما را از رنج و سختی به بهشت های گسترده و نعمت های همیشگی عبور دهد. کدام یک از شما دوست ندارید از زندان به کاخ منتقل شوید؟ و برای دشمنان شما وضع آن گونه است که گویا از قصری به زندان و عذاب منتقل می شوند. پدرم از رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم روایت کرد که فرمود: دنیا زندان مؤمن و بهشت کافر است و مرگ، پل اینان است به سوی بهشت هایشان و پل آنان است به سوی دوزخشان. نه دروغ می گویم و نه به من دروغ گفته اند. [۲۶۳]. نیز با سند خویش از امام صادق علیه السلام روایت می کند که: در پاسخ سؤال عماره درباره ی اصحاب امام حسین علیه السلام و شهادت طلبی شان، فرمود: پرده از برابر دیدگان شان کنار رفت، جایگاه خود را در بهشت دیدند، هر کدام به سوی مرگ می شتافتند تا به حوری بهشتی برسند و جایگاه خود را در بهشت دریابند. [۲۶۴].

شهادت اصحاب

عبدالله بن عمیر

طبری به نقل از ابو مخنف و او از قول ابوجناب روایت کند: مردی از ما به نام عبدالله بن عمیر از بنی سلیم ساکن کوفه شده، در نزدیکی چاه جعد از قبیله ی همدان خانه ای گرفته بود. از بنی نمر همسری داشت به نام ام وهب دختر عبد. در نخلیه، کوفیان را دید که سان دیده می شوند تا به نبرد حسین اعزام شوند. از آنان پرسید. گفتند: به نبرد با حسین پسر فاطمه دختر پیامبر می روند. گوید: به خدا شیفته ی جهاد با مشرکان بودم و امیدوارم ثواب جنگ با اینان که با پسر دختر پیامبرشان می جنگند، نزد خدا کمتر از پاداش جهاد با مشرکان نباشد. نزد همسر خود رفت و آنچه را شنیده بود بازگفت و تصمیم خود را به وی گفت. زنش گفت: کار درستی است و بهترین کار توست، چنان کن و مرا هم با خودت ببر. [صفحه ۱۳۳] شبانه نزد حسین علیه السلام رفت. چون ابن زیاد نزدیک حسین علیه السلام تیر انداخت و مردم را هدف قرار داد، یسار غلام زیاد بن ابی سفیان و سالم غلام ابن زیاد به میدان آمدند و حریف طلبیدند. حبیب بن مظاهر و بریر از جا برخاستند. امام به آنان فرمود: شما بنشینید. عبدالله بن عمیر برخاست و از امام اذن میدان خواست. امام که او را دید، با قامتی رشید و بازوهای محکم و سینه ای ستبر فرمود: فکر می کنم او حریفان را بکشد. اگر می خواهی برو. به میدان رفت. پرسیدند: کیستی؟ خود را معرفی کرد. گفتند: تو را نمی شناسیم، زهیر یا حبیب یا بریر بیاید. یسار جلو سالم

ایستاده بود. عبدالله بن عمیر به او گفت: ای فرزند زن نابکار! از مبارزه‌ی کسی از مردم ناخرسندی؟ هیچ یک از اینان به جنگ تو نمی‌آیند مگر آنکه از تو بهتر باشند. پس حمله‌ای کرد و با شمشیر بر او زد و او را افکند. سرگرم نبرد با او بود که سالم به او حمله کرد. یاران امام ندا دادند که مواظب باش که برده رسید. تا به خود بجند او رسید و ضربتی زد. عبدالله با دست چپ جلو ضربه را گرفت که انگشتانش برید. عبدالله بر او تاخت و او را کشت و سرگرم خواندن این رجز شد: اگر مرا نمی‌شناسید من پسر کلب و از دودمان علیم هستم و این افتخار مرا بس. دلاوری غیورم، نه زار و زبون هنگام مصیبت. ای ام‌وهب! من برای تو عهده‌دار می‌شوم که با نیزه و شمشیر، شجاعانه با ایشان بجنگم، نبرد بنده‌ای مؤمن به پروردگار. همسرش ام‌وهب عمودی برداشت و به طرف همسرش آمد، در حالی که می‌گفت: پدر و مادرم فدای تو! در راه دودمان پاک پیامبر بجنگ. شوهر می‌کوشید تا او را نزد زنان برگرداند. او هم پیراهن شوهر را گرفته بود و می‌گفت: تو را رها نمی‌کنم تا آنکه همراه تو به شهادت برسم. امام حسین علیه‌السلام صدایش کرد و فرمود: خدا پاداش خیر به دودمانتان بدهد، پیش زنان برگرد و با آنان بنشین. جهاد بر زنان نیست. وی نزد بانوان برگشت. عمرو بن حجاج که فرمانده جناح راست دشمن بود حمله کرد. چون به حسین علیه‌السلام نزدیک شد، تیراندازان به زانو نشستند و نیزه‌داران نیزه‌ها را به طرف او گرفتند. سواره‌های آنان از نیزه‌داران جلوتر نیامدند. چون خواستند برگردند، به طرف آنان تیر انداختند و عده‌ای را کشته، جمعی را مجروح کردند. [۲۶۵]. نیز گوید: همسر عبدالله بن عمیر از خیمه گاه بیرون آمد و به طرف شوهرش رفت و بر بالین او نشست و [صفحه ۱۳۴] خاک از چهره‌اش می‌زدود و می‌گفت: بهشت گوارایت باد! شمر به غلامی به نام رستم گفت: با گرز بر سر آن زن بزن. او هم گرز بر سر او زد و همان جا به شهادت رسید. [۲۶۶]. محمد بن ابی‌طالب گوید: حدیثی دیدم که این وهب، مسیحی بود. او و مادرش به دست امام حسین علیه‌السلام مسلمان شدند. در جنگ، ۲۴ پیاده و ۱۲ سواره را کشت، آنگاه اسیر شد. او را نزد عمر سعد بردند. گفت: سخت می‌جنگیدی! آنگاه دستور داد گردنش را زدند و سر او را به طرف لشکرگاه امام پرتاب کردند. مادرش آن سر را گرفت و بوسید. سپس آن را به طرف سپاه عمر سعد پرتاب کرد. به مردی خورد و او را کشت. پس از آن چوب خیمه را برداشت و حمله کرد و دو نفر را به هلاکت رساند. امام حسین علیه‌السلام به او فرمود: ام‌وهب برگرد! تو و پسرت در بهشت همراه پیامبر خدایید. جهاد بر زنان نیست. او برگشت، در حالی که می‌گفت: خدایا! ناامیدم مکن. امام به او فرمود: ام‌وهب! خدا امیدت را ناامید نمی‌کند. [۲۶۷]. سید محسن‌الامین پس از نقل داستان عبدالله بن عمیر کلبی و همسرش ام‌وهب گوید: در حاشیه‌ی «لواعج الأشجان» گفته‌ایم که بین داستان عبدالله بن جناب کلبی و داستان این وهب، از مورخان اشتباهی پیش آمده و درست همان است که اینجا ذکر کردیم. احتمال است که هر دو نفر، یکی باشند و وهب با ابووهب و جناب با جناب اشتباه شده باشد. [۲۶۸].

حر بن یزید

طبری گوید: چون عمر بن سعد آماده‌ی حمله شد، حر به او گفت: آیا با این مرد می‌جنگی؟ گفت: آری به خدا. جنگی که آسانترین آن افتادن سرها و جدا شدن دستها باشد. گفت: آیا به هیچ کدام از آنچه پینشهاد کرد، راضی نمی‌شوید؟ عمر سعد گفت: اگر کار دست من بود چنان می‌کردم، ولی امیر تو نمی‌پذیرد. حر آمد و کنار از مردم ایستاد. قره بن قیس از قبیله‌ی خویش نیز با او بود. پرسید: ای قره! آیا امروز اسب خود را آب داده‌ای؟ گفت: نه. گفت: نمی‌خواهی سیرابش کنی؟ (می‌گوید:) به خدا پنداشتم که می‌خواهد از آنان دور شود و شاهد جنگ نباشد و نمی‌خواهد وقتی چنین می‌کند او را بینم و می‌ترسد گزارش دهم. گفتم: سیراب نکرده‌ام، می‌روم آبش دهم. از آنجا که [صفحه ۱۳۵] حر بود کناره گرفتیم. به خدا اگر مرا از تصمیم خودش آماده ساخته بود همراه او به حسین علیه‌السلام می‌پیوستم. او بتدریج به حسین علیه‌السلام نزدیکتر می‌شد. مردی از قوم او به نام مهاجر بن اوس گفت: ای حر می‌خواهی چه کنی؟ حمله می‌کنی؟ ساکت ماند و بیم او را فراگرفت. به وی گفت: حر! کار تو شک‌آور است، به

خدا تو را هرگز در چنین حالتی ندیده بودم. اگر از من درباره‌ی شجاعترین فرد کوفیان می‌پرسیدند از تو نمی‌گذشتم. این چه حالت است که داری؟ گفت: به خدا قسم خود را در میان بهشت و دوزخ مخیر می‌بینم. به خدا چیزی را بر بهشت نخواهم برگزید، هرچند قطعه قطعه و سوزانده شوم. بر اسب خود نواخت و به امام حسین علیه‌السلام پیوست و گفت: ای پسر پیامبر! فدای تو گردم! من همانم که تو را از برگشتن مانع شدم و در راه، همراهی‌ات کردم و تو را در این سرزمین فرود آوردم. به خدای یکتا قسم! باور نمی‌کردم که اینان پیشنهاد تو را رد کنند و با تو چنین رفتار نمایند. پیش خود می‌گفتم: طوری نیست اگر کمی مطیع آنان باشم تا مرا از نافرمانان بشمارند. آنان این پیشنهاد را از حسین علیه‌السلام خواهند پذیرفت. به خدا اگر می‌دانستم از تو نمی‌پذیرند، با تو این رفتار را نمی‌کردم. اینک توبه‌کنان به درگاه خدا پیش تو آمده‌ام و آماده‌ام در برابر تو فداکاری کنم و کشته شوم. آیا توبه‌ام پذیرفته است؟ امام فرمود: آری، خدا توبه‌ات را می‌پذیرد و می‌آمرزد. نامت چیست؟ گفت: حر بن یزید. فرمود: تو آزادی، همان‌گونه که مادرت تو را حر نامیده است. تو به خواست خدا هم در دنیا آزادی و هم در آخرت. فرود آی. گفت: سواره باشم بهتر است. ساعتی سواره بر اسب با آنان می‌جنگم، سرانجام کار فرود آمدن است. امام فرمود: رحمت خدا بر تو! هر چه دوست داری. حر نزد اصحاب خود بازگشت و خطاب به آنان گفت: ای گروه مردم! آیا یکی از این پیشنهادها را که حسین علیه‌السلام دارد نمی‌پذیرید تا خداوند شما را از جنگ با او معاف دارد؟ گفتند: با عمر سعد که فرمانده است صحبت کن. همان سخنان قبلی را با او گفت. عمر سعد گفت: دوست دارم اگر راهی داشتم چنان می‌کردم. آنگاه گفت: ای کوفیان! مادران به عزایتان بنشینند. او را فراخواندید، اینک که آمده، تسلیم دشمنش کردید؟ می‌پنداشتید که در راهش کشته می‌شوید، اینک بر او هجوم آورده‌اید تا بکشیدش؟ او را نگه داشته و خشمگین ساخته و از هر سو احاطه‌اش کرده‌اید و نمی‌گذارید به شهرهای بزرگ خدا برود و خود و خاندانش ایمن باشند و در دست شما همچون اسیری است که از او کاری ساخته نیست و او و زنان و فرزندان و یارانش را از این آب جاری فرات که یهودی و مسیحی و نصرانی و هر دیو و ددی از آن می‌نوشد، جلوگیری کرده‌اید. اینک آنان بی‌تاب تشنگی‌اند! چه بدرفتاری‌ای با فرزندان پیامبر کردید! خداوند در روز تشنگی (قیامت) سیرابان [صفحه ۱۳۶] نکند، اگر توبه نکنید و هم اکنون و همین امروز دست از دشمنی با او برندارید. پیاده نظام دشمن او را هدف تیرهای خود قرار دادند. [۲۶۹]. خوارزمی گوید: چون حر به حسین علیه‌السلام پیوست، مردی از بنی تمیم به نام یزید بن سفیان گفت: به خدا اگر حر را ببینم، با نیزه در پی او خواهم رفت. در همان هنگام که او می‌جنگید و گوش و پیشانی اسبش زخم برداشته و خون از آن جاری بود، حصین بن نمیر به وی گفت: این همان حری است که آرزویش را داشتی. می‌خواهی کاری کنی؟ گفت: آری، و به سوی حر شتافت. حر بی‌درنگ او را به قتل رساند. چهل سواره و پیاده را هم کشت. پیوسته می‌جنگید تا آنکه اسب او را پی کردند و حر پیاده می‌جنگید و چنین رجز می‌خواند: اگر اسبم را پی کردید، منم آزادزاده‌ای دلاورتر از شیر بیشه‌ها. هنگام حمله سست نمی‌شوم و هنگام پایداری هرگز فرار نمی‌کنم. جنگید تا به شهادت رسید. اصحاب امام، پیکرش را از میدان آورده، نزد حسین علیه‌السلام گذاشتند. هنوز رمقی در تن داشت. امام خاک از چهره‌اش می‌زدود و می‌فرمود: تو همان‌گونه که مادرت تو را نامیده، حر و آزادہ‌ای، آزادہ در دنیا و آخرت. برخی اصحاب امام حسین، نیز امام سجاد علیه‌السلام، در سوک او شعر سرودند و حماسه و فداکاری او را ستودند. [۲۷۰] ابن‌نما با سند خود ذکر می‌کند که حر به امام حسین علیه‌السلام گفت: چون ابن‌زیاد مرا به سوی تو فرستاد، از قصر او بیرون آمدم، از پشت سرم ندایی شنیدم که می‌گفت: ای حر! تو را مژده باد به نیکی! چون برگشتم، کسی را ندیدم. پیش خود گفتم: به خدا که این مژده نیست، من برای مبارزه با حسین علیه‌السلام می‌روم! فکر نمی‌کردم که از تو پیروی کنم. امام فرمود: به خیر و پاداش رسیدی. [۲۷۱].

طبری از زبیدی نقل می‌کند: وقتی عمرو بن حجاج به یاران حسین علیه السلام نزدیک شد، شنیدند که می‌گفت: ای کوفیان! در اطاعت و همبستگی باشید؛ در کشتن کسی از دین بیرون رفته و با حاکم مخالفت کرده، تردید نکنید. امام حسین علیه السلام به وی فرمود: ای عمرو! آیا مردم را بر ضد من می‌شورانی؟ آیا ما از دین [صفحه ۱۳۷] بیرون رفته‌ایم و شما بر دین استوارید؟ به خدا قسم وقتی جانتان را گرفتند و با عملهایتان مردید، خواهید دانست چه کسی از دین بیرون رفته و چه کسی سزاوار دوزخ است. عمرو بن حجاج که در جناح راست سپاه عمر سعد، طرف فرات بود، بر امام حمله آورد. ساعتی جنگیدند. مسلم بن عوسجه اولین نفر از اصحاب امام بود که به شهادت رسید. عمرو و یارانش برگشتند. غبار برخاست. مسلم را دیدند که بر زمین افتاده است. رمقی داشت که امام به بالین او رسید و فرمود: رحمت خدا بر تو ای مسلم بن عوسجه! «برخی از آنان به شهادت رسیدند و برخی منتظرند و پیمان خویش را عوض نکردند. [۲۷۲]» حبيب بن مظاهر نزدیک او رفت و گفت: مسلم! مرگ تو برایم ناگوار است. مژده باد تو را به بهشت! مسلم با صدای ناتوانی گفت: خدا مژده‌ی خیرت دهد! حبيب گفت: اگر نه اینکه ساعتی در پی تو خواهم آمد، دوست داشتم هر وصیتی داری بگویی که عمل کنم، که هم در خویشاوندی و هم دینداری شایسته‌ای. (در حالی که به امام اشاره می‌کرد) گفت: تو رابه این مرد سفارش می‌کنم که در راهش جان ببازی. گفت: به خدای کعبه چنین خواهم کرد! بزودی جان باخت. کنیزی داشت که شیون او به «واعوسجته! واسیده!» برخاست. یاران عمرو بن حجاج فریاد کشیدند: مسلم بن عوسجه را کشتیم. شب به بعضی از اطرافیانش گفت مرگتان باد! با دست خود، خودتان را می‌کشید و خویشتن را برای دیگری خوار می‌سازید؟ خوشحالی می‌کنید که مسلم بن عوسجه کشته شد؟ سوگند به خدا که چه صحنه‌ها و موقعیت‌های والایی از او نزد مسلمانان شاهد بودم. او را در نبرد آذربایجان دیدم که پیش از فرارسیدن سپاه مسلمانان شش نفر از مشرکان را کشت. آیا کسی مثل او از شما کشته می‌شود و خوشحال می‌شوید؟ آن که مسلم بن عوسجه را کشت، مسلم بن عبدالله ضبابی و عبدالرحمان بن ابی خشکاره بود. [۲۷۳].

عمرو بن قرظی انصاری

اشاره

سید بن طاووس گوید: عمرو بن قرظی انصاری بیرون آمد. از امام حسین علیه السلام اذن طلبید. امام به او اجازه‌ی میدان داد. نبردی شایسته و مشتاقانه به بهشت نمود. گروه زیادی از حزب ابن زیاد کشت. هیچ تیری به سوی امام نمی‌آمد جز آنکه با دستش جلو آن را می‌گرفت و سینه در برابر شمشیرها سپر می‌ساخت و آسیبی به حسین علیه السلام نمی‌رسید تا آنکه مجروح شد. رو به امام حسین علیه السلام کرد و [صفحه ۱۳۸] گفت: ای پسر پیامبر! آیا وفا کردم؟ امام فرمود: آری، تو پیش از من در بهشتی. سلامم را به رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم برسان و بگو که من نیز در پی می‌آیم. آن قدر جنگید تا به شهادت رسید. [۲۷۴]. طبری گوید: عمرو بن قرظی انصاری برای نبرد در رکاب حسین علیه السلام بیرون آمد. رجز می‌خواند و می‌جنگید تا آنکه کشته شد. او از یاران حسین بود و برادرش در سپاه عمر سعد بود. برادرش صدا زد: ای حسین! ای دروغگو پسر دروغگو! برادرم را گمراه کردی و او رابه کشتن دادی. امام فرمود: خداوند برادرت را گمراه نکرد، بلکه هدایتش فرمود و تو را گمراه کرد. گفت: خدا مرا بکشد اگر تو را نکشم یا در جنگ با تو کشته نشوم. بر امام حمله کرد. نافع بن هلال راه بر او بست و با نیزه‌ای او را بر زمین افکند. یارانش او را از معرکه برده و نجاتش دادند. [۲۷۵].

شدت نبرد

طبری گوید: تا نيمروز، جنگ شدت ادامه يافت. سپاه عمر سعد جز از يك ناحيه نمی توانستند حمله کنند، چون خيمه‌های ياران امام يکجا و نزديک هم بود. عمر سعد که چنين ديد، کسانی را مأمور کرد تا از چپ و راست حمله کنند تا آنان را به محاصره کشند. سه چهار نفر از اصحاب امام حسين عليه السلام نیز از لابه‌لای خيمه‌ها به مردانی که به تخریب و برهم زدن خيمه‌ها و غارت آنها مشغول بودند حمله می کردند و می کشتند و از نزديک به آنها تیر می زدند و اسبهایشان را پی می کردند. عمر سعد دستور داد تا در خيمه‌ها آتش سوزی کنند و چنان کردند. امام حسين عليه السلام فرمود: بگذار خيمه‌ها را آتش بزنند، می توانند از آنها به طرف شما بيايند و چنان شد و جز از يك طرف با ياران امام نمی جنگيدند... شمر حمله کرد و با نیزه، خيمه‌ی امام را پاره کرد و گفت: آتش بياوريد تا اين خيمه را بر سر صاحبانش آتش بزنم. زنان شيون کنان از خيمه بيرون آمدند. حسين عليه السلام بر سر او فرياد کشيد: آيا تو می خواهی خيمه‌ام را بر سر خانواده‌ام آتش بزنی؟ خدا تو را به آتش دوزخ بسوزاند. [۲۷۶].

ابو ثمامه‌ی صائدي

طبری گوید: [صفحه ۱۳۹] پيوسته از ياران امام کشته می شدند و با شهادت هر يك نفر يا دو نفر آشکار می شد، ولی دشمنان بسيار بودند و هر چه کشته می شدند معلوم نمی شد. ابو ثمامه که چنين ديد، به امام عرض کرد: يا ابا عبدالله! می بينم که اينان به تو نزديک شده‌اند. به خدا تا من زنده‌ام تو کشته نخواهی شد، دوست دارم خدا را با حالي ملاقات کنم که اين نماز را که وقتش نزديک شده با تو بخوانم. امام سر خود را بلند کرد و فرمود: نماز را به ياد آوردی، خدا تو را از نماز گزاران ذاکر قرار دهد. باشد، اکنون اول وقت نماز است. فرمود: از آنان بخواهيد دست از جنگ بردارند تا نماز بخوانيم. حصين بن نمير (حصين بن تميم) گفت: نمازتان قبول نيست. حبيب بن مظاهر گفت: خيال می کنی نماز خاندان رسول قبول نيست و نماز تو قبول است ای الایغ [۲۷۷]. آنگاه ابو ثمامه پس از نماز به امام حسين عليه السلام گفت: تصميم گرفته‌ام به ياران شهيدم پيوند، نمی خواهم بمانم و تو را تنها و کشته ببينم. امام فرمود: جلو بيفت، ما هم ساعتی بعد به شما می پيوندیم. به ميدان شتافت و جنگيد و مجروح شد. قيس بن عبدالله صائدي که پسر عمويش بود و با او دشمنی داشت او را شهيد کرد. [۲۷۸].

سعید بن عبدالله حنفي

سید بن طاووس گوید: هنگام نماز ظهر شد. امام حسين عليه السلام به زهير بن قيس و سعيد بن عبدالله فرمود: همراه با نیمی از ياران باقيمانده جلو بايستند. با آنان نماز خوف خواند. تیری به سوی حسين عليه السلام آمد. سعيد بن عبدالله جلو رفت و همچنان خود را سپر تیرها ساخت تا آنکه بر زمین افتاد، در حالی که می گفت: خدایا! همچون لعنت قوم عاد و ثمود، لعنتشان کن. خدایا! از من به پیامبرت سلام برسان و به او برسان که چه رنجی از زخم چشيدم. من خواستار پاداش تو در یاری فرزندان پیامبرت هستم. سپس به شهادت رسید، در حالی که افزون بر زخم شمشیرها و نیزه‌ها، سیزده تیر بر بدنش نشسته بود. [۲۷۹].

حبيب بن مظاهر

طبری گوید: حصين بن نمير بر ياران امام حمله کرد. حبيب بن مظاهر با او روياروی شد و با شمشير بر [صفحه ۱۴۰] صورت اسبش زد و او از اسب افتاد. يارانش شتافته او را نجات دادند. حبيب، رجز می خواند و خود را حبيب پسر مظاهر، تکسوار نبرد و باوفا و صبور می خواند و گروه خود را از نظر حجت قويتر و پرهيز کارتر معرفی می کرد. نبرد سختی کرد. مردی از بنی تميم به نام بدیل بن صريم بر او حمله کرد. وی ضربتی بر سر او زد و وی را کشت. مرد دیگری از بنی تميم به ميدان آمد، با نیزه حبيب را افکند. چون خواست برخيزد حصين بن نمير با شمشير بر سر او زد و افتاد. آن مرد تميمي فرود آمد و سر از بدنش جدا کرد. حصين به او گفت:

من در کشتن او با تو شریکم. وی گفت: من به تنهایی او را کشتم. حصین گفت: پس سر او را بده تا از گردن اسبم بیاویزم تا مردم ببینند و بدانند که من در کشتن او شرکت داشتم. آنگاه تو سر را بگیر و نزد ابن زیاد برو. جایزه‌ای هم که برای کشتن او می‌گیری مال خودت؛ مرا به آن نیازی نیست. او نمی‌پذیرفت. خویشانش بین آن دو آن‌گونه آشتی و مصالحه دادند. آن مرد سر حبیب را به او داد. او در حالی که آن سر مطهر را به گردن اسبش آویخته بود، دوری در لشکر زد و سر را به او پس داد. چون به کوفه بازگشتند، آن مرد سر حبیب را از بند زین آویخت و به سوی قصر ابن زیاد رفت. قاسم پسر حبیب بن مظاهر که نوجوانی بود او را دید. تعقیبش کرد و تا درون قصر با او رفت. آن مرد به شک افتاد. پرسید: پسر! چرا به دنبال من می‌آیی؟ گفت: چیزی نیست. گفت: نه، چیزی هست، به من بگو. گفت: این سری که با توست، سر پدر من است. آیا می‌دهی تا آن را به خاک سپارم؟ گفت: نه پسر، امیر راضی به دفن آن نیست، من می‌خواهم با کشتن آن به جایزه‌ی بزرگی دست یابم. نوجوان گفت: ولی خداوند بدترین کیفرت می‌دهد. به خدا کسی را کشتی که از تو بهتر بود و گریست. کاری نداشت جز تعقیب قاتل پدرش تا او را غافلگیر کرده به انتقام پدرش او را بکشد. در آن زمان مصعب بن زبیر فرارسید. مصعب در اجمیرا به جنگ مشغول بود که پسر حبیب وارد لشکرگاه او شد. قاتل پدر را در خیمه‌اش یافت. در پی فرصت بود تا نیمروز که او به خواب رفته بود، وارد خیمه‌اش شد و با شمشیر او را کشت. ابومخنف گفته است: چون حبیب بن مظاهر کشته شد، مرگ او حسین علیه السلام را درهم شکست و فرمود: خودم و یاران حمایتگر خود را به حساب خدا می‌گذارم. [۲۸۰].

زهیر بن قین

خوارزمی گوید: [صفحه ۱۴۱] پس از او زهیر بن قین به میدان آمد، در حالی که این‌گونه رجز می‌خواند: من زهیرم، پسر قین، با شمشیر از حسین علیه السلام در برابر شما دفاع می‌کنم. حسین علیه السلام یکی از دو سبط پیامبر و از عترت نیکو و پرهیزکار، و زینت و آراستگی است و آن بی‌شک رسول خداست. با شما می‌ستیزم و هیچ عاری نیست. روایت است که چون خواست حمله کند، کنار امام ایستاد و دست بر شانه‌ی امام زد و او را با ابیاتی ستود. آنگاه به میدان شتافت و نبرد سختی کرد. کثیر بن عبدالله و مهاجر بن اوس بر او تاختند و شهیدش کردند. چون شهید شد، امام درباره‌اش فرمود: ای زهیر! خدا از رحمتش دورت نکند و قاتل تو را لعنت کند، همچون لعنت قومی که خداوند آنان را به میمون و خوک تبدیل کرد. [۲۸۱]. طبری در اینجا اشعاری نقل کرده که زهیر، خطاب به امام حسین علیه السلام خواند. [۲۸۲].

نافع بن هلال

خوارزمی گوید: پس از زهیر، نافع بن هلال - یا هلال بن نافع - به میدان رفت. وی به آنان تیر می‌افکند و تیرهایش خطا نمی‌رفت. دستانش را حنا زده بود. تیر می‌انداخت و می‌گفت: تیر می‌افکنم، تیرهایی نشاندار، و هراس جان را سودی نمی‌بخشد. تیرهایی زهر آگین که زمین دشمن را آکنده سازد. آن قدر تیر افکند تا تیرهایش تمام شد. دست به قبضه‌ی شمشیر برد و در حالی که چنین رجز می‌خواند بر آنان تاخت: منم آن جوان یمنی جملی؛ آیین من آیین حسین و علی است. اگر امروز کشته شوم آرزوی من است؛ این عقیده‌ی من است و با عمل خود دیدار خواهم کرد. [۲۸۳]. طبری گوید: نافع بن هلال، نام خود را بر چوبه‌های تیرش نوشته بود و با آن تیرها نشاندار تیر می‌انداخت و می‌گفت: «من جملی‌ام، من بر آیین علی‌ام». جز آنان که مجروح شدند دوازده تن از یاران عمر سعد را کشت. آن قدر شمشیر زد تا بازوهایش شکست و اسیر شد. شمر و همراهانش او را گرفته و نزد عمر سعد بردند. عمر سعد گفت: وای بر تو نافع! چرا با خودت چنین کردی؟ گفت: پروردگارم می‌داند که در پی چه بودم. در حالی که خون بر صورتش جاری بود می‌گفت: غیر از [صفحه ۱۴۲] مجروحان، دوازده نفر از شما را کشتم و بر این مبارزه خود را ملامت نمی‌کنم.

اگر دست و بازویی داشتم اسیرم نمی کردید. شمر به عمر سعد گفت: او را بکش. گفت: خودت او را آوردی، اگر می خواهی خودت بکش. شمر شمشیر کشید. نافع گفت: به خدا اگر مسلمان بودی، برایت ناگوار بود که خدا را در حالی ملاقات کنی که دستت به خون ما آغشته است. خدا را سپاس که شهادت ما را به دست بدترین مخلوقاتش قرار داد. آنگاه شمر او را شهید کرد. [۲۸۴].

یزید بن زیاد ابوالشعنا

ابومخنف به نقل از فضیل بن خدیج گوید: ابوالشعنا یزید بن زیاد کندی از طایفه ی بنی بهدله، در برابر حسین علیه السلام زانو زد و صد تیر افکند که جز پنج تیر، هیچ کدام بر زمین نیفتاد. وی تیرانداز بود و هر بار که تیر رها می کرد می گفت: منم فرزند بهدله، تکسواران عرجله. امام حسین علیه السلام نیز می فرمود: خدایا! تیرش را به هدف برسان و پاداش او را بهشت قرار بده. چون تیرهایش را افکند، ایستاد و گفت: جز پنج تیر، هیچ کدام هدر نرفت. برایم چنین روشن است که پنج نفر را کشتم، وی جزء اولین شهدا بود و رجز او روز عاشورا چنین بود: منم یزید و پدرم مهاضر است، شجاعت از شیر زیان آرمیده در بیشه ها، پرورد گارا! من یاور حسینم و واگذارنده ی عمر سعد. وی از کسانی بود که همراه عمر سعد به جنگ حسین علیه السلام آمده بود و چون پیشنهادهای امام را نپذیرفتند، به امام پیوست و در رکاب او جنگید تا شهید شد. [۲۸۵].

جون، غلام ابوذر

محمد بن ابی طالب گوید: جون غلام ابوذر غفاری که سیه فام بود آماده ی نبرد شد. امام حسین علیه السلام به او فرمود: از طرف من آزادی. تو در پی ما آمدی تا به عافیت برسی، خود را به راه ما گرفتار مکن. گفت: ای پسر پیامبر! من در دوران خوشی ریزه خوار شما بودم، اینک در سختی رهایتان کنم؟ به خدا گرچه بدبو و کم آبرویم و چهره ام سیاه است، بهشت را ارزانی ام دار تا بویم خوش و شرافتم افزون و چهره ام سفید شود. نه به خدا، هرگز از شما جدا نمی شوم تا این خون سیاه به خونهای شما آمیزد. سپس به جنگ پرداخت و چنین رجز می خواند: کافران، ضربه های شمشیر این غلام سیاه را چگونه می بیند که در دفاع از فرزندان محمد [صفحه ۱۴۳] می جنگد؟ با دست و زبان از آنان دفاع می کنم و در روز قیامت امید بهشت دارم. آنقدر جنگید تا به شهادت رسید. امام حسین علیه السلام به بالین او آمد و فرمود: خداوند! چهره اش را سفید و بویش را خوش گردان و با نیکان محشورش کن و بین او و محمد و آل محمد آشنایی آور. [۲۸۶]. علامه ی مجلسی گوید: امام باقر علیه السلام از امام سجاد علیه السلام روایت کرده که مردم در میدان حاضر می شدند و کشتگان را به خاک می سپردند. پس از ده روز جسد جون را یافته که بوی مشک از آن برمی آمد. رضوان خدا بر او باد! [۲۸۷].

دو جوان غفاری

خوارزمی گوید: عبدالله و عبدالرحمان از قبیله ی غفار نزد امام حسین علیه السلام آمدند و سلام داده و گفتند: یا ابا عبدالله! دوست داریم از تو دفاع کنیم و در برابر تو کشته شویم. امام فرمود: آفرین بر شما! نزدیک بیایید. آن دو گریان پیش امام آمدند. حضرت فرمود: ای برادرزادگانم! چرا گریه می کنید؟ امیدوارم بزودی دیدگانتان روشن شود. گفتند: فدایت شوم! برای خودمان گریه نمی کنیم، بر تو گریه می کنیم که محاصره ات کرده اند و قدرت دفاع از تو نداریم. فرمود: ای برادرزادگان! خداوند پادشاهان دهد که آنچه در توان دارید، در مواسات و یاری من به کار می گیرید. خدا بهترین پاداش متقین را به شما بدهد. سپس با حضرت خداحافظی کرده به میدان رفتند و پس از نبردی سخت شهید شدند. [۲۸۸].

دو جوانمرد جابری

خوارزمی گوید: سیف بن حارث و مالک بن عبدالله، دو جوان جابری از قبیله‌ی همدان پیش آمدند و به امام سلام گفته و خداحافظی کرده و به میدان شتافتند و پس از نبردی دلیرانه به شهادت رسیدند. [۲۸۹]. [صفحه ۱۴۴]

حنظله بن اسعد شبامی

طبری گوید: حنظله بن اسعد شبامی آمد و در برابر امام ایستاد و خطاب به سپاه دشمن، آیاتی از قرآن را خواند که هشدار نسبت به نزول عذاب الهی بود: «یا قوم انی اخاف علیکم مثل یوم الاحزاب...» [۲۹۰] «و آنگاه گفت: ای قوم! آیا حسین را می‌کشید تا عذاب سخت الهی بر شما فرود آید؟» و هر که دروغ بندد، نومید و ناکام گردد. [۲۹۱]. امام حسین علیه السلام خطاب به او فرمود: رحمت خدا بر تو ای حنظله! آنان چون دعوت حق تو را رد کردند مستحق عذاب شدند، آنگاه که آنان برخاستند تا خون تو و یارانت را بریزند، چه رسد به اکنون، که برادران صالح تو را کشته‌اند. گفت: راست می‌گویی جانم به فدایت! تو از من دین شناستر و شایسته‌تری. آیا به آخرت نکوچیم و به برادرانمان نپیونددیم؟ امام فرمود: شتاب به سوی آنچه بهتر از دنیا است و آنچه در آن است؛ به سوی حکومتی ابدی! وی به امام سلام داد و خداحافظی کرد و به میدان شتافت. جنگید تا به شهادت رسید. [۲۹۲].

عابس و شوذب

طبری گوید: عابس بن ابی شیب شاکری و شوذب، غلام بنی‌شاکر آمدند. پرسید: شوذب! در دل تصمیم داری چه کنی؟ گفت: چه کنم! همراه تو، در راه دفاع از پسر دختر پیامبر خدا می‌جنگم تا کشته شوم. گفت: همین گونه دربارهی تو گمان بود. پس به جنگ در برابر امام بشتاب تا شهادت تو را به حساب خدا بگذارد و من هم پاداش صبر بر شهادت را ببرم. اگر هم اینک کسی سزاوارتر از تو به من پیشم بود، دوست داشتم تا او زودتر از من به نبرد بشتابد و من آن را به حساب خدا تحمل کنم. امروز روزی است که باید تا می‌توانیم از خدا پاداش بگیریم که پس از امروز دیگر مجالی برای کار نیست؛ فردا حساب است. جلو رفت و به امام سلام کرد. آنگاه به میدان شتافت و جنگید تا کشته شد. آنگاه عابس بن ابی شیب گفت: یا ابا عبدالله! امروز هیچ دور و نزدیکی روی زمین برایم عزیزتر و محبوبتر از تو نیست. اگر می‌توانستم با چیزی عزیزتر از جان و خونم از تو دفاع کنم و مانع شهادت شوم، چنین می‌کردم. سلام بر تو ای ابا عبدالله! خدا را گواه می‌گیرم که من بر آیین و [صفحه ۱۴۵] روش تو و پدرت هستم. سپس با شمشیر آخته بر دشمن تاخت، در حالی که در پیشانی‌اش اثر ضربتی بود. ابومخنف از مردی به نام ربیع بن تمیم که شاهد آن روز بود نقل می‌کند: چون عابس را دیدم که می‌آید، شناختمش. او را در جنگها دیده بودم. از شجاعترین مردم بود. گفتم: ای مرد! این شیر شیران است، پسر ابی شیب است. کسی به نبرد او نرود. او پیوسته در میدان هم‌اورد می‌طلبد. عمر سعد گفت: سنگبارانش کنید. از هر سو به طرفش سنگ باریدند. چون چنین دید، زره و کلاه خود خود را بیرون آورد و بر آنان حمله کرد. به خدا دیدمش که بیش از دویست نفر را می‌گریزند. از هر سو او را محاصره کردند و به شهادت رسید. گوید: سر او را در دست مردان پارساز و برگی دیدم که هر کدام ادعا می‌کردند من او را کشته‌ام. نزد عمر سعد آمدند. گفت: جدال نکنید. او را هیچ کس به تنهایی نکشته است. با این سخن آنان را پراکنده ساخت. [۲۹۳].

عمرو بن خالد صیداوی

خوارزمی گوید: عمرو بن خالد صیداوی به حضور امام حسین علیه السلام آمد و گفت: تصمیم گرفته‌ام به یارانم پیوندم. خوش

ندارم که بمانم و تو را تنها و کشته بینم. امام به او فرمود: برو، ساعتی دیگر ما هم به تو ملحق می شویم. رفت و نبردی دلاورانه کرد تا به شهادت رسید. [۲۹۴].

بریر بن حضیر

نام او گوناگون نقل شده است، همچون: بریر، برید، یزید. نام پدرش را هم خضیر، حضیر و حصین گفته‌اند. ابن صباغ گوید: مردی وارسته و پارسا به نام یزید بن حصین با امام حسین علیه السلام بود. به امام عرض کرد: ای پسر پیامبر! مرا اجازه بده تا پیش سرکرده‌ی این گروه عمر سعد بروم و درباره‌ی آب با او حرف بزنم. شاید دست (از محاصره‌ی آب) بردارد. امام اجازه داد و فرمود: اختیار با توست. وی نزد عمر سعد رفت و درباره‌ی آب با او گفتگو کرد. عمر سعد نپذیرفت. به وی گفت: این آب فرات که حیوانات صحرا از آن می نوشند، نمی گذاری حسین پسر دختر پیامبر و برادران و همسران و خاندانش و عترت پاک [صفحه ۱۴۶] پیامبر از آن بنوشند تا از تشنگی بمیرند؟! آن وقت خیال می کنی که خدا و پیامبر را می شناسی و مسلمانی؟ عرم سعد سر به زیر انداخت و گفت: فلانی! من حقیقت سخت را می دانم ولی عیدالله مرا به این مأموریت فرستاده است. من از خطر این کار آگاهم، ولی حکومت ری را نمی توانم از دست بدهم. دلم اجازه نمی دهد که ری را به دیگری واگذارم. آن مرد نزد امام حسین علیه السلام برگشت و سخنان عمر سعد را باز گفت. [۲۹۵]. برخی روایت کرده‌اند که چون تشنگی بر امام شدت یافت، بریر از امام اجازه خواست تا برود و درباره‌ی آب با آنان گفتگو کند. امام اجازه داد. بریر رفت و سخنانی نظیر آنچه گذشت گفت. آنان هم پاسخ دادند: حسین باید از تشنگی بمیرد، آن گونه که آنکه پیش از او بود تشنه جان داد (اشاره به قتل عثمان). امام از او خواست که دست از سخن گفتن با آنان بردارد. [۲۹۶]. طبری به نقل از عفیف بن زهیر از حاضران در کربلا روایت می کند: یزید بن معقل که از هم پیمانان بنی سلمه بود از سپاه عمر سعد بیرون آمد و گفت: ای بریر بن حضیر! دیدی خدا با تو چه کرد؟ گفت: به خدا قسم! خدا با من خوبی کرد و به تو بدی کرد. گفت: دروغ می گویی؟ پیش از این دروغگو نبود. آیا یادت هست که من و تو در «بنی لوذان» می رفتیم و تو می گفتی که عثمان بر خویش اسراف و ستم کرد و معاویه گمراه و گمراه کننده است و امام هدایت و حقت، علی بن ابی طالب علیه السلام است؟ بریر گفت: گواهی می دهم که این عقیده و سخن من است. گفت: من هم گواهی می دهم که تو از گمراهانی. بریر گفت: بیا نفرین کنم که عذاب خدا بر دروغگو باد و هر که بر باطل است کشته باد. آنگاه بیا تا مبارزه کنیم. بیرون آمدند و دستها به نفرین بالا آوردند. آنگاه با هم به نبرد پرداختند. ابتدا یزید بن معقل ضربتی بر بریر زد که کاری نبود. بریر ضربتی فرود آورد که کلاهخود او را شکافت و به مغزش رسید و فروغلتید، در حالی که شمشیر بریر همچنان در سرش بود. گویا می بینمش که می خواست شمشیر را از سرش بیرون آورد. رضی بن منقذ حمله کرد و ساعتی با بریر گلاویز بود. بریر بر سینه اش نشست. رضی دیگران را به یاری طلبید. کعب بن جابر می خواست به او حمله کند، گفت: این بریر حضیر قاری قرآن است که در مسجد به ما قرآن می آموخت. با نیزه به پشت بریر زد. بریر که سوزش نیزه را حس کرد، چهره و دماغ حریف را دندان گرفت و آن را کند. کعب با نیزه بر بریر زد و او را کناری افکند و نیزه را بر پشت او فرو کرده بود. آنگاه با ضربه‌ی شمشیر او را از پای درآورد. عفیف گوید: گویا من آن مرد عبدی افتاده را می بینم که برخاسته و خاک از لباسش می تکاند [صفحه ۱۴۷] و می گفت: ای برادر ازدی! بر من لطفی کردی که هرگز فراموش نخواهم کرد. گوید: گفتم: آیا خودت دیدی؟ گفت: آری به چشم خود دیدم و به گوشم شنیدم. چون کعب بن جابر برگشت، همسرش یا خواهرش نوار دختر بابر گفت: تو بر ضد پسر فاطمه جنگیدی و سرور قاریان را کشتی؛ گناه بزرگی مرتکب شدی. به خدا! دیگر با تو سخن نخواهم گفت. [۲۹۷]. قتال گوید: بریر بن خضیر همدانی به میدان رفت که قاریترین اهل زمانش بود. در حالی که این رجز را می خواند: من بریرم و پدرم حضیر است؛ هر که خیری نداشته باشد، خیری در او نیست. [۲۹۸].

اسلم بن عمرو، غلام امام حسین

خوارزمی گوید: غلامی ترک که قاری قرآن و آشنا به عربی و از غلامان حسین علیه السلام بود به میدان رفت و در حالی که این رجز را می‌خواند، به نبرد پرداخت: دریا از ضربت نیزه و شمشیرم به جوش می‌آید و هوا از تیرهایم پر می‌شود. هرگاه تیغم در کفم آشکار شود، دل حسود کینه‌توز را می‌شکافد. گروهی را کشت. از هر طرف محاصره‌اش کردند و بر زمین افتاد. امام، به بالین او آمد و گریست و صورتش به صورتش گذاشت. وی چشم گشود و امام را دید، لبخندی زد و به سوی خدا پر کشید. [۲۹۹].

جناده بن حرت

نیز گوید: پس از او جناده بن حارث انصاری در حالی که رجز می‌خواند به میدان رفت و جنگید تا آنکه شهید شد.

عمرو بن جناده

نیز گوید: پس از او عمرو بن جناده به میدان رفت، در حالی که اشعاری می‌خواند با این مضمون: مجال [صفحه ۱۴۸] را بر زاده‌ی هند تنگ کن و با تکه‌سواران در درون خانه‌اش او را به تنگنا دچار کن، با مهاجرانی که نیزه‌هایشان از خون کافران رنگین است، روزی در رکاب پیامبر و امروز از خون فاجران. امروز نیزه‌ها از خون کسانی رنگین می‌شود که در یاری اشرار، قرآن را کنار نهادند و خونخواه کشته‌های خود در بدر شدند. به خدا قسم با شمشیر بران پیوسته با فاسقانی می‌جنگم. امروز، این تکلیف واجب من است و هر روز، هم‌وردی و نبرد می‌کنم. حمله کرد و جنگید تا به شهادت رسید. [۳۰۰].

جوانی فرزند شهید

نیز گوید: پس از او جوانی که پدرش در میدان شهید شده بود و مادرش با او بود بیرون آمد. مادرش گفت: فرزندم! در مقابل پسر پیامبر مبارزه کن تا شهید شوی. گفت: باشد. بیرون آمد. امام فرمود: پدر این جوان شهید شده، شاید مادرش دوست نداشته باشد که به میدان رود. جوان گفت: ای پسر پیامبر! مادرم به من دستور داده است. به میدان رفت، در حالی که رجز می‌خواند: فرماندهی حسین است و چه فرماندهی خوبی! مایه‌ی دلخوشی پیامبر بشیر و نذیر، فرزند علی و فاطمه. آیا برای او همتایی می‌شناسید؟ جنگید تا آنکه کشته شد. سرش را جدا کردند و به اردوگاه امام پرتاب کردند. مادرش آن سر را برگرفت و گفت: آفرین پسر! نور چشم! شادی بخش قلبم! سپس آن سر را به طرف مردی از دشمن پرتاب کرد و او را کشت. عمود خیمه را برگرفت و رجزخوانان به طرف دشمن حمله کرد و دو نفر را کشت. امام دستور داد که برگردد و دعایش کرد. [۳۰۱]. اسامی سایر شهدا از اصحاب در زیارت ناحیه‌سید بن طاووس گوید: شهدای دیگر از اصحاب امام حسین علیه السلام، تنها نام آنان را که در زیارت ناحیه‌ی مقدسه آمده است می‌آوریم. نقلی که سید بن طاووس دارد و همه‌ی شهدای اصحاب را نام برده است: ... سلام بر مسلم بن عوسجه‌ی اسدی، آن وقتی که امام به او اجازه داد برگردد، به آن حضرت گفت: آیا تو را رها کنیم، آنگاه چه عذری در پیشگاه خداوند از ادای حق تو داریم؟ نه به خدا! از تو دست نمی‌کشم تا آنکه نیزه‌ام را در سینه‌هایشان بشکنم و تا شمشیر در کف دارم با آنان بجنگم از [صفحه ۱۴۹] تو جدا نمی‌شوم. اگر سلاح هم نداشته باشم با سنگ با آنان می‌جنگم و تا آنکه در رکابت بمیرم از تو دست بردار نیستم، تا نخستین کسی باشم که جانفش را فدایت کرد و اولین شهید از شهدای خدا باشم که جان باخت و به خدای کعبه قسم رستگار شدم. سپاس خدا بر تو و مواسات نسبت به امام خود باد که وقتی بر زمین افتاده بودی بر تو رحمت و درود فرستاد و آیه‌ی «فمنهم من قضی نحبه...» [۳۰۲] را تلاوت فرمود. لعنت خدا بر عبدالله ضبابی و عبدالله بن خشکاره که در قتل تو مشارکت داشتند. سلام بر سعد

بن عبدالله حنفی، آنکه چون امام اجازه‌ی بازگشت داد، به آن حضرت عرض کرد: تو را وانی گذاریم تا خداوند بداند که در نبود رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم با دفاع از تو حرمت او را نگه داشتیم. به خدا اگر بدانم که کشته می‌شوم، سپس زنده می‌گردم، سپس سوزانده می‌شوم و خاکسترم را بر باد می‌دهند و هفتاد بار با من چنین می‌کنند، از تو جدا نمی‌شوم تا در راه تو کشته شوم، چرا نه، که جز یک بار کشته شدن نیست و بعد از آن کرامت بی‌انتهاست. تو جان باختی و از امام خود دفاع کردی و در قرارگاه ابدی به کرامت خدایی دست یافتی. خداوند ما را در زمهری شما شهیدان محشور کند و در ملکوت اعلا همراهتان سازد. سلام بر بشیر بن عمر حضرمی. سلام و سپاس الهی بر تو که به حسین علیه السلام آنگاه که اجازه‌ی بازگشت داد، گفتی: درندگان بیابان مرا زنده زنده بخورند اگر از تو جدا شوم و رهروان از من درباره‌ی تو پرسند و با این یاران اندک تو را واگذارم. این هرگز نشدنی است. سلام بر یزید بن حصین همدانی [۳۰۳] قاری قرآن. سلام بر عمران بن کعب انصاری. سلام بر نعیم بن عجلان انصاری. سلام بر زهیر بن قین بجلی، که چون امام به او اجازه‌ی بازگشت داد، به آن حضرت گفت: نه به خدا! این نشدنی است. آیا پسر پیامبر را در دست دشمنان اسیر بگذارم و خودم نجات پیدا کنم؟ خدا چنین روزی را نیاورد. سلام بر عمرو بن قرضه‌ی انصاری. سلام بر حبیب بن مظاهر اسدی. سلام بر حر بن یزید ریاحی. سلام بر عبدالله بن عمیر کلبی. سلامبر نافع بن هلال بجلی. سلام بر انس بن کاهل اسدی. سلام بر قیس بن مسهر صیداوی. سلام بر عبدالله و عبدالرحمان غفاری پسران عروۀ بن حراق. سلام بر جون غلام ابوذر. سلام بر شیب بن عبدالله نهشلی. سلام بر حجاج بن یزید سعدی. سلام بر قاسط و کرش تغلبی پسران زهیر. سلام بر کنانه بن عتیق. سلام بر ضرغامۀ بن مالک. سلام بر جوین بن مالک ضبعی. سلام بر عمرو بن ضبیعه‌ی ضبعی. سلام بر یزید بن ثبیط [صفحه ۱۵۰] قیسی. سلام بر عبدالله و عیدالله پسران یزید بن ثبیط. سلام بر عامر بن مسلم. سلام بر قضب بن عمرو نمری. سلام بر سالم، غلام عامر بن مسلم. سلام بر سیف بن مالک. سلام بر زهیر بن بشر خثعمی. سلام بر بدر بن معقل جعفی. سلام بر حجاج بن مسروق جعفی. سلام بر مسعود بن حجاج و پسرش. سلام بر مجمع بن عبدالله عائدی. سلام بر عمار بن حسان. سلام بر حیان بن حارث سلمانی. سلام بر سلام بر جندب بن حجر خولانی. سلام بر عمر بن خالد صیداوی. سلام بر سعید، غلام او. سلام بر یزید بن زیاد بن مظاهر. سلام بر زاهر غلام عمرو بن حمق خزاعی. سلام بر جبلة بن علی شیبانی. سلام بر سالم، غلام بنی مدینه. سلام بر اسلم بن کثیر ازدی. سلام بر قاسم بن حبیب ازدی. سلام بر عمر بن احدوث حضرمی. سلام بر ابو ثمامه‌ی صائدی. سلام بر حنظله بن اسعد شمامی. سلام بر عبدالرحمان بن عبدالله ارحبی. سلام بر عمار بن ابی سلامه‌ی همدانی. سلام بر عابس بن ابی شیب شاکری. سلام بر شوذب، غلام شاکری. سلام بر شیب بن حارث. سلام بر مالک بن عبدالله. سلام بر مجروح اسیر شده. سوار بن ابی حمیر فهمی. سلام بر همراه مجروح او عبدالله جندعی. سلام بر شما ای بهترین یاوران. سلام بر شما برای آن صبری که داشتید. پس چه منزلگاه خوبی است آخرت. خداوند در جایگاه نیکان جایتان دهد. گواهی می‌دهم که خداوند پرده از دیده‌هایتان برداشت و جایگاهتان را آماده ساخت و پاداش سرشار عطایان کرد. شما در دفاع از حق کوشا بودید و برای ما پیشگام و ما در قرارگاه آخرت با شما خواهیم بود. سلام و رحمت و برکات الهی بر شما باد. [۳۰۴].

شهدای اهل بیت

علی اکبر

اشاره

ابن سعد گوید: مردی از شامیان علی بن حسین اکبر علیه السلام را - که مادرش آمنه دختر ابی مره‌ی ثقفی و مادر او دختر ابوسفیان بود - فراخواند و گفت: تو با خلیفه خویشاوندی داری. اگر می‌خواهی، برای امان‌نامه بگیریم و هر جا که دوست داشتی برو.

گفت: به خدا قسم خویشاوندی رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم از خویشاوندی ابوسفیان لازمتر بود که مراعات شود. سپس بر او حمله کرد، در حالی که رجز [صفحه ۱۵۱] می‌خواند: من علی فرزند حسین بن علی هستم. به خانه‌ی خدا سوگند ما به پیامبر سزاوارتریم از شمر و عمر سعد و ابن زیاد. [۳۰۵]. سید بن طاووس گوید: کسی جز دودمان حسین علیه السلام با او نمانده بود. علی اکبر علیه السلام که از زیباترین مردم بود بیرون آمد و از پدرش اذن میدان گرفت. آن حضرت هم اجازه داد. آنگاه به او نگریست، نگاه کسی که از او ناامید شده است. چشمانش را فروافکند و گریست و فرمود: «خدایا شاهد باش! جوانی به سوی آنان می‌رود که شبیه‌ترین مردم در خلقت و اخلاق و گفتار به پیامبر توست و هرگاه مشتاق دیدن پیامبرت می‌شدیم، به او نگاه می‌کردیم.» آنگاه فریاد کشید: «ای پسر سعد! خدا رشته‌ی خویشاوندی‌ات را قطع کند، آن‌گونه که رحم مرا قطع کردی» [۳۰۶]. خوارزمی گوید: علی اکبر که مادرش لیلی دختر ابی‌مره‌ی ثقفی بود، به میدان رفت. آن هنگام هجده ساله بود. چون حسین علیه السلام او را دید، چهره به آسمان گرفت و گفت: خدایا شاهد باش! جوانی به سوی این قوم می‌رود که در خلقت و اخلاق و گفتار شبیه‌ترین مردم به پیامبر توست و هرگاه مشتاق سیمای رسول تو می‌شدیم به چهره‌اش می‌نگریستیم. خداوند! برکات زمین را از آنان بگیر و اگر برخورداریشان ساختی، دچار تفرقه‌شان ساز و حاکمان را هرگز از آنان خرسند مکن. اینان دعوت‌مان کردند که یاری‌مان کنند، آنگاه بر ما تاختند و به جنگ ما آمدند. آنگاه امام خطاب به عمر سعد فریاد کشید: تو را چه می‌شود؟ خداوند رشته‌ی خویشاوندی‌ات را قطع کند و کارت را برکت ندهد و کسی را بر تو مسلط سازد که تو را در رختخواب بکشد، آن‌گونه که خویشاوندی مرا قطع کردی و حرمت نزدیکی مرا با پیامبر پاس نداشتی. آنگاه با صدای بلند این آیه را تلاوت نمود: «خداوند، آدم و نوح و آل ابراهیم و آل عمران را بر جهانیان برگزید، دودمانی که برخی از برخی دیگرند و خداوند شنوای داناست. [۳۰۷]» [۳۰۸]. گوید: آنگاه علی اکبر علیه السلام حمله کرد، در حالی که این‌گونه رجز می‌خواند: من علی بن الحسینم. به کعبه سوگند! ما به پیامبر سزاوارتریم. به خدا پسر حرامزاده بر ما حکومت نخواهد کرد. آن قدر با [صفحه ۱۵۲] نیزه با شما می‌جنگم تا خم شود؛ با شمشیر با شما می‌ستیزم تا بشکند؛ ستیز جوانی هاشمی و علوی. پیوسته با آنان می‌جنگید تا آنکه شیون کوفیان از فزونی کشته‌هایشان بالا رفت و با آنکه تشنه بود، ۱۲۰۰ نفر از آنان را کشت. نزد پدر برگشت، با زخمهای فراوان که داشت و گفت: پدر جان! تشنگی هلاکم کرد و سنگینی زره بی‌تابم نمود. آیا جرعه‌ای آب هست تا نیرو بگیرم و با دشمنان بجنگم؟ امام حسین علیه السلام گریست و گفت: فرزندم! بر محمد و علی و پدرت ناگوار است که از آنان کمک بخوای و نتوانند کمک کنند. پسر! زبانت را بیاور. زبان او را مکید و انگشتر خویش را به وی داد و فرمود: این انگشتر را در دهانت بگذار و به میدان نبرد برگرد. امیدوارم پیش از غروب، جدت با جام سرشار خود سیراب کند، آن‌گونه که پس از آن هرگز تشنه نشوی. [۳۰۹]. سید بن طاووس گوید: نزد پدر برگشت و گفت: پدر جان! تشنگی مرا کشت و سنگینی زره بی‌تابم کرد. آیا آبی هست؟ امام گریست و فرمود: «پسر جان! از کجا آب بیاورم؟ اندکی دیگر بجنگ. بزودی جدت رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم را ملاقات می‌کنی و از جام سرشار او سیراب می‌شوی که دیگر پس از آن تشنه نگردی.» [۳۱۰]. خوارزمی گوید: علی اکبر علیه السلام رجزخوانان دوباره به میدان رزم شتافت. دویست نفر را کشت. مره بن منقذ عبدی ضربتی بر فرق سرش زد. فروافتاد. مردم با شمشیرهایشان بر او حمله آوردند. او که دست بر گردن اسب انداخته بود، اسب او را به لشکرگاه دشمن برد. دشمنان با شمشیر او را قطعه قطعه کردند. چون جانش به گلو رسید، با صدای بلند فریاد زد: پدر جان! اینک این جدم رسول خداست که با جام گوارایش سیرابم کرد که پس از آن تشنگی نخواهم داشت و می‌گويد: تو زود بشتاب که جامی هم برای تو آماده است. [۳۱۱]. طریحی گوید: صدا زد: پدر جان! این جدم محمد مصطفی است، این جدم علی مرتضی و این جدهام فاطمه‌ی زهرا و این جدهام خدیجه‌ی کبری، و همه مشتاق تواند. [۳۱۲]. در روایتی است: [صفحه ۱۵۳] حسین علیه السلام به بالین علی اکبر آمد، صورت به صورت او گذاشت و می‌گفت: پس از تو خاک بر سر دنیا! اینان چه قدر گستاخند نسبت به خدا و هتک حرمت پیامبر. بر جد و پدرت سخت است که آنان را بخوانی و جواب ندهند و کمک

بخواهی و نتواند یاری کنند. آنگاه مشتی از خون پاک او برگرفت و به آسمان افشاند. قطره‌ای هم برنگشت. به جوانان دستور داد او را به خیمه بیاورند. او را به خیمه‌ای آوردند که در جلو آن می‌جنگیدند. [۳۱۳]. سید بن طاووس گوید: امام فرمود: خدا بکشد قومی را که تو را کشتند. چه قدر بر خدا و هتک حرمت رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم گستاخند. پس از تو خاک بر سر دنیا باد! [۳۱۴]. طبری با سند خود از حمید بن مسلم نقل می‌کند: آن روز با گوش خود شنیدم که حسین علیه السلام می‌گفت: پسر! خدا بکشد کشتگان تو را. چه قدر گستاخند به خدا و هتک حرمت پیامبر! پس از تو خاک بر سر دنیا! گوید: گویا می‌بینم زنی را که مثل خورشید می‌درخشد، شتابان از خیمه بیرون آمد و ندا داد: برادر جان! برادرزاده! پرسیدم: او کیست؟ گفتند: زینب دختر فاطمه‌ی زهرا علیها السلام است. آمد و خود را روی جسد علی اکبر افکند. حسین علیه السلام آمد و دست او را گرفت و به خیمه برگرداند. حسین علیه السلام به طرف فرزندش رفت. جوانان هم به طرف او آمدند. فرمود: برادران را بردارید. او را از محل شهادتش برداشته، جلو خیمه‌ای بردند که در برابر آن می‌جنگیدند. [۳۱۵]. در روایتی است که: حسین علیه السلام سر علی اکبر را بر دامن گرفت و گفت: پسر! اما تو از غم و غصه‌ی دنیا راحت شدی و به رحمت و راحت رسیدی، ولی پدرت تنها ماند و بزودی به تو ملحق خواهد شد. [۳۱۶]. ابوالفرج اصفهانی ابیاتی در سوک علی اکبر علیه السلام آورده است که بیانگر فضایل والای اوست و بیت آخر آن چنین است: دنیا را بر دینش ترجیح نمی‌دهد و حق را به باطل نمی‌فروشد. [۳۱۷]. [صفحه ۱۵۴]

خون پاک

به نقل ابن قولویه: امام صادق علیه السلام فرمود: هرگاه خواستی به سوی قبر امام حسین علیه السلام بروی، روزهای چهارشنبه، پنج شنبه و جمعه را روزه بگیر... تا آنجا که فرمود: سپس به طرف قبر علی بن الحسین (علی اکبر) برو که پایین پای امام حسین علیه السلام است. چون آنجا ایستادی بگو: «سلام و رحمت و برکات خداوند بر تو ای پسر پیامبر و پسر جانشین پیامبر و دختر پیامبر، و رحمت و برکات الهی چند برابر بر تو باد، تا وقتی که خورشید طلوع و غروب می‌کند. سلام بر تو و بر جسم و جان تو. پدر و مادرم فدای تو ای سر بریده و کشته‌ی بی‌گناه! پدر و مادرم فدای خون تو که با آن خون به سوی حبیب خدا پرکشیدی. پدر و مادرم فدای تو که پیش روی پدرت تقدیم خدا شدی، در حالی که شهادت تو را به حساب خدا می‌گذاشت و بر تو می‌گریست، دلش بر تو می‌سوخت، خون تو را با دستانش به اوج آسمان می‌پاشید که یک قطره هم بر نمی‌گشت و هرگز آن سوز لحظه‌ی خداحافظی و وداع از پدرت آرام نمی‌گرفت. جایگاه شما نزد خداست، همراه نیاکان گذشته و مادران که در بهشت الهی برخوردارند. به درگاه الهی بیزاری می‌جویم از آنکه تو را کشت و سر برید. [۳۱۸].

عبدالله بن مسلم

به نقل خوارزمی: چون یاران اباعبدالله علیه السلام به شهادت رسیدند و جز خاندان او (یعنی فرزندان علی علیه السلام، فرزندان جعفر، فرزندان عقیل، فرزندان امام حسن علیه السلام و فرزندان خودش) کسی نماند، همه گرد آمدند و با یکدیگر وداع کردند و تصمیم به نبرد گرفتند. اولین کسی که از خاندان او به میدان شتافت، عبدالله بن مسلم بن عقیل بود که با این رجز به میدان رفت: امروز مسلم را که پدر من است، دیدار می‌کنم؛ و جوانمردانی را که در راه دین پیامبر شهید شدند. مثل گروهی نبودند که به دروغ شناخته شده‌اند؛ همه نیک سیرتانی با شرافت بودند. سپس حمله کرد و جنگید؛ عده‌ای را به هلاکت رساند، سپس به شهادت رسید. [۳۱۹]. به گفته‌ی صدوق: پس از او عبدالله بن مسلم بن عقیل به مبارزه شتافت، در حالی که چنین می‌گفت: سوگند خورده‌ام جز آزاده کشته نشوم و مرگ را چیز تلخی یافته‌ام. دوست ندارم که مرا ترسو و گریزان بنامند. ترسو کسی است که نافرمانی کند و بگریزد. سه نفر از آنان کشت، سپس شهید شد. [۳۲۰]. به گفته‌ی مفید: سپس مردی از سپاه عمر سعد به نام عمرو بن صبیح به سوی عبدالله بن

مسلم تیر افکند. عبدالله دست خود را بر پیشانی‌اش نهاد تا از آن مراقبت کند. تیر به دستش نشست و به پیشانی‌اش رسید و دست و پیشانی را به هم دوخت و او نتوانست آن را حرکت دهد. مردی دیگر با نیزه‌اش بر عبدالله تاخت و نیزه را در قلب او نشاند و او را شهید کرد. [۳۲۱]. از ابی مخنف روایت است: پس از او عبدالله بن مسلم بن عقیل علیه السلام برون آمد و در برابر حسین علیه السلام ایستاد و گفت: سرور من! آیا رخصت میدان می‌دهی؟ امام فرمود: پسر! شهادت پدر تو برای تو و خانواده‌ات کافی است! گفت: ای عمو! چگونه جدت محمد صلی الله علیه و اله و سلم را دیدار کنم، در حالی که تو را رها کرده باشم؟! سرورم! هرگز چنین مباد! بلکه در راه تو کشته می‌شوم تا خدا را این گونه دیدار کنم. سپس آن نوجوان به میدان رفت، در حالی که آستینهایش را تا بازو بالا زده بود و چنین رجز می‌خواند: ما فرزندان بزرگوار هاشمیم، و از دختران سالار انسانها، سبط پیامبر خدا و نسل علی علیه السلام، آن تکسوار شیرمرد، حمایت می‌کنیم. با تیغ بران و نیزه‌ی کاری با شما می‌ستیزم. با این پیکار، چشم امید به رستگاری نزد خدای توانگر و دانا دارم. سپس بر آن گروه حمله برد و همچنان می‌جنگید تا نود سواره را به هلاکت رساند. ملعونی تیری به سوی او رها کرد که بر حلق او فرود آمد و او بر زمین افتاد، در حالی که ندا می‌داد: وای پدر! وای از شکستن پشت! چون حسین علیه السلام به او که افتاده بود نگریست، گفت: خداوند! قاتل دودمان عقیل را هلاک کن. [صفحه ۱۵۶] سپس فرمود: انا لله و انا الیه راجعون. [۳۲۲].

جعفر بن عقیل بن ابی طالب

به گفته‌ی ابن اعثم: پس از او جعفر بن عقیل به میدان رفت، در حالی که می‌گفت: منم جوان ابطحی از آل ابی طالب، از تیره‌ای در هاشم و غالب. بحق، ما سروران پیشگامانیم؛ این حسین علیه السلام است، سرور پاکان. سپس حمله کرد و جنگید تا شهید شد. رحمت خدا بر او باد! [۳۲۳].

عبدالرحمن بن عقیل

پس از جعفر، برادرش عبدالرحمن بن عقیل به میدان رفت، در حالی که این گونه رجز می‌خواند: پدرم عقیل است. پس جایگاه مرا بشناسید. هاشم و هاشمیان برادران منند؛ بزرگان صدق و سروران قرآن، و این حسین علیه السلام است سرفراز و سربلند. و جنگید تا شهید شد. رحمت خدا بر او باد! [۳۲۴].

محمد بن عبدالله بن جعفر بن ابی طالب

به گفته‌ی ابن اعثم: پس از او برادرش محمد بن عبدالله بن جعفر به میدان رفت، در حالی که چنین می‌گفت: به پیشگاه خداوند شکایت می‌برم از تجاوز، از کار گروهی گمراه و کوردل؛ آنان که نشانه‌های قرآن و آیات محکم آن را دگرگون ساختند و کفر و طغیان را آشکار نمودند. پس جنگید تا به شهادت رسید. رحمت خدا بر او باد! [۳۲۵].

عون بن عبدالله بن جعفر بن ابی طالب

نیز به نقل ابن اعثم: پس از او برادرش عون بن عبدالله بن جعفر به مبارزه پرداخت، در حالی که چنین می‌گفت: [صفحه ۱۵۷] اگر مرا نمی‌شناسید، من پسر جعفرم، شهید راستی در بهشتی درخشان. در آن بهشت، با بال‌های سبز پرواز می‌کند. همین شرافت برای گروه ما بس است. سپس حمله کرد و جنگید تا به شهادت رسید، خدایش رحمت کند. [۳۲۶].

قاسم بن حسن

به گفته‌ی خوارزمی: پس از او، عبدالله بن حسن بن علی علیه‌السلام به میدان رفت (در برخی روایات، قاسم بن حسن آمده است که نوجوانی بود به سن بلوغ نرسیده). چون حسین علیه‌السلام به او نگریست، دست در گردن او آویخت و هر دو آن قدر گریستند تا از هوش رفتند. سپس آن نوجوان اذن میدان خواست. عمویش حسین علیه‌السلام به او اجازه نداد. آن نوجوان پیوسته دست و پای عمو را بوسه می‌زد و اذن می‌طلبید تا آنکه به وی اذن میدان داد. در حالی که اشکهایش بر صورتش جاری بود، به میدان رفت و این گونه می‌گفت: اگر مرا نمی‌شناسید، من از شاخه‌ی حسنم، فرزند پیامبر برگزیده و امین. این حسین علیه‌السلام است که همچون اسیر، گروگان میان مردمی است که هرگز مباد از آب گوارا سیراب شوند. حمله کرد. چهره‌اش همچون پاره‌ی ماه می‌درخشید، و جنگید و با آن سن اندک، سی و پنج نفر را هلاک کرد. حمید بن مسلم گوید: من در سپاه عمر سعد بودم و به این نوجوان نگاه می‌کردم که پیراهن و شلوار بر تن داشت و کفشی در پا که بند یکی از کفشهایش پاره شده بود و فراموش نمی‌کنم که بند پای چپ بود. عمرو بن سعد ازدی گفت: به خدا قسم بر او خواهم تاخت. گفتم: سبحان الله! می‌خواهی چه کنی؟ به خدا قسم اگر او ضربتی بر من بزند، من دست به روی او بلند نمی‌کنم. همینها که می‌بینی او را احاطه کرده‌اند کافی است. گفت: به خدا که چنین خواهم کرد. بازنگشت مگر آنکه با شمشیر بر سر او زد و آن نوجوان به رو افتاد و فریاد زد: ای عمو! حسین علیه‌السلام همچون باز شکاری به سوی او پر کشید و صفها را شکافت و حمله‌ای شیرآسا کرد و شمشیری حواله‌ی عمرو کرد که دستش را جلو آورد. دستش را از میچ قطع کرد. فریادی کشید و روی برگرداند. گروهی از سپاه کوفه هجوم آوردند تا نجاتش دهند، اما زیر دست و پای اسبهای سواری ماند و هلاک شد. غبار میدان فرونشست، دیدند حسین علیه‌السلام بالای سر نوجوان است و [صفحه ۱۵۸] او پاهایش را به زمین می‌کشد و حسین علیه‌السلام می‌گوید: بر عمویت بسیار گران است که او را بخوانی و جوابت ندهد، یا جوابت دهد ولی یاری‌ات نکنند، یا یاری‌ات کند ولی بی‌فایده باشد. دور باد گروهی که تو را کشتند! وای بر کشته‌ی تو! سپس او را به سوی خیمه‌ها کشید. گویا می‌بینم که یکی از دو پای نوجوان بر زمین کشیده می‌شود و امام، سینه‌ی او را بر سینه‌ی خود نهاده است. پیش خود گفتم: با او چه می‌کند؟ او را آورد و کنار شهدای خاندانش نهاد. سپس نگاهش را به آسمان گرفت و گفت: خدایا! نابودشان کن و از آنان احدی را باقی نگذار و هرگز آنان را نیامرز. صبر کنید ای عموزادگان! صبر کنید ای خاندان من! پس از امروز، دیگر هرگز خواری نبینید. [۳۲۷]. طبری گفته است: از حمید بن مسلم چنین نقل شده است: نوجوانی به سوی ما بیرون آمد که چهره‌اش همچون پاره‌ی ماه بود، شمشیری در دست، پیراهن و شلوار بر تن و کفش در پا که بند یکی از آنها باز شده بود. فراموش نمی‌کنم که پای چپ بود. عمرو بن سعد ازدی به من گفت: به خدا بر او خواهم تاخت. گفتم: سبحان الله! می‌خواهی چه کنی؟ همانها که پیرامونش گرد آمده‌اند برای کشتن او بسند. گفت: به خدا بر او خواهم تاخت حمله کرد و بازنگشت مگر پس از ضربه‌ی شمشیری بر سر او. نوجوان با چهره بر زمین افتاد و گفت: عمو جان به فریاد برس! حسین علیه‌السلام همچون باز شکاری پر کشید و چون شیر خشمگین حمله کرد و با شمشیر بر سر عمرو زد. وی بازوی خود را جلو آورد که دستش از میچ قطع شد. ناله‌ای زد و عقب نشست. جمعی از سپاه کوفه تاختند تا او را از دست حسین علیه‌السلام برهانند. سواره‌ها به عمرو برخوردند و اسبها تاختند و او را زیر لگدهای خود گرفتند و جان باخت. غبار که فرونشست، حسین علیه‌السلام را دیدم که بر سر نوجوان ایستاده است و نوجوان پای بر زمین می‌نهد و حسین علیه‌السلام می‌گوید: (از رحمت خدا) دور باد قومی که تو را کشتند! کسانی که در قیامت، جد تو از آنان دادخواهی خواهد کرد. سپس گفت: به خدا قسم بر عمویت دشوار است که او را بخوانی جوابت ندهد، یا پاسخ دهد ولی تو را سود نبخشد. به خدا سوگند! این صدایی است که جفاکاران آن بسیار و یاوران آن اندکند. سپس او را با خود برد. گویا می‌بینم که دو پای نوجوان بر زمین کشیده می‌شود و حسین علیه‌السلام سینه‌ی او را بر سینه‌ی خود نهاده است. پیش خود گفتم: با او چه می‌کند؟ دیدم که او را آورد و کنار [صفحه ۱۵۹] فرزندش علی اکبر و دیگر کشتگان اهل بیت علیهم‌السلام بر زمین نهاد. پرسیدم: آن جوان کیست؟ گفتند: او قاسم بن حسن بن علی علیه‌السلام است. [۳۲۸]. صدوق گفته است: نوبی چنین رجز

می‌خواند: ای نفس! بی تابی مکن، همه رفتنی‌اند. امروز بهشتیان را دیدار خواهی کرد. [۳۲۹]. ابن شهر آشوب گفته است: چنین رجز می‌خواند: من قاسم، از نسل علی. به خانه‌ی خدا سوگند! ما به پیامبر سزاوارتریم از شمر ذی الجوشن یا ابن زیاد. در روایتی آمده است: بر آن قوم حمله کرد. پیوسته می‌جنگید تا آنکه هفتاد نفر از سواران را کشت. ملعونی سر راه او کمین کرد و ضربتی بر فرق سرش زد. سرش از آن ضربت شکافت. بر زمین افتاد و در خون خویش غلتید. به رو افتاد، در حالی که می‌گفت: ای عمو! مرا دریاب. حسین علیه السلام شتافت و آنان را از دور او پراکنده ساخت و بالای سرش ایستاد، در حالی که او پا بر زمین می‌زد، تا آنکه جان داد. حسین علیه السلام نزد او فرود آمد و او را بر پشت اسب خود نهاد، در حالی که می‌گفت: خداوند! تو می‌دانی که اینان دعوت‌مان کردند تا یاری‌مان کنند، ولی ما را خوار ساختند و دشمنان ما را بر ضد ما یاری کردند. خدایا! باران آسمان را از آنان دریغ دار و از برکات خویش محرومشان کن. خدایا! آنان را پراکنده ساز، گروه گروهشان گردان و هرگز از آنان راضی مباش. خدایا! اگر در سرای دنیا یاری را از ما دریغ داشتی، آن را در آخرت برای ما قرار بده و انتقام ما را از گروه ستمگران بگیر. [۳۳۰].

دینوری گفته است: گفته‌اند: چون عباس بن علی فراوانی کشتگان را دید، به برادرانش عبدالله، جعفر و عثمان پسران علی علیه السلام (که مادر همگی شان ام‌البنین عامری از آل وحید بود) گفت: «جانم به فدایتان! پیش بروید و از سرور خودتان دفاع کنید تا در راه او به شهادت برسید.» پس همگی پیش تاختند و در مقابل امام حسین علیه السلام قرار گرفتند و با چهره‌ها و گلوهای خود به دفاع از امام پرداختند. [۳۳۱]. [صفحه ۱۶۰]

ابوبکر بن علی بن ابی طالب

ابن‌اعثم گفته است: سپس برادران حسین علیه السلام به قصد آنکه در راه دفاع از او کشته شوند پیش تاختند. اولین کسی که جلو رفت، ابوبکر بن علی بود. نامش عبدالله بود و مادرش لیلی دختر مسعود بن خالد ربعی از تمیمیان. جلو رفت، در حالی که می‌گفت: سرورم علی است، صاحب افتخارات و بلندمرتبه، از هاشم نیکوکار و بزرگوار و بافضیلت. اینک این حسین، فرزند پیامبر فرستاده‌ی خداست که با تیغهای صیقل خورده از او حمایت می‌کنیم. جانم به فدایش که برادری بزرگوار است. پروردگارا! ثواب آخرت را نصیبم گردان. گوید: مردی از سپاهیان عمر سعد به نام زحر بن بدر نخعی بر او حمله کرد و وی را به شهادت رساند. رحمت خدا بر او باد! [۳۳۲].

عمر بن علی بن ابی طالب

نیز گفته است: پس از وی برادرش عمر بن علی به میدان رفت، در حالی که رجز می‌خواند و خود را معرفی می‌کرد و آماده‌ی نبرد با کافران و منکران حق می‌خواند. گوید: سپس بر قاتل برادرش حمله کرد و او را کشت. به سوی آن قوم رفت و با شمشیر خود ضربتهای کاری بر آنان می‌زد، رجز می‌خواند و می‌گفت: راه باز کنید ای دشمنان خدا! راه عمر را بگشایید، راه بگشایید بر شیر خشمگین و غضبناک! تا با شمشیرش بر شما ضربت بزند، و نگریزد و در میان دشمنان مثل افراد ترسو و پناه‌جو نیست. سپس حمله کرد و پیوسته می‌جنگید تا شهید شد. رحمت خدا بر او باد! [۳۳۳].

عثمان بن علی بن ابی طالب

نیز گفته است: پس از وی برادرش عثمان بن علی به میدان آمد - که مادرش ام‌البنین، دختر حزام بن خالد بود - در حالی که می‌گفت: [صفحه ۱۶۱] من عثمانم، صاحب افتخارات؛ سرورم علی است، نیکوکردار و پاک، و پسرعموی پیامبر پاک. برادر حسینم، بهترین نیکان و سرور بزرگان و کوچکان پس از پیامبر، و وصی یاور او. پس جنگید تا کشته شد. رحمت خدا بر او باد!

[۳۳۴]. ابوالفرج گوید: مادر او ام‌البنین است. یحیی بن حسن از علی بن ابراهیم از عییدالله بن حسن و عبدالله بن عباس گفته است: عثمان بن علی بیست و یک سال داشت که شهید شد. [۳۳۵].

جعفر بن علی بن ابی طالب

ابن‌اعثم گفته است: پس از وی برادرش جعفر بن علی بن ابی طالب به میدان رفت. مادرش ام‌البنین دختر حزام است. آغاز به رجز خواندن کرد و می‌گفت: منم جعفر، صاحب والایها، فرزند علی نیکوکار و بخشنده، برادر حسین، صاحب کرم و بزرگوار. سپس حمله کرد و جنگید تا کشته شد. رحمت خدا بر او باد! [۳۳۶]. ابوالفرج گوید: مادر او نیز ام‌البنین است. یحیی بن حسن از علی بن ابراهیم با سندی که در خبر عبدالله آوردم گفته است: جعفر بن علی بن ابی طالب نوزده ساله بود که به شهادت رسید. [۳۳۷].

عبدالله بن علی بن ابی طالب

ابن‌اعثم گفته است: پس از وی برادرش عبدالله بن علی به میدان رفت، در حالی که رجز می‌خواند و می‌گفت: منم فرزند صاحب بزرگوار و بخشنده، آن علی نیکوکار و صاحب کارهای شایسته است، شمشیر برنده و عقوبت کننده‌ی پیامبر، در هر روزی که هراسها پشت در پشت هم درآیند. سپس حمله کرد و جنگید تا شهید شد. رحمت خدا بر او باد! [۳۳۸]. [صفحه ۱۶۲]

عباس بن علی

اشاره

ابوالفرج گفته است: عباس بن علی بن ابی طالب که کنیه‌اش ابوالفضل است و مادر او نیز ام‌البنین است و بزرگترین فرزند ام‌البنین است و آخرین کسی است که از برادرانش که از این پدر و مادر به شهادت رسید چون فرزند داشت ولی آن برادران فرزند نداشتند، از این رو آنان را جلوتر فرستاد و همه به شهادت رسیدند. [۳۳۹]. شاعر درباره‌ی عباس بن علی علیه‌السلام گفته است: شایسته‌ترین مردم به اینکه برای او بگریند، جوانمردی است که در کربلا حسین علیه‌السلام را گریاند، برادرش و پسر پدرش علی، ابوالفضل آغشته به خون، و کسی که خود را فدای برادر کرد و هیچ چیز او را بازنگرداند و باآنکه تشنه بود، به یاد برادر آب ننوشید. کمیت بن زیاد نیز درباره‌ی او گفته است: ابوالفضل که یاد شیرین آنان داروی جانها از بیماریهاست. مرگ بر آن ناپاک‌زادگان که او را به شهادت رساندند! او بهترین نوشندگان باران ابرها بود. عباس، مردی خوش سیما و زیبا بود. بر اسب بلند سوار می‌شد و پاهایش به زمین می‌رسید و به او ماه بنی‌هاشم می‌گفتند. روزی که شهید شد پرچم حسین علیه‌السلام با او بود. احمد بن سعید مرا روایت کرده که یحیی بن حسن گفته است بکر بن عبدالوهاب، از ابن ابی‌اویس از پدرش از جعفر بن محمد نقل کرده است که گفته است: حسین بن علی علیه‌السلام یاران خویش را سازماندهی کرد و پرچم خود را به برادرش عباس بن علی داد. احمد بن عیسی، از حسین بن نصر، از پدرش، از عمرو بن شمر، از جابر، از ابی‌جعفر روایت کرده که زید بن رقاد جنبی [۳۴۰] و حکیم بن طفیل طائی، عباس بن علی علیه‌السلام را به شهادت رساندند. [۳۴۱]. شیخ مفید گفته است: آن گروه بر حسین بن علی علیه‌السلام حمله آوردند و بر سپاه او چیره گشتند. تشنگی بر آن حضرت غلبه کرد. سوار بر اسب شد و آهنگ فرات کرد، در حالی که برادرش عباس هم پیش روی او بود. [صفحه ۱۶۳] سپاه ابن‌سعد ملعون راه را بر او بستند. مردی از بنی‌دارم میان آنان بود، به سپاه گفت: وای بر شما! بین او و فرات فاصله بیندازید و نگذارید به آب دست یابد. حسین علیه‌السلام فرمود: خدایا او را تشنه بگردان! آن مرد دارمی خشمگین شد و تیری به سوی حضرت افکند. تیر بر چانه‌ی حضرت فرود آمد. حسین علیه‌السلام تیر را بیرون کشید و

دست زیر چانه‌ی خود گرفت؛ مشتهای حضرت پر از خون شد؛ آن را افشاند، سپس فرمود: خدایا! از آنچه با پسر دختر پیامبرت می‌کنند، به تو شکایت می‌آورم. سپس به جایگاه خود برگشت، در حالی که به شدت تشنه بود. آن گروه، عباس را احاطه کردند و بین او و امام فاصله انداختند. عباس به تنهایی با آنان می‌جنگید تا آنکه شهید شد. رحمت خدا بر او باد! زید بن ورقاء حنفی [۳۴۲] و حکیم بن طفیل سبسی، پس از آنکه آن حضرت مجروح شده و قادر به حرکت نبود، وی را به شهادت رساندند. [۳۴۳]. ابن شهر آشوب گفته است: عباس سقا، قمر بنی هاشم و علمدار حسین علیه السلام و بزرگترین برادرانش بود. در پی آب بیرون آمد. بر او حمله کردند. او هم بر آنان تاخت، در حالی که می‌گفت: هرگز از مرگ نمی‌ترسم، آنگاه که مرگ فراز آید، جانم به فدای جان مصطفای پاک باد! من عباسم که ساقی‌ام و هنگام نبرد، هراسی از شر ندارم، و آنان را پراکنده ساخت. زید بن ورقاء جهنی [۳۴۴] پشت نخل کمین کرد. حکیم بن طفیل سبسی نیز کمکش کرد. ضربتی بر دست راست او زد. شمشیر را به دست چپ گرفت و رجزخوانان بر آنان حمله آورد: به خدا سوگند اگر دست راستم را قطع کردید، پیوسته از دینم حمایت می‌کنم، و از پیشوایانی که یقین او راست است حمایت می‌کنم که او فرزند پیامبر پاک و امین است. جنگید تا آنکه ناتوان شد. حکیم بن طفیل طایی در پشت نخلی کمین کرد و ضربتی بر دست چپ او زد. آنگاه عباس گفت: ای نفس! از کافران مترس! مژده باد تو را به رحمت خدای جبار! همراه با پیامبر، آن سرور برگزیده! با ستم خویش دست چپم را جدا کردند. خدایا! حرارت دوزخ را بر آنان بجشان. [صفحه ۱۶۴] آن ملعون با عمودی آهنین او را کشت. چون حسین علیه السلام او را کنار شط فرات کشته یافت، گریست و چنین خواند: ای بدترین گروه! با کار خود تعدی و ستم کردید و با گفته‌ی محمد پیامبر مخالفت ورزیدید. مگر بهترین رسولان سفارش ما را به شما نکرده بودند؟ مگر نه اینکه ما از نسل پیامبر تأیید شده‌ایم؟ مگر نه آنکه فاطمه‌ی زهرا مادر من است نه شما؟ مگر او زاده‌ی احمد، بهترین آفریده‌ها نبود؟ لعنت شدید و با جنایتی که کردید خوار گشتید. حرارت آتش افروخته و شعله‌ور را خواهید چشید. [۳۴۵] خوارزمی گفته است: سپس عباس بن علی - که مادرش ام‌البنین است و سقای سپاه بود - بیرون آمد و حمله کرد، در حالی که می‌گفت: به خدای عزیز و بزرگتر سوگند خورده‌ام و به حج و زمزم و حطیم و مسجد الحرام، صادقانه قسم خورده‌ام که امروز به خون خویش رنگین شوم، در راه حسین علیه السلام که صاحب افتخارات دیرین و پیشوای اهل فضیلت و کرامت است. پیوسته می‌جنگید تا آنکه گروهی از آنان را کشت... [۳۴۶]. علامه‌ی مجلسی گفته است: می‌گویم: در برخی تألیفات اصحاب ماست که عباس، چون تنهایی امام را دید، نزد برادرش آمد و عرضه داشت: برادرم! آیا اذن میدان هست؟ حسین علیه السلام بشدت گریست، سپس فرمود: برادرم! تو علمدار منی و اگر بروی سپاهم پراکنده می‌شود. عباس گفت: سینه‌ام تنگ شده و از زندگی سیر شده‌ام. می‌خواهم انتقام خود را از این منافقان بگیرم. امام حسین علیه السلام فرمود: پس اندکی آب برای این کودکان فراهم آور و بطلب. عباس رفت و آنان را موعظه کرد و هشدار داد، اما سودی نبخشید. نزد برادرش برگشت و نتیجه را خبر داد. شنید که کودکان صدا می‌زنند: العطش! العطش! سوار بر اسب خود شد، نیزه و مشک برداشت و به سوی فرات شتافت. چهار هزار نفر از گماشتگان فرات او را محاصره کردند و به او تیر افکندند. وی آنان را کنار زد و بنا به روایتی هشتاد نفر از آنان را کشت تا آنکه وارد آب شد. چون خواست مشتی آب بخورد، یاد تشنگی حسین علیه السلام و اهل بیت او افتاد، آب را ریخت. مشک را پر کرد و بر دوش راست [صفحه ۱۶۵] افکند و به سوی خیمه روی نمود. راه را بر او بستند و از هر طرف محاصره‌اش کردند. با آنان جنگید تا آنکه نوفل ازرق دست راست او را جدا کرد. مشک را به دوش چپ گرفت، نوفل دست چپ او را از میچ قطع کرد. مشک را به دندان خویش گرفت، تیری آمد و به مشک خورد و آب آن ریخت. تیری دیگری آمد و بر سینه‌ی حضرت نشست، از اسب به زمین افتاد و برادرش حسین علیه السلام را صدا کرد: مرا دریاب! چون حسین علیه السلام آمد و او را کشته بر زمین یافت، گریست و او را به خیمه گاه برد. گفته‌اند: چون عباس کشته شد، حسین علیه السلام فرمود: هم اکنون پشتم شکست و چاره‌ام قطع شد. [۳۴۷]. غروی اصفهانی (در شعر خود) گفته است: شکستگی در چهره‌اش آشکار گشت و کوهها از ناله‌ی وی از هم گسست. و چرا نه؟ در حالی

که او جمال ناخشنودی او بود و خرسندی قلبش در حیات او نهفته بود. سرپرست خانواده‌اش و ساقی کودکانش و پرچمدار وی بود، با همت بلندش. یکی بود اما همه‌ی نیروها بود و در کربلا شیر بیشه‌ی شجاعت بود. بر برادرش، همچون نوحه‌ی عزاداران نوحه کرد، بلکه پیامبر در ملکوت خدا بر او گریست. آسمان شکافت و خون بارید. چه مصیبت و غم سنگین و بزرگی! بر او گریست، همچون کسی که در سوگ پدر اشک می‌ریزد و چرا نه، که بازوی وی به شمار می‌رفت. برادرش امام حسن مجتبی علیه‌السلام بر او گریست، و چرا نه، که نور دیده‌اش خاموش شد. از لحظه‌ای که دختران خاندان وحی و قرآن بی‌سرپرست شدند، بر او گریستند. حوران بهشتی در قصرها بر او گریستند، چرا که اهل بیت در پس پرده‌هایشان بر او نوحه‌گری کردند. دسته‌های فرشتگان بر او نوحه کردند، از آن دم که دختران پاک و بانوان حرم نوحه‌گر شدند. [۳۴۸]. شیخ صدوق فرموده است: ابوعلی بن زیاد همدانی با سند خویش از ثابت بن ابی‌صفیه چنین روایت کرده است: امام زین‌العابدین علیه‌السلام به عیدالله، پسر عباس بن علی علیه‌السلام نگاه کرد و چشمانش اشک‌آلود شد. سپس فرمود: هیچ روز چون روز جنگ احد بر پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم سخت نبود؛ روزی که [صفحه ۱۶۶] عمویش حمزه، شیر خدا و شیر پیامبر به شهادت رسید. پس از آن روز جنگ موته بود که پسرعمویش جعفر بن ابی‌طالب شهید شد. آنگاه فرمود: و هیچ روزی هم مثل روز حسین نبود. سی هزار نفر که خود را از این امت می‌پنداشتند، گرد او جمع شدند و هر کدام با ریختن خونس قصد تقرب به خدا داشتند، در حالی که او آنان را به یاد خدا می‌انداخت ولی پند نمی‌گرفتند تا آنکه از روی ستم و تجاوز او را کشتند. سپس فرمود: رحمت خدا بر عباس! او ایثار کرد و آزمایش داد و جانش را فدای برادرش کرد تا آنکه دستانش قلم شد. خداوند نیز به جای آن دو دست، دو بال به وی عطا کرد که با آنها همراه فرشتگان در بهشت پرواز می‌کند، آن گونه که برای جعفر بن ابی‌طالب قرار داد. به یقین، عباس، نزد خدای متعال مقامی دارد که روز قیامت همه‌ی شهیدان به حال او رشک می‌برند. [۳۴۹]. از مفضل بن عمر روایت شده که امام صادق علیه‌السلام فرمود: عمویمان عباس، بصیرتی نافذ و ایمانی استوار داشت، در رکاب اباعبدالله الحسین علیه‌السلام جهاد کرد و آزمایش خوبی داد و به شهادت رسید. فرمود: شهید شد، در حالی که سی و چهار سال داشت. [۳۵۰]. بهبهانی گفته است: در برخی کتب معتبر آمده است که به سبب فراوانی زخمهایی که بر عباس علیه‌السلام وارد شده بود، امام حسین علیه‌السلام نتوانست او را به محل شهیدان ببرد، جسد او را در همان محل شهادتش گذاشت و گریان و اندوهگین به خیمه‌ها بازگشت. [۳۵۱]. شیخ مفید گفته است: عباس بن علی علیه‌السلام را در همان جا که کشته شد، سر راه غاضریه، همان جا که هم اکنون قبر اوست دفن کردند. مقرر گفته است: امام او را همان جا نهاد، برای رازی که گذشت روزها آن را آشکار ساخت و آن این بود که در جایی جدا از شهیدان دفن شود تا حرمی داشته باشد که دیگران برای حاجتها و زیارتها سراغ آن روند و بارگاه داشته باشد که انبوه مردم گرد آن فراهم آیند و زیر قبه‌ی او که در درخشش و رفعت همچون آسمان است؛ به خداوند متعال تقرب جویند، کرامتهای درخشان آنجا دیده شود و امت، [صفحه ۱۶۷] جایگاه والای او و منزلتش را نزد خداوند متعال بشناسند و حق واجب آنان را، یعنی محبت فراوان و زیارت‌های پیوسته، انجام دهند و آن حضرت، حلقه‌ی پیوند میان آنان و خداوند باشد. حجت آن روزگار، حضرت اباعبدالله علیه‌السلام مثل خواسته‌ی پروردگار، خواست تا منزلت ظاهری «اباالفضل»، همچون منزلت و مقام معنوی و اخروی باشد. پس همان گونه شد که خدا و اباعبدالله علیه‌السلام خواستند. [۳۵۲].

مرثیه

طریحی نقل کرده است: آه و افسوس بر عباس! آنگاه که با قلبی سوزان به فرات نزدیک شد، خواست آب بنوشد، به خودش خطاب کرد: وای بر سرور و سالار تشنه‌ی کام! از نوشیدن چشم پوشید و لب تر نکرد، یا خواست بنوشد ولی تشنگی برادر و برادرانش را یاد آورد. آه بر عباس! آنگاه که از هر سو او را احاطه کردند، او را در میان گرفتند و تنه‌ایش یافتند و مشکی آبی را که برای زنان حرم

می‌برد، پاره کردند. با نیزه‌ها و شمشیرها بر او فرود آوردند و او را نقش میدان کردند. پلید تبهکاری سراغ او آمد و با شمشیرش دست راست او را جدا کرد. دیگر ضربتی بر سرش وارد ساخت. حسین علیه السلام به سرعت خود را به او رساند و برادرش را دید که با حادثه دست به گریبان است. گریست و فرمود: پاداش الهی بر تو که با تمام نیرو از برادرت دفاع کردی. برادر! حق برادری را ادا کردی و به وصال حوریان بهشتی رسیدی! ای اولین شهیدان! ای پسر مرتضی! درود خدا هر لحظه بر تو باد! به خدا سوگند! این داغی است که هرگز فراموش نخواهم کرد، مگر آنگاه که مرا کفن کنند. [۳۵۳]. ابن نما گفته است: من این ابیات را دربارهی زمانی گفته‌ام که تیر پراکندگی، میان آن دو برادر جدایی انداخت. سزاوار است برای گریستن اندوهگینانه بر ابوالفضل که برادرش را یاری کرد؛ با همه‌ی کافران ستمگر جهاد کرد و هدایت او در مقابل گمراهی آنان قرار گرفت. [صفحه ۱۶۸] برای خدا جان خود را فدای او کرد تا آنجا که از شجاعت او دشمنانش پراکنده شدند. با آنکه تشنه بود، آب ننوشید و در پی رضایت برادر خویش بود. [۳۵۴]. ابوالفرج گوید: ام‌البین، مادر این چهار شهید، همواره به بقیع می‌رفت و با سوزناکترین ناله، بر آنان نوحه‌گری می‌کرد؛ مردم جمع می‌شدند و به نوحه‌گری او گوش می‌دادند. مروان هم برای شنیدن نوحه‌ی او همراه مردم دیگر می‌آمد و ندبه‌های آن بانو را می‌شنید و می‌گریست. این را علی بن محمد بن حمزه، از نوفلی، از حماد بن عیسی، از معاویه بن عمار از امام صادق علیه السلام یاد کرده است. [۳۵۵]. نواده‌ی حضرت عباس، فضل بن محمد فضل بن حسن بن عبدالله بن عباس علیه السلام (در سوک جد خویش) چنین می‌سراید: من جایگاه عباس را در کربلا به یاد می‌آورم که در میدان کارزار، با تشنگی از حسین علیه السلام حمایت می‌کرد و هرگز پشت به دشمن نمی‌کرد و سست نمی‌شد. هیچ صحنه‌ای را در آن روز، همچون صحنه‌ی همراهی او با حسین علیه السلام نمی‌بینم که بر او شرافت و فضیلت باد! چه صحنه‌ی والایی که فضیلت او آشکار گشت و بازماندگانش کارهای او را تباه نکردند! [۳۵۶]. و مادرش ام‌البین در سوک او چنین می‌سراید: ای آنکه عباس را دیده است که بر انبوه گوسفندان حمله کرد، و در پی او، فرزندان شیر صفت و دلاور بودند. شنیدم که فرزندم را از ناحیه‌ی سر ضربت زدند، در حالی که دستش بریده بود. وای بر فرزندم که ضربت عمود، سر او را خم ساخت. اگر شمشیرت در دست بود، کسی جرأت نزدیک شدن به تو را نداشت. و نیز سروده است: دیگر مرا ام‌البین نخوانید که مرا به یاد آن شیران دلیر می‌اندازید؛ پسرانی داشتم که مرا به نام آن می‌خواندند و امروز چنان شده‌ام که پسری ندارم؛ چهار تن که همچون باز شکاری بودند و با بریدن رگها، مرگ پیایی وارد می‌کردند و اعضای [صفحه ۱۶۹] دشمن در کشاکش نیزه‌های آنان قرار می‌گرفتند. امروز همه‌ی آنان کشته‌ی نیزه‌ها شده‌اند. کاش می‌دانستم آیا همان گونه که خبر داده‌اند، دست عباس قطع شده بود؟! [۳۵۷].

شهادت شیرخواره

اشاره

سید بن طاووس گفته است: چون حسین علیه السلام، شهادت جوانان و دوستانش را دید، تصمیم گرفت که با خون خویش به نبرد دشمن پردازد. صدا زد: آیا کسی هست که از حرم رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم دفاع کند؟ آیا یکتاپرستی هست که دربارهی ما از خدا بترسد؟ آیا یاریگری هست که با یاری کردن ما به خداوند امید داشته باشد؟ آیا یآوری هست که در یاری ما دیده به اجر الهی بدوزد؟ صدای زنان به ناله بلند شد. به طرف در خیمه رفت و به زینب گفت: کودک کوچکم را بده تا با او خداحافظی کنم. او را گرفت. خواست که او را ببوسد که حمله‌ی ملعون تیری افکند و بر گلوی کودک نشست و او را شهید کرد. به زینب فرمود: او را بگیر. آنگاه با مشت خود خون گلوی طفل را به طرف آسمان پاشید و فرمود: این مصیبت را بر من آسان می‌کند اینکه در مقابل چشم خداست. امام باقر علیه السلام فرموده است: حتی یک قطره از آن خون بر زمین نریخت. [۳۵۸]. و شاعر

چه نیکو سروده است: خم شد تا کودک را ببوسد اما تیر زودتر از او گلوی اصغر را بوسید. [۳۵۹]. خوارزمی گوید: ... چون امام حسین علیه السلام مرگ افراد خانواده و فرزندان خود را دید و جز خود او و زنان و کودکان و فرزند بیمارش کسی نمانده بود، ندا کرد آیا کسی هست که از حرم رسول خدا دفاع کند؟ آیا یکتاپرستی هست که درباره‌ی خدا از ما بترسد؟ آیا یاریگری هست که با یاری کردن ما به خداوند امید داشته باشد؟ آیا یآوری هست که در یآوری ما دیده به اجر الهی بدوزد؟ صداهای زنان به ناله بلند شد. حضرت کنار در خیمه رفت و فرمود: کودکم علی را بدهید تا با او وداع کنم. کودک را به او دادند. مشغول بوسیدن او بود و می‌فرمود: وای بر این گروه اگر جد تو دشمنشان باشد! در حالی که طفل در آغوش او بود، حرمله تیری افکند و او را در آغوش وی به شهادت رساند. حسین علیه السلام خون او را با مشت خود گرفت و به آسمان افشاند و گفت: خدایا! یاری را از ما دور داشتی؛ این را در مقابل چیزی قرار بده که برای ما بهتر است. آنگاه حسین علیه السلام از اسب خویش فرود آمد و با غلاف [صفحه ۱۷۰] شمشیرش قبری برای آن کودک کند و با همان خونهایش او را به خاک سپرد و بر او نماز خواند. [۳۶۰]. شیخ مفید گوید: سپس امام حسین علیه السلام مقابل خیمه نشست. فرزندش عبدالله را - که کودکی بود - آوردند. او را در دامان خود نشانید. مردی از بنی اسد تیری به سوی او افکند و کودک را ذبح کرد. حسین علیه السلام خون او را با مشت برگرفت. چون مشتش پر از خون شد آن را به زمین ریخت. سپس فرمود: پروردگارا! اگر یاری آسمان را از ما نگه داشتی، آن را برای چیزی قرار بده که برای ما بهتر است و انتقام ما را از این قوم ستمگر بگیر. سپس او را برد و کنار کشتگان اهل بیت خود گذاشت. [۳۶۱]. ابوالفرج گفته است: عبدالله، فرزند امام حسین علیه السلام آن روز که کشته شد، خردسال بود. تیری به سوی او آمد، در حالی که در دامان پدرش بود و او را ذبح کرد. احمد بن شیبب مرا حدیث کرد که احمد بن حارث، از مدائنی، از ابی مخنف، از سلیمان بن راشد، از حمید بن مسلم نقل کرده که گفته است: حسین، کودک خود را خواست و او را در دامان خود نشانید. عقبه بن بشر تیری افکند و او را شهید کرد. محمد بن حسین اشنانی از عباد بن یعقوب، از مورع بن سويد از کسانی که شاهد حسین علیه السلام بوده‌اند نقل کرده که: همراه امام حسین علیه السلام، پسر خردسالش بود. تیری آمد و بر گلویش نشست. گوید: حسین علیه السلام خون از گلوگاه او می‌گرفت و به آسمان می‌پاشید و هیچ مقدار از آن بازمی‌گشت. و می‌فرمود: خدایا! این نزد تو کم‌ارزشت‌تر از فصیل (نوزاد ناقه‌ی حضرت صالح) نیست. [۳۶۲]. طبری گفته است: ابومخنف، از عقبه بن بشیر از امام محمد باقر علیه السلام روایت کرده است: ای بنی اسد! ما را نسبت به شما حق خونخواهی است. گوید: گفتم: ای اباجعفر! رحمت حق بر تو باد! گناه من در این باره چیست و آن خون کدام است؟ فرمود: کودک حسین علیه السلام را نزد او آوردند. در حالی که آن طفل در دامان حضرت بود، یکی از شما ای بنی اسد تیری افکند و او را کشت. حسین علیه السلام خون او را گرفت و چون مشت‌هایش پر از خون شد آن را بر زمین ریخت و فرمود: پروردگارا! اگر یاری آسمان را از ما دریغ کرده‌ای پس آن را برای چیزی قرار بده که بهتر است و انتقام ما را از این ستمگران بگیر. گوید: عبدالله بن عقبه غنوی تیری به سوی ابوبکر پسر امام حسین علیه السلام افکند و او را به شهادت [صفحه ۱۷۱] رساند. از این رو ابن ابی عقب شاعر گفته است: قطره‌ای از خون ما نزد «غنی» است و قطره‌ای دیگر نزد بنی اسد که شمرده و یاد می‌شود. [۳۶۳]. ابن جوزی به نقل از هشام بن محمد نقل کرده است: ... امام حسین علیه السلام بازگشت، در حالی که طفلی را که از تشنگی می‌گریست روی دست گرفته بود. فرمود: ای گروه! اگر به من رحم نمی‌کنید، به این طفل ترحم کنید. مردی از آنان تیری افکند و او را شهید کرد. حسین علیه السلام گریه می‌کرد و می‌گفت: خدایا! میان ما و این قوم که دعوتمان کردند تا یاری‌مان کنند ولی ما را کشتند، داوری کن. ندا آمد که: ای حسین! او را واگذار که در بهشت برای او دایه‌ای شیردهنده است. حصین بن نمیر تیری افکند که بر لب‌های آن حضرت نشست و خون از لب‌های مبارکش جاری بود و می‌گریست و می‌گفت: خدایا! از آنچه با من و برادرانم و فرزندان و خانواده‌ام می‌کنند، به درگاهت شکایت می‌کنم. [۳۶۴]. قندوزی گفته است: ام‌کلثوم گفت: برادرم! سه روز است که فرزندت عبدالله آب ننوشیده است. از این گروه آبی بخواه تا سیرابش کنی. امام، کودک را گرفت و پیش آن قوم برد و

فرمود: ای گروه! یاران و عموزادگان و برادران و فرزندانم را کشتید و همین کودک شش ماهه باقی مانده است که از تشنگی در رنج است. جرعه‌ای آب به او بنوشانید. در همان حال که با آنان به گفت و گو بود، تیری آمد و در گلوی کودک نشست و او را شهید کرد. گفته‌اند: تیر را عقبه بن بشیر از دی ملعون افکند. [۳۶۵].

شهادت نوزادی در روز عاشورا

یعقوبی گفته است: سپس یکایک به میدان رفتند و امام تنها ماند و همراه او هیچ کس از خاندانش و فرزندان و نزدیکانش نمانده بود. روی اسب خود ایستاده بود که کودکی را که در آن دم به دنیا آمده بود نزد او آوردند. امام در گوش او اذان گفت و مشغول کام برداشتن نوزاد بود که تیری آمد و بر گلوی کودک نشست و او را شهید کرد. حسین علیه السلام تیر از حلقوم او بیرون کشید و او را به خون گلویش آغشته می‌کرد و می‌گفت: نزد خداوند، از ناقه‌ی صالح عزیزتری و محمد صلی الله علیه و اله و سلم هم نزد خدا از صالح پیامبر گرامیتر است! سپس آمد و جسد کودک را کنار کشته‌های دیگر از فرزندان و برادرزادگان گذاشت. [۳۶۶]. [صفحه ۱۷۲]

دودمان امام حسین در زیارت ناحیه مقدسه

سید بن طاووس گفته است: با سند خودمان از جدمان شیخ طوسی روایت است که گفت: محمد بن احمد بن عیاش، از ابومنصور بن عبدالمنعم بغدادی روایت کرده که این زیارت در سال ۲۵۲ هجری [۳۶۷] هنگام وفات پدرم از ناحیه‌ی امام زمان علیه السلام به دست شیخ محمد بن غالب اصفهانی صادر شد. (محمد بن غالب گوید: آن هنگام من کوچک و خردسال بودم و نامه‌ای خدمت حضرت نوشته بودم و درباره‌ی زیارت مولایم اباعبدالله علیه السلام و شهدای کربلا اذن خواسته بودم. از سوی حضرت نامه‌ای به این مضمون برایم آمد: بسم الله الرحمن الرحیم مگرگاه خواستی شهدا را زیارت کنی، کنار پای امام حسین علیه السلام که قبر علی اکبر علیه السلام است، رو به قبله بایست که آنجا محدوده‌ی دفن شهداست. به علی بن الحسین (علی اکبر) اشاره کن و بگو: سلام بر تو ای اولین شهید از نسل بهترین دودمان، از تبار ابراهیم خلیل! درود خدا بر تو و بر پدرت که درباره‌ی تو فرمود: «خدا بکشد آنان را که تو را کشتند! پسر! چه گستاخند اینان به خدا و هتک حرمت پیامبر! پس از تو خاک بر سر دنیا! گویی می‌بینمت که پیش روی پدر، به کافران می‌گویی: من علی بن حسین بن علی‌ام، به خانه‌ی خدا سوگند! ما به پیامبر سزاوارتریم. با نیزه‌ام بر شما می‌زنم تا خمیده شود و با شمشیرم در دفاع از پدرم با شما می‌جنگم. ضربتی می‌زنم، ضربت جوان هاشمی عربی. به خدا سوگند! ناپاک‌زاده نباید در میان ما حکومت کند. تا آنکه جان دادی و پروردگارت را ملاقات کردی. گواهی می‌دهم که تو به خدا و رسولش سزاوارتری. تو فرزند رسول خدا و فرزند حجت و امین خدایی. خداوند به سود تو و علیه قاتل تو مره بن منقذ ملعون و خوار و شریکان او در کشتن تو داوری کند و آتش دوزخ را که بدفرجامی است به آنان بچشانند و ما را از دیدار کنندگان و همنشینان و رفقای جد و پدر و عمو و برادر و مادر مظلومت قرار دهد. به پیشگاه خدا از قاتل تو بیزاری می‌جویم و در سرای جاودان آخرت، همنشینی با تو را از خدا می‌خواهم و از دشمنانت که منکران حق بودند به درگاه خدا بیزاری [صفحه ۱۷۳] می‌جویم. سلام و رحمت و برکات خدا بر تو باد! سلام بر عبدالله، فرزند شیرخوار حسین علیه السلام، آن که با تیر، هدف قرار گرفت و به خون خویش آغشته شد و خونسش به آسمان بالا رفت؛ آن که با تیر در دامن پدرش شهید شد. لعنت خدا بر تیرانداز، حرمله بن کاهل اسدی و بستگان او! سلام بر عبدالله، پسر امیرالمؤمنین علیه السلام که آزمایش خوبی داد و در عرصه‌ی کربلا ندای همبستگی و محبت سر داد و از پیش رو و پشت سر هدف ضربت دشمن قرار گرفت! لعنت خدا بر قاتل او هانی بن ثابت حضرمی! سلام بر عباس، پسر امیرالمؤمنین علیه السلام که با جان خود برادرش را یاری کرد؛ آن که از دیروزش رهنوشه برای فردایش گرفت؛ آن که خود را

فدای برادرش کرد. نگهدارنده و تلاشگر برای برادر بود با آبروی خویش؛ آن دستانش بریده شد. لعنت خدا بر قاتلان او یزید بن وقاد [۳۶۸] و حکیم بن طفیل طائی! سلام بر جعفر، پسر امیرالمؤمنین علیه السلام؛ آن که خویشتن دار و خداجو بود، غریب از وطن و آماده‌ی نبرد و پیشگام برای پیکار؛ آن که سپاه دشمن او را درهم شکست. لعنت خدا بر قاتلش هانی بن ثبیت حضرمی. سلام بر عثمان، پسر امیرالمؤمنین علیه السلام همانم عثمان بن مظعون. لعنت خدا بر آن که او را با تیر زد، خولی بن یزید اصبحی و ابالی دارمی! سلام بر محمد، پسر امیرالمؤمنین، کشته شده به دست ابالی دارمی که لعنت خدا بر او و عذاب دردناک الهی بر وی باد! درود خدا بر تو باد ای محمد و بر خانواده‌ی شکیبای تو! سلام بر ابوبکر، پسر امام حسن مجتبی علیه السلام، وارسته‌ی هوادار؛ آن که با تیر هدف قرار گرفت. لعنت خدا بر قاتل او عبدالله بن عقبه‌ی غنوی! سلام بر عبدالله، پسر امام مجتبی علیه السلام، لعنت خدا بر کشنده‌ی او و بر تیرانداز به او حرملة بن کاهل اسدی! سلام بر قاسم، پسر امام مجتبی علیه السلام؛ آن که ضربت بر فرق سرش فرود آمد و زره او را درآوردند؛ آن که وقتی عمویش حسین علیه السلام را با یاری خواست، همچون باز شکاری بر سر او فرود آمد، در حالی که وی با پایش به زمین و خاک می‌زد و حسین علیه السلام می‌گفت: دور باد (از رحمت خدا) [صفحه ۱۷۴] گروهی که تو را کشتند و روز قیامت، کینخواه آنان، جد و پدرت خواهند بود. سپس فرمود: به خدا قسم بر عموی تو ناگوار است که او را بخوانی و جوابت ندهد، یا وقتی جواب دهد که تو کشته و شکسته استخوان شده‌ای و یاری او تو را سودی ندهد. به خدا سوگند! این روز، روزی است که ستمگران آن بسیار و یاوران آن اندکند. خداوند، آن روز که شما را با هم قرار می‌دهد، مرا هم با شما قرار دهد و در جایگاه شما جایم دهد. لعنت خدا بر قاتل تو عمرو بن سعد بن نفیل! خدا او را به آتش دوزخ افکند و عذابی دردناک برایش مهیا سازد! سلام بر عون پسر عبدالله بن جعفر طیار که در بهشت پرواز می‌کند؛ باایمان است و پیکارگر با هماوردان؛ خیرخواه خدا و تلاوتگر آیات قرآن. لعنت خدا بر قاتل او عبدالله بن قطبه‌ی نبهانی! سلام بر محمد، پسر عبدالله بن جعفر، که شاهی بر جایگاه پدرش و شهیدی در پی برادرش بود که با بدن خویش حامی برادر گشت. لعنت خدا بر قاتلش عامر بن نهشل تمیمی! سلام بر جعفر بن عقیل و لعنت خدا بر قاتل و تیرافکن بر او بشر بن خوط همدانی! سلام بر عبدالرحمن بن عقیل و لعنت خدا بر قاتل و تیرافکن بر او عمر بن خالد جهنی! سلام بر شهید پسر شهید، عبدالله پسر مسلم بن عقیل و لعنت خدا بر قاتل او عامر بن صعصعه! (و گفته‌اند: قاتلش اسد بن مالک بوده است). سلام بر ابو عبدالله، مسلم بن عقیل و لعنت خدا بر قاتل او و تیرافکن بر او عمرو بن صبیح صیداوی. سلام بر محمد بن ابی سعد بن عقیل و لعنت خدا بر قاتل او لقیط بن ناشر جهنی! سلام بر سلیمان، غلام حسین بن علی علیه السلام و لعنت حق بر قاتل او سلیمان بن عوف حضرمی! سلام بر قارب، غلام حسین بن علی علیه السلام و سلام بر منجیح، غلام حسین بن علی علیه السلام [۳۶۹].

نامهای شهدای اهل بیت و مدفن آنان

شیخ مفید گوید: نام آنان که از خاندان امام حسین علیه السلام همراه آن حضرت در کربلا به شهادت رسیدند و هفده نفر بودند و حسین بن علی علیه السلام که هجدهمین آنان بود، عبارت است از: ۱- عباس ۲- عبدالله ۳- جعفر ۴- عثمان (پسران امیرالمؤمنین علیه السلام که مادرشان ام‌البین بود) ۵- عبدالله ۶- ابوبکر (دو فرزند امیرالمؤمنین علیه السلام که مادرشان لیلی دختر مسعود بود) ۷- علی ۸- [صفحه ۱۷۵] عبدالله (دو پسر امام حسین علیه السلام) ۹- قاسم ۱۰- ابوبکر ۱۱- عبدالله (پسران امام حسن علیه السلام) ۱۲- محمد ۱۳- عون (پسران عبدالله بن جعفر علیه السلام) ۱۴- عبدالله ۱۵- جعفر ۱۶- عبدالرحمن (پسران عقیل بن ابی طالب علیه السلام) ۱۷- محمد بن ابی سعید بن عقیل. رحمت خدا بر همه‌ی آنان باد! این هفده نفر، از بنی هاشم - که رضوان الهی بر آنان باد! - برادران و برادرزادگان و عموزادگان امام حسین علیه السلام بودند و همه‌ی آنان پایین پای امام حسین علیه السلام در قبری که برای همه حفر شد و آنجا قرار گرفتند، به خاک سپرده شده‌اند، جز عباس بن علی علیه السلام که در محل شهادتش کنار راه غاضریه دفن شد. قبر

او آشکار است ولی از قبر برادران و خاندان وی که نام بردیم، اثری نیست. زائر، کنار قبر حسین علیه السلام آنان را زیارت می کند و به زمینی که پایین پای امام علیه السلام است، بر آن شهیدان و بر علی اکبر علیه السلام در جمع آنان سلام می دهد. گویند که علی اکبر از شهیدان دیگر نزدیکتر به امام حسین علیه السلام دفن شده است. اما اصحاب امام حسین علیه السلام که در کنار آن حضرت به شهادت رسیدند، اطراف آن حضرت مدفند و ما به صورت تفصیلی و تحقیقی قبرهایی برای آنان نمی شناسیم، جز آنکه شک نداریم که حائر حسینی آنان را نیز در برگرفته است. رضوان خدا بر آنان باد! خدا از آنان خشنود باشد و در بهشت پرنعمت، جایشان دهد! [۳۷۰]. [صفحه ۱۷۷]

به میدان رفتن امام

خوارزمی گوید: سپس برخاست و بر اسب خویش سوار شد و در مقابل آن گروه ایستاد. شمشیرش را در دست گرفته بود، از خود ناامید شده و آهنگ شهادت داشت، در حالی که می فرمود: من فرزند علی نیک رفتارم، از دودمان هاشم و آنگاه که فخر کنم، همین افتخار مرا بس. جدم رسول خداست، بهترین انسان از گذشتگان و ما چراغ فروزان خدا در زمینیم. مادرم فاطمه، دختر پیامبر پاک است و عمویم راجع فرط طیار گویند. کتاب خدا در خاندان ما آشکارا نازل شده است و در خاندان ما از هدایت و وحی به نیکی یاد می شود. ما مییم پیشوایان خدایی بر همه ی مردم و این حقیقت را پنهان و آشکار، در میان مردم بازمی گویم. ما مییم سرپرستان حوض کوثر که به دوستدارانمان جام می دهیم و آن حوض، کوثری برای سیراب ساختن است. در رستخیز، دوستداران ما سعادتمندند و روز قیامت، دشمنان ما زیان می کنند. سپس (آن گونه که گفته اند) چنین خواند: این قوم کافر شدند و از دیرباز از پاداش خدا که پروردگار جن و انس است، رویگردان بودند. پیش از این علی علیه السلام و فرزندش امام حسن نیکو رفتار علیه السلام را به شهادت رساندند و اینک به جنگ حسین آمده اند. پدرم پس از جدم بهترین انسانها بود. پس من فرزند دو بهترینم. [صفحه ۱۷۸] سلامی در تاریخ خود آورده است که حسین علیه السلام این اشعار بی نظیر را سروده است: اگر دنیا ارزشمند به شمار آید، سرای پاداش الهی والاتر و ارجمندتر است. اگر پیکرها برای مرگ پدید آمده اند، پس کشته شدن انسان به شمشیر در راه خدا برتر است. اگر روزیها تقسیم شده و مقدر است، پس کم آزی انسان در راه کسب، زیاتر است. اگر گردآوری اموال برای وانهادن و رفتن است، پس انسان چرا نسبت به این واگذاشتنی بخل ورزد؟ خواهیم رفت و مرگ برای جوانمرد، ننگ و عار نیست، آنگاه که رفتن و شهادتش در راه خدا باشد. سپس آن حضرت مردم را به مبارزه طلبید. پیوسته هر کس از چهره های سرشناس به او نزدیک می شد، از دم تیغ می گذراند تا آنکه گروه عظیمی از آنان را به هلاکت رساند. [۳۷۱].

حمله ی ۱

اشاره

ابن شهر آشوب گوید: سپس به جناح راست دشمن حمله کرد و گفت: مرگ بهتر از ننگ است و ننگ بهتر از ورود به دوزخ است. سپس به جناح چپ دشمن تاخت و گفت: منم حسین بن علی. از خاندان پدرم حمایت می کنم. سوگند خورده ام که تسلیم نشوم و برای دین پیامبر جان می دهم. و همچنان می جنگید تا آنکه ۱۹۵۰ نفر را بجز زخمیان به هلاکت رساند. عمر سعد به گروه خود گفت: وای بر شما! می دانید با چه کسی می جنگید؟.. این، فرزند کشنده ی عرب است. از هر سو بر او حمله کنید. ۱۸۰ نفر نیزه دار و ۴۰۰۰ نفر تیرانداز به طرف حضرت حمله کردند. [۳۷۲].

هجوم به خیمه های امام حسین

خوارزمی گوید: میان او و خیمه گاه فاصله انداختند. بر سر آنان فریاد کشید: وای بر شما ای پیروان آل ابی سفیان! اگر دین ندارید و از قیامت نمی ترسید، پس در این دنیای خود آزاده باشید و اگر عرب هستید - آن گونه که می پندارید - به شرافت خانوادگی خود برگردید. شمر ندا داد: ای حسین! چه [صفحه ۱۷۹] می گویی؟ فرمود: می گویم این منم که با شما می جنگم و شما با من می جنگید، زنان را گناهی نیست. سرکشان و طغیانگران و جاهلان خود را تا من زنده‌ام، از تعرض به خانواده‌ام بازدارید. شمر گفت: باشد ای پسر فاطمه! سپس شمر به همراهان خویش داد زد: از حریم خانواده‌ی این مرد دور شوید و سراغ خودش بروید. به جانم سوگند که هم‌اورد بزرگواری است! مردم از هر سو به نبرد پرداختند. امام بر آنان تاخت و آنان بر امام حمله می آوردند و او در همین حال آب می طلبید تا جرعه‌ای از آن بنوشد. هر بار که با اسب خویش به سوی فرات می تاخت، بر او حمله می کردند و امام را از آب دور می ساختند. [۳۷۳] .

تسلط امام به آب

ابن شهر آشوب گوید: ابو مخنف از جلودی روایت کرده است که حسین علیه السلام بر اعور سلمی و عمرو بن حجاج که با چهار هزار نفر مأمور شریعه بودند حمله کرد و اسب را وارد فرات کرد. چون اسب سر فرود آورد که آب بنوشد، امام علیه السلام فرمود: تو تشنه‌ای، من هم تشنه‌ام. به خدا قسم آب نخواهم خورد تا تو بنوشی. اسب چون سخن امام حسین علیه السلام را شنید، سرش را بلند کرد و آب نوشید. گویا سخن امام را فهمید. حسین علیه السلام فرمود: بنوش، من هم خواهم نوشید. حسین علیه السلام دست دراز کرد و مشتی از آب برداشت. سواره‌ای گفت: یا ابا عبدالله! با نوشیدن آب لذت می بری در حالی که به حریم تو تاختند. آب را از دستش ریخت و بر آن گروه حمله کرد و آنان را کنار زد، اما خیمه سالم بود. [۳۷۴] . طبری گوید: هشام به نقل از عمرو بن شمر، از جابر جعفی روایت کرده است که: امام حسین علیه السلام تشنه شد و تشنگی اش شدت یافت. نزدیک شد تا آب بنوشد، حصین بن نمیر تیری افکند که بر دهان امام نشست. امام شروع کرد به گرفتن خون از دهانش و آن را به آسمان می پاشید. سپس خدا را حمد و ثنا گفت و دستان خود را جمع کرد و گفت: خداوند! آنان را نابود کن و بر روی زمین کسی از آنان باقی نگذار. هشام از پدرش محمد بن سائب، از قاسم پسر اصبع بن نباته، از کسی که شاهد امام حسین علیه السلام در میان لشکرش بوده روایت کرده است که: چون سپاه حسین علیه السلام شکست خورد، [صفحه ۱۸۰] بر اسب سوار شد و به سمت فرات رفت. مردی از بنی ابان بن دارم گفت: وای بر شما! میان او و آب فاصله بیندازید تا پیروانش به سوی او نیایند. گویند: بر اسب خویش زد و تاخت. مردم هم در پی او آمدند و بین امام و فرات فاصله افکندند. امام علیه السلام فرمود: خداوند! تشنه‌اش گردان. در حالی که آن مرد، تیری از تیردان خود جدا می کرد، آن را بر دهان امام حسین علیه السلام زد. امام، تیر را بیرون آورد، آنگاه مشتهای خود را گرفت و پر از خون شد. امام حسین علیه السلام گفت: خدایا! به درگاهت شکایت می کنم از آنچه با پسر دختر پیامبرت می کنند. گوید: به خدا سوگند چیزی نگذشت مگر آنکه خداوند، عطش را در جان آن مرد ریخت؛ هر چه می نوشید سیراب نمی شد. [۳۷۵] .

اصابت تیر بر پیشانی امام

ابن اعثم گوید: سپس مردی از آنان به نام ابوجنوب جعفی تیری افکند که بر پیشانی امام فرود آمد. حسین علیه السلام تیر را در آورد و کنار انداخت. خونها بر صورت و محاسن حضرت جاری شد. حسین علیه السلام گفت: خدایا! می بینی که از دست این بندگان نافرمان و طغیانگر تو در چه حالی هستم. خدایا! نابود و ریشه کنشان کن و روی زمین احدی از آنان باقی نگذار و هرگز آنان را نیامرزد. گوید: سپس همچون شیری خشمگین بر آنان حمله کرد. به هر یک می رسید، شمشیری حواله‌اش می کرد و او را بر زمین

می‌انداخت. تیرها از هر سو می‌آمد و حضرت با سینه‌اش از تیرها استقبال می‌کرد، در حالی که می‌گفت: ای امت بد! با امت و عترت محمد صلی الله علیه و اله و سلم چه بد رفتار کردید! آگاه باشید که پس از کشتن من، کشتن هر یک از بندگان خدا برایتان آسان خواهد بود. به خدا سوگند، امید آن دارم که خداوند با خواری شما مرا کرامت بخشد و از جایی که نفهمیدم، انتقام مرا از شما بگیرد. حصین بن نمیر فریاد زد: ای پسر فاطمه! خدا چگونه از ما انتقام می‌گیرد؟ فرمود: قدرت شما را به جان خودتان می‌افکند و این گونه خونهایتان را می‌ریزید؛ سپس عذابی دردناک بر شما فرومی‌ریزد. [۳۷۶]. طبری گوید: ابومخنف از صقعب بن زهیر از حمید بن مسلم نقل می‌کند: [صفحه ۱۸۱] امام حسین علیه السلام جبه‌ای از خز داشت، عمامه بر سر نهاده بود و خضاب بر موهای خویش زده بود و شنیدم پیش از کشته شدن، در حالی که بر روی دو پا مثل سواره‌ای شجاع می‌جنگید و مواظب تیراندازان بود و در پی فرصت برای حمله بود، بر سپاه حمله کرد، در حالی که می‌گفت: آیا به کشتن من یکدیگر را تحریک می‌کنید؟ پس از من هرگز بنده‌ای از بندگان خدا را نمی‌کشید که به اندازه‌ی کشتنم خشم خدا را برانگیزد. به خدا قسم امیدوارم با خواری شما خدا به من کرامت بخشد، سپس از آنجا که نفهمیدم، انتقام مرا از شما بگیرد. به خدا قسم اگر مرا بکشید، خداوند نیرویتان را در میان خودتان خواهد افکند و خونهایتان را خواهد ریخت. سپس هرگز از شما راضی نخواهد شد تا آنکه عذابی دردناک برایتان دهد. [۳۷۷].

عریان ساختن جسم مطهر امام

سید بن طاووس گوید: راوی گفته است، امام حسین علیه السلام فرمود: جامه‌ای برایم بیاورید که کسی در آن رغبتی نکند تا آن را زیر جامه‌هایم بپوشم تا مرا عریان نکنند. شلواری کوچک [۳۷۸] آوردند. فرمود: نه، این جامه‌ی ذلیلان است. پیراهن کهنه‌ای گرفت، آن را از چند جا پاره کرد و زیر لباسهایش پوشید. چون به شهادت رسید، آن را هم از بدنش درآوردند. سپس شلواری از برد یمانی درخواست کرد. آن را پاره کرد و پوشید. از این رو پاره کرد که از پیکرش بیرون نیاورند. چون شهید شد، بحر بن کعب ملعون آن را درآورد و حسین علیه السلام را عریان گذاشت. از آن پس دستان بحر بن کعب در تابستان مثل دو تکه چوب خشک، خشک می‌شد و در زمستان مرطوب می‌گشت و چرک و خون از آن ترشح می‌کرد تا آنکه خدای متعال او را هلاک کرد. [۳۷۹] چون حسین بن علی علیه السلام احساس کرد که شهید خواهد شد، فرمود: جامه‌ای برای من بیاورید تا کسی در آن رغبت نکند؛ آن را زیر لباسهایم بپوشم تا عریانم نکنند. گفتند: شلوارک، فرمود، آن لباس اهل ذلت است. جامه‌ای دیگر گرفت و آن را پاره کرد و از زیر جامه‌اش پوشید. چون کشته شد، عریانش کردند. صلوات و رضوان خدا بر او باد! [۳۸۰]. ابن شهر آشوب گفته است: [صفحه ۱۸۲] سپس فرمود: جامه‌ای برایم آورید که کسی رغبتی در آن نکند تا زیر جامه‌هایم بپوشم که عریانم نکنند، چرا که من کشته می‌شوم و غارت می‌گردم. شلوارکی آوردند. آن را نپوشید و گفت: این جامه‌ی اهل ذلت است. سپس چیزی آوردند گشادتر از آن و کوتا‌تر از شلوار و بلندتر از شلوارک. آن را پوشید. سپس با زنان خداحافظی کرد. [۳۸۱].

وداع امام حسین

علامه مجلسی گفته است: در بعضی کتابها آمده است که امام حسین علیه السلام چون به هفتاد و دو شهید از اهل بیت خویش نگاه کرد، رو به خیمه آمد و صدا زد: ای سکینه! ای فاطمه! ای زینب! ای ام کلثوم! خداحافظ! سکینه صدا زد: پدر! آماده‌ی مرگ شده‌ای؟ فرمود: چگونه آماده نشود کسی که یار و یآوری ندارد؟ گفت: پدرجان! ما را به حرم جدمان برگردان. فرمود: هیئات! اگر مرغ «قطا» را می‌گذاشتند، می‌خواستند. زنان صیحه کشیدند. امام حسین علیه السلام آنان را ساکت کرد و بر آن قوم حمله کرد. [۳۸۲] قندوزی گفته است: حسین - که رضوان خدا بر او باد - می‌گفت: خدایا تو بر این گروه نفرین شده شاهی که تصمیم گرفته‌اند از

نسل پیامبر صلی الله علیه و اله و سلم کسی را باقی نگذارند؛ و بشدت می گریست و چنین می خواند: خدایا! تنهایم مگذار. اینان فسق و انکار را آشکار کردند. ما را میان خودشان مثل بردگان ساخته‌اند و در کارهایشان یزید را راضی می کنند. اما برادرم به شهادت رسید، در حالی که با صلات و استوار و تنها بود، و تو ای خدای مجید در کمین هستی. سپس صدا زد: ای ام کلثوم، سکینه، رقیه، عاتکه، زینب از خاندان من، خداحافظ! چون صدای او را شنیدند، صدایشان را به گریه بلند کردند. حضرت، دخترش سکینه را به سینه‌اش چسباند، بین دو چشم او را بوسید، اشکهای او را پاک کرد. سکینه را بسیار دوست می داشت. به آرام کردن او پرداخت، در حالی که می گفت: ای سکینه! بدان که پس از من گریهات بسیار خواهد بود. تا جان در بدن دارم با اشکهایت دلم را مسوزان. [صفحه ۱۸۳] اگر کشته شوم ای بهترین بانوان! تو شایسته ترین فرد برای اشک ریختنی. [۳۸۳]. اسفراینی گفته است: امام حسین علیه السلام خواست از زنان خداحافظی کند، در حالی که ناامید از زندگی بود و گریان. خواهرش زینب او را دید و گفت: چشمت گریان مباد! فرمود: چگونه نگریم که بزودی شما را میان دشمنان به عنوان اسیری خواهند برد. صدا زد: ام کلثوم، رقیه، عاتکه، سکینه، خداحافظ! ام کلثوم گفت: برادر جان! آیا تسلیم مرگ شده‌ای؟ فرمود: چگونه تسلیم نشوم که جانم در میان دیگران است! چون سکینه این سخن را شنید، صدایش به گریه و شیون برخاست. آنگاه بود که امام حسین علیه السلام گریست و خطاب به دخترش فرمود: ای سکینه... (تا آخر آن اشعار) سپس این ابیات را افزود: گریه کن و بگو: ای کشته‌ای که کنار شط فرات، لب تشنه جان داد. گریه کن و بگو: ستونم شکست پس از آنکه آن ستون، ستونها را می لرزاند. آرزو داشتم که همواره تحت رعایت و محبت او به سر برم. سکینه جانم! زودتر بیا نزدیک تا با تو آخرین وداع را انجام دهم. تو را نسبت به کودک خردسال و به خانواده و یتیمان و همسایگان سفارش می کنم. آنگاه که کشته شدم، معجز و گریان چاک نده و ناله‌های ذیلانه سر مده. سکینه جان! بر تقدیر الهی صبر کن؛ ما خاندان صبر و احسانیم. من به پدر و جد و برادرانم اقتدا کرده‌ام که فرزندان طاغیان، حقوق آنان را غصب کردند. [۳۸۴].

سیب بهشتی

فتال نیشابوری گفته است: ام سلمه گوید: پیامبر صلی الله علیه و اله و سلم نزد من بود. جبرئیل نازل شد. آن دو با هم گفتگو می کردند که حسن بن علی علیه السلام در زد. رفتم تا در را باز کنم. دیدم حسین علیه السلام هم با اوست. هر دو وارد شدند. چون چشمشان به جدشان پیامبر خدا افتاد، جبرئیل در نظرشان مانند دحیهی کلبی آمد. دور او می چرخیدند. جبرئیل علیه السلام گفت: یا رسول الله! دو کودک را نمی بینی که چه می کنند؟ فرمود: تو را همچون دحیهی کلبی دیده‌اند. او زیاد سراغ این دو می آید و هرگاه می آید هدیه‌ای برایشان می آورد. جبرئیل شروع کرد به اشاره کردن با دستش، مثل کسی که چیزی را می گیرد. ناگهان در [صفحه ۱۸۴] دستش یک سیب و یک گلابی و انار بود. آنها را به امام حسن علیه السلام داد، همان گونه با دستش اشاره کرد و به حسین علیه السلام هم داد. هر دو خوشحال و خندان شدند. نزد جدشان شتافتند. پیامبر، سیب و انار و گلابی را گرفت و بوید، سپس آنها را همان طور به هر یک از آن دو داد و فرمود: با آنچه دارید نزد مادران بروید و اگر ابتدا پیش پدرتان بروید بهتر است. آن دو طبق دستور پیامبر خدا رفتند و چیزی از آنها را نخوردند تا پیامبر نزدشان برود. سیب و میوه‌های دیگر به همان حال بود. فرمود: یا علی! چرا از میوه نخوردی و به همسر و فرزندان ندادی و ماجرا را فرمود. پس پیامبر و علی و فاطمه و حسن و حسین علیهم السلام از آن خوردند و به ام سلمه هم دادند. انار و گلابی و سیب به همان حال باقی بود و هر چه از آن خورده می شد باز به حالت اول برمی گشت تا آنکه رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم از دنیا رفت. امام حسین علیه السلام گوید: در دوران فاطمه علیها السلام هم تغییر و کاهشی در آنها پیش نیامد. چون فاطمه علیها السلام از دنیا رفت، انار را از دست دادیم و سیب و گلابی در دوران پدرم باقی بود. چون امیر المؤمنین علیه السلام شهید شد، گلابی هم ناپدید شد و سیب به همان حالت نزد امام حسن علیه السلام باقی بود تا

آنکه مسموم و شهید شد. سیب باقی بود تا وقتی که در محاصره و بی آبی قرار گرفتم. هرگاه تشنه می‌شدم آن را که می‌بوییدم، شدت عطش فرومی‌نشست. چون تشنگی‌ام افزون شد، بر آن دندان زدم و دیگر یقین به مرگ داشتم. امام سجاد علیه السلام گوید: این سخنان را ساعتی پیش از شهادتش از آن حضرت شنیدم. چون به شهادت رسید، بوی آن سیب از قتلگاهش می‌آمد. در پی آن سیب بودند و اثری از آن دیده نشد، ولی بوی سیب پس از حسین علیه السلام هم باقی ماند: قبر او را زیارت کردم، دیدم بوی سیب از قبر او به مشام می‌رسد. پس هر کس از شیعیان ما که زائران قبر او باشند بخواهند آن بو را استشمام کنند، هنگام سحر دنبال آن روند. اگر مخلص باشند، آن را خواهند یافت. [۳۸۵]. ابن حمزه گوید: از ابی‌محیص روایت است که گوید: در کربلا با عمر سعد ملعون بودم. چون عطش بر حسین علیه السلام روی آورد، آن سیب را از درون جامه‌ی خویش درآورد و بویید و دوباره به جایش گذاشت. چون شهید شد، گشتم ولی آن را نیافتم، ولی صدایی شنیدم از سوی مردانی که آنان را می‌دیدم ولی نمی‌توانستم به آنان برسم که: فرشتگان هنگام طلوع سپیده و برآمدن روز، کنار قبر آن حضرت از بوی آن لذت می‌برند. [۳۸۶]. [صفحه ۱۸۵]

حمه‌ی ۲

اشاره

سید بن طاووس گوید: بعضی از راویان گفته‌اند: هرگز هیچ مغلوبی را که فرزندان، خاندان و یارانش کشته شده باشند، قوی‌دلتر از او ندیده‌ام. هرگاه مردان به او حمله‌ور می‌شدند، او با شمشیرش بر آنان حمله می‌کرد و آنان همچون فرار گله‌ی بزها از حمله‌ی گرگ، از برابر او می‌گریختند. به آنان که به سی هزار نفر می‌رسیدند حمله می‌کرد و آنان همچون ملخهای پراکنده می‌گریختند. سپس به جایگاه خود برمی‌گشت، در حالی که می‌گفت: لا حول و لا قوة الا بالله العلی العظیم. [۳۸۷]. خوارزمی گوید: سپس به نبرد پرداخت تا آنکه هفتاد و دو زخم بر پیکرش نشست. ایستاد تا بیاساید، در حالی که از پیکار ناتوان شده بود. در حالی که ایستاده بود، سنگی آمد و به پیشانی او خورد و خونها از پیشانی‌اش جاری گشت. جامه بر گرفت تا خون از پیشانی‌اش پاک کند که تیر سه شعبه‌ی زهر آگینی آمد و در قلب آن حضرت نشست. حسین علیه السلام فرمود: بسم الله و بالله و علی مله رسول الله. سر به آسمان گرفت و گفت: خداوند! تو می‌دانی که اینان کسی را می‌کشند که در روی زمین، جز او پسر پیغمبری نیست. سپس تیر را گرفت و از پشت بیرون کشید و خون همچون ناودان جاری شد. دست خود را روی زخم گذاشت. چون مشتش پر از خون شد، به طرف آسمان پاشید و از آن خون یک قطره هم به زمین برنگشت. سرخی آسمان پیش از آن نبود تا آنکه حسین علیه السلام خون خویش را به آسمان پاشید. سپس دوباره دست روی زخم گذاشت. چون پر از خون شد، آن را به سر و صورت خود کشید و گفت: به خدا سوگند این گونه خون آلود خواهم بود تا آنکه جدم محمد صلی الله علیه و اله و سلم را دیدار کنم و بگویم: یا رسول الله! فلانی و فلانی مرا کشتند. [۳۸۸].

عبدالله بن حسن

شیخ مفید گفته است: سپس عبدالله، پسر امام حسن مجتبی علیه السلام که نوجوانی نابالغ بود، از پیش زنان بیرون آمد و آمد تا کنار عمویش حسین علیه السلام ایستاد. زینب، دختر علی علیه السلام خود را به او رساند تا او را ننگه دارد. حسین علیه السلام به خواهرش فرمود: زینب خواهرم او را نگهدار! عبدالله نپذیرفت و بشدت مقاومت کرد و گفت: به خدا از عمویم جدا نمی‌شوم! ابجر بن کعب به طرف امام حسین علیه السلام حمله کرد. آن [صفحه ۱۸۶] نوجوان گفت: ای ناپاک‌زاده! عمویم را می‌کشی؟ ابجر با شمشیر بر دست آن نوجوان زد و دستش جدا گردید و از پوست آویزان شد. عبدالله صدا زد: ای مادر! حسین علیه السلام او را در آغوش

کشید و فرمود: برادرزاده! بر آنچه پیش آمد صبر کن و امید خیر از سوی خدا داشته باش. خداوند تو را به پدران شایسته‌ات ملحق می‌کند. [۳۸۹]. سید بن طاووس گوید: حمله‌ی ملعون تیری افکند و او را در دامن عمویش حسین علیه‌السلام به شهادت رساند. [۳۹۰]. شیخ مفید گفته است: سپس امام حسین علیه‌السلام دست خود را به آستان الهی بلند کرد و گفت: خداوند! اگر آنان را تا مدت معینی بهره‌مند خواهی کرد، پس آنان را دچار تفرقه و تشتت ساز. والیان را هرگز از آنان خشنود مکن. آنان دعوت‌مان کردند تا یاری‌مان کنند، سپس تجاوز کرده و ما را کشتند. سپاه دشمن از چپ و راست به باقیمانده‌ی یاران حسین علیه‌السلام حمله‌ور شدند و همه را کشتند. و جز سه یا چهار نفر کسی باقی نماند. [۳۹۱].

امام حسین و مسلم بن رباح

ابن عساکر، با سند خویش از مسلم بن رباح، غلام حضرت علی علیه‌السلام نقل کرده است که: من با حسین علیه‌السلام در روز شهادتش بودم. تیری به صورت آن حضرت خورد. به من فرمود: ای مسلم! دستانت را به خون من نزدیک کن. چنان کردم. چون دو دستم پر از خون شد، فرمود: آن را در دستانم بریز و چنان کردم. آن حضرت خونها را به آسمان پاشید و فرمود: خدایا! خونخواه خون پسر دختر پیامبرت باش. مسلم گوید: حتی یک قطره هم از آن خون به زمین بازنگشت. [۳۹۲].

بیرون آمدن زینب از خیمه

سید بن طاووس گوید: راوی گوید: زینب از در خیمه بیرون آمد، در حالی که صدا می‌زد: وای برادرم! وای سرورم! وای خاندانم! کاش آسمان بر زمین فرود می‌آمد! کاش کوهها از هم متلاشی می‌شدند. شمر فریاد زد: درباره‌ی این مرد منتظر چه هستید؟ از هر طرف بر امام حسین علیه‌السلام حمله‌ور شدند. زرعۀ بن شریک، ضربتی بر کتف او زد. امام هم ضربتی بر او وارد کرد و او را نقش زمین ساخت. مرد دیگری با شمشیر بر گردن مقدس او ضربت زد که حضرت با صورت به زمین غلتید و دیگر ناتوان شده بود. روی زانوها نشست. سنان بن انس نیزه‌ای به گلوگاهش زد. نیزه را بیرون کشید و دوباره بر سینه‌ی آن حضرت زد. سنان دوباره تیری در کمان نهاد و بر حنجره‌ی حضرت زد. امام علیه‌السلام افتاد. دوباره نشست و تیر را از گلو بیرون کشید. دو دست خود را کنار هم زیر گلو گرفت. چون پر از خون شد، سر و صورت خویش را به خون رنگین کرد، در حالی که می‌فرمود: «خدا را این گونه آغشته به خونم دیدار خواهم کرد، در حالی که حق مرا غصب کرده‌اند.» [۳۹۵]. [صفحه ۱۸۸]

هجوم بر امام

خوارزمی گوید: سپس آن حضرت از جنگ ناتوان شد و سر جای خود ایستاد. هر یک از مردم که به طرف او [صفحه ۱۸۷] می‌آمد (و او را در آن حال می‌دید) برمی‌گشت و خوش نداشت که دستش به خون او آغشته شود تا آنکه مردی از طایفه‌ی کنده به نام مالک بن نسر آمد و با شمشیر بر سر مبارک او زد. حضرت خودی بر سر داشت. شمشیر، آن خود را شکافت و سرش پر از خون شد. حسین علیه‌السلام به وی گفت: هرگز مباد که با دست راست آب و غذا بخوری! خدا تو را با ستمگران محشور کند! کلاهخود را کنار انداخت و کلاهی پوشید و پارچه‌ای روی آن بست. [۳۹۳]. خوارزمی گوید: سپس شمر فریاد زد: درباره‌ی او منتظر چه هستید؟ تیرها، نیزه‌ها و شمشیرها از هر سو آن حضرت را در میان گرفت. مردی به نام زرعۀ بن شریک، ضربت سختی بر حضرت زد. سنان بن انس هم تیری بر گلوئی حضرت زد. صالح بن وهب نیز با نیزه، ضربت محکمی بر تهیگاه امام وارد کرد. حسین علیه‌السلام با گونه‌ی راست از روی اسب خود بر زمین افتاد. سپس برخاست و نشست و تیر را از گلویش بیرون کشید. آنگاه عمر سعد نزدیک حسین علیه‌السلام آمد تا او را بنگرد. [۳۹۴].

دعای امام در واپسین لحظات زندگی

شیخ طوسی روایت کرده است: آن حضرت گفت: «خدایا! ای بلند مرتبه! ای بزرگ شوکت! ای سخت انتقام گیرنده! ای بی نیاز از آفریده‌ها! ای گسترده کبریا! ای که به هر چیز که بخواهی توانایی! رحمت نزدیک، وعده‌ات راست، نعمت فراوان، آزمایش نیکوست. آنگاه که بخواندت نزدیکی، به آنچه آفریده‌ای احاطه داری، توبه‌ی توبه کنندگان را می‌پذیری. بر آنچه اراده می‌کنی توانایی و در پی هر چه باشی به آن می‌رسی. اگر شکرت کنند، شکر پذیری، اگر یادت کنند یاد می‌کنی. تو را از روی نیاز می‌خوانم و با تهیدستی به درگاهت مشتاقم و خائفانه به آستانت روی می‌آورم و با اندوه، به درگاهت می‌گیرم و از روی ناتوانی از تو یاری می‌خواهم و بسنده کنان بر تو تکیه می‌کنم. بین ما و این گروه داوری کن. اینان ما را فریب دادند و یاری‌مان نکردند. با ما از در نیرنگ درآمدند و ما را کشتند. ما عترت پیامبر تو و فرزندان حبیب تو محمد بن عبدالله صلی الله علیه و اله و سلم هستیم؛ آنکه او رابه رسالت برگزیدی و او را امین وحی خویش قرار دادی. پس برای ما از کارمان گشایش و رهایی قرار بده. به رحمت خودت، ای مهربانترین مهربانان.» [۳۹۶].

فاجعه‌ی بزرگ

سید بن طاووس گوید: هلال بن نافع گوید: من با اصحاب عمر سعد ایستاده بودم که فریادگری صدا زد: ای امیر! مژده بده. این شمر است که حسین علیه السلام را کشت. من از میان دو صف بیرون آمده، کنار حسین علیه السلام آمدم، در حالی که جان می‌داد. به خدا سوگند هرگز مغلوب به خون آغشته‌ای زیباتر و روشن چهره‌تر از او ندیده‌ام. فروغ رخسارش و شکوه هیبتش مرا از اندیشیدن درباره‌ی شهادتش بازداشت. در آن حالت آب خواست. شنیدم مردی می‌گفت: هرگز آب نخواهی نوشید تا به دوزخ درآیی و از چرکابه‌های آن بنوشی! شنیدم که آن حضرت می‌گفت: من به دوزخ نخواهم رفت و از چرکابه‌های دوزخ نخواهم نوشید. من بر جدم رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم وارد می‌شوم و درخانه‌ی او در جایگاه صدق و راستی و در جوار پروردگار توانا ساکن می‌شوم و از آب خوشگوار می‌خورم که هرگز بدبو نمی‌شود خواهم نوشید. به جدم رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم از دست شما و کاری که با من کردید، شکایت خواهم کرد. [صفحه ۱۸۹] گوید: همه خشمگین شدند، آنچنان که گویی خداوند در دل هیچ یک از آنان هیچ رحمی قرار نداده است. سر آن حضرت را در حالی که با آنان مشغول گفتگو بود بردند و من از بی‌رحمی آنان بسیار تعجب کردم و گفتم: به خدا قسم که هرگز با شما همراه و همکار نخواهم شد. [۳۹۷]. محمد بن سعد گوید: مدتی دراز از روز درنگ کردم و مردم نسبت به او وقت گذرانی می‌کردند و خوش نداشتند که علیه او اقدام کنند. شمر بن ذی الجوشن بر آنان فریاد کشید: مادران به عزایتان بنشینند! منتظر چه هستید؟ کار او را بسازید. نخستین کسی که سراغ آن حضرت رفت زرعۀ بن شریک تمیمی بود که بر کتف چپ او ضربه‌ای زد. حصین هم بر شانه‌ی او زد. حضرت را بر زمین افکند. سنان بن انس بر گلوگاهش ضربه‌ای زد. آنگاه نیزه برآورد و بر سینه‌ی او زد و حسین علیه السلام فروافتاد. آنگاه فرود آمد تا سر آن حضرت را جدا کند. همراه او خولی بن یزید نیز فرود آمد؛ سر او را جدا کرد و نیز عیدالله بن زیاد برد. [۳۹۸]. طبری گوید: عمر سعد نزدیک حسین علیه السلام آمد. زینب علیها السلام به او گفت: ای پسر سعد! آیا اباعبدالله را می‌کشند و تو به او نگاه می‌کنی؟ گوید: گویا اشکهای عمر سعد را می‌بینم که بر صورت و محاسنش جاری است. آنگاه عمر سعد روی خود را از زینب برگرداند. زمانی طولانی از روز گذشت که اگر مردم می‌خواستند آن حضرت را بکشند، چنان می‌کردند ولی گویا از یکدیگر پروا داشتند و هر گروه دوست داشتند که دیگران کار حضرت را به پایان برسانند. شمر در میان مردم ندا داد: وای بر شما! منتظر چه هستید؟ او را بکشید. مادران به عزایتان بنشینند! از هر طرف بر او حمله کردند. زرعۀ بن شریک ضربتی بر کتف (کف) چپ او زد، ضربتی نیز بر

شانه‌اش، سپس برگشتند، در حالی که امام می‌نشست و برمی‌خاست. در آن حال سنان بر او حمله کرد و نیزه‌ای بر حضرت زد و او افتاد. آنگاه به خولی گفت: سرش را جدا کن. خواست چنان کند ولی لرزید و نتوانست. سنان به او گفت: دستانت شکسته باد! آنگاه خودش فرود آمد و امام را سر برید و سرش را جدا کرد و نزد خولی بن یزید آوردند، در حالی که پیش از سر بردن، با شمشیرها ضربت خورده بود. [۳۹۹]. [صفحه ۱۹۰]

قاتل تبهکار

ابن شهر آشوب گوید: عمر سعد نزدیک آمد و گفت: سرش را جدا کنید. نصر بن خرشه جلو آمد. همچنان با شمشیرش بر آن حضرت می‌زد. عمر سعد خشمگین شد و به خولی گفت: فرود آی و سرش را جدا کن. فرود آمد و سر مطهر حضرت را جدا کرد. [۴۰۰]. دینوری گوید: سنان بر آن حضرت حمله کرد و نیزه‌ای بر وی زد. حضرت افتاد. خولی فرود آمد تا سر او را جدا کند، دستانش لرزید. برادرش شبل بن یزید فرود آمد و سر او را جدا کرد و نزد برادرش خولی [۴۰۱] آورد. [۴۰۲]. بلاذری گوید: در آن حال، سنان بن انس بر او حمله کرد و با نیزه بر او ضربتی زد و او افتاد. به خولی گفت: سرش را جدا کن. خولی خواست چنان کند، ناتوان شد و لرزید. سنان به او گفت: دست و بازویت شکسته باد! خودش فرود آمد و سر او را جدا کرد و نزد خولی آورد. در نقل دیگری است که خولی به اذن سنان سر او را جدا کرد. [۴۰۳]. خوارزمی گوید: در آن حال سنان بر او حمله کرد و نیزه‌ای زد و او رابه خاک افکند و به خولی گفت: سرش را جدا کن. او نتوانست و دستانش لرزید. سنان به او گفت: دست و بازویت شکسته باد! نصر بن خرشه یا شمر (که پیسی داشت) فرود آمد و با پایش بر او زد و به پشت افکند. آنگاه محاسن او را گرفت. حسین علیه‌السلام به او فرمود: تو همان سگ لک و پیس داری که در خواب دیدم؟ شمر گفت: ای پسر فاطمه! مرا به سگها تشبیه می‌کنی؟ آنگاه با شمشیرش بر گلوگاه حسین علیه‌السلام می‌زد و این گونه می‌خواند: امروز تو را می‌کشم و یقین دارم و هیچ مجالی برای پرده پوشی نیست که پدرت بهترین سخنور بود. ابوالحسن احمد بن علی عاصمی با سند خویش نقل کرده است از عمرو بن حسن که گوید: با حسین علیه‌السلام در نهر کربلا بودیم. آن حضرت به شمر نگاه کرد و فرمود: الله اکبر! الله اکبر! خدا و [صفحه ۱۹۱] رسولش راست گفته‌اند. رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم فرمود: گویا سگی لک و پیس‌دار را می‌بینم که خون خاندان مرا می‌لیسد. عمر سعد خشمگین شد و به آنکه سمت راست او بود گفت: وای بر تو! فرود آی و حسین را راحت کن. گفته‌اند که خولی بود. فرود آمد و سرش را جدا ساخت. گفته‌اند: او شمر بود. نقل شده که شمر و سنان در آخرین رمقهای امام حسین علیه‌السلام که از تشنگی زبانش را بیرون آورده بود، نزد حسین آمدند. شمر لگدی بر آن حضرت زد و گفت: ای پسر ابوتراب! آیا تو نمی‌گفتی که پدرت کنار حوض کوثر، هر که را بخواهد سیراب می‌کند؟ پس صبر کن تا از دست او آب بنوشی. آنگاه به سنان گفت: سرش را از پشت جدا کن. گفت: به خدا چنین نمی‌کنم که جدش محمد، خصم من گردد. شمر از او عصبانی شد. خودش روی سینه‌ی حسین علیه‌السلام نشست و محاسن حضرت را گرفت و خواست او را بکشد. حسین علیه‌السلام خندید و گفت: آیا مرا می‌کشی؟ آیا نمی‌دانی من کیستم؟ گفت: تو را خوب می‌شناسم. مادرت فاطمه‌ی زهرا و پدرت علی مرتضی و جدت محمد مصطفی و کین‌خواهت خدای علی اعلاست. تو را می‌کشم و باکی ندارم. با شمشیرش دوازده ضربت بر حضرت زد. سپس سر او را جدا کرد. آنگاه اسود بن حنظله جلو آمد و شمشیر او را برداشت. جعونه‌ی حضرمی آمد و پیراهن حضرت را برداشت و پوشید و در نتیجه، پیس شد و موهایش ریخت. [۴۰۴]. ابن‌نما گوید: چون زخمهای حضرت افزون گشت و حرکتی در او نماند، شمر دستور داد تا او را تیرباران کنند. عمر سعد هم ندا داد: منتظر چه هستید؟ و به سنان دستور داد سرش را جدا کند. سنان فرود آمد، در حالی که به سوی آن حضرت می‌رفت و می‌گفت: پیش تو می‌آیم و می‌دانم که تو سرور گروه و از نظر پدر و مادر، بهترین مردمی. سر او را جدا کرد و نزد عمر سعد برد. او هم گرفت و سر را از گردن اسبش آویخت. [۴۰۵]. شیخ مفید گوید: شمر فرود آمد و سر او را برید

و سرش را نزد خولی برد. او هم گفت: نزد امیر، عمر بن سعد ببر. [۴۰۶]. سبط بن جوزی گوید: [صفحه ۱۹۲] در قاتل او اختلاف کرده‌اند. یک قول آن است که قاتلش سنان است (گفته‌ی هشام بن محمد) قول دیگر آنکه حصین بن نمیر است که ابتدا به او تیر زد، سپس فرود آمد و سرش را جدا کرد و سر را از گردن اسبش آویخت تا بدین وسیله نزد ابن زیاد، تقرب جوید. مهاجر بن اوس، کثیر بن عبدالله و شمر بن ذی الجوشن را هم گفته‌اند، ولی درست‌تر آن است که قاتلش سنان بود با مشارکت شمر. [۴۰۷].

دفاع اسب از آن حضرت

ابن شهر آشوب به نقل از ابی مخنف گوید: حسین علیه السلام بر زمین افتاد. اسبش از او دفاع می‌کرد و بر سواران دشمن می‌جهید و آنان را از زین بر زمین می‌افکند و لگدکوب می‌کرد. چهل نفر از دشمن را کشت، سپس خود را به خون حسین علیه السلام آغشته کرد و به طرف خیمه‌ی امام روان شد، در حالی که با صدای بلند شیهه می‌کشید و سم بر زمین می‌کوبید. [۴۰۸]. طبری از ابی مخنف نقل کرده است که: وقتی حسین علیه السلام کشته شد، ۳۳ ضربه‌ی نیزه و ۳۴ ضربه شمشیر بر بدنش یافت شد. [۴۰۹]. ابن شهر آشوب از قول امام باقر علیه السلام روایت می‌کند که: حضرت، سیصد و بیست و چند ضربه‌ی نیزه یا شمشیر و تیر بر بدن داشت. نیز ۳۶۰ جراحت هم روایت شده است. نیز ۳۳ ضربه، غیر از تیرها. نیز ۱۹۰۰ زخم هم گفته‌اند. تیرها در زره حضرت مثل تیرها در پشت خارپشت بود و گفته‌اند: همه‌ی آن تیرها در جلو بدن بود. [۴۱۰]. طبری شیعه گفته است: امام صادق علیه السلام فرمود: حسین علیه السلام را چنان یافتند که ۳۳ ضربه نیزه و ۴۴ ضربه شمشیر خورده بود و در جبهه‌ی آن حضرت بیش از ۱۱۰ پارگی یافتند که اثر ضربه و نیزه و تیر بود و ۱۲۰ هم روایت شده است. [۴۱۱]. [صفحه ۱۹۳]

دفن آن حضرت و یارانش

اشاره

شیخ مفید گفته است: چون عمر سعد کوچید، گروهی از بنی‌اسد که در غاضریه ساکن بودند، نزد جسد امام حسین علیه السلام و اصحاب او آمدند و بر آنان نماز خواندند و حسین علیه السلام را در جایی که اکنون قبر اوست به خاک سپردند، پسرش علی اکبر را پایین پای او دفن کردند و برای شهدای دیگر از اهل بیت و یارانش که با او شهید شده بودند، جایی نزدیک پای حضرت قبر کردند و همه را یکجا به خاک سپردند. عباس بن علی علیه السلام را نیز همان جا که شهید شده بود، سر راه غاضریه که اکنون قبر اوست به خاک سپردند. [۴۱۲]. ابن‌نما گوید: چون مردم از کربلا برگشتند، گروهی از بنی‌اسد که در غاضریه سکونت داشتند آمدند و بر آن اجساد پاک نماز خواندند و در آن تربت اطهر دفنشان کردند. [۴۱۳]. محدث قمی گوید: حر بن یزید در همان جا که کشته شد دفن شد. خویشاوندانش او را به خاک سپردند. بنی‌اسد بر قبایل عرب افتخار می‌کردند که: ما بر حسین علیه السلام نماز خواندیم و او و یارانش را به خاک سپردیم. [۴۱۴]. ابن‌شهر آشوب گوید: اجساد آنان را مردم غاضریه از بنی‌اسد، یک روز پس از شهادتشان در تف به خاک سپردند. برای بیشتر آنان قبرهایی می‌یافتند و پرندگان سفیدی را آنجا می‌دیدند. [۴۱۵]. [صفحه ۱۹۴] محمد بن سعد گوید: زهیر بن قین با امام حسین علیه السلام به شهادت رسید. همسرش به غلامشان به نام شجره گفت: برو و مولای خودت را دفن کن. گوید: آمدم و حسین علیه السلام را دیدم که بر روی خاک افتاده است. گفتم: آیا من صاحب خودم را کفن کنم و حسین را رها کنم؟ حسین را کفن کردم و برگشتم و به همسر زهیر گفتم. گفت: آفرین! کفن دیگری داد و گفت: برو صاحب خودت را کفن کن و چنان کردم. [۴۱۶].

امام سجاد و دفن امام

محدث قمی گوید: در جای خود ثابت است که امام معصوم را جز معصوم به خاک نمی‌سپارد، امام را جز امام غسل نمی‌دهد و اگر امامی در مشرق فوت کند و وصی او در مغرب باشد، خدا بین آن دو را جمع می‌کند. [۴۱۷]. مجلسی گوید: از برخی راویان نقل شده که نزد امام رضا علیه السلام بودم. علی بن ابی حمزه و ابن سراج و ابن مکاره وارد شدند. پس از سخنانی که میان آنان و امام درباره‌ی امامتش گذشت، علی بن ابی حمزه گفت: از پدران برای ما روایت شده که عهده‌دار امر دفن امام، جز امام نمی‌شود. امام پرسید: پس بگو حسین بن علی علیه السلام امام بود یا نه؟ گفت: امام بود. پرسید: چه کسی عهده‌دار کار او شد؟ گفت: علی بن الحسین علیه السلام. پرسید: او کجا بود؟ او که دست ابن زیاد اسیر بود! گفت: بی‌آنکه بفهمند بیرون آمد و پدرش را دفن کرد و برگشت. امام رضا علیه السلام فرمود: خدایی که می‌تواند امام سجاد علیه السلام را به کوفه ببرد تا پدرش را دفن کند، می‌تواند صاحب امر امامت را به بغداد برساند تا عهده‌دار کفن و دفن پدرش شود و برگردد، در حالی که نه در زندان است نه اسیر. [۴۱۸]. صفار قمی با سند خویش از امام صادق علیه السلام نقل می‌کند: چون رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم در گذشت، جبرئیل همراه فرشتگان و روح که در شب قدر فرود می‌آیند، فرود آمد. علی علیه السلام چشم خود را گشود و آنان را در منتهای آسمانها تا زمین دید که همراه وی، پیامبر را غسل می‌دهند و همراه او بر آن حضرت نماز می‌خوانند و برایش قبر می‌کنند. به خدا که جز فرشتگان برای پیامبر خدا قبر نکنند تا آنکه چون در قبر نهاده شد، [صفحه ۱۹۵] همراه آنکه وارد قبر شد وارد شدند و او را در گور نهادند. پس سخن گفت و گوش علی علیه السلام به سخنان آنان گشوده شد. شنید که آنان را به حضرت سفارش می‌کرد. پس گریست، و شنید که می‌گویند: دیگر زحمتی به او نمی‌رسانند. پس از تو اکنون دیگر او همنشین ماست، جز آنکه پس از حالا دیگر ما را به چشم خود نمی‌بیند. تا آنکه امیرالمؤمنین علیه السلام در گذشت. حسن و حسین علیهما السلام همان صحنه را مشاهده کردند؛ پیامبر را دیدند که فرشتگان را یاری می‌کند، آن گونه که نسبت به پیامبر رفتار کردند تا آنکه امام مجتبی علیه السلام در گذشت. حسین علیه السلام همان صحنه‌ها را دید، پیامبر و علی را دید که فرشتگان را یاری می‌کنند تا آنکه حسین علیه السلام شهید شد. امام سجاد مثل آن صحنه‌ها را دید؛ امام باقر علیه السلام آن صحنه‌ها را دید؛ پیامبر، علی، امام حسن و امام حسین را دید که یاری فرشتگان می‌کنند. امام باقر که وفات یافت، امام صادق این صحنه‌ها را دید؛ پیامبر، علی، امام حسن و امام حسین و امام سجاد را دید که فرشتگان را یاری می‌کنند تا آنکه امام صادق وفات یافت، موسی بن جعفر علیه السلام این صحنه‌ها را دید. همین گونه تا آخرین ما جریان می‌یابد. [۴۱۹]. مقرر گوید: چون امام سجاد علیه السلام آمد، بنی‌اسد را دید که کنار کشتگان گرد آمده‌اند و سرگرداند؛ نمی‌دانند چه کنند و کشته‌ها را نمی‌شناسند؛ چون بین بدن‌ها و سرهای مقدس جدایی انداخته بودند و گاهی از بستگان آنان می‌پرسیدند. امام سجاد به آنان خبر داد که برای دفن این اجساد پاک آمده است. آنان را با نام و مشخصات معرفی کرد. هاشمیان را از دیگران شناساند. ناله و شیون برخاست و اشک‌ها جاری شد و زنان بنی‌اسد مو پریشان کردند و سیلی به صورت خود زدند. آنگاه امام زین‌العابدین علیه السلام کنار جسد مطهر پدر رفت، آن را در آغوش کشید و با صدای بلند گریه کرد. به محل قبر آمد، کمی از خاک‌ها را کنار زد، قبری حاضر و آماده و صندوقی شکافته آشکار شد. آن حضرت دستان خود را زیر کمر امام حسین علیه السلام گشود و گفت: بسم الله و بالله و علی مله رسول الله، صدق الله و رسوله، ما شاء الله و لا حول و لا قوة الا بالله العظيم و به تنهایی بی‌آنکه بنی‌اسد در این کار همراهی‌شان کنند پیکر مطهر را وارد قبر کرد و به آنان فرمود: همراه من کسی هست که یاری می‌کند. چون او را در قبر نهاد، صورت بر آن رگهای بریده نهاد و گفت: «خوشا سرزمینی که پیکر پاک تو را دربر گرفت! دنیا پس از تو تیره و تاریک است و آخرت با فروغ جمالت روشن است. اما شب، بیداری و غم است و [صفحه ۱۹۶] اندوه همیشگی تا آنکه خداوند برای خاندان تو سرای آخرت را برگزیند که تو در آنی. سلام و رحمت و برکات الهی بر تو باد از من، ای فرزند رسول خدا!» و بر نوشت: «این قبر حسین بن علی بن ابی‌طالب است که او را لب تشنه و غریب شهید کردند.» آنگاه به طرف عمویش عباس رفت و او را در همان حال دید که فرشتگان آسمانها را دهشت زده و حوریان بهشتی را گریان ساخته بود.

خود را روی بدن مقدس او انداخت و رگهای بریده‌اش را می‌بوسید و می‌گفت: پس از تو خاک بر سر دنیا ای قمر بنی‌هاشم! از من سلام بر تو باد ای شهید خدایی! رحمت و برکات الهی بر تو باد! برای او نیز قبری گشود و به تنهایی او را وارد قبر کرد، همان گونه که با پدرش کرد و به بنی‌اسد فرمود: با من کسانی‌اند که یاری‌ام می‌کنند. آری، برای بنی‌اسد مجالی گذاشت تا در دفن شهدای دیگر مشارکت کنند. دو جا را برای آنان تعیین کرد و فرمود: دو گودال کنند؛ در اولی بنی‌هاشم را و در دیگری اصحاب را قرار دادند. اما حر ریاحی را قبیله‌اش بردند، به جایی که هم اینک قبر اوست. گویند: مادرش حاضر بود. چون دید که اجساد دیگر را چه می‌کنند (دفن همه در یک جا) حر را به این مکان برد. [۴۲۰].

اثر انبان بر گردهی امام

ابن شهر آشوب به نقل از شعیب بن عبدالرحمان خزاعی گوید: روز عاشورا بر پشت امام حسین علیه‌السلام اثر و نشانه‌ای دیدند. از امام زین‌العابدین پرسیدند، فرمود: این اثر انبانهای غذاست که حضرت بر دوش می‌کشید و به خانه‌های بیوه‌زنان و یتیمان و بینوایان می‌برد. [۴۲۱].

خریدن محل دفن

طریحی گوید: روایت است که امام حسین علیه‌السلام اطراف محلی را که قبر شریفش آنجاست از مردم نینوا و غاضریه به ۶۰ هزار درهم خرید و به خود آنان بخشید و بر آنان شرط کرد که زائران قبرش را به قبر او راهنمایی کنند و سه روز مهمان کنند. [۴۲۲]. [صفحه ۱۹۷]

محل دفن سر مطهر

ابن نما گوید: درباره‌ی مدفن سر مطهر اختلاف است. برخی گویند عمرو بن سعید آن را در مدینه دفن کرد. از منصور بن جمهور نقل شده که وارد خزانه‌ی یزید شد. وقتی که گشودند، سر مطهر را آنجا دید. به غلامش سلیم گفت: این کیسه‌ی چرمین را نگهداری کن که از گنجهای بنی‌امیه است. چون آن را گشود، سر امام حسین علیه‌السلام در آن بود که به رنگ مشکی خضاب شده بود. به غلامش گفت: پارچه‌ای بیاور. پارچه آورد و آن را در آن پیچید و در دمشق، کنار «باب الفردیس»، نزدیک برج سوم از سمت مشرق دفن کرد. گروهی از مردم مصر به من گفته‌اند: مدفن سر مطهر نزد آنان است و به نام «مشهد الکریم» نامیده می‌شود؛ بقعه‌ای طلایی است و در مناسبتها به زیارت آن می‌روند و معتقدند که آن سر مطهر آنجا دفن شده است. ولی قول مورد اعتماد آن است که آن سر را پس از گرداندن در شهرها برگردانده و به بدن ملحق ساختند و با جسد دفن شد. [۴۲۳]. ابن جوزی گوید: درباره‌ی محل دفن سر مطهر اقوالی است. معروفترین آنها آن است که به کربلا برگردانده، با بدن دفن کردند. قول دیگر آن است که در مدینه، کنار قبر مادرش فاطمه علیها‌السلام مدفون است. ابن سعد گوید: چون سر به مدینه رسید، سعید بن عاص والی مدینه بود. آن را جلو او گذاشتند. او از بینی سر گرفت، بعد دستور داد کفن کردند و کنار مادرش فاطمه علیها‌السلام به خاک سپردند. شعبی گوید: مروان حکم در مدینه بود. آن سر را گرفت و در مقابل خود نهاد و با بینی آن ور می‌رفت و خطاب به آن حرفهایی اهانت‌آمیز داشت و می‌گفت به یاد دوران عثمان می‌افتم. سعید بن عاص یا عمرو بن سعید که از خانه‌های هاشمیان صدای شیون شنید، با خواندن شعری طنزآمیز، از گذشته یاد کرد. قول دیگر آن است که در دمشق مدفون است. ابن ابی‌الدنیا حکایت کند: در خزانه‌ی یزید در دمشق سری پیدا شد، آن را کفن کرده و در «باب الفردیس» به خاک سپردند. بلاذری هم گوید که سر او در دارالاماره‌ی دمشق است. واقدی نیز چنین گفته است. قول چهارم آنکه در مسجد رقه، کنار فرات، در شهری مشهور دفن شده است.

این گفته‌ی عبدالله بن عمر وراق در کتاب «مقتل» است. گوید: چون سر مطهر را پیش یزید آوردند، گفت: آن [صفحه ۱۹۷] را به تلافی سر عثمان، نزد خاندان «ابی معیط» می‌فرستم که در رقه بودند. سر را پیش آنان فرستاد. آنان سر را در یکی از خانه‌های خود دفن کردند. بعدها آن خانه جزو مسجد جامع شد، نزدیک درخت سدری که آنجاست و برگهایی شبیه برگ نیل دارد و زمستان و تابستان سبز است. قول پنجم آن است که خلفای فاطمی آن سر را از باب الفردیس به عسقلان و از آنجا به قاهره بردند و هم اکنون آنجاست و مزار بزرگی دارد. به هر حال آن سر مطهر هر جا که باشد، در دلها و وجدانهاست و در رازها و خاطره‌هاست و قلب دوستداران، جایگاه اوست. [۴۲۴]. [صفحه ۱۹۹]

حوادث پس از شهادت امام

برخاستن غبار هنگام شهادتش و ندای آسمانی

سید بن طاووس روایت کند: در هنگام شهادت امام حسین علیه السلام، غباری تیره و سیاه همراه بادی سرخ به آسمان بلند شد که چیزی دیده نمی‌شد. حتی مردم پنداشته بودند بر آنان عذاب نازل شده است. ساعتی این وضع ادامه داشت. سپس گرد و غبار برطرف شد. [۴۲۵]. سید بن طاووس با سند خویش از امام صادق علیه السلام روایت می‌کند: چون حسین بن علی علیه السلام با شمشیر کشته شد و خواستند سر از پیکرش جدا کنند، از عرش الهی ندایی رسید: «ای امت سرگردان و ستمکار پس از پیامبرش! خداوند برای نماز عید قربان و فطر موفقتان ندارد!» سپس امام صادق علیه السلام فرمود: به خدا آنان موفق نشدند و نخواهند شد تا آنکه خونخواه حسین علیه السلام قیام کند. [۴۲۶]. علامه مجلسی گوید: موفق نشدنشان برای فطر و قربان یا برای آن است که بیشتر اوقات در این دو ماه، هلال اشتباه می‌شود. (آن گونه که اغلب چنین فهمیده‌اند) یا بدان جهت که چون امامان حق ظاهر و حاکم نیستند، آنان موفق به ادای نماز عید فطر و قربان نمی‌شوند، یا ادای کامل، یا مطلق، بنابر اینکه امام را شرط برپایی آن بدانیم یا آنکه حکم، مخصوص اهل سنت است و این احتمال پیش من قویتر است و الله العالم. [۴۲۷]. [صفحه ۲۰۰]

اسب امام حسین

صدوق گوید: اسب امام حسین علیه السلام کاکل و پیشانی خود را به خون آن حضرت آغشته کرد، پا بر زمین می‌کوبید و شیهه می‌کشید. دختران پیامبر با صدای شیهه‌ی او بیرون آمدند، اسب بی‌سوار را دیدند، فهمیدند که حسین علیه السلام کشته شده است. ام‌کلثوم دختر امام حسین علیه السلام دست بر سر نهاده فریاد می‌زد: وای محمد! این حسین است که عریان و بی‌لباس بر صحرا افتاده است. [۴۲۸]. محمد بن ابی‌طالب گوید: اسب، سم کوبان و شیهه زنان به طرف خیمه‌ی بانوان آمد؛ سر بر زمین می‌زد تا آنکه مرد. [۴۲۹]. آمدن اسب به طرف خیمه‌گاه، در زیارت ناحیه‌ی مقدسه نیز آمده است. علامه مجلسی گوید: چون خواستی آن حضرت را در این روز با این زیارت (ناحیه‌ی مقدسه) زیارت کنی کنار آن بایست و بگو: اسب تو شتابان و شیهه زنان به طرف خیمه‌گاه تو آمد. زنان چون اسب تو را خجالت زده و با زین واژگون دیدند، از خیمه‌ها بیرون آمدند. گیسو پیشان و بر صورت زنان و گریان و عزت از دست داده، به طرف قتلگاه تو روی آوردند. شمر بر سینه‌ی تو نشسته بود؛ خنجر بر گلوی تو گذاشته و محاسن تو را در دست گرفته و خنجر بر حنجر نهاده بود. حواس تو از حس افتاد، نفس‌هایت پایان گرفت، سرت بر فراز نی رفت، خاندانت همچون بردگان اسیر شدند و بر شترهای بی‌کجاوه با غل و زنجیر بسته شدند، چهره‌هاشان در گرمای سوزان می‌گداخت، در صحراها و دشتها برده می‌شدند، دست‌هاشان به گردنها بسته بود و در بازارها چرخانده می‌شدند. پس وای بر آن گنهکاران فاسق! با کشتن تو اسلام را کشتند، آیات قرآن را تحریف کردند و در طغیان و سرکشی تاختند. رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم داغدار و

صاحب خون شد، کتاب خدا مهجور گشت، و چون تو مقهور شدی حق کنار گذاشته شد. با فقدان تو تکبیر و تهلیل و حلال و حرام و تنزیل و تأویل از دست رفت و پس از تو تغییر و تبدیل و کفر و وانهادن احکام و هوسها و گمراهیها و فتنه‌ها و باطلها آشکار گشت. آنکه خبر شهادت را کنار قبر جدت پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم اعلام کرد، اشکریزان می گفت: ای رسول خدا! نوادها کشته شد، خاندان و حرمت هتک شد. پس از تو فرزندان به اسارت گرفته [صفحه ۲۰۱] شدند و خویشاوندان را حریم شکستند. رسول خدا دل آزرده شد و دل داغدارش گریست و فرشتگان و پیامبران تسلیتش گفتند و مادرت فاطمه‌ی زهرا علیها السلام داغدار گشت. فرشتگان مقرب برای تسلیت گویی به پدرت امیرمؤمنان در رفت و آمد شدند، در ملکوت اعلا برای تو عزا برپا شد، حوریان بر خود سیلی زدند، آسمان و آسمانیان و بهشت و خازنان آن، کوهها و دره‌ها، دریاها و ماهیان، کعبه و مقام و مشعر و حلال و حرام همه بر تو گریستند. [۴۳۰].

غارت جامه‌های امام

شیخ مفید گوید: چون حسین بن علی علیه السلام شهید شد، ابحر بن کعب آمد و شلوار از تن حضرت درآورد. از آن پس دستانش در تابستان مثل دو چوب خشک می شد و در زمستان از آن، چرک و خون می آمد تا آنکه خدا هلاکش کرد. [۴۳۱]. سید بن طاووس گوید: سپس برای عریان کردن امام روی آوردند، اسحاق بن حویه (حوبه) پیراهنش را بیرون آورد و آن را پوشید و به پیسی مبتلا شد و موهایش ریخت. گویند در پیراهن حضرت صد و اندی اثر تیر و نیزه و شمشیر بود. امام صادق علیه السلام فرماید: در پیکر حسین علیه السلام اثر سی و سه نیزه و سی و چهار ضربت شمشیر یافتند. شلوار آن حضرت را بحر بن کعب برد. گویند زمینگیر و فلج شد. عمامه اش را اخنس بن مرثد برد و گویند جابر بن یزید اودی برد و آن را بر سر گذاشت و دچار سفاهت گشت. کفش حضرت را اسود بن خالد برداشت. انگشتر او را بجدل بن سلیم کلبی درآورد؛ انگشتر او را با انگشتر برید. هم او بود که مختار دستگیرش کرد و دستها و پاهایش را برید و همان طور رهایش کرد تا در خون خویش غلتید و مرد. قطیفه‌ای از خز داشت که قیس بن اشعث غارت کرد. زره حضرت را که کوتاه و بی دامن بود، عمر سعد برداشت. چون عمر سعد کشته شد، مختار آن زره را به کشنده‌ی عمر سعد یعنی ابی عمره بخشید. شمشیر آن حضرت را جمیع بن خلق ازدی برداشت و گویند مردی از بنی تمیم به نام اسود بن حنظل. در روایت ابن سعد است که فلافش نهشلی شمشیر او را برداشت. محمد بن زکریا افزوده است که پس از آن به دختر حبیب بن بدیل رسید. این شمشیر غارت شده غیر از ذوالفقار است، چرا که آن شمشیر، محفوظ و ذخیره شده است، همراه اشیای [صفحه ۲۰۲] دیگری از ذخایر نبوت و امامت. روایات هم حکایت از درستی آنچه گفتیم دارد. [۴۳۲]. صدوق گوید: از محمد بن مسلم روایت شده که گوید از امام صادق علیه السلام درباره‌ی انگشتر حسین بن علی علیه السلام پرسیدم که چه شد؟ و گفتم که شنیده‌ام از انگشترش درآورده‌اند. فرمود: آن گونه نیست که می گویند. حسین علیه السلام فرزندش امام سجاد علیه السلام را وصی خود قرار داد و انگشتر خود را در انگشتر او نهاد و امامت را به او سپرد، همان سان که پیامبر با علی علیه السلام رفتار کرد و امیرمؤمنان و امام حسن و امام حسین علیه السلام انجام دادند. سپس آن انگشتر به دست پدرم رسید و پس از او به من و اکنون پیش من است و هر جمعه آن را به دست می کنم و با آن نماز می خوانم. محمد بن مسلم گوید: روز جمعه خدمت آن حضرت رسیدم، درحالی که نماز می خواند. پس از نماز دستش را به سوی من دراز کرد. در انگشترش انگشتری دیدم که نقش نگین آن چنین بود: «لا اله الا الله عده للقاء الله» و فرمود: این انگشتر جدم اباعبدالله الحسین علیه السلام است. [۴۳۳]. خوارزمی گوید: کندی آمد و شبکلاه را که از جنس خز بود برداشت و چون آن را نزد همسرش ام عبدالله برد تا خودش را بشوید، زنش گفت: آیا جامه‌ی پسر دختر پیامبر را غارت می کنی و به خانه ام می آوری؟ برو بیرون! خدا قبرت را پر از آتش کند! گویند: دستانش خشک شد و تا زنده بود فقیر و بدحال ماند. [۴۳۴]. ابومخنف گوید: کندی کلاه خود امام را برداشت و پیش همسرش برد و گفت: این کلاه خود حسین

علیه السلام است؛ خورش را بشوی. زنش گریست و گفت: وای بر تو! حسین را کشتی و سلاحش را غارت کردی؟! به خدا دیگر تو شوهر من نیستی و نه من اهل تو هستم و دیگر من و تو زیر یک سقف نخواهیم زیست. شوهرش جست که بر او سیلی بزند، او از چنگش گریخت و دست کندی به میخ در خورد. زنش بر او حمله کرد و دستش را از میخ قطع کرد و پیوسته فقیر بود تا از دنیا رفت. [۴۳۵]. سید بن طاووس از ابن رباع نقل می‌کند: مرد نابینایی را دیدم که شاهد شهادت حسین علیه السلام بود. علت نابینایی‌اش را پرسیدم، گفت: من روز عاشورا تنها شاهد شهادتش بودم ولی نه نیزه‌ای زدم و نه شمشیری و نه تیری افکندم. چون [صفحه ۲۰۳] کشته شد، به خانه‌ام برگشتم و نماز عشا را خواندم و خوابیدم. در خواب، کسی سراغ من آمد و گفت: رسول خدا را اجابت کن. گفتم: مرا با او چه کار؟ مرا کشان کشان نزد او برد. رسول خدا در صحرائی نشسته، آستینها را بالا زده بود و حربه‌ای در دست داشت. فرشته‌ای هم در برابرش بود، با شمشیری آتشین در دستش که یاران نه گانه‌ای مرا می‌کشت. یک ضربت که می‌زد وجود آنان را پر از آتش می‌کرد. نزدیک او رفتم و زانو زده گفتم: سلام بر تو ای رسول خدا! جوابم نداد و سکوتی طولانی داشت. سر برداشت و گفت: ای دشمن خدا! حرمت را شکستی، عترت را کشتی، حق مرا مراعات نکردی و کردی آنچه کردی! گفتم: یا رسول الله! به خدا نه شمشیر و نیزه‌ای زدم و نه تیری افکنده‌ام. فرمود: راست می‌گویی ولی سیاهی لشکر آنان بودی. نزدیک بیا. نزدیک رفتم. تشتی پر از خون بود. فرمود: این خون فرزندان حسین علیه السلام است. از آن خون بر چشمم سرمه کشید. بیدار شدم و تاکنون چیزی را نمی‌بینم. [۴۳۶]. خوارزمی گوید: مردی نابینا و بی‌دست و پا را دیدند که می‌گفت: خدایا از جهنم نجاتم بخش. گفتند: عقوبتی بر تو نمانده است؛ تو نجات از آتش را می‌خواهی؟ گفت: من در زمره‌ی کسانی بودم که در کربلا- با حسین علیه السلام جنگیدند. چون وی کشته شد، شلوار و بند خوبی بر وی دیدم. این پس از آن بود که مردم غارتش کرده بودند. خواستم آن بند را بگشایم، دست راست خود را بالا- آورد و روی آن گذاشت. نتوانستم آن را بردارم، آن دست را هم بریدم. خواستم شلوارش را درآورم، صدای زلزله‌ای شنیدم. ترسیدم و رها کردم. خوابم ربود. میان کشته‌ها خوابیدم. پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم را دیدم که همراه علی و فاطمه و حسن علیهم السلام آمدند. سر حسین علیه السلام را برگرفتند. فاطمه آن سر را بوسید و گفت: پسر من! خدا بکشدشان که تو را کشتند. گویا آن جسد می‌گفت: مرا شمر سر برید و دستم را این خفته (به من اشاره کرد) قطع کرد. فاطمه علیها السلام گفت: خدا دستها و پاهایت را قطع کند و چشمت را کور سازد. و به دوزخ افکند. از خواب بیدار شدم دیدم چیزی را نمی‌بینم، دستها و پاهایم هم از کار افتاد. از نفرین او جز دوزخ نمانده است. [۴۳۷]. علامه‌ی مجلسی به نقل از برخی منابع، از سعید بن مسیب چنین آورده است: چون سرور و مولایم حسین علیه السلام شهید شد و مردم سال بعد به حج رفتند، خدمت امام سجاد علیه السلام رسیدم و پرسیدم: ایام حج نزدیک است، چه فرمان می‌دهید؟ فرمود: با نیت خود برو و [صفحه ۲۰۴] حج بگزار. حج انجام دادم. در حال طواف، مردی را دیدم که دو پایش قطع شده بود و چهره‌ای سیاه داشت، به پرده‌ی کعبه آویخته و چنین دعا می‌کرد: ای خدای این خانه! مرا ببخش، هر چند فکر نمی‌کنم اگر همه‌ی آسمانیان و زمینیان و همه‌ی آفریدگانت هم شفاعت کنند، به سبب بزرگی گناهم مرا نمی‌بخشی. سعید بن مسیب گوید: طواف من و دیگران تمام شد. همه دور او جمع شدیم و گفتیم: وای بر تو! اگر شیطان هم بودی نمی‌باید از رحمت خدا مأیوس باشی. تو کیستی و گناهانت چیست؟ گریست و گفت: ای مردم! من خودم و گناه و جنایت را بهتر می‌دانم. گفتیم: برایمان باز گو. گفت: من شتران امام حسین علیه السلام بودم، در سفری که از مدینه به سوی عراق بیرون شد. هنگام وضو لباسهایش را پیش من می‌گذاشت. بند شلواری داشت که چشم را خیره می‌کرد و دوست داشتم که کاش مال من بود. به کربلا- رسیدیم و او و همراهانش کشته شدند. من خود را جایی پنهان کردم. شب که فرارسید از جایم برآمدم. میدان جنگ را نورانی دیدم؛ کشتگان روی زمین افتاده بودند. از سرشت پلید خودم یاد آن بند افتادم. گفتم: به خدا حسین علیه السلام را می‌یابم و امیدوارم که آن بند شلوار همراهش باشد و آن را بردارم. پیوسته به چهره‌ی کشته‌ها نگاه می‌کردم تا به حسین رسیدم که پیکری بی‌سر و به رو افتاده بود. نورش تابان بود و در خون خود آغشته و بادها بر او می‌وزید.

گفتم: به خدا این حسین است. به شلوارش نگاه کردم و دست بردم تا بند آن را بردارم، دیدم گرهای زیادی بر آن زده است. گرهی از آن را گشودم. دست راست خود را روی بند گذاشت. نه توانستم دستش را کنار بزنم و نه بند را بردارم. نفس ملعون مرا واداشت تا شمشیر شکسته‌ای پیدا کنم و با آن دست او را از میچ جدا کرده از بند کنار بزنم. دست به سوی بند دراز کردم، دست چپش را آورد و روی آن گذاشت و نتوانستم آن را بردارم. با آن پاره شمشیر دست چپش را هم از بند جدا کردم. دست به طرف بند دراز کردم که بردارم، زمین و آسمان به لرزه درآمد و صدای شیون و گریه‌ای بلند شد و کسی می‌گفت: وای فرزندم! وای کشته‌ی سربریده! وای حسین غریب! پسر! تو را کشتند و شناختند و تو را از آب منع کردند. چون چنین دیدم بیهوش شده خود را میان کشته‌ها انداختم. سه مرد و یک زن که پشت سر آنان گروه‌هایی بودند آمدند. آن سرزمین پر از آدمها و بالهای فرشتگان شد. یکی می‌گفت: فرزندم حسین! جد و پدر و برادر و مادرت فدایت! حسین علیه‌السلام نشست، درحالی که سر در بدن داشت و می‌گفت: لیبک یا جدا یا رسول الله! پدرجان یا امیرالمؤمنین! مادر جان فاطمه‌ی زهرا! برادر شهید مسموم! سلام بر همه‌ی شما! آنگاه گریست و گفت: یا جدا! به خدا مردانمان را کشتند، [صفحه ۲۰۵] زنانمان را و خیمه‌هایمان را غارت کردند. کودکانمان را کشتند. بر تو بسیار ناگوار است که ما را در این حال ببینی که کافران با ما چه کردند. همه دور او نشسته بودند و گریه می‌کردند. فاطمه علیهاالسلام می‌گفت: پدرجان یا رسول الله! می‌بینی امت تو با فرزندم چه کردند؟ اجازه می‌دهی از خون محاسنش به پیشانی خود بمالم و خدا را با حالت خضاب کرده به خون فرزندم حسین ملاقات کنم؟ فرمود: چنان کن؛ ما هم چنین می‌کنیم. همه از خون چهره‌ی او برگرفتند؛ فاطمه از آن خون به پیشانی‌اش و پیامبر و علی و حسن علیهم‌السلام به گردن و سینه‌ها و دستهایشان مالیدند. پیامبر می‌گفت: فدایت شوم حسین! به خدا بر من سخت است تو را سر بریده و خونین چهره و با گلویی خونین و به رو افتاده بینم که شنهای بیابان تو را بپوشاند و تو کشته‌ی افتاده بر زمین باشی با دستانی بریده. فرزندم! چه کسی دست راست و چپ تو را برید؟ گفت: ای جد بزرگوار! شتربانی از مدینه همراه بود. هرگاه برای وضو جامه برمی‌آوردم، علاقه داشت که بند شلوارم از آن او باشد. چون می‌دانستم او چنین خواهد کرد، دلم نمی‌آمد به او بدهم. چون کشته شدم، او در بین کشته‌ها دنبال من بود. پیکر بی‌سر مرا یافت و دید که آن بند بر شلوار من است. من گرهای زیادی زده بودم. دست به سوی بند دراز کرد و یک گره را گشود. دیگر را باز کرد. با دست چپم بند را گرفتم تا باز نکند و عورتم نمایان نگردد. دست چپم را هم برید. چون خواست بند را بگشاید، وجود تو را حس کرد و خود را میان کشته‌ها انداخت. چون پیامبر کلام حسین علیه‌السلام را شنید، بشدت گریست و بین کشته‌ها نزد من آمد و گفت: ای شتربان! مرا با تو چه کار؟ دستانی را می‌بری که چه بسیار جبرئیل و فرشتگان خدا آنها را بوسیده‌اند و آسمانیان و زمینیان به آن تبرک جسته‌اند. آیا آن ذلت و اهانتی که این ملعونها روا داشتند، کافی نیست؟ حرمت زنانش را شکستند. خدا چهره‌ات را در دنیا و آخرت سیاه کند و دستها و پاهایت را قطع نماید و تو را در گروه کسانی قرار دهد که خونهای ما را ریختند و بر خدا گستاخی کردند. هنوز نفرین او تمام نشده بود که دستانم فلج شد و احساس کردم چهره‌ام مانند شب تیره، سیاه شده و بر همان حال باقی مانده‌ام. اکنون به خانه‌ی خدا آمده‌ام که شفاعت بطلبم و من می‌دانم که خدا هرگز مرا نخواهد بخشود. کسی در مکه نماند مگر آنکه ماجرای او را شنید و با لعن بر او، به خدا تقرب می‌جست. همه می‌گفتند: جنایتی که کرده‌ای برایت بس است ای ملعون! «و سيعلم الذين ظلموا ای منقلب [صفحه ۲۰۶] ينقلبون» [۴۳۸].

غار و آتش زدن خیمه‌ها

خوارزمی گوید: دشمنان آمدند و خیمه‌گاه را محاصره کردند. شمر هم با آنان بود. گفت: وارد شوید و لباسهایشان را غارت کنید. آن گروه وارد شدند و هر چه در خیمه بود برداشتند. حتی گوشواره از گوش ام‌کلثوم خواهر امام حسین علیه‌السلام هم درآوردند و گوش او را زخمی کردند. بر سر لباسهایی که بر تن زنان بود نزاع می‌کردند. قیس بن اشعث، قطیفه‌ای را که حسین علیه‌السلام بر

روی آن می‌نشست برداشت. از این رو به «قیس قطیفه» معروف شد. مردی از ازد به نام اسود، کفش آن حضرت را برداشت. آنگاه آن مردم به دنبال جامه‌ها و اسبها و شترها رفتند و آنها را غارت کردند. ابن‌نما گوید: آنگاه به غارت خانواده و همسران امام حسین پرداختند، روسری از سرها و انگشتر از انگشتها، گوشواره از گوشها و خلخال از پاها درمی‌آوردند. مردی از سنبس پیش دختر امام حسین علیه‌السلام آمد و چادر از سرش بر گرفت و آنان بی‌لباس ماندند، دستخوش باد حوادث و بازیچه‌ی دستهای تقدیر و اندوههای بزرگ (آنگاه وی اشعاری از حسن بن ضحاک می‌آورد که به غننامه‌ی عزیزان اهل بیت مرتبط می‌شود). یکی از زنان بنی‌بکر بن وائل که دید وسایل غارت شده‌ی زنان را تقسیم می‌کنند، گفت: ای آل بکر! آیا دختران پیامبر را غارت می‌کنید؟! حکمی جز از آن خدا نیست، هلا ای خونخواهان مصطفی...! همسرش او را برگرداند. دختران پیامبر و نور چشمهای حضرت زهرا علیها‌السلام بیرون آمدند، حسرت زده و نوحه‌گر و گریان بر آن جوانان و پیران. به خیمه‌ها آتش زدند. آنان گریزان از خیمه‌ها بیرون آمدند. [۴۳۹]. آتش به آشیانه‌ی مرغی نمی‌زنند گیرم که خیمه، خیمه‌ی آل عبا نبود محمد بن سعد گوید: مردی از اهل عراق، با حالت گریه زینتهای دختر امام حسین، فاطمه را می‌گرفت. وی گفت: چرا گریه می‌کنی؟ گفت: دختر پیامبر خدا را غارت می‌کنم، گریه نکنم؟ گفت: پس واگذار. گفت: می‌ترسم دیگری آن را بردارد. [۴۴۰]. [صفحه ۲۰۷] صدوق با سند خود از فاطمه دختر امام حسین علیه‌السلام روایت می‌کند: غانمه وارد خیمه‌ی ما شد. من دختر کوچکی بودم که دو خلخال طلایی در پاهایم بود. او می‌کوشید آنها را از پایم درآورد و در همان حال می‌گریست. گفتم: چرا گریه می‌کنی ای دشمن خدا؟ گفت: چرا گریه نکنم، در حالی که دختر پیامبر را غارت می‌کنم! گفتم: خوب غارتم نکن. گفت: می‌ترسم دیگری بیاید و آن را ببرد. گوید: هر چه در خیمه‌ها بود غارت کردند، حتی جامه‌هایی که بر تنمان بود. [۴۴۱]. ابن‌جوزی گوید: یکی از آنان جامه‌ی فاطمه دختر امام حسین علیه‌السلام را برداشت. دیگری زیورهایشان را و زنان و دختران را لخت کردند. [۴۴۲]. سید بن طاووس از قول راوی نقل می‌کند: دختری از طرف خیمه‌گاه امام حسین علیه‌السلام آمد. مردی به او گفت: دختر! سرورت کشته شد! آن دختر گوید: شیون کنان پیش زنان رفتم. آنان هم رو در روی من ایستاده به فغان پرداختند. راوی گوید: آن گروه در غارت خیمه‌های خاندان رسالت به مسابقه پرداختند، حتی جامه‌ها از زنان می‌گرفتند. دختران رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم و حریم رسالت، گریان و نالان در فراق حامیان و دوستان از خیمه‌ها بیرون آمدند. حمید بن مسلم گوید: زنی از بنی‌بکر بن وائل را که با شوهرش در سپاه عمر سعد بود دیدم که چون حمله به خیمه‌های خانواده‌ی امام و غارت آنها را دید، شمشیری برداشت و به سوی خیمه‌ها شتافت و گفت: ای آل ابابکر! آیا دختران پیامبر غارت می‌شوند؟! جز برای خدا حکومت نیست. ای خونخواهان پیامبر! شوهرش او را گرفت و برگرداند. راوی گوید: آنگاه زنان را از خیمه‌ها بیرون آوردند و در خیمه‌ها آتش افروختند. [۴۴۳]. نیز گوید: بدان که اواخر روز عاشورا اهل بیت امام حسین علیه‌السلام و دختران و کودکان به اسارت دشمنان درآمدند. اندوهگین و گریان بودند و تا آخر آن روز در چنان خواری و شکستگی بودند که به قلم نمی‌آید. آن شب را به صبح آوردند، در حالی که حامیان و مردان خود را از دست داده بودند و غریبانه کوچ می‌کردند. دشمنان سعی می‌کردند هر چه بیشتر با آنان بدرفتاری کنند تا نزد عمر سعد بی‌دین و ابن‌زیاد کافر و یزید بن معاویه، سرکرده‌ی الحاد و عناد تقرب جویند. [۴۴۴]. [صفحه ۲۰۸] شیخ مفید از حمید بن مسلم نقل می‌کند: به خدا قسم برخی از زنان و دختران را می‌دیدم که بر سر غارت لباسهایش نزاع بود. به علی بن الحسین علیه‌السلام رسیدیم که بشدت بیمار بود و روی فرش نشسته بود. گروهی با شمر بودند. به او گفتند: آیا این بیمار را نمی‌کشی؟ پیش خود گفتم: سبحان الله! آیا کودکان را هم می‌کشند؟ این یک کودک است و بیمار. آنان را از اطراف او کنار زدم. عمر سعد آمد. زنان بر سر او فریاد کشیدند و گریستند. به همراهانش گفت: کسی از شما وارد خیمه‌ی زنان نشود و متعرض این پسر بیمار نگردد. زنان از او خواستند: اموال غارت شده را برگردانند تا خود را بپوشانند. گفت: هر که از اینان چیزی برده بیاورد. به خدا قسم هیچ کس چیزی برنگرداند. گروهی از همراهانش را مأمور خیمه‌های زنان و علی بن الحسین علیه‌السلام ساخت تا کسی از آنان جایی نرود و با آنان

بدرفتاری نشود. [۴۴۵]. شمر می‌خواست امام زین‌العابدین علیه‌السلام را که کوچک و بیمار بود بکشد، حمید بن مسلم نگذاشت. عمر سعد آمد و گفت: کسی وارد خیمه‌ی زنان نشود و کسی این نوجوان را نکشد و هر که هر چه برده برگرداند. به خدا هیچ کس چیزی برنگرداند. [۴۴۶].

اسب ناخن بر بدن مطهر

طبری گوید: عمر سعد در میان یارانش ندا داد: چه کسی حاضر است اسب بر بدن حسین علیه‌السلام بتازاند؟! ده نفر آماده شدند. اسحاق بن حیوه هم از آنان بود (کسی که پیراهن امام حسین را درآورد و بعدها دچار برص شد). نیز احبش بن مرثد. آنان آمدند و با اسبهایشان سینه و پشت آن حضرت را لگدکوب کردند. احبش بن مرثد مدتی پس از آن در میدان نبردی ایستاده بود که تیری بر قلبش فرود آمد و مرد. [۴۴۷]. سید بن طاووس گوید: عمر سعد در میان یارانش صدا زد: چه کسانی حاضرند اسب بر بدن امام حسین علیه‌السلام بتازند؟ ده نفر پذیرفتند: اسحاق بن حویه (حویه، حیوه)، اخنس بن مرثد، حکیم بن طفیل، عمر بن صبیح، رجاء بن منقذ، سالم بن خیمه، صالح بن وهب، واحظ بن غانم، هانی بن ثبیت و اسید بن مالک. آنان با سم اسبهایشان جسد امام را لگدکوب کرده و پشت و سینه‌اش را له کردند. [صفحه ۲۰۹] راوی گوید: این ده نفر نزد ابن‌زیاد ملعون آمدند. اسید بن مالک یکی از آنان گفت: ما بودیم که سینه را پس از پشت، لگدکوب کردیم... ابن‌زیاد گفت: شما کیستید؟ گفتند: ما با اسبهای خود بر پشت حسین تاخیم تا آنکه استخوانهای سینه‌اش را خرد کردیم. دستور داد جایزه‌ی اندکی به آنان بدهند. ابو‌عمر زاهد گوید: به آن ده نفر نگاه کردیم، دیدیم همه‌شان زن‌زاده‌اند. مختار آنان را دستگیر کرده و دست و پایشان را بست و دستور داد لگدکوب اسبها کنند تا آنکه هلاک شوند. [۴۴۸].

فرستادن سر امام و اصحاب نزد ابن‌زیاد

طبری گوید: عمر سعد، همان روز سر امام حسین علیه‌السلام را همراه خولی و حمید بن مسلم پیش ابن‌زیاد فرستاد. خولی خواست به قصر برود، در قصر بسته بود. به خانه‌ی خود رفت و آن سر را زیر تشتی در خانه‌اش گذاشت. وی دو همسر داشت، یکی از بنی‌اسد، دیگری از حضرمیان به نام نوار دختر مالک و آن شب، شب آن همسر حضرمی بود. نوار گوید: خولی سر امام حسین علیه‌السلام را آورد و زیر تشتی در خانه گذاشت. وارد اتاق شد و به رختخواب رفت. گفتم: چه خبر؟ چه داری؟ گفت: ثروت روزگار را آورده‌ام؛ این سر حسین است که با تو در خانه است. گفتم: وای بر تو! مردم زر و سیم می‌آورند، تو سر پسر پیامبر را آورده‌ای؟ نه به خدا هرگز دیگر با تو سر بر یک بالین نخواهم گذاشت. زنش گوید: از بسترم برخاسته از اتاق بیرون رفتم. وی همسر دیگرش را صدا کرد و پیش خود فراخواند و من نشستم و نگاه کردم. پیوسته نوری را همچون یک ستون می‌دیدم که از آسمان بر آن تشتی می‌تابد و پرنده‌ی سفیدی را دیدم که اطراف آن در پرواز است. چون صبح شد، سر را پیش ابن‌زیاد برد. [۴۴۹]. سید بن طاووس گوید: عمر سعد سر امام حسین علیه‌السلام را همان روز عاشورا همراه خولی و حمید بن مسلم پیش عبیدالله بن زیاد فرستاد و دستور داد سرهای بقیه‌ی اصحاب و اهل بیت امام را از تن جدا سازند و آنها را همراه شمر و قیس بن اشعث و عمرو بن حجاج فرستاد. آنان به کوفه آوردند. روایت شده که سرهای اصحاب ۷۸ سر بود که میان قبایل تقسیم شد تا بدین وسیله نزد ابن‌زیاد و یزید مقرب شوند. قبیله‌ی کنده ۱۳ سر با ریاست قیس بن اشعث، هوازن ۱۲ سر با همراهی شمر، تمیم ۱۷ سر، بنی‌اسد ۱۶ سر، مذحج ۷ سر و دیگر مردم ۱۳ سر آوردند. [۴۵۰]. [صفحه ۲۱۰] خوارزمی گوید: چون خولی سر مطهر را پیش ابن‌زیاد آورد (بشیر بن مالک عهده‌دار آوردنش بود) پیش او گذاشت و با اشعاری چنین می‌گفت: رکابم را پر از سیم و زر کن، منم که پادشاه با شوکتی را کشتم؛ کسی را کشتم که بهترین پدر و مادر و برترین نسب را داشت. ابن‌زیاد از حرف او خشمگین شد و گفت: اگر می‌دانستی او

چنین است، چرا کشتی؟ به خدا از من خیری نخواهی یافت و تو را هم به او ملحق می‌کنم. او را پیش خواند و گردنش را زد. [۴۵۱]

کوچیدن اهل بیت امام

خوارزمی گوید: عمر سعد آن روز را تا فردا ماند، کشته‌های خود را جمع کرد و بر آنان نماز خواند و دفن کرد و حسین و خاندان و یارانش را رها کرد. [۴۵۲]. محدث قمی گوید: در «کامل بهایی» است: عمر سعد، روز عاشورا و فردایش تا ظهر را ماند؛ پیران و افراد مورد اطمینان را مأمور امام سجاد علیه السلام و دختران امیرالمؤمنین و زنان دیگر کرد. آنان بیست زن بودند. امام زین العابدین علیه السلام آن روز ۲۲ سال و امام محمد باقر علیه السلام ۴ سال داشت. هر دو در کربلا بودند. خداوند آنان را حفظ کرد. [۴۵۳]. ابوالفرج اصفهانی گوید: اهل بیت امام به اسیری برده شدند. در میان آنان عمر، زید و حسن (فرزندان امام مجتبی علیه السلام) بودند. حسن بن حسن مجروح بود و با آنان برده شد. نیز علی بن الحسین که مادرش کنیز بود و زینب، ام کلثوم و سکینه دختر امام حسین علیه السلام هم بودند. [۴۵۴].

اسیران اهل بیت

ابن سعد گوید: از اهل بیت امام حسین که با او بودند، تنها پنج نفر جان سالم به در بردند: علی بن الحسین (که پدر بقیه‌ی فرزندان امام حسین تا امروز است و بیمار بود و همراه بانوان)، حسن بن حسن بن علی (که نسل او ادامه یافت)، عمر بن حسن بن حسن (نسل او هم ادامه [صفحه ۲۱۱] یافت)، قاسم پسر عبدالله بن جعفر، محمد پسر کوچک عقیل. اینها ضعیف بودند و همراه بانوان حسین بن علی جلو انداختند - که آنان عبارت بودند از: زینب و فاطمه دختران علی بن ابی طالب، فاطمه و سکینه دختران امام حسین، رباب همسر امام حسین که مادر سکینه و کودک شیرخوار شهید بود، ام محمد دختر امام حسن که همسر امام سجاد بود، غلامان و کنیزانی که آنان را هم همراه سر مطهر امام و سرهای شهدا نزد ابن زیاد بردند. [۴۵۵]. ابن نما گوید: عمر سعد بقیه‌ی روز عاشورا و روز دوم را ماند، آنگاه به حمید بن بکیر گفت: مردم را ندا دهد برای کوچ به سوی کوفه. دختران، خواهران و کودکان اهل بیت و علی بن حسین را که بشدت بیمار بود با خودش برد. [۴۵۶]. سید بن طاووس گوید: اسرا آنان را قسم دادند که ایشان را از کنار قتلگاه امام حسین ببرند. چون چشم زنان به کشته‌ها افتاد، شیون کردند و به چهره‌ی خود زدند. گوید: هرگز فراموش نمی‌کنم زینب دختر علی را که بر حسین علیه السلام می‌گریست و با صدایی غم‌آلود و دلی پرانده می‌گفت: وامحمداه! درود خداوند آسمان بر تو! این حسین است در این دشت، خون آلود و بریده اعضا و دخترانت اسیرند. به درگاه خدا و نزد پیامبر و علی مرتضی و فاطمه‌ی زهرا و حمزه‌ی سیدالشهدا شکایت می‌برم. وامحمداه! این حسین است افتاده به صحرا که باد بر او می‌وزد، کشته‌ی حرامزادگان، چه غم و اندوهی! یا ابا عبدالله! امروز جدم رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم از دنیا رفته است. ای اصحاب محمد! اینان ذریه‌ی پیامبرند که به اسارت می‌روند. در برخی روایات است: وامحمداه! دخترانت اسیرند و فرزندان شهید. نسیم بر آنها می‌وزد. این حسین است سر بریده از قفا، بی‌عمامه و ردا. پدرم فدای آن که سپاهش روز دوشنبه غارت شد! پدرم فدای آن خیمه‌گاهش را از هم گسیختند! پدرم فدای آن که نه غایب است تا امید آمدنش باشد، نه مجروح است تا مداوا شود! پدرم فدای آن که جانم فدای اوست! پدرم فدای آن غصه داری که شهید شد! پدرم فدای آن شهید جان باخته! پدرم فدای آن که خون از محاسنش می‌چکد! پدرم فدای آنکه جلدش پیامبر خدا و خودش نواده‌ی پیامبر هدایت، محمد مصطفی است، فرزند علی مرتضی، خدیجه‌ی کبری و فاطمه‌ی زهراست! فدای آن که خورشید برایش برگشت تا نماز خواند! [صفحه ۲۱۲] راوی گوید: گریست و هر دوست و دشمن را گریاند. [۴۵۷]. ابن شهر آشوب گوید: زینب می‌گفت: وامحمداه! درود خدای آسمان بر تو (عباراتی شبیه حدیث قبلی که ترجمه

نشد). [۴۵۸]. محمد بن سعد گوید: چون زنان و کودکان را سوار کردند و بر کشتگان گذشتند، زنی از آن میان فریاد کشید: یا محمداه! این حسین توست خون آلود در صحرا، که خاندان و زانش اسیرند. هیچ دوست و دشمنی نماند، مگر آنکه گریان شد. [۴۵۹]. سید بن طاووس گوید: سکنه جسد مطهر امام حسین علیه السلام را در آغوش گرفت. جمعی از بادیه نشینان گرد آمدند و او را از روی بدن پدر کنار کشیدند. [۴۶۰].

شنیده شدن ندای امام

کفعمی گوید: حضرت سکنه گوید: چون حسین علیه السلام کشته شد، او را در بر کشیدم و از هوش رفتم. شنیدم که می گفت: شیعیان من! هرگاه آب گوارا نوشیدید مرا یاد کنید و چون غریب یا شهیدی شنیدید بر من ندبه کنید. هراسان برخاست، با چشمی گریان و بر صورت زنان. شنیدم هاتفی می گوید: آسمان و زمین، اشک فراوان و خون بر او گریه کردند، بر کشته‌ی کربلا که در میان غوغای امتی پست شهید شد؛ نزدیک آب لب تشنه بود. ای دیده! بر شهیدی گریه کن که از نوشیدن آب، منعش کردند. [۴۶۱]. در نقل دیگری است که سکنه خود را روی جسد پدر انداخت و فغانی کشید و بیهوش شد. گوید: در آن حال شنیدم آن حضرت می فرمود: پیروانم! هرگاه آب گوارا نوشیدید مرا یاد کنید، یا اگر غریب و شهیدی شنیدید بر من ندبه [صفحه ۲۱۳] کنید. من آن نواده‌ی رسولم که بی گناه مرا کشتند و پس از کشتن لگد کوب سم اسبان ساختند. کاش همه‌ی شما روز عاشورا مرا می دیدید که چگونه برای کودکی آب می طلبیدم، رحمی به من نکردند. به جای آب گوارا، با تیر سیرابش کردند. چه مصیبتی که پایه‌های حجون را لرزاند! وای بر آنان که دل پیامبر را زخمی کردند! پس ای شیعیان من! تا می توانید، هر لحظه آنان را لعنت کنید. آنگاه به هوش آمدم، در حالی که محزون بود و بر صورت می زد و نوحه می خواند. عده‌ای از مردان جمع شده او را از روی جسد آن حضرت کنار کشیدند. [۴۶۲]. حسین بن احمد بن مغیره با سند خویش نقل می کند که: امام سجاد علیه السلام به زانده فرمود: ای زانده! شنیده‌ام گاهی قبر اباعبدالله الحسین را زیارت می کنی. گفتم: همین طور است. فرمود: چرا چنین می کنی؟ با آنکه تو نزد خلیفه‌ای موقعیت والا داری که کسی را با محبت ما و اعتراف به فضایل و حقوق ما بر امت، تحمل نمی کند. گفتم: به خدا با این کار، جز خدا و رسول را اراده نمی کنم؛ خشم دیگران برایم مهم نیست و اگر گرندی هم به من برسد باکی ندارم. فرمود: تو را به خدا چنین است؟ گفتم: آری به خدا. سه بار او چنین گفت و من چنان. سپس فرمود: بشارت و مژده باد تو را! خبری برگزیده و نهان شده را که دارم برایت بازگو می کنم؛ چون حادثه‌ی کربلا پیش آمد و پدرم شهید شد و همراهان و فرزندان و برادرانش به شهادت رسیدند و اهل بیت او را به سوی کوفه می بردند، به کشته‌ها نگاه می کردم که هنوز دفن نشده بودند. این صحنه بسیار ناراحت‌م کرد. نزدیک بود قالب تهی کنم. عمه‌ام زینب متوجه حال من شد، گفت: ای بازمانده‌ی جد و پدر و برادرانم! چرا با جان خود بازی می کنی؟ گفتم: چرا نه، که سرورم و برادران و عموها و عموزادگان و بستگانم را خون آلود و افتاده به دشت می بینم، غارت شده و بی کفن و دفن؛ کسی سراغشان نمی رود و به آنان نزدیک نمی شود، گویا خاندانی از دیلم و خزرنده. گفت: آنچه می بینی بی تابت نکند. به خدا قسم این عهد و پیمانی است از رسول خدا به جدت و پدر و عمویت. خدا از کسانی از این امت پیمان گرفته که فرعونهای این امت نمی شناسندشان ولی در آسمانها شناخته شده‌اند؛ آنان این اعضای پراکنده را گردآوری و دفن [صفحه ۲۱۴] می کنند و بر این اجساد خونین در این صحرا، برای قبر پدرت سیدالشهدا پرچمی می افرازند که هرگز با گذشت زمان نمی پوسد و از یاد نمی رود. بگذار سران کفر و پیروان گمراهی در محو آن بکوشند، اثرش آشکارتر و کارش والا-تر خواهد شد. گفتم: آن پیمان و خبر چیست؟ عمه‌ام گفت: امایمن به من خبر داد که روزی پیامبر خدا به خانه‌ی زهرا علیها السلام رفت و برایش حریر (حلوایی خاص) برد، علی علیه السلام هم طبقی خرما آورد. امایمن گوید: من هم ظرفی آوردم که شیر و کره در آن بود. پیامبر، علی، فاطمه و حسنین از آن حلوا خوردند. پیامبر و آنان از آن شیر نوشیدند و همه از آن خرما و کره خوردند. علی

علیه السلام آب ریخت و پیامبر خدا دستش را شست. پس از شستن، دست به صورت خود کشید و به علی، فاطمه و حسنین نگاه کرد، نگاهی حاکی از خوشحالی. آنگاه نگاهش را به آب دوخت، صورت به قبله‌ی گرفت و دست به دعا برداشت و دعا کرد، آنگاه به سجده رفت و مدتی بلند گریست. ناله‌اش بلند شد و اشکش جاری شد. سر برداشت و به زمین نگریست و همچنان اشکش مثل باران جاری بود. فاطمه، علی و حسنین علیهم السلام از حالت رسول خدا اندوهگین شدند. جرأت نمی‌کردیم از حضرت پرسیم. این حالت طول کشید. علی و فاطمه علیهما السلام پرسیدند: یا رسول الله! چشمانتان گریان مباد! برای چه گریه می‌کنید که حالت شما دل ما را خون کرد؟ فرمود: برادر! حبیب! من به وجود شما بیش از اندازه خوشحالم. به شما می‌نگرم و بر نعمت او در شما خدا را سپاسگزارم. جبرئیل بر من نازل شد و گفت: ای محمد! خداوند از آنچه در دل توست و از این خوشحالی‌ات نسبت به برادرت، دخترت و نوادگانت آگاه شد، نعمتش را برایت کامل ساخت و این عطیه را تبریک گفت به اینکه آنان و فرزندان، دوستان و پیروانشان را با تو در بهشت قرار داد که بین تو و آنان جدایی نیست. آنان هم مثل برخوردارند و عطا می‌یابند تا راضی شوی و بالاتر از رضا، به خاطر بلاهای بسیار و سختیهایی که در دنیا می‌بینند، از دست مردمی که خود را امت تو می‌دانند، در حالی که از تو و خدا بیزارند. کشته می‌شوند و قبرهاشان دور از هم است؛ این انتخاب خدا برای آنان و برای توست. پس به انتخاب خدا شاکر باش و به قضای او راضی باش. من نیز خدا را حمد کرده و به قضایش راضی شدم؛ به آنچه برای شما انتخاب کرده است. سپس جبرئیل به من گفت: ای محمد! برادرت پس از تو آزرده و مغلوب امت گشته، از دشمنانت سختی می‌بیند و به دست شقیترین انسان به شهادت می‌رسد که همچون پی‌کننده‌ی ناقه‌ی صالح است، در شهری که محل هجرت او و جایگاه شیعیانش و شیعیان فرزندان او خواهد بود و در آن شهر رنجها و مصیبت‌هایشان افزون خواهد شد و این فرزندت (به حسین علیه السلام اشاره کرد) [صفحه ۲۱۵] همراه گروهی از فرزندان و اهل بیت تو و نیکان امت تو در کنار فرات در کربلا کشته خواهد شد؛ سرزمینی که در آن محنت و بلا بر دشمنان تو و فرزندان نیز فراوان خواهد بود؛ در روزی که محنتش بی‌پایان و حسرتش همیشگی است؛ سرزمینی که پاکترین و مقدس‌ترین سرزمین‌هاست؛ از زمین بهشت است؛ روزی که فرزندت و خاندانش کشته شوند و کافران و ملعونان آنان را محاصره نمایند، زمین و کوهها به لرزه درآید، دریاها متلاطم شود، آسمانها به جنبش آید، به خاطر تو و دودمان تو و بزرگ شمردن هتک حرمت تو و بدرفتاری مردم با عترت و دودمان تو. آن روز همه چیز از خدا اجازه می‌طلبند که به یاری اهل بیت مظلوم تو بشتابند که حجت خدا بر مردم پس از تو هستند. خداوند به آسمانها، زمین، کوهها، دریاها و ساکنان آنها وحی می‌کند که منم خدای مقتدری که گریزنده‌ای از چنگ نمی‌رهد و کسی ناتوانم نمی‌کند. من می‌توانم پیروز کنم و انتقام بگیرم. به عزت و جلال سوگند هر که را که فرستاده و وصی مرا داغدار کند و حرمتش را بشکند و عترتش را شهید کند و عهد او را واگذارد و به دودمانش ستم کند، عذابی کنم که هیچ یک از جهانیان را عذاب نکرده باشم. آن هنگام هر چیز در آسمانها و زمینها به لعن ظالمان به عترت تو و حرمت شکنان تو زبان می‌گشایند. وقتی آن گروه به شهادتگاهشان برون آیند، خداوند، خود عهده‌دار قبض روح آنان می‌شود و فرشتگان با ظرفهایی از یاقوت و زمرد، لبریز از آب حیات، همراه با حله‌های بهشتی و عطرهاى جنت از آسمان هفتم فرود می‌آیند و با آن آب، غسلشان می‌دهند و آن جامه‌ها را برایشان می‌پوشانند و با آن عطر بهشتی حنوطشان می‌کنند و فرشتگان صف در صف بر آنان نماز می‌خوانند. آنگاه خداوند کسانی از امت تو را برمی‌انگیزد که کافران، آنان را نمی‌شناسند، نه به سخن نه عمل و نه نیت، در آن خونها شرکتی نداشته‌اند. اجساد آنان را دفن می‌کنند و برای قبر سیدالشهدا در آن صحرا نشانی می‌گذارند که نشانی برای اهل حق و سبب رستگاری مؤمنان باشد. از هر آسمان صد هزار فرشته در هر شبانه روز بر گرد آن می‌چرخند و بر او درود فرستاده خدا را تسبیح می‌گویند و برای زائران استغفار می‌کنند و نام زائران او و پدران و بستگان و شهرهایشان را می‌نویسند و بر چهره‌هایشان نشانی از نور عرش الهی می‌گذارند که: این، زائر قبر بهترین شهیدان و پسر بهترین انبیاست. چون روز قیامت شود، از نور آن نشانی در چهره‌هایشان که همه‌ی چشمها را فرامی‌گیرد، فروغی می‌تابد که همه، آنان را با

آن نور می‌شناسند. ای محمد! گویا من تو را بین خودم و میکائیل می‌بینم که علی علیه‌السلام هم مقابل ماست. فرشتگان بی‌شماری هم با ما می‌نمایند و ما از آن نشان نور در [صفحه ۲۱۶] سیمایشان در بین خلایق دریافت می‌کنیم تا آنکه خداوند ایشان را از هول و هراس آن روز می‌رهاند. این حکم خدا و جایزه‌ی او به زائران قبر توست یا قبر برادرت یا قبر فرزندات؛ زیارتی که جز نیت خدایی نداشته باشد. گروهی از مردم نفرین شده می‌کوشند تا اثر آن قبر را محو کنند ولی به خواست خداوند نمی‌توانند. سپس رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم فرمود: این است که مرا محزون و گریان ساخت. حضرت زینب گوید: چون ابن ملجم ملعون بر پدرم ضربت زد و نشان مرگ را دیدم، عرض کردم: پدرجان! ام‌ایمن به من چنین گفته است، دوست دارم از زبان تو بشنوم. فرمود: سخن همان گونه است که ام‌ایمن گفته است. گویا من، تو و زنان و دختران خاندانت را می‌بینم که در نهایت خواری در این شهر اسیرید و می‌ترسید که مردم شما را بربایند. صبور باشید! سوگند به خدایی که دانه را شکافت و موجودات را آفرید، آن روز خداوند جز شما و دوستانان و پیروانان در روی زمین دوستی ندارد. وقتی رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم این خبر را به ما داد فرمود: شیطان لعین آن روز از شادی بال درآورده و با دیوها و شیاطین خود همه جای زمین پرواز می‌کند و می‌گوید: ای شیطانها! ما به خواسته‌ی خود از فرزندان آدم رسیدیم و در هلاکت آنان به نهایت خواسته‌ی خود رسیدیم و آنان را اهل دوزخ ساختیم، مگر آنان که به دامن این گروه چنگ زدند. پس کارتان این باشد که مردم را درباره‌ی آنان به تردید افکنید و به دشمنی با آنان وادارید و مردم را بر ضد آنان و دوستانشان بشورانید تا گمراهی مردم و کفرشان استوار شود و کسی نجات نیابد. ابلیس دروغگو به آنان راست گفته است: هر که دشمن این خاندان باشد، عمل صالح او برایش سودی نمی‌بخشد و هر که دوستی و ولایت اینان را داشته باشد، گناهی (جز گناهان کبیره) زیان نمی‌رساند. زائده گوید: آنگاه امام سجاد علیه‌السلام پس از نقل این حدیث فرمود: این را داشته باش، اگر در طلب این حدیث، یک سال هم راه بسیار کمی است. [۴۶۳].

اسارت و شهادت طفلان مسلم

صدوق به سند خویش از ابی محمد، بزرگ کوفیان روایت می‌کند: چون حسین علیه‌السلام به شهادت رسید، دو نوجوان خردسال از لشکرگاه او اسیر شدند. آنان را نزد ابن زیاد بردند. وی زندانبانی را طلبد و گفت: این دو کودک را بگیر، آب و غذای خوب به آنان نده و زندانشان را هم تنگ قرار بده. آن دو نوجوان روزها روزه می‌گرفتند. شب که می‌شد، دو گرده نان [صفحه ۲۱۷] جو با کوزه‌ای آب برایشان می‌آوردند. زمان حبس آن دو کودک طول کشید و به یک سال رسید. یکی به دیگری گفت: برادرجان! مدتی است که در زندانیم، چیزی نمانده که پیوسیم و بمیریم. وقتی پیرمرد زندانبان آمد نسبت ما را با رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم بگو، شاید بر آب و غذای ما بیفزاید. شب که شد آن پیرمرد دو گرده‌ی نان و کوزه‌ی آب را آورد. کودک کوچکتر گفت: ای مرد! آیا محمد را می‌شناسی؟ گفت: چرا نشناسم، پیامبر من است. گفت: جعفر بن ابی طالب را می‌شناسی؟ گفت: چرا نشناسم، خدا برای او دو بال قرار داد که با فرشتگان پرواز می‌کند. گفت: علی بن ابی طالب علیه‌السلام را می‌شناسی؟ گفت: چرا نشناسم، او پسرعمو و برادر پیامبر است. گفت: ای مرد! ما از خاندان پیامبر توهستیم، ما از فرزندان مسلم بن عقیلم که در دست تو اسیریم. غذای خوب و آب خنک از تو می‌خواهیم به ما نمی‌دهی، در زندان هم بر ما تنگ گرفته‌ای. آن مرد به پای آنان افتاد، می‌بوسید و می‌گفت: من به فدای شما ای خاندان رسول خدا! این در زندان است که به روی شما باز است، هر جا که می‌خواهید بروید. چون شب فرا رسید، دو گرده‌ی نان جو و کوزه‌ای آب برایشان آورد و آنان را سر راه برد و گفت: حبیبان من! شب راه بروید و روز مخفی شوید تا خدا گشایشی برایتان پیش آورد. آن دو کودک نیز چنان کردند. شب به درخانه‌ی پیرزنی رسیدند، به او گفتند: ما دو تا خردسال و غریبیم، راه را هم نمی‌دانیم. امشب ما را مهمان کن تا شب بگذرد، صبح فردا به راه خود ادامه می‌دهیم. گفت: شما کیستید عزیزانم؟ بوی خوشی از شما به مشام می‌رسد. گفتند: ما از خاندان پیغمبر توایم که از زندان ابن زیاد و از مرگ

گریخته‌ایم. گفت: من دامادی دارم که شاهد حادثه با ابن زیاد بوده است. می‌ترسم شما را اینجا پیدا کند و بکشد. گفتند: تاریکی شب را اینجا می‌مانیم و صبح می‌رویم. گفت: برایتان غذا می‌آورم. آب و غذا برایشان آورد، خوردند و نوشیدند و چون به رختخواب رفتند، کوچک به بزرگ گفت: برادر جان! امیدوارم شب آسوده باشیم. بیا دست به گردن هم اندازیم و همدیگر را بوییم، پیش از آنکه مرگ ما را از هم جدا کند. دست به گردن یکدیگر انداخته خوابیدند، مقداری که از شب گذشت. داماد تبه‌کار آن زن آمد و ابتدا آهسته در زد. زن گفت: کیست؟ گفت: منم. گفت: الان چه وقت آمدن است؟ نابهنگام آمده‌ای! گفت: وای بر تو پیش از آنکه دیوانه شوم و زهره‌ام آب شود از بلایی که بر سرم آمده در باز کن. گفت: مگر چه پیش آمده؟ گفت: دو نوجوان از لشکرگاه ابن زیاد گریخته‌اند. امیر اعلام کرده هر کس سر یکی از آن دو را بیاورد، هزار درهم جایزه دارد و هر که دو سر بیاورد، دو هزار. خود را خسته کردم و چیزی به دستم نرسید. پیرزن گفت: ای داماد عزیز! کاری نکن که فردای قیامت، پیامبر خدا دشمنت باشد. [صفحه ۲۱۸] گفت: وای بر تو! دنیا را داشته باش! گفت: وقتی آخرت نباشد، دنیا به چه درد می‌خورد؟ گفت: می‌بینمت که از آن دو حمایت می‌کنی. گویا از خواسته‌ی امیر چیزی پیش توست. برخیز تا تو را پیش امیر ببرم. گفت: امیر با من چه کار دارد، من پیرزنی در این دشت هستم. گفت: من باید بگردم. در را باز کن تا راحت شوم و استراحت کنم. صبح بینم که از کدام راه باید در پی آن دو باشم. پیرزن در را گشود، برایش آب و نان آورد. خورد و نوشید. مقداری که از شب گذشت، صدای خرخر آن دو کودک را در دل تاریکی شنید. خشم آلود و نعره کشان و دست به دیوار کشان رفت تا در تاریکی پایش به پهلوی کودک صغیر خورد. گفت: کیستی؟ گفت: من صاحب خانه‌ام، شما کیستید؟ برادر کوچک، برادر بزرگتر را تکان داد و بیدار کرد که: عزیزم بلند شو! از آنچه بیم داشتیم گرفتارش شدیم. آن داماد به آن دو گفت: شما کیستید؟ گفتند: ای مرد! اگر راست بگوییم در امانیم؟ گفت: آری. گفتند: در امان خدا و رسول و در پناه خدا و رسول؟ گفت: آری. گفتند: حضرت محمد صلی الله علیه و اله و سلم هم بر این شاهد باشد؟ گفت: آری. گفتند: خدا هم شاهد باشم؟ گفت: آری. گفتند: ما از خاندان پیغمبر تو محمد صلی الله علیه و اله و سلم هستیم؛ از زندان ابن زیاد و از چنگ مرگ گریخته‌ایم. گفت: از مرگ گریخته‌اید و به کام مرگ افتادید. خدا را شکر که به شما دست یافتم! برخاست و بازوی هر دو را بست؛ آن دو با دستان بسته تا صبح ماندند. صبح زود، غلام سیاهش فلیح را صدا کرد و گفت: این دو را ببر کنار فرات گردن بزن، سرهایشان را بیاور تا نزد ابن زیاد ببرم و ۲۰۰۰ درهم جایزه بگیرم. غلام شمشیر برداشت و پیشاپیش آن دو کودک راه افتاد. کمی که رفتند، یکی از آن دو کودک گفت: ای غلام سیاه! چه قدر شبیه بلال، مؤذن سیاهپوست پیغمبری. گفت: صاحبم مرا به کشتن شما دستور داده است، شما کیستید؟ گفتند: ای سیاه! ما از خاندان پیغمبرت محمد صلی الله علیه و اله و سلم هستیم، از زندان ابن زیاد و کشته شدن گریخته‌ایم. این پیرزن ما را مهمان کرد، ولی صاحب تو می‌خواهد ما را بکشد. سیاه به قدمهای آنان افتاد، آنها را می‌بوسید و می‌گفت: جانم فدای شما ای عترت پیامبر خدا! به خدا که محمد صلی الله علیه و اله و سلم در قیامت دشمنم نخواهد بود. آنگاه دوید، شمشیر را از دستش به کناری پرتاب کرد و خود را به آب فرات زد و به آن سوی آب رفت. صاحبش داد زد: ای غلام! مرا نافرمانی کردی. گفت: تا وقتی گناه نکرده بودی به فرمانت بودم. چون خدا را معصیت کردی، من در دنیا و آخرت از تو بیزارم. پسرش را صدا زد و گفت: پسر! من از حلال و حرام دنیا برای تو جمع می‌کنم. دنیا را باید داشت. این دو غلام را بگیر و به ساحل فرات برده گردن بزن و سرهایشان را برایم بیاور تا نزد ابن زیاد ببرم و ۲۰۰۰ دینار جایزه بگیرم. او شمشیر برگرفت و پیشاپیش دو کودک به راه افتاد. اندکی [صفحه ۲۱۹] رفته بودند که یکی از آن دو گفت: ای جوان! چه قدر از آتش دوزخ بر جوانی تو بیمناکم. پرسید: شما کیستید؟ گفتند: از خاندان پیغمبرت محمد صلی الله علیه و اله و سلم. پدرت می‌خواهد ما را بکشد. او نیز به پاهای آن دو افتاد، بوسه می‌داد و مثل سخنان آن سیاه می‌گفت. شمشیر را به سویی انداخت و خود را به آب فرات افکند و به آن سو رفت. پدرش صدا زد: پسر! نافرمانی ام کردی؟! گفت: اگر در اطاعت خدا باشم و تو را نافرمانی کنم بهتر از آن است که خدا را نافرمانی نمایم و تو را اطاعت کنم. آن مرد گفت: خودم باید شما را

بکشم. شمشیر برداشت و پیشاپیش آنان به راه افتاد. چون به ساحل فرات رسیدند شمشیر از غلاف برکشید. آن دو چون نگاهشان به شمشیر افتاد، چشمانشان به اشک نشست و گفتند: ای مرد! ما را به بازار ببر و بفروش. می‌پسند که در قیامت، محمد صلی الله علیه و اله و سلم دشمنت باشد. گفت: شما را می‌کشم و سر شما را پیش ابن‌زیاد می‌برم و ۲۰۰۰ درهم جایزه می‌گیرم. گفتند: مراعات خویشاوندی ما را با پیامبر بکن. گفت: شما با پیامبر نسبتی ندارید. گفتند: پس ما را پیش ابن‌زیاد ببر تا او درباره‌ی ما حکم کند. گفت: راهی نیست جز آنکه با ریختن خون شما به او تقرب جویم. گفتند: آیا به کوچکی ما رحم نمی‌کنی؟ گفت: خدا در دل من رحم نیافریده است. گفتند: اگر ما را می‌کشی پس بگذار چند رکعت نماز بخوانیم. گفت: هر چه می‌خواهید نماز بخوانید، اگر سودی می‌بخشد! آن دو چهار رکعت نماز خواندند، به آسمان نگاه کردند و گفتند: ای خدای زنده و حکیم! ای بهترین داوران! بین ما و او به حق داوری کن. وی برخاست. ابتدا برادر بزرگتر را گردن زد و سر او را در خورجین نهاد. کوچکتر آمد و خود را به خون برادرش رنگین کرد، در حالی که می‌گفت: پیامبر را با همین حال دیدار می‌کنم. مرد گفت: تو را هم به او ملحق می‌کنم. آنگاه گردن او را هم زد و سرش را برداشته در آن کیسه نهاد. بدن آن دو را که خون از آنها می‌چکید به آب انداخت و سرها را پیش ابن‌زیاد برد. او بر روی تخت نشسته بود و چوبی در دست داشت. سرها را پیش او گذاشت. ابن‌زیاد به آنها نگریست. سه بار برخاست و نشست. گفت: وای بر تو! آنها را کجا یافتی؟ گفت: پیرزنی داریم. مهمانشان کرده بود. گفت: حق مهمان را مراعات نکردی؟ گفت: نه. پرسید: به تو چه گفتند؟ گفتند: ای مرد! ما را به بازار برده بفروش تا از پول ما بهره مند شوی و نخواه که در قیامت، محمد خصم تو باشد. تو به آنان چه گفتی؟ گفتم: نه، حتما باید شما را بکشم و سرهایتان را پیش ابن‌زیاد ببرم و ۲۰۰۰ درهم جایزه بگیرم. آنان چه گفتند؟ گفتند: ما را پیش ابن‌زیاد ببر تا درباره‌ی ظاهر ما نظر دهد. تو چه گفتی؟ گفتم: راهی جز کشتن شما نیست تا با خون شما به او تقرب جویم. گفت: اگر آنان را [صفحه ۲۲۰] زنده می‌آوردی جایزه‌ات را دو برابر می‌کردم و ۴۰۰۰ درهم می‌دادم. گفت: راهی نداشتم تا آنان را بکشم. پرسید: دیگر به تو چه گفتند؟ گفتند: خویشاوندی ما را با پیامبر رعایت کن. تو چه گفتی؟ گفتم: شما با پیامبر نسبتی ندارید. ابن‌زیاد گفت: وای بر تو! دیگر چه گفتند؟ گفتند: ای مرد! به کوچکی ما رحم کن. تو رحم کردی؟ گفتم: خدا در دل من رحم قرار نداده است. وای بر تو! دیگر به تو چه گفتند؟ گفتند: بگذار چند رکعت نماز بخوانیم. گفتم: اگر نمازتان برایتان سودی دارد هر چه می‌خواهید نماز بخوانید. آن دو کودک چهار رکعت نماز خواندند. پرسید: در آخر نمازشان چه گفتند؟ گفتم: دستانشان را به آسمان بلند کرده گفتند: ای خدای زنده‌ی حکیم! بین ما و او به حق داوری کن. ابن‌زیاد گفت: خدای احکم الحاکمین بین شما و این تبه‌کار، به حق داوری کرد! مردی از شامیان گفت: او را به من بسپار. ابن‌زیاد گفت: او را به همان جایی ببر که آن دو کودک را سر بریده، گردنش را بزن و بگذار خونس با خون آن دو مخلوط شود. فوری سرش را برایم بیاور. او هم چنان کرد؛ سرش را آورد و بر نیزه‌ای زد. کودک آن به آن سر سنگ می‌زدند و تیر پرتاب می‌کردند و می‌گفتند: این قاتل فرزندان رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم است. [۴۶۴]. محمد بن سعد گوید: دو پسر عبدالله بن جعفر به همسر عبدالله بن قبطه پناهنده شده بود. دو نوجوان نابالغ بودند. عمر سعد ندا داده بود هر کس یک سر آورد هزار درهم جایزه دارد. عبدالله بن قبطه به خانه‌اش آمد. همسرش گفت: دو نوجوان به ما پناه آورده‌اند. آیا ممکن است این نیکی را کرده، آن دو را به مدینه نزد خانواده‌اش بفرستی؟ گفت: آری، نشانشان بده. چون آن دو را دید، هر دو را کشت و سرشان را پیش ابن‌زیاد برد. او هم چیزی به وی نداد. عیدالله بن زیاد گفت: دوست داشتم آن دو را زنده بیاوری تا بر پدرشان عبدالله بن جعفر منت بگذارم و رهایشان کنم. این خبر به عبدالله بن جعفر رسید. گفت: دوست داشتم آن دو را پیش من می‌آورد تا دو میلیون درهم می‌دادم! [۴۶۵].

ابن نما گوید مردم برای تماشای اسرای آل پیامبر جمع شدند. زنی از کوفیان از بالاخانه آنان را دید و پرسید: شما از کدام اسیرانید؟ گفتند ما اسیران محمد صلی الله علیه و اله و سلم هستیم. وی پایین آمد و مقداری [صفحه ۲۲۱] لباس و مقنعه جمع آوری کرد و به آنان داد تا خود را بپوشانند. امام سجاد علیه السلام نیز با آنان بود؛ همچنین حسن بن حسن مثنی که از میدان او را آورده بودند، در حالی که رمقی در بدن داشت و زید و عمر پسران امام مجتبی علیه السلام با او بودند. کوفیان می گریستند. [۴۶۶]. علامه مجلسی گوید: در برخی کتابهای معتبر دیدم که از مسلم جصاص (گچکار) روایت شده است: ابن زیاد مرا برای تعمیر دارالاماره در کوفه خواسته بود. مشغول گچکاری درها بودم که سروصداهایی از اطراف کوفه شنیدم. به خادمی که با ما کار می کرد گفتم: چرا کوفه پر سروصداست؟ گفت: هم اینک سر یک شورشی را که بر ضد خلیفه خروج کرده آورده اند. گفتم: آن خارجی کیست؟ گفت: حسین بن علی. او را وا گذاشته، بیرون آمدم و چنان بر صورت خویش زدم که ترسیدم چشمانم نابینا شود. گچ دستهایم را شستم، از پشت قصر بیرون شدم، به میدانگاه آمدم. ایستاده بودم و مردم منتظر رسیدن اسیران و سرها بودند که چهل محمل آمد که بر چهل شتر بود و زنان اهل بیت و فرزندان فاطمه علیها السلام در میان آنها بودند. امام زین العابدین هم بر شتر بی کجاوه ای سوار بود که رگهای گردنش پر از خون بود و می گریست و این اشعار را می خواند: ای امت بد که هرگز مباد سرزمینتان سیراب شود و ای امتی که حق پیامبر را دربارهی ما رعایت نکردید! اگر روز قیامت، ما و رسول خدا را یکجا جمع کنند، چه می گوید؟ ما را بر شتران برهنه سوار کرده می چرخانید، گویا ما دین شما را استوار نکرده ایم! ای بنی امیه! این چه وضعی است که بر این مصیبتهای ما آگاهید و کاری نمی کنید. از خوشحالی کف می زنید و در روی زمین ما را به اسیری می برید. وای بر شما! مگر جدم رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم نیست که مردم را از راه گمراهان به حق هدایت کرد؟ ای واقعه‌ی عاشورا! مرا به غم نشاندی و خدا پرده‌ی بدکاران را خواهد درید. گوید: کوفیان به کودکانی که بر محملها سوار بودند، نان و خرما و گردو می دادند. ام کلثوم بر سر آنان فریاد کشید: ای مردم کوفه! صدقه بر ما حرام است و آنها را از دست و دهان کودکان می گرفت و به زمین می انداخت. مردم همه گریان بودند. ام کلثوم سر از محمل بیرون کرد و گفت: ای کوفیان! مردانتان ما را می کشند و زنانتان بر ما می گریند؟ خدا بین ما و شما در روز قیامت داوری خواهد کرد. در حالی که او مشغول سخن گفتن با زنان بود، صدای شیونی برخاست. دیدند [صفحه ۲۲۲] سرهای شهداست که می آورند و سر مطهر حسین علیه السلام پیشاپیش سرهاست، تابان همچون ماه و شبیه به پیامبر خدا، محاسن او مشکی و خضاب زده و چهره‌اش درخشان مثل ماه که باد، موهای حضرت را این سو و آن سو می زد. زینب علیها السلام نگاه کرد و سر پر خون برادر را دید. پیشانی خود را به چوبه‌ی محمل زد. خون را دیدم که از زیر مقنعه‌اش بیرون می زد و با نوایی سوزناک، خطاب به آن سر می گفت: ای هلالی که به کمال نرسیده! خسوف و غروب کردی. ای پاره‌ی دلم! فکر نمی کردم که این هم مقدر و مکتوب بود. ای برادر! با این فاطمه‌ی خردسال حرف بز. نزدیک است دلش آب شود. ای برادر! چرا دل مهربانت نسبت به ما نامهربان شده است؟ ای برادر! کاش «علی» را هنگام اسارت، همراه یتیمان می دیدی که طاقت نداشت؛ هر چه با تازیانه او را می زدند، با اشکی ریزان و مظلومانه تو را صدا می زد. ای برادر! او را به خودت بچسبان و به آغوش گیر و دل ترسانش را آرامش بخش. چه قدر خوار است یتیمی که پدرش را صدا می زند ولی جوابی از او نمی شنوند. [۴۶۷].

خطابه‌ی حضرت زینب

طبرسی از حذیم بن شریک روایت می کند: چون امام سجاد علیه السلام را همراه بانوان از کربلا آوردند و بیمار بود، زنان کوفه با گریبانهای چاک به گریه و شیون پرداختند. مردان هم با آنان می گریستند. زین العابدین علیه السلام با صدایی ضعیف و رنجور گفت: اینان بر ما گریه می کنند؟! پس چه کسی ما را کشته است؟ زینب دختر علی علیه السلام مردم را به سکوت فراخواند. [۴۶۸] خوارزمی گوید: بشیر بن حذیم اسدی گوید: آن روز به زینب دختر علی نگریستم. هرگز زنی با شرم را همچون او سخور ندیده‌ام.

گویا از زبان امیرالمؤمنین علی علیه السلام سخن می گفت. به مردم اشاره کرد که: ساکت شوید! نفسها برید و زنگ شترها آرام شد. آنگاه گفت: حمد از آن خداست. درود بر پدرم محمد پیامبر خدا و بر خاندان پاک او، آل الله. اما بعد، ای اهل کوفه! ای اهل نیرنگ و نفاق! آیا گریه می کنید؟ هرگز اشکها تان خشک نشود و [صفحه ۲۲۳] شیون شما نایستد. مثل شما همچون مثل آن زنی است که رشته های خود را پنبه می کند. آیا شما ایمان خود را بازپچه‌ی خویش ساخته‌اید؟ آیا شما فضیلتی جز لاف و گزاف و آلودگی و سینه‌های کین توز و تملقگویی کنیزگونه و باطنی دشمنانه دارید؟ همچون سبزیهای روییده در منجلا بید یا نقره‌هایی که گور مرده را می آرید. چه بدکرداری را پیش فرستادید که خدا را از خود خشمگین ساختید و در عذاب، جاودانه شدید. آیا گریه می کنید و ناله سر می دهید؟ آری به خدا، بسیار بگریید و اندک بخندید. به ننگ و عاری آلوده‌اید که هرگز از دامانتان شسته نخواهد شد. چگونه این ننگ را خواهید شست که زاده‌ی پیامبر و سرور جوانان بهشت را که پناه شما رد حوادث بود و حجت الهی بر شما و پیشوای سنتتان بود کشتید؟ گناه زشتی مرتکب شدید. بدا به شما از رحمت الهی دور باشید! تلاشتان هدر رفته و دستانتان از کار نیک بریده شده و در معامله زیان کرده‌اید. خشم خدا را خریدید و ذلت و خواری به نام شما زده شد. وای بر شما ای کوفیان! می دانید چه جگری را از پیامبر خدا دریدید و چه خونی را از او ریختید و چه پرده نشینانی را از حریم و حرمش بیرون کشیدید؟ کاری زشت کردید که نزدیک است آسمانها از زشتی آن از هم شکافت و زمین شکافته شود و کوهها فرو ریزد. کار شما همچون عروسی کچل، گردن دراز، بدخلق و بدسیما و بدنماست که زمین و آسمان را انباشته. آیا شکفت است اینکه آسمان خون ببارد؟ عذاب آخرت سخت تر و خوارکننده تر است و کسی یاری تان نمی کند. مهلهای الهی شما را سبکسر نکند، چرا که پیشی گرفتن شما خدا را شتاب زده نمی کند و بیم از دست رفتن خونخواهی ندارد. پروردگارتان در کمین است، پس چشم انتظار آن باشید. بشیر گوید: به خدا قسم! مردم را آن روز سرگردان و مستگونه دیدم؛ گریان و اندوهگین و ناراحت و متأسف بودند؛ انگشت حیرت به دهان داشتند. پیرمردی از کوفیان را دیدم که کنارم ایستاده بود؛ آن قدر گریسته بود که صورتش خیس بود و می گفت: راست می گویی پدرم و مادرم به فدایت! پیران شما بهترین پیران و جوانانتان بهترین جوانان و زنانان بهترین زنانند و نسل شما بهترین نسل است که نه خوار می شود و نه شکست می خورد. [۴۶۹]. طبرسی افزوده است: امام سجاد علیه السلام فرمود: عمه جان! ساکت شو! بازماندگان را از گذشتگان عبرت است. خدا را شکر که تو دانای استاد ندیده و فهمیده‌ی مکتب نرفته‌ای. گریه و ناله، رفتگان را بر نمی گردانند. و او ساکت شد. آنگاه امام فرود آمد و خیمه زد و زنان را فرود آورد و وارد خیمه شد. [۴۷۰]. [صفحه ۲۲۴]

خطابه‌ی فاطمه‌ی صغری

طبرسی به سند خویش نقل می کند: پس از آنکه فاطمه‌ی صغری از کربلا بازگردانده شد، خطبه خواند و گفت: خدا را سپاس به شمار ریگها و سنگریزه‌ها و هموزن عرش الهی تا زمین! او را می ستایم و به او ایمان دارم و بر او توکل می کنم و گواهی می دهم که جز خدای یکتا و بی شریک، معبودی نیست. محمد بنده و فرستاده‌ی اوست و فرزندانش در ساحل فرات، بی گناه کشته شدند. خداوند! به تو پناه می برم که بر تو دروغ بندم و برخلاف عهد و پیمانی که برای وصی پیامبر، علی بن ابی طالب علیه السلام گرفتی سخن گویم، آنکه حقش را گرفتند و بی گناه شهیدش کردند، آن گونه که فرزندش دیروز در یکی از خانه‌های خدا به شهادت رسید؛ جایی که گروهی مسلمان نما حضور داشتند و هیچ دفاعی از او نکردند، نه در حال حیات و نه در هنگام مرگ تا آنکه او راه پاک سیرت و نیکو خصال و پسندیده راه، پیش خود بردی. در راه تو نه از ملامت ملامتگری بیم داشت و نه از نکوهش کسی هراس. خدایا! او را از خردی به اسلام هدایت کردی و در بزرگی نیکباهش را ستودی و پیوسته خیرخواه و دلسوز تو و پیامبرت بود تا آنکه پیش خود فراخواندی. در دنیا پارسا بود و به آخرت مشتاق و در راه تو جهاد کرد. او را پسندیدی و برگزیدی و به راه

راست، راه نمودی. اما بعد، ای کوفیان! ای اهل نیرنگ و فریب! ما خاندانی هستیم که خداوند شما را به ما آزمود و ما را به شما، و آزمایش ما را نیک قرار داد؛ علم و فهم خویش را نزد ما نهاد. ماجایگاه علم و قرارگاه فهم و حکمت او و حجتش در روی زمین بر بندگان اویم. خدا ما را با کرامت خویش عزیز داشت و با پیامبرش ما را بر بسیاری از مخلوقاتش فضیلت بخشید. شما ما را تکذیب و تکفیر کردی، کشتن ما را حلال دانستید، اموال ما را به یغما بردید، گو تا نامسلمانان بیگانه‌ایم، آن گونه که دیروز جد ما را کشتید و از کینه‌های دیرین، هنوز از شمشیرهایتان خون ما می‌چکد. چشمتان روشن و دلتان شاد از این گستاخی نسبت به خدا و نیرنگی که داشتید و خدا بهترین چاره اندیشان است. چندان خوشحال نباشید که خون ما را ریختید و اموالمان را غارت کردید. همه‌ی این مصیبت‌های بزرگ که به ما رسیده، پیشتر در کتاب تقدیر الهی ثبت بوده است و این بر خدا آسان است. تا بر آنچه از دست می‌دهید غصه نخورید و از آنچه به دست می‌آورید شادمان نشوید و خداوند هیچ مغرور فخرفروشی را دوست نمی‌دارد. مرگ بر شما باد! منتظر لعنت و عذاب باشید! گویا بر شما فرود آمده و انتقام الهی پیاپی از آسمان بر شما باریده است و از آنچه کرده‌اید خشمگین است تا برخی‌تان را از قدرت بعضی [صفحه ۲۲۵] بچشانند، آنگاه به خاطر ظلمی که به ما کردید، در قیامت در عذاب ابدی خواهید بود. هلا! لعنت خدا بر ستمگران! وای بر شما! آیا می‌دانید چه دستی به ستم بر ما گشوده و به جنگ ما آمده‌اید و می‌دانید با چه پایی برای نبرد با ما ره سپرده‌اید؟ دل‌هایتان سخت و خشن شده و بر قلوب شما مهر خورده و گوش و چشمتان از دیدن و شنیدن حق ناتوان گشته است و شیطان کار زشتان را بر شما آراسته و بر دیدگانتان پرده افکنده است؛ از این رو هدایت نمی‌شوید. مرگ بر شما ای کوفیان! چه خون‌ها که از آل رسول ریخته‌اید، به برادرش علی بن ابی‌طالب علیه‌السلام جد من نیرنگ زدید و به فرزندان او که عترت پاک پیامبرند حيله کردید. آنگاه چنین افتخار کردید که: «ما بودیم که با تیغ‌های هندی علی و فرزندان او را کشتیم و زنان‌شان را به اسارت گرفتیم و بر آنان ضربت زدیم». آنگاه فرمود: بر دهانت خاک و بر سر و رویت سنگ ببارد ای گوینده‌ی این سخن! آیا به کشتن قومی که خدا پاکشان شمرده و آلودگی را از آنان دور ساخته، افتخار می‌کنی؟ سر جای بنشین و دم فروبند، آن گونه که پدرت بر سر جایش نشست. هر کسی را همان است که پیش فرستاده است. شما بر ما حسد ورزیدید! وای بر شما! به خاطر فضیلتی که خدا برای ما قرار داد. گناه ما چیست که دربار ما ژرف و عظیم است و دریای شما کوچک که هیچ حشره‌ای را هم نمی‌پوشاند! این فضل خداست که به هر کس بخواهد می‌بخشد. هر که را خدا روشنایی نبخشیده، نوری برای او نیست. گوید: صداها به گریه برخاست و گفتند: بس است ای دختر پاکان! دل‌هایمان را سوزاندی و آتشان زدی. او نیز ساکت شد. درود بر او و بر پدر و جد او باد! [۴۷۱].

خطابه‌ی ام‌کلثوم

سید بن طاووس گوید: آن روز، ام‌کلثوم دختر علی علیه‌السلام از پشت پرده خطبه خواند و با صدایی بلند به گریه چنین گفت: ای اهل کوفه بدا به شما! چرا حسین علیه‌السلام را تنها گذاشتید و او را کشته، اموالش را به یغما بردید و خاندانش را به اسارت گرفتید؟ بدا بر شما! مرگتان باد! وای بر شما! می‌دانید گرفتار چه مصیبتی شده‌اید و چه بار سنگینی بر دوش خود کشیده‌اید و چه خون‌هایی ریخته‌اید و چه بزرگوارانی را درهم شکسته و چه دخترانی را غارت کرده و چه اموالی را برده‌اید؟! بهترین مردان پس از رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم را به شهادت رسانده‌اید! عاطفه از دل‌هایتان رخت بر بسته است. هلا، که حزب خدا پیروز است و حزب شیطان زیانکار. آنگاه اشعاری خواند با این مضمون: [صفحه ۲۲۶] برادرم را کشته و مثله کردید. وای بر مادرانتان! بزودی دچار آتش سوزان خواهید شد. خون‌هایی را ریختید که خدا و قرآن و محمد صلی الله علیه و اله و سلم آنها را محترم شمرده بود. بشارتتان باد به دوزخ! که فردای قیامت در قعر دوزخ شعله‌ورید. تا زنده‌ام بر برادرم، بر آنکه پس از پیامبر بهترین مولود بود خواهم گریست، با اشک‌هایی فراوان و بر چهره ریزان، اشکی پیوسته که خشک نخواهد شد. راوی گوید: مردم شیون و گریه و ناله کردند،

زنان گیسوانشان را پریشان کرده و خاک بر سر خویش ریختند و چهره خراشیدند و به صورت‌هایشان زدند و فغان سر دادند. مردان هم گریستند و موی صورت خویش کردند و هیچ روزی چون آن روز، مردم گریان نشده بودند. [۴۷۲].

خطابه‌ی امام سجاد در کوفه

طبرسی به نقل از حذیم بن شریک اسدی گوید: امام زین العابدین علیه السلام پیش مردم آمد و اشاره کرد که ساکت شوند. ایستاده بود که حمد و ثنای الهی را گفت و بر پیامبر خدا درود فرستاد. آنگاه فرمود: ای مردم! هر کس مرا می‌شناسد که شناخته است. هر کس نمی‌شناسد، من علی بن الحسینم، فرزند آن که کنار فرات سرش بریده شد، بی آنکه خونی ریخته یا جرمی کرده باشد. من پسر آنم که حرمتش را شکستند و مالش را غارت کردند و خانواده‌اش را اسیر بردند. من پسر آنم که او را زجر کش کرده و شهیدش کردند و همین افتخار، مرا بس. ای مردم! شما را به خدا آیا می‌دانید که به پدرم نامه نوشتید و به او نیرنگ زدید؟ با او پیمان بستید و بیعت کردید، آنگاه با او جنگیدید و بی‌یاورش گذاشتید؟ مرگتان باد از کار زشت و اندیشه‌ی ناروایی که برای خود پیش فرستادید. با چه چشمی به پیامبر خواهید نگرست آنگاه که به شما بگوید: عترت مرا کشتید و حرمت مرا شکستید. شما از امت من نیستید؟ گوید: صدای مردم به گریه برخاست. یکدیگر را نفرین می‌کردند و می‌گفتند: نابود شدید و خبر ندارید! امام سجاد علیه السلام فرمود: رحمت خدا بر آنکه نصیحتم را بپذیرد و وصیت مرا درباره‌ی خدا و رسول و اهل بیت او مراعات و حفظ کند. پیامبر خدا برای ما سرمشق نیکی است. همه گفتند: ای پسر پیامبر! ما همه گوشیم و مطیع فرمان و پایبند به پیمان. نه بی‌رغبتیم و نه از تو رویگردان. هر چه خواهی بفرمای، رحمت خدا بر تو که ما به جنگ تو در جنگیم و به صلح تو [صفحه ۲۲۷] در آشتی! انتقام تو و خودمان را از ستمگران خواهیم گرفت. امام سجاد علیه السلام فرمود: هیئات این نیرنگ‌بازان دغلکار! بین شما و خواسته‌هایتان فاصله است. می‌خواهید با من هم همان کنید که با پدرانم کردید؟ نه به خدا قسم، هنوز زخممان بهبود نیافته است. دیروز پدرم و خاندانش را که با او بود کشتید. هرگز داغ پیامبر و داغ پدرم و فرزندان پدرم و جدم را از یاد نبرده‌ام و تلخی جانکاهش در کامم است و جرعه‌های اندوهش در سینه‌ام باقی است. از شما می‌خواهم که نه با ما باشید، نه بر ضد ما. آنگاه شعرهایی خواند با این مضمون: باکی نیست اگر حسین علیه السلام کشته شد که پدر او از او بهتر و ارجمندتر بود. ای مردم کوفه! به آنچه برای حسین علیه السلام پیش آمد، خوشحال نباشید. کنار فرات شهید شد. جانم فدای او! و کيفر قاتلان او آتش دوزخ است. [۴۷۳].

سر مطهر در کوفه

ابن شهر آشوب از ابن عباس روایت می‌کند: ام‌کلثوم به دربان ابن زیاد گفت: وای بر تو! این هزار درهم را بگیر و سر امام حسین علیه السلام را پیشاپیش ما قرار بده و ما را سوار بر شتران پشت مردم قرار بده تا مردم مشغول نگاه به سر امام حسین علیه السلام شوند و به ما ننگرند. او هزار درهم را گرفت و سر را جلو برد. فردا که شد، درهمها را در آورد. خدا آنها را به سنگ سیاه تبدیل کرده بود. یک طرف آن نوشته بود: «خدا را از آنچه ظالمان می‌کنند، غافل مپندار» و بر روی دیگر نوشته بود: «زود است که ستمگران بدانند به چه سرنوشتی دچار خواهند شد.» [۴۷۴]. نیز به روایت از ابومخنف گوید: سر امام حسین علیه السلام را در کوفه، در بازار صرافان بر نیزه کرده بودند، از سر، صدایی آمد و سوره‌ی کهف را تا آیه‌ی «انهم فتیه آمنوا بریهم» تلاوت کرد. این معجزه جز بر ضلالت آنان نیفزود. در پی آنکه آنان سر را بر درختی آویختند، از آن سر تلاوت آیه‌ی «و سيعلم الذين ظلموا أي منقلب ينقلبون» شنیده شد. نیز در دمشق، صدای آن شنیده شد که می‌گفت: «لا قوة الا بالله» و نیز شنیدند که می‌خواند «ام حسب ان اصحاب الکهف...»؛ آیا پنداشتی که اصحاب کهف، آیات شگفتی از نشانه‌های ما بودند؟ زید بن ارقم گفت: ای پسر پیامبر! کار تو شگفت‌تر است. [۴۷۵]. شیخ مفید به روایت از زید بن ارقم می‌نویسد: [صفحه ۲۲۸] آن سر مطهر را که بالای نیزه‌ای بود، از پیش

من عبور دادند. من در غرفه‌ای بودم. چون برابر من رسید، شنیدم که آیه‌ی «ام حسبت أن اصحاب الکهف...» را می‌خواند. مو بر تنم راست شد و صدا زدم: سر تو ای پسر رسول خدا به خدا بسیار شگفت‌تر است. [۴۷۶].

ابن زیاد و سر مطهر

محمد بن سعد با سند خویش از دربان ابن زیاد چنین روایت می‌کند: وقتی امام حسین علیه السلام کشته شد، همراه ابن زیاد وارد قصر شدم. در چهره‌ی او آتشی شعله‌ور شد (یا سخنی مثل این) و گفت: اینچنین با آستین خود بر چهره‌اش و گفت: این را به کسی مگو. [۴۷۷]. ابن عساکر با سند خویش از دربان ابن زیاد نقل می‌کند: چون سر امام حسین علیه السلام را آورده در برابرش نهادند، دیدم که از دیوارهای دارالاماره خون می‌چکید. [۴۷۸]. صدوق با سند خویش از دربان ابن زیاد چنین نقل می‌کند: چون سر امام حسین علیه السلام را آوردند، دستور داد در برابرش در تشتی طلایی گذاشتند. با چوبی که در دستش بود بر دندانهای آن حضرت می‌زد و می‌گفت: یا ابا عبدالله! زود پیر شدی! مردی از حاضران گفت: من رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم را دیده بودم؛ بوسه بر جایی می‌زد که تو چوب می‌زنی. گفت: امروز در برابر روز بدر است. آنگاه دستور داد امام سجاد علیه السلام را با غل و زنجیر بستند و همراه زنان و اسیران به زندان بردند. من همراهشان بودم. از هر کوچه که می‌گذشتیم، کوچه را پر از مردان و زنانی می‌دیدیم که بر چهره‌ی خویش می‌زدند و می‌گریستند. آنان در زندانی حبس شدند و در را به رویشان بستند. [۴۷۹]. ابن عساکر با سند خویش از زید بن ارقم نقل می‌کند: پیش ابن زیاد ملعون بودم که سر حسین بن علی علیه السلام را آوردند و در تشتی مقابل او نهادند. او چوبی را برداشت و بر لب و دندان حسین علیه السلام می‌زد؛ دندانی که به آن زیبایی ندیده‌ام؛ مثل در بود. بی‌اختیار صدایم به گریه بلند شد. گفت: برای چه گریه می‌کنی پیرمرد؟! گفتم: رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم را دیده بودم که بر جای این چوب بوسه می‌زد و می‌گفت: خدایا! دوستش دارم. [۴۸۰]. ابن نما از قول سعد بن معاذ و عمر بن سهل نقل می‌کند: [صفحه ۲۲۹] آن دو پیش ابن زیاد حاضر بودند که با چوب بر دماغ و چشم و دهان حسین علیه السلام می‌زد. زید بن ارقم به او گفت: چوبت را از آن لب و دندان بردار. من رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم را دیده‌ام که لب بر جای چوب تو می‌نهاد. آنگاه به گریه افتاد. ابن زیاد گفت: خدا چشمانت را گریان کند ای دشمن خدا! اگر نه آنکه پیرمردی خرفت و بی‌عقلی، گردنت را می‌زدم. زید بن ارقم گفت: بگذار حدیثی برایت بگویم که برایت سخت‌تر از این است: رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم را دیدم که امام حسن را روی زانوی راست و امام حسین را روی زانوی چپ خود نشانده بود، دست روی سر هر یک از آن دو گذاشت و گفت: خدایا! این دو را به تو و به مؤمنان شایسته می‌سپارم. با امانت پیامبر خدا چگونه رفتار کردی؟! [۴۸۱]. طبری از ابومخنف از حمید بن مسلم چنین نقل می‌کند: عمر سعد مرا خواست و پیش خانواده‌اش فرستاد تا خبر پیروزی و سلامتی او را بدهم. پیش خانواده‌اش رفته خبر دادم. سپس آمدم تا نزد ابن زیاد بروم. دیدم که در قصر برای دیدار با مردم نشسته است. من نیز همراه مردم وارد شدم. دیدم سر امام حسین علیه السلام در برابر اوست و او با چوبی که جلوش بود بر دندانهای او می‌زد. زید بن ارقم که دید ابن زیاد از چوب زدن دست نمی‌کشد گفت: این چوب را از این لبها بردار. به خدای یکتا قسم لبهای پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم را دیدم که این لبها را می‌بوسید. آنگاه گریه‌اش گرفت. ابن زیاد به او گفت: خدا چشمانت را گریان کند! به خدا اگر پیرمرد خرفت و بی‌عقل نبودی گردنت را می‌زدم. آنگاه برخاست و بیرون رفت. شنیدم که مردم می‌گفتند: به خدا اگر ابن زیاد حرفیب را که زید بن ارقم گفت می‌شنید او را می‌کشت. گفتم: مگر چه گفت. گفتند: وقتی بر ما گذشت، گفت: برده‌ای برده‌ای را به حکومت نشانده؛ او هم مردم را به بردگی گرفت. شما ای مردم عرب! از این پس بردگانید؛ پسر فاطمه را کشتید و پسر مرجانه را به حکومت پذیرفتید. او نیکان شما را می‌کشد و بدان شما را به بردگی می‌گیرد. شما به ذلت تن دادید و پسندید. دور باد (از رحمت حق) آنکه ذلت پذیرد! [۴۸۲]. خوارزمی گوید: اسرا را پیش ابن زیاد آوردند. زینب کبری علیها السلام نگاهی به وی انداخت و کناری نشست. ابن زیاد

گفت: کیست آنکه نشست؟ پاسخش نداد. دوباره پرسید. جواب نداد. یکی از حاضران گفت: او زینب دختر علی بن ابی طالب است. ابن زیاد گفت: خدا را شکر که شما را رسوا ساخت و سخنان شما دروغ از آب درآمد. زینب گفت: سپاس خدایی را که با پیامبرش محمد صلی الله علیه و اله و سلم ما را گرامی داشت و با قرآنش ما را پاک داشت. فاسق رسوا می شود و فاجر دروغ می گوید. ابن زیاد پرسید: [صفحه ۲۳۰] چگونه دیدی آنچه را خداوند با برادر و خاندانت کرد؟ فرمود: جز زیبایی ندیدیم! آنان گروهی بودند که خداوند شهادت را بر آنان رقم زده بود و به شهادتگاهشان برون آمدند. ای ابن زیاد! خدا میان آنان و تو را در قیامت جمع می کند، با هم احتجاج و تخاصم می کنید. بین آن روز چه کسی پیروز است و چه کس مغلوب! مادرت به عزایت بنشیند ابن زیاد! ای پسر مرجانه! ابن زیاد خشمگین شد و گویا قصد جانش را کرد. عمرو بن حریث مخزومی گفت: او یک زن است، زن را که برای گفتارش مؤاخذه نمی کنند! ابن زیاد گفت: ای زینب! از آنچه بر سر حسین و پیروان سرکش او آمد دلم خنک شد. زینب فرمود: به خدا قسم سرورم را کشتی، شاخه‌ام را بریدی، ریشه‌ام را برآوردی، اگر با این دلت خنک می شود، باشد! ابن زیاد گفت: این زن، سجعگوی است. به جانم قسم پدرش نیز شاعر و سخنسرا بود. زینب فرمود: ای پسر زیاد! زن کجا و سجعگویی کجا؟ رنجم کافی است که از سجعگویی بازم دارد. [۴۸۳]. سید بن طاووس گفت: آنگاه ابن زیاد ملعون رو به علی بن الحسین علیه السلام کرد و پرسید: او کیست؟ گفتند: علی بن الحسین. گفت: مگر خدا علی بن الحسین را نکشت؟ امام سجاد علیه السلام فرمود: برادری داشتم به نام علی بن الحسین که مردم او را کشتند. گفت: نه، خدا کشت. امام فرمود: «خدا جان انسانها را هنگام مرگ می گیرد.» ابن زیاد گفت: هنوز جرأت داری که جوابم می دهی؟ بیرید گردنش را بزیند. عمه‌اش زینب این سخن را شنید، گفت: ابن زیاد! تو کسی را از ما باقی نگذاشته‌ای. اگر می خواهی او را بکشی مرا هم با او بکش. امام سجاد علیه السلام به عمه‌اش فرمود: عمه جان ساکت باش تا من با او حرف بزنم. آنگاه رو به ابن زیاد کرد و فرمود: آیا مرا به کشتن تهدید می کنی؟ آیا نمی دانی که کشته شدن عادت ما و شهادت کرامت ماست؟ آنگاه ابن زیاد دستور داد علی بن الحسین علیه السلام و خانواده‌اش را به خانه‌ای کنار مسجد بزرگ کوفه ببرند. زینب فرمود: هیچ زن عربی بر ما وارد نشود، مگر کنیز و برده، آنان هم مثل ما اسیر شده‌اند. [۴۸۴]. سید بن طاووس از قول راوی می نویسد: ابن زیاد ملعون بر منبر رفت و پس از حمد و ثنای الهی، از جمله چنین گفت: سپاس خدایی را که حق و پیروان حق را پیروز ساخت و امیرمؤمنان و پیروانش را یاری کرد و دروغگو پسر دروغگو [صفحه ۲۳۱] را کشت! بیش از این سخنی نگفته بود که عبدالله بن عقیف ازدی به پا خاست. وی از شیعیان شایسته و پارسا بود. چشم چپش در جنگ جمل و چشم دیگرش در جنگ صفین نابینا شده بود و پیوسته در مسجد کوفه بود و تا شب به نماز می پرداخت. برخاست و گفت: ای پسر مرجانه! دروغگو پسر دروغگو تویی و پدرت و آنکه تو و پدرت را به حکومت رساند. ای دشمن خدا! آیا فرزندان انبیا را می کشید و این گونه بر فراز منبر مسلمانان سخن می گوید؟ ابن زیاد خشمگین شد و گفت: کیست صاحب این سخن؟ گفت: منم ای دشمن خدا! آیا دودمان پاک پیغمبر را که خداوند آلودگی از آنان برده است می کشی و می پنداری که مسلمانی؟ کجایند فرزندان مهاجرین و انصار که از تو و طاغوت لعنت شده‌ات بر زبان پیامبر خدا (یعنی از یزید) انتقام بگیرند؟ ابن زیاد بیشتر خشمگین شد. رگهای گردنش برآمد و گفت: بیاوریدش. مأموران از هر طرف ریختند که او را بگیرند، بزرگان طایفه‌ی ازد که عموزادگانش بودند به پا خاستند و او را از در مسجد بیرون برده به خانه‌اش رساندند. ابن زیاد گفت: بروید این کور، کور قبیله‌ی ازد را بیاورید. مأموران به سوی او شتافتند. خبر به قبیله‌ی ازد رسید، همه گرد آمدند. قبایل یمن هم جمع شدند تا از عبدالله عقیف دفاع کنند. خبر به ابن زیاد رسید. قبایل مضر را گردآورد و محمد بن اشعث را فرماندهی داد و دستور داد با مدافعان عبدالله بجنگند. نبردی سخت درگرفت و گروهی کشته شدند. مأموران ابن زیاد به خانه‌ی عبدالله عقیف رسیدند، در را شکستند و به او حمله آوردند. دخترش فریاد زد: این گروه همان گونه که بیمش می رفت آمدند. پدرش گفت: باکی نیست، شمشیرم را بده. شمشیر را به پدر داد. عبدالله عقیف از خود دفاع می کرد و چنین رجز می خواند: من فرزند عقیف هستم که با فضیلت و پاک و پاکدامن بود؛

زاده‌ی ام‌عامر. چه بسیار که با قهرمانان زره پوشیده یا بی‌کلاهخود با شما جنگیده‌ام. دخترش می‌گفت: پدر! کاش مرد بودم و در برابر تو با این تبهکاران و قاتلان عترت پاک و نیک می‌جنگیدم. آن گروه از هر طرف بر او حمله می‌آوردند و عبدالله از خود دفاع می‌کرد و کسی توان رویارویی با او را نداشت. از هر طرف که می‌آمدند دخترش می‌گفت: پدر! از این طرف آمدند تا سرانجام زیاد شدند و او را محاصره کردند. دخترش گفت: افسوس و حسرت که پدرم محاصره می‌شود و یآوری ندارد. عبدالله بن عقیف شمشیر می‌چرخاند و می‌گفت: قسم می‌خورم که اگر چشم می‌داشتم عرصه را بر شما تنگ می‌کردم. بالاخره او را گرفته نزد ابن‌زیاد بردند. چون نگاهش به وی افتاد، گفت: شکر خدایی را که خوارت کرد. عبدالله عقیف گفت: ای دشمن خدا چرا [صفحه ۲۳۲] خدا خوارم کرد؟ اگر چشم داشتم عرصه را بر شما تنگ می‌کردم. ابن‌زیاد پرسید: نظرت درباره‌ی عثمان چیست؟ گفت: ای پسر مرجانه تو را به نیک و بد عثمان چه کار؟ خدا خود درباره‌ی بندگانش و عثمان به حق و عدالت داوری خواهد کرد. ولی از من درباره‌ی خود و پدرت و یزید و پدرش پرس. ابن‌زیاد گفت: به خدا چیزی از تو نمی‌پرسم تا آنکه مرگ را بچشی و جرعه جرعه اندوه بخوری. عبدالله عقیف گفت: الحمد لله رب العالمین. اما من از خدایم شهادت می‌خواستم، پیش از آنکه تو از مادرت متولد شوی و از خدا خواستم شهادتم را به دست ملعونترین و بدترین افراد قرار دهد. چون نابینا شدم از شهادت مأیوس گشته بودم. اینک بحمدالله، خدا پس از آن نومی‌شهادت را نصیبم کرده است و دعای دیرین مرا به اجابت رسانده است. ابن‌زیاد دستور داد گردنش را زدند و پیکرش را به دار آویختند. [۴۸۵].

سخن جندب در مجلس ابن‌زیاد

ابن‌نما گوید: ابن‌زیاد، جذب بن عبدالله از دی را که پیرمردی بود فراخواند و گفت: ای دشمن خدا مگر تو از اصحاب علی علیه‌السلام نبودی؟ گفت: چرا، پوزش هم نمی‌خواهم. گفت: تصمیم دارم با ریختن خونت به خدا تقرب جویم. گفت: خون من تو را به خدا نزدیک نمی‌کند بلکه دور می‌سازد. گفت: پیرمردی است بی‌خرد، و رهایش کرد. [۴۸۶]. ابن‌قتیبه‌ی دینوری با سند خویش نقل می‌کند: ابن‌زیاد به قیس بن عباد گفت: نظرت درباره‌ی من و حسین چیست؟ گفت: مرا معاف بدار. گفت: حتما باید بگویی. گفت: روز قیامت، پدر او می‌آید و شفاعتش می‌کند؛ پدر تو هم می‌آید و شفاعت می‌کند. گفت: می‌دانستم مکار و بدسرشتی. اگر روزی از من جدا شوی، سرت را بر زمین خواهم نهاد (و تو را خواهم کشت) [۴۸۷]. دینوری از حمید بن مسلم نقل می‌کند: عمر سعد با من دوست بود. وقتی از جنگ حسین علیه‌السلام برمی‌گشت، پیش او رفته حالش را پرسیدم. گفت: از حالم می‌پرس که با بدوضع‌ی به خان‌ام برگشته‌ام، پیوند خویشاوندی نزدیک را بریده و جنایتی بزرگ مرتکب شده‌ام. [۴۸۸]. ابن‌نما گوید: [صفحه ۲۳۳] پس از کشتن حسین علیه‌السلام، چون عمر سعد و ابن‌زیاد یکدیگر را دیدند، ابن‌زیاد به او گفت: نامه‌ای را که درباره‌ی کشتن حسین علیه‌السلام برایت نوشتم بیاور. گفت: از بین رفته است. گفت: باید بیاوری والا شرمنده و پوزش خواه میان پیرزان قریش بنشین. عمر سعد گفت: به خدا درباره‌ی حسین علیه‌السلام تو را نصیحت کردم؛ نصیحتی که اگر پدرم سعد بامن مشورت کرده بود حقش را ادا کرده بودم. عثمان بن زیاد (برادر ابن‌زیاد) گفت: به خدا راست می‌گویدی. آرزو کردم که کاش در دودمان زیاد مردی نباشد مگر آنکه تا روز قیامت بندی در بینی او نهاده بکشند، اما حسین کشته نمی‌شد! عمر سعد گفت: به خدا هیچ کس با گناهی بدتر از آنچه من مرتکب شدم برنگشت؛ «عیدالله» را اطاعت کردم ولی «الله» را نافرمانی کردم و قطع رحم نمودم. [۴۸۹]. ابن‌جوزی از طبقات ابن‌سعد نقل می‌کند: مرجانه، مادر ابن‌زیاد به وی گفت: ای پلید! پسر پیامبر را کشتی؟ به خدا که هرگز بهشت را نخواهی دید. ابن‌زیاد همه‌ی سرها را در کوفه به چوبها زد. سرها بیش از هفتاد بود. اینها پس از سر مسلم بن عقیل که در کوفه بر نیزه زده شد، اولین سرهایی بود که در تاریخ اسلام بر سر نی می‌رفت. [۴۹۰]. شیخ مفید گوید: صبح که شد، ابن‌زیاد سر امام حسین علیه‌السلام را فرستاد که در کوچه‌های کوفه و بین همه‌ی قبایل چرخانند. (آنگاه اشعاری را از قول یکی از

فرزانگان در سوک این شهید از خاندان رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم و سر برافراشته‌اش بر نیزه‌ها و نگاه مردم به آن سر آورده است. [۴۹۱].

بردن اهل بیت به شام

سید بن طاووس نقل می‌کند: ابن‌زیاد نامه‌ای به یزید بن معاویه نوشت و کشته شدن حسین علیه‌السلام و وضع خاندانش را خبر داد. نامه‌ای شبیه آن نیز به والی مدینه عمرو بن سعید نوشت. اما والی مدینه چون خبر یافت، بر منبر رفت و خطبه خواند و به مردم خبر داد. ماتمهایشان عظیم شد، مجالس سوک برپا کردند. زینب دختر عقیل در سوک حسین علیه‌السلام مرثیه‌ای سرود، با این مضمون: چه خواهید گفت اگر پیامبر به شما بگوید: شما که آخرین امتها هستید، با عترت و اهل بیت من پس از من چه کردید؟ گروهی اسیر و گروهی آغشته به خون. پاداش من نسبت به [صفحه ۲۳۴] خویشاوندانم در برابر خیرخواهی‌هایم هرگز این نبود. شب که شد، مردم مدینه هاتفی راشنیدند که چنین ندا می‌داد: ای آنان که ظالمانه حسین علیه‌السلام را کشتید! به عذاب و خواری بشارتتان باد! هر که در آسمان است، از پیامبر و شهید و رسول، بر او می‌گرید. شما از زبان پسر داود و موسی و صاحب انجیل لعنت شده‌اید! اما یزید، چون نامه‌ی ابن‌زیاد به او رسید و از مضمونش آگاه شد پاسخی نوشت و دستور داد که سر امام حسین علیه‌السلام و سرهای شهدا را همراه زنان و کودکان بفرستد. ابن‌زیاد، محفر بن ثعلبه را خواست. سرها و اسیران و زنان را به او سپرد. وی آنان را مثل اسیران کفار، بی‌پوشش و نقاب حرکت داد و چرخاند. [۴۹۲]. طبری گوید: ابن‌زیاد دستور داد زنان و فرزندان امام حسین علیه‌السلام را آماده سازند. علی بن الحسین علیه‌السلام را هم غل و زنجیر در گردن افکندند. محفر بن ثعلبه و شمر آنان را حرکت دادند تا نزد یزید آوردند. امام سجاد علیه‌السلام در طول راه با هیچ یک از آن دو حتی یک کلمه سخن نگفت تا به شام رسیدند. [۴۹۳]. طبری شیعی با سند خویش از حارث بن وکیده نقل می‌کند که گوید: من در میان کسانی بودم که سر حسین علیه‌السلام را می‌بردند. شنیدم که سوره‌ی کهف را می‌خواند. در خودم شک کردم که آیا من صدای ابا عبدالله را می‌شنوم؟ که شنیدم به من گفت: ای پسر وکیده! آیا نمی‌دانی که ما امامان زنده‌ایم و نزد پروردگارمان روزی می‌خوریم؟ پیش خودم گفتم: سر او را می‌ربایم. به من گفت: ای پسر وکیده! نمی‌توانی چنین کنی. اینکه خونم را ریختند، نزد خدا بزرگتر از گرداندن سر من است. واگذارشان، «به زودی خواهند دانست، آنگاه که زنجیرها بر گردنهایشان خواهد بود و به سوی دوزخ می‌برندشان». [۴۹۴] خوارزمی گوید: ابن‌زیاد، زحر بن قیس را فراخواند و سر امام حسین علیه‌السلام و سرهای برادران و خاندان و پیروانش را به او سپرد. علی بن الحسین علیه‌السلام و عمه‌ها و خواهرانش و همه‌ی زنان را هم همراه او نزد یزید فرستاد. آنان اهل بیت علیهم‌السلام را بر محملهای بی‌پرده و سایه‌بان، شهر به شهر و منزل به منزل از کوفه به شام بردند، آن گونه که ترک و دیلم را می‌بردند. [۴۹۵]. [صفحه ۲۳۵] سید بن طاووس گوید: در کتاب مصابیح دیدم که امام صادق علیه‌السلام از قول پدرش باقرالعلوم علیه‌السلام نقل می‌کند: از پدرم زین‌العابدین علیه‌السلام درباره‌ی کوچاندن یزید او را پرسیدم، فرمود: مرا بر شتری بی‌کجاوه سوار کرد، سر حسین علیه‌السلام بر نیزه‌ای بود، زنان ما پشت سرم سوار بر قاطران بودند. نیزه‌داران پشت سر و اطراف ما حرکت می‌کردند، اگر اشکی از چشم یکی از ما درمی‌آمد با نیزه بر سرش می‌زدند، تا آنکه وارد شام شدیم، کسی ندا می‌داد: از مردم شام! اینان اسیران اهل بیتند... [۴۹۶]. چون سر امام حسین علیه‌السلام را به طرف شام می‌بردند، شب شد. مأموران نزد یک یهودی فرود آمدند. خوردند و مست شدند و گفتند: سر حسین علیه‌السلام پیش ماست. گفت: نشانم دهید. نشانش دادند؛ در صندوقچه‌ای بود که نور از آن به طرف آسمان می‌تابید. یهودی تعجب کرد و سر را به امانت از آنان گرفت. خطاب به سر مطهر گفت: پیش جدت از من شفاعت کن. خداوند سر مطهر را به زبان آورد و گفت: شفاعتم برای محمدیان است و تو از امت محمد نیستی. آن مرد یهودی بستگان خود را جمع کرد، سر را در تشتی نهاد و گلاب بر آن ریخت و کافور و مشک و عنبر بر آن افشاند و به فرزندان و خویشاوندانش گفت:

این سر پسر دختر پیامبر خدا محمد صلی الله علیه و اله و سلم است. آنگاه گفت: افسوس که جدت محمد را ندیدم که به دست او مسلمان شوم! افسوس که تو را زنده نیافتم تا به دست تو مسلمان شوم و در رکاب تو بجنگم! اگر هم اکنون مسلمان شوم آیا روز قیامت از من شفاعت می کنی؟ آن سر به قدرت الهی به سخن آمد و با زبانی آشکار گفت: اگر مسلمان شوی من شفیع تو خواهم بود. سه بار چنین گفت و آن مرد و بستگانش ساکت بودند. [۴۹۷]. علامه‌ی مجلسی گوید: شاید این یهودی همان قنسرین راهب باشد که به سبب سر مطهر مسلمان شد. راوندی با سندهای متعدد از سلیمان بن مهران اعمش نقل می کند: من در موسم حج مشغول طواف بودم که مردی را دیدم چنین دعا می کرد: خدایا! مرا ببخشای، هر چند می دانم که نخواهی بخشود. از این سخن لرزیدم. نزدیکش رفتم و گفتم: تو در حرم خدا و حرم پیامبری. این ایام هم روزهای محرم در ماه حرام و بزرگ است. چرا از آمرزش الهی ناامیدی؟ گفت: گناه من بسی بزرگ است. گفتم: بزرگتر از این دشتها و کوهها؟ گفت: اگر می خواهی بگویم. [صفحه ۲۳۶] گفتم: بگو. گفت: بیا از حرم بیرون برویم. از حرم بیرون رفتیم. گفت: من یکی از افراد سپاه شوم عمر سعد بودم، آنگاه که حسین علیه السلام کشته شد و یکی از چهل نفری بودم که سر مطهر را از کوفه نزد یزید بردند. در مسیر شام در دیر مسیحیان فرود آمدم. سر به نیزه بود و همراهش نگهبانان بودند. برای خوردن غذا نشستیم. ناگهان دستی را دیدم که بر دیوار آن دیر می نویسد: آیا امتی که حسین را کشتند، روز قیامت امید شفاعت از جدش دارند؟ از آن حادثه بسیار بیمناک شدیم. یکی برخاست تا آن دست را بگیرد که ناپدید شد. دوباره سر سفره‌ی غذا برگشتند. دوباره همان دست را دیدیم که می نویسد: نه به خدا قسم! آنان شفیع ندارند و روز قیامت در عذاب خواهند بود. همراهان مابه طرف آن دست بلند شدند. دوباره ناپدید شد. سر سفره‌ی غذا برگشتند. آن دست دوباره آشکار شد و چنین نوشت: حسین علیه السلام را با فرمانی ستمگرانه کشتند و فرمانشان مخالف حکم قرآن بود. دیگر نتوانستم غذا بخورم. راهبی از دیر وقتی به ما نگریست و دید که از آن سر نوری به بالا می تابد و نگاه کرد و لشکریانی را دید، به نگهبانان گفت: شما از کجا آمده اید؟ گفتند: از عراق، از جنگ با حسین. پرسید: حسین پسر فاطمه و پسر پیامبران و پسر عموزاده‌ی پیامبران؟ گفتند: آری. گفت: مرگتان باد! به خدا اگر عیسی بن مریم پسری داشت، جایش روی چشمهای ما بود. از شما خواسته‌ای دارم. گفتند: چیست؟ گفت: به سر کرده‌ی خود بگویید من ده هزار دینار دارم که از پدرانم به ارث برده‌ام آن را از من بگیرد و این سر را تا هنگام کوچ، در اختیار من بگذارد. موقع رفتن برمی گردانم. به عمر سعد گفتند، گفت: پولها را بگیرد و تا وقت رفتن سر را به او بسپارید. پیش راهب رفتند و گفتند: پول را بیاور تا سر را بدهیم. دو کیسه که در هر کدام ۵۰۰۰ دینار بود به آنان داد. عمر سعد دستور داد آنها را وزن و شمارش کردند. پولها را به کنیزش داد و دستور داد سر را به او بدهند. راهب آن سر را شست و تمیز کرد و با مشک و عنبر و کافوری که داشت خوشبو کرد. در حریری گذاشت و در دامن خود نهاد و پیوسته بر او گریه می کرد و اشک می ریخت تا آنکه صدایش کردند و سر را از او طلبیدند. وی خطاب به سر مطهر گفت: ای سر! من جز خودم چیزی ندارم. فردای قیامت پیش جدت محمد صلی الله علیه و اله و سلم گواهی بده که من شهادت می دهم جز خدای یکتا معبودی نیست و محمد صلی الله علیه و اله و سلم بنده و فرستاده‌ی اوست. به دست تو مسلمان شدم و غلام توام. آنگاه گفت: من باید با رئیس شما حرفی بزنم، آنگاه سر را بدهم. عمر سعد نزدیک آمد. به وی گفت: تو را به خدا، به حق محمد صلی الله علیه و اله و سلم، دیگر با این سر، آن گونه [صفحه ۲۳۷] رفتار مکن. سر را از صندوق بیرون نیاور. گفت: چنین می کنم. سر را به آنان داد. از دیر فرود آمد و به کوه زد و به عبادت خدا پرداخت. عمر سعد هم رفت ولی با سر مثل گذشته رفتار کرد. چون نزدیک دمشق رسیدند به همراهانش گفت: فرود آید. از کنیزش خواست تا آن دو کیسه‌ی پول را بیاورد. آورد و جلو او گذاشت. نگاهی به مهر آن افکند و گفت کیسه‌ها را بکشایند. دید پولها به سفال تبدیل شده است و در یک روی آن نوشته است «و لا تحسبن الله غافلا عما يعمل الظالمون» [۴۹۸] «و بر روی دیگرش نوشته «و سیلعن الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون» [۴۹۹] گفت: انا لله و انا الیه راجعون. دنیا و آخرت را باختم. بعد به غلامانش گفت: آنها را در نهر آب بریزید. فردایش وارد دمشق شد و سر مطهر را پیش یزید ملعون برد.

[۵۰۰]. ابن شهر آشوب از کتاب خصائص چنین نقل می‌کند: چون سر امام حسین علیه السلام را آوردند و بر منزلگاهی به نام قنسرین فرود آمدند، نگاه راهبی از صومعه‌اش بر آن سر افتاد. دید نوری از دهان مبارکش به آسمان می‌رود. ده هزار درهم داد و سر را گرفته به صومعه برد. صدایی شنید بی آنکه کسی را ببیند، می‌گفت: خوشا به حال تو و خوشا به حال آنکه حرمت آن را بشناسد. راهب سر بلند کرد و گفت: پروردگارا! به حق عیسی دستور بده این سر مطهر با من حرف بزند. سر به سخن آمد و گفت: ای راهب! چه می‌خواهی؟ پرسید: تو کیستی؟ گفت: من پسر محمد مصطفی و علی مرتضی و فاطمه‌ی زهرایم؛ من کشته‌ی کربلایم، منم مظلوم عطشان و ساکت شد. راهب صورتش را بر صورت او گذاشت و گفت: صورت خود را از صورت بر نمی‌دارم تا بگوئی که شفیع من در روز قیامت. سر تکلم کرد و گفت: به دین جدم محمد صلی الله علیه و اله و سلم در آی! راهب شهادتین را گفت، او هم عهده‌دار شفاعتش شد. صبح، سر و پولها را از او گرفتند، چون به وادی رسیدند، به پولها نگاه کردند، به سنگ تبدیل شده بود. [۵۰۱]. سید بن طاووس از ابن لهیعه حدیثی نقل می‌کند که در بخشی از آن آمده است: مشغول طواف بودم، مردی را دیدم که می‌گفت: خدایا مرا بیمارز! گر چه فکر نمی‌کنم بیمارزی. گفتم: بنده‌ی خدا از خدا پروا کن و چنین مگو. اگر گناهانت به اندازه‌ی قطرات باران و برگ درختان هم باشد و استغفار کنی خدا می‌بخشد؛ او مهربان است. گفت: بیا نزدیک تا داستاتم را برایت بگویم. ما پنجاه نفر بودیم که همراه سر امام حسین علیه السلام به شام رفتیم. شب که می‌شد، سر را داخل جعبه‌ای می‌گذاشتیم و دور آن بزم شراب به پا می‌کردیم. شبی همراهان خوردند و مست [صفحه ۲۳۸] شدند ولی من شراب نخوردم. شب که تاریک شد رعد و برقی دیدم. درهای آسمان گشوده شد، آدم، نوح، ابراهیم، اسحاق، اسماعیل و پیامبران محمد صلی الله علیه و اله و سلم و جبرئیل و جمعی از فرشتگان فرود آمدند. جبرئیل نزدیک صندوق آمد. سر را برداشت و بوسید. پیامبران همه چنین کردند. پیامبر خدا بر سر حسین علیه السلام گریه کرد. پیامبران تسلیت گفتند. جبرئیل گفت: ای محمد! خداوند فرمان داده که درباره‌ی امتت فرمان تو را اطاعت کنم. اگر دستور دهی زمین را بر سرشان زیر و رو می‌کنم، آن گونه که نسبت به قوم لوط چنین کردم. پیامبر فرمود: نه، ای جبرئیل! آنان را با من در قیامت دیدار خواهد بود. فرشتگان به طرف ما آمدند تا ما را بکشند. از پیامبر خدا امان خواستم، فرمود: برو! خدا نیامرزدت! [۵۰۲]. نیز گوید: سر مطهر امام را همراه زنان و اسیران حرکت دادند. نزدیک دمشق که رسیدند ام کلثوم که جزو اسیران بود، نزد شمر رفت و گفت: خواسته‌ای دارم. گفت: چیست؟ گفت: وقتی ما را وارد شهر می‌کنی از دروازه‌ای وارد کن که تماشاگران کمتری باشند و بگو این سرها را هم از بین محملها کنار ببرند. بس که ما را در این حال تماشا کردند، خوار شدیم. در پاسخ خواسته‌اش، شمر از روی دشمنی و طغیان دستور داد سرها را بر نیزه‌ها وسط کجاوه‌ها قرار دهند و آنان را همان طور از میان تماشاچیان ببرند تا به دروازه‌ی دمشق رسیدند و در آستانه‌ی در مسجد جامع نگه داشته شدند؛ جایی که اسیران را نگه می‌داشتند. [۵۰۳].

اهل بیت در شام

خوارزمی با سند خویش از امام سجاد علیه السلام روایت می‌کند: سهل بن سعد گفت: به سوی بیت المقدس بیرون شدم. به شام رسیدم، به شهری پر آب و سرسبز و چراغانی شده با پرده‌ها و مردمی خوشحال و خندان و زنانی که مشغول ساز و آواز بودند. پیش خود گفتم: شاید عیدی دارند که ما بی‌خبریم. گروهی را دیدم که با هم حرف می‌زدند، از آنان پرسیدم: آیا در شام شما را عیدی است که ما نمی‌دانیم؟ گفت: به نظر غریبه می‌آیی مرد؟ گفتم: من سهل بن سعدم، صحابی پیامبر و راوی حدیث او. گفتند: ای سعد! آیا تعجب نمی‌کنی که آسمان خون نمی‌بارد و زمین مردم را به کام خود نمی‌برد؟! گفتم: برای چه؟ گفتند: این سر امام حسین علیه السلام، عترت پیامبر است که از عراق به شام هدیه برده می‌شود و [صفحه ۲۳۹] هم اینک می‌رسد. گفتم: شکفتا! سر امام حسین علیه السلام را هدیه می‌برند و مردم خوشحالند. از کدام دروازه وارد می‌شود؟ اشاره به دروازه‌ی ساعات کردند. آن

طرف رفتم. همان جا بود که پرچمهایی پی در پی آمد. اسب سواری را دیدم که نیزه‌ای در دست داشت که پیکانش را درآورده سری را بر آن زده بودند. شبیه‌ترین چهره به پیامبر خدا بود. در پی آن زنانی سوار بر شترهای بی کجاوه بودند. نزدیک یکی رفتم. گفتم: خانم! شما کیستید؟ گفت: سکینه دختر حسین. گفتم: آیا خواسته‌ای از من نداری؟ من سهل بن سعدم که جدت را دیده و از او حدیث شنیده‌ام. گفت: ای سهل! به نیزه‌داری که سر را دارد بگو سر را جلو ما ببرد تا مردم مشغول نگاه به آن شوند و به ما نگاه نکنند. ما حرم رسول خداایم. گوید: نزدیک صاحب سر شدم و گفتم: آیا ممکن است با دریافت ۴۰۰ دینار خواسته‌ام را انجام دهی؟ گفت: چه خواسته‌ای؟ گفتم: این سر را جلو این خانواده‌ها ببر. چنان کرد. من هم آنچه را وعده داده بودم پرداختم. آنگاه سر را در صندوق گذاشته پیش یزید بردند. من نیز همراهشان بودم. یزید بر تخت نشسته بود، تاجی گهرنشان بر سر داشت. تعداد زیادی از بزرگان قریش اطرافش بودند. صاحب سر وارد شد و نزدیک او رفت و شعری خواند با این مضمون: رکابم را پر از طلا کن که من سرور بزرگواری را کشته‌ام؛ کسی را که از نظر نسب، پاکترین و بهترین پدر و مادر و دودمان را دارد. یزید گفت: اگر می‌دانستی او بهترین مردم است، چرا او را کشتی؟ گفت: به امید جایزه. دستور داد گردنش را زدند. آنگاه سر را بر روی طبق طلائی جلو او گذاشتند. گفت: چگونه دیدی این حسین! [۵۰۴]. راوندی از منهال بن عمرو نقل می‌کند: به خدا من سر حسین علیه‌السلام را دیدم که می‌برند. من در دمشق بودم، پیشاپیش سر مردی سوره‌ی کهف می‌خواند تا آنکه به آیه‌ی «ام حسب ان اصحاب الکهف...» رسید. خدا آن سر را به زبانی فصیح و روشن گویا کرد و گفت: شکفت تر از اصحاب کهف، کشتن من و بردن سر من است. [۵۰۵]. ابن حمزه از منهال بن عمرو نقل می‌کند: به خدا قسم سر امام حسین علیه‌السلام را برنیزه دیدم که با زبانی فصیح و رسا سوره‌ی کهف می‌خواند تا به آیه‌ی «ام حسب ان اصحاب الکهف...» رسید. مردی گفت: به خدا قسم یا ابا عبدالله! سر تو [صفحه ۲۴۰] شکفت تر از شکفت است. [۵۰۶]. سید بن طاووس از قول راوی نقل می‌کند: پیرمردی به نزدیکی اهل بیت امام حسین علیه‌السلام آمد و گفت: خدا را شکر که شما را کشت و کشور را از مردان شما راحت کرد و امیرالمؤمنین را بر شما پیروز ساخت. امام سجاد علیه‌السلام به او فرمود: پیرمرد! قرآن خوانده‌ای؟ گفت: آری. فرمود: آیا این آیه را می‌دانی، «قل لا اسئلكم علیه اجرا الا المودة فی القربی» [۵۰۷] «(بگو جز مودت خویشاوندان از شما مزدی نمی‌خواهم). گفت: آری، خوانده‌ام. فرمود: ای پیرمرد! ما همان «ذوی القربی» هستیم. آیا این آیه را خوانده‌ای که: «حق خویشاوندان را ادا کن. [۵۰۸]» گفت: خوانده‌ام. فرمود: ما همان «ذوی القربی» هستیم. آیا این آیه را خوانده‌ای: بدانید آنچه غنیمت به دست آوردید، خمس آن مال خدا و پیامبر و ذوی القربی است. [۵۰۹] گفت: آری. حضرت فرمود: پیرمرد! آن «ذوی القربی» ماییم. آیا این آیه را خوانده‌ای: «خداوند اراده کرده که پلیدی را از شما خاندان دور کند و شما را کاملاً پاک سازد. [۵۱۰]» پیرمرد گفت: خوانده‌ام. حضرت فرمود: ما همان اهل بیتی هستیم که خداوند آیه‌ی پاکی را مخصوص ما ساخته است. راوی گوید: آن مرد ساکت ماند و از حرفی که زده بود پشیمان شد و گفت: به خدا آیا شما همانهایید؟ امام سجاد علیه‌السلام فرمود: به خدا بی‌تردید ما همانهاییم. به حق جدمان پیامبر خدا ما همانهاییم. آن مرد گریست. عمامه‌اش را از سر افکند، سر به سوی آسمان گرفت و گفت: خدایا من از دشمنان خاندان پیامبر، از جن و انس به درگاهت بیزاری می‌جویم. آنگاه گفت: آیا برای من راه توبه باز است؟ فرمود: آری، اگر توبه کنی خدا می‌پذیرد و با مایی. گفت: توبه کردم. این خبر به یزید رسید، دستور داد او را کشتند. [۵۱۱]. دینوری گوید: گفته‌اند ابن زیاد، علی بن الحسین علیه‌السلام و اهل بیت همراه او را همراه زحر بن قیس و محقن بن ثعلبه و شمر، پیش یزید فرستاد. آمدند تا به شام رسیدند و در شهر دمشق بر یزید وارد شدند. سر امام حسین علیه‌السلام را نیز با آنان وارد کرده جلو یزید افکندند. شمر چنین سخن گفت: ای امیر مؤمنان! صاحب این سر همراه ۱۸ مرد از خاندانش و ۶۰ نفر از پیروان بر ما وارد شدند، نزد آنان [صفحه ۲۴۱] رفتیم و خواستیم تا به فرمان امیر عیدالله بن زیاد فرود آیند یا آماده‌ی جنگ باشند. صبحگاهان از هر سو آنان را محاصره کردیم، شمشیرها به میان آمد و آنان به یکدیگر پناه می‌بردند، همچون کبوترانی که از باز شکاری می‌گریزند، چیزی طول نکشید که همه را کشتیم. اینک جسدهای

آنان عریان و جامه‌ها خونین و صورتها خاک آلود، در معرض وزش بادهایند و جز عقابها و کرسه‌ها زائری ندارد. [۵۱۲]. سید بن طاووس گوید: راوی گوید: خانواده‌ی امام حسین علیه‌السلام و بازماندگان او را در حالی که به ریسمان بسته بودند، نزد یزید آوردند. چون در آن حال در برابر او ایستادند، علی بن حسین علیه‌السلام فرمود: ای یزید! تو را به خدا سوگند می‌دهم! چه گمان به پیامبر خدا داری اگر ما را در این حالت ببینی؟ یزید دستور داد تا ریسمانها را باز کردند. [۵۱۳]. خوارزمی گوید: از فاطمه دختر امام حسین علیه‌السلام نقل شده است: چون ما را بر یزید وارد کردند، حالت ناراحت کننده‌ی ما او را ناراحت کرد و ناراحتی در چهره‌اش آشکار شد. گفت: خدا ابن‌یزید را لعنت کند! اگر بین او و شما خویشاوندی بود، با شما چنین نمی‌کرد و شما را این گونه نمی‌فرستاد. مردی سرخرو از شامیان برخاست و گفت: ای امیرمؤمنان! این دخترک را به من ببخش (منظورش من بودم. دختری خوش سیما بودم). به خود لرزیدم و پنداشتم که مجازند چنین کنند. جامه‌ی خواهرم و عمه‌ام زینب را گرفتم. عمه‌ام گفت: به خدا دروغ گفתי و پست شدی. نه تو می‌توانی چنین کنی، نه او. یزید خشمگین شد و گفت: تو دروغ می‌گویی. من می‌توانم چنین کنم. اگر بخواهم می‌کنم. فرمود: نه به خدا، خداوند چنین حقی برای تو نگذاشته است، مگر اینکه از دین ما بیرون روی و دین دیگری برگزینی. یزید گفت: آیا به من چنین جواب می‌دهی؟ پدر و برادرت از دین بیرون رفته‌اند! زینب فرمود: اگر تو مسلمانی، به دین خدا و دین پدر و جدم هدایت شده‌ای. گفت: دروغ می‌گویی ای دشمن خدا! زینب فرمود: حاکمی است مسلط که ظالمانه دشنام می‌دهد و با قدرتش مقهور می‌سازد. خدایا فقط به درگاه تو شکایت می‌کنم نه دیگری! یزید پشیمان و شرمند شد و سر به زیر افکند و ساکت ماند. آن مرد شامی خواسته‌ی خود را تکرار کرد. یزید گفت: لعنت خدا بر تو! از من دور شو! مرگت باد! وای بر تو! چنین مگو! این دختر علی و فاطمه است؛ آنان خاندانی‌اند که از دیرباز دشمن ما بوده‌اند. [صفحه ۲۴۲] گویند: امام سجاد علیه‌السلام جلو رفت تا در برابر یزید ایستاد و شعری با این مضمون خواند: طمع نداشته باشید که به ما اهانت کنید و ما احترامتان کنیم و ما را بیازارید و ما شما را نیازاریم. خدا می‌داند که ما شما را دوست نداریم و شما را هم ملامت نمی‌کنیم اگر دوستدار ما نیستید. یزید گفت: راست می‌گویی، ولی پدر و جدت می‌خواستند امیر باشند. خدا را شکر که آن دو را کشت و خونشان را ریخت. ای علی! پدرت با من قطع رحم کرد و حق مرا نشناخت و بر سر حکومت با من نزاع کرد. خدا هم با او همان کرد که دیدی. امام سجاد علیه‌السلام این آیه را خواند: «هیچ مصیبتی نیست در روی زمین یا در خودتان مگر آنکه در کتابی ثبت و مقدر است...» [۵۱۴] «یزید به پسرش خالد گفت: پسرم جوابش را بده و او ندانست چه جواب دهد. یزید این آیه را خواند: «هر مصیبتی که به شما رسید، نتیجه‌ی کار خودتان بود و از بسیاری در می‌گذرد. [۵۱۵]» امام سجاد علیه‌السلام فرمود: ای پسر معاویه و هند و صخر! همواره نبوت و پیشوایی برای پدران و نیاکان من بوده است، پیش از آنکه تو به دنیا بیایی. در روز جنگ بدر، احد و احزاب، پرچم پیامبر خدا در دست جدم علی بن ابی‌طالب بود و در دست پدر و جد تو پرچم کافران بود. آنگاه امام سجاد علیه‌السلام این شعر را خواند: چه خواهید گفت اگر پیامبر به شما گوید: شما آخرین امتهایی؛ پس از من با عترتم چه کردید؟ عده‌ای را به اسیری گرفتید و عده‌ای را به خون آغشتید. آنگاه فرمود: وای بر تو ای یزید! اگر می‌دانستی چه کردی و با کشتن پدرم و خاندان و عموهایم چه جرمی مرتکب شدی به کوهها پناه می‌بردی و بر ریگزارها می‌نشستی و پیوسته آه و فغان سر می‌دادی. آیا سر پدرم حسین بن علی که پسر فاطمه است و ودیعه‌ی پیامبر خدا در میان شما، بر دروازه‌ی شهرتان آویخته باشد؟! بشارت باد ای یزید بر خواری و پشیمانی در فردای قیامت که همه جمع خواهند بود! [۵۱۶]. شیخ مفید گوید: آنگاه زنان و کودکان را فراخواندند و آنان را در برابر یزید نشانند. وی صحنه‌ی ناپسندی را دید، گفت: بدا بر ابن‌یزید! اگر میان شما و او خویشاوندی بود، با شما چنین نمی‌کرد و شما را این چنین نمی‌فرستاد. [۵۱۷]. [صفحه ۲۴۳] طبرانی با سند خود از لیث چنین نقل می‌کند: حسین بن علی علیه‌السلام زیر بار اسارت نرفت؛ با او جنگیدند و او و دو فرزند و یارانی را یکجا کشتند؛ در سرزمینی که «تف» نامیده می‌شد. علی بن حسین و سکینه و فاطمه دختر حسین را نزد ابن‌یزید بردند. علی آن روز جوانی نابالغ بود. ابن‌یزید آنان را نزد یزید بن معاویه فرستادند. دستور داد سکینه را پشت

تخت او قرار دهند تا سر پدر و خویشاوندانش را نبیند. علی بن الحسین در غل و زنجیر بود. سر امام را آنجا نهادند. یزید بر لبهای امام می‌زد و بر کشتن آن مردان که نافرمانی خلیفه را کرده بودند می‌بالید. امام سجاد علیه‌السلام این آیه را خواند: «هر مصیبت و حادثه‌ای که در زمین و در خود شما پیش آید در کتابی مقدر و ثبت شده است و این بر خداوند آسان است. [۵۱۸]» بر یزید گران بود که در پاسخ، شعری بخواند؛ این آیه‌ی قرآن را خواند که «بلکه نتیجه‌ی کار خود شماست [۵۱۹]» امام سجاد علیه‌السلام فرمود: آگاه باش! اگر پیامبر خدا ما را در این حالت به زنجیر ببیند، دوست دارد که زنجیرهای ما بگشاید. گفت: راست می‌گویی، بازشان کنید. فرمود: و اگر پیامبر خدا ما را دور ببیند، دوست دارد که نزدیکمان آورد. گفت: راست می‌گویی، نزدیکشان سازید. فاطمه و سکینه سر می‌کشیدند تا سر مطهر پدرشان را ببینند. یزید هم در جای خود جابجا می‌شد تا سر پدرشان را از دید آنان پنهان کند... [۵۲۰]. طبری گوید: چون یزید بر تخت نشست، بزرگان شام را هم پیرامون خود نشاند و دستور داد تا علی بن حسین و فرزندان و خانواده‌ی حسین علیه‌السلام را وارد کنند. در حالی که مردم نگاه می‌کردند واردشان کردند. یزید به امام سجاد علیه‌السلام گفت: ای علی! پدرت با من قطع رحم کرد و حق مرا نشناخت و با من بر سر حکومت نزاع کرد. خدا هم با او همان کرد که دیدی. امام سجاد، آیه‌ی «ما اصاب من مصیبه...» را خواند. یزید به پسرش خالد گفت: جوابش را بده. خالد ندانست که چه بگوید. [۵۲۱] در تفسیر قمی ذیل آیه‌ی «ما اصاب من مصیبه...» آمده است که امام صادق علیه‌السلام فرمود: چون سر امام حسین علیه‌السلام را با امام سجاد و دختران علی علیه‌السلام بر یزید ملعون وارد کردند و امام سجاد علیه‌السلام به زنجیر بسته بود، یزید گفت: ای علی! سپاس خدایی را که پدرت را کشت. علی بن حسین علیه‌السلام فرمود: لعنت خدا بر آنکه پدرم را کشت. یزید خشمگین شد و دستور داد او را گردن [صفحه ۲۴۴] بزنند. امام فرمود: اگر مرا بکشی، دختران پیامبر محرمی جز من ندارند. چه کسی آنان را به خانه‌هایشان می‌رساند؟ گفت: تو آنان را برمی‌گردانی. آنگاه سوهان آوردند و غل از گردنش برید و به دستانش بست. آنگاه گفت: ای علی بن حسین! می‌دانی چرا چنین کردم؟ فرمود: می‌خواستی جز خودت کسی را بر من منتی نباشد. یزید گفت: آری به خدا هدفم همین بود. آنگاه یزید آیه‌ی «اصابکم من مصیبه...» [۵۲۲] را خواند. امام سجاد علیه‌السلام فرمود: نه، این آیه درباره‌ی ما نازل نشده، بلکه این آیه درباره‌ی ماست: «هر چه در زمین و بر شما پیش آید، در کتابی ثبت شده است، پیش از آنکه زمین را بیافرینم. این بر خدا آسان است. تا بر آنچه از دست می‌دهید اندوه نخورید و بر آنچه به دست می‌آوردید شادمان نشوید. [۵۲۳]» ما همانیم که بر آنچه از دستمان رفته غصه نمی‌خوریم و به آنچه به ما می‌رسد شادمان نمی‌شویم. [۵۲۴]. شبیه نقل پیشین است، ترجمه نشد. راوندی گوید: چون علی بن حسین علیه‌السلام را نزد یزید آوردند، تصمیم گرفت او را به قتل برساند. او را در مقابل خود نگه داشت و با او به سخن گفتن پرداخت تا از زبان او حرفی بیرون بکشد که موجب کشتن او شود. حضرت سجاد علیه‌السلام جواب می‌داد؛ در دستش هم تسبیح کوچکی بود که با انگشتانش آن را می‌چرخاند و حرف می‌زد. یزید گفت: من با تو سخن می‌گویم و تو در حالی که تسبیحی را با انگشتانت می‌چرخانی جواب می‌دهی. چگونه این رواست؟ امام فرمود: پدرم از جدم پیامبر خدا روایت کرده که آن حضرت پس از نماز با کسی صحبت نمی‌کرد تا از مقابل خود تسبیحی برمی‌داشت و چنین دعا می‌خواند: اللهم انی اصبحت اسبحک و احمدک و اهللک و اکبرک و امجدک بعدد ما ادير به سبحتی» (خدایا! من صبح کردم، در حالی که به تعداد تسبیحی که می‌گردانم، تو را حمد و تسبیح و تمجید می‌کنم). آنگاه تسبیح را به دست می‌گرفت و می‌چرخاند و با دیگران سخن می‌گفت بی‌آنکه تسبیح بگوید، و فرمود که این تسبیح پاداش دارد و تا به رختخواب رود، نگهبان اوست. و چون به رختخواب می‌رفت همان دعا را می‌خواند و تسبیح را زیر سر خود می‌گذاشت و این برای او تسبیح به شمار می‌آمد از آن وقت تا وقت دیگر. من نیز در ابتدا به جدم چنین کردم. یزید ملعون چند بار گفت: هرگز با یکی از شما سخنی نگفته‌ام که جوابی داده که او را غالب ساخته است. از او درگذشت و دستور داد از بنه آزادش کنند. [۵۲۵]. [صفحه ۲۴۵] مسعودی گوید: چون امام حسین علیه‌السلام شهید شد، علی بن حسین علیه‌السلام را همراه اهل بیت بر یزید ملعون وارد کردند. فرزندش امام باقر علیه‌السلام دو سال و چند ماه

داشت. او را هم وارد کردند. وقتی یزید آن حضرت را دید گفت: چگونه دیدی ای علی بن حسین؟! فرمود: آنچه را خداوند پیش از خلقت آسمانها و زمین مقدر کرده بود دیدم. یزید درباره‌ی وی با مشاورانش گفتگو کرد؛ نظر به قتل او دادند و گفتند: از سگ بد، بچه‌اش را نگه ندار! امام سجاد علیه‌السلام سخن آغاز کرد و پس از حمد و ثنای الهی به یزید ملعون گفت: نظر مشورتی اینان برای تو برخلاف نظری بود که همنشینان فرعون به او گفتند، آنگاه که درباره‌ی موسی و هارون نظر آنان را پرسید. آنان به وی گفتند: کار موسی و برادر را به تأخیر انداز. اینان به تو می‌گویند که ما را بکشی و این سببی دارد. یزید گفت: سبب چیست؟ فرمود: آنان به رشد رسیده بودند و اینان خیرخواه تو نیستند. پیامبران و فرزندان انبیاء را جز فرومایگان حرامزاده نمی‌کشند. یزید سر به زیر افکند و دستور داد آنان را بیرون ببرند. [۵۲۶]. سید بن طاووس گوید: آنگاه سر امام حسین علیه‌السلام را مقابل او نهادند و زنان را پشت سرش نشان‌دند تا به سر نگاه نکنند. علی بن حسین علیه‌السلام دید. وی از آن پس هرگز کله‌ی گوسفند نخورد. اما زینب، چون نگاهش به سر مطهر افتاد، گریبان چاک زد و با صدایی جانخراش و سوزناک گفت: ای حسین من! ای حبیب رسول خدا! ای پسر مکه و من! ای پسر فاطمه‌ی زهرا، سرور زنان جهان و دختر رسول الله! راوی گوید: به خدا همه‌ی حاضران را به گریه انداخت. یزید ساکت بود. زنی از بنی‌هاشم که در خانه‌ی یزید بود، در ندبه بر حسین علیه‌السلام چنین می‌گفت: ای حسین! حبیب من! سرورم و سرور اهل بیت! ای پسر پیامبر! ای بهار میوه زنان و یتیمان! ای کشته‌ی اولاد حرامزادگان!... و همه‌ی شنوندگان را به گریه انداخت. [۵۲۷]. طبرانی با سند خویش نقل می‌کند: چون امام سجاد علیه‌السلام را وارد مجلس یزید کردند و سر را مقابل یزید نهادند، گریست و گفت: «سرانی را از مردانی می‌شکافیم که دوستان بودند. آنان نافرمانتر و ظالمتر بودند.» به خدا اگر من با تو بودم تو را نمی‌کشتم. امام سجاد علیه‌السلام فرمود: چنین نیست. یزید گفت: چرا فرزند مادر؟ فرمود: «هیچ حادثه‌ای در زمین و در خود شما پیش نمی‌آید مگر آنکه پیش از آفریدن زمین در کتاب [صفحه ۲۴۶] تقدیر الهی ثبت بوده است. [۵۲۸] «عبدالرحمان بن حکم آنجا بود. شعری خواند با این مضمون که: نسل سمیه (مادر ابن زیاد) بی‌شمار است، اما نسل دختر پیامبر از بین رفته است. یزید دست بلند کرد و بر سینه‌ی عبدالرحمان زد و گفت: خاموش باش. [۵۲۹]. ابن اعثم گوید: سر را آورده جلو یزید گذاشتند، در تشتی زرین. یزید به آن می‌نگریست و تفاخر می‌کرد. آنگاه رو به اهل مجلس کرد و گفت: این بود که بر من فخر می‌فروخت و می‌گفت پدرم بهتر از پدر یزید است و مادرم بهتر از مادرش و جدم بهتر از جد اوست و خودم بهتر از یزیدم. اینک یزید است که او را کشته است. اما اینکه می‌گفت پدرم بهتر از پدر یزید است، پدرم با پدرش به مخاصمه برخاست، خداوند به سود پدرم و علیه پدرش حکم کرد. و اما این سخن که مادرش بهتر از مادر یزید است، این را راست می‌گوید؛ فاطمه دختر پیامبر از مادرم بهتر است. اما اینکه جدش بهتر از جد یزید است، هیچ کس نیست که به خدا و قیامت مؤمن باشد و بگوید که جدم بهتر از پیامبر است. اما اینکه خودش بهتر از من است، شاید این آیه را نخوانده است که: «خداوند مالک پادشاهی است؛ به هر کس بخواهد می‌دهد و از هر کس بخواهد پادشاهی را می‌گیرد و خدا بر هر چیز تواناست.» [۵۳۰]. آنگاه چوب خیزران را خواست و آن را بر دندانه‌های حسین علیه‌السلام می‌زد و می‌گفت: اباعبدالله خوش گفتار بود! ابوبرزه سلمی یا دیگری گفت: وای بر تو یزید! آیا با چوب خود بر لب و دندان حسین می‌زنی؟ گواهی می‌دهم که دیدم پیامبر خدا لبهای او و برادرش را می‌بوسید و می‌فرمود: شما سرور جوانان بهشتید. خدا بکشد کشندگان شما را و لعنتشان کند و دوزخ را جایگاهشان قرار دهد! اما تو ای یزید! روز قیامت می‌آیی و شفیع تو ابن زیاد است و این می‌آید و شفیعش محمد صلی الله علیه و اله و سلم است. یزید خشمگین شد و دستور داد بیرونش کردند. آنگاه یزید شعرهای عبدالله بن زبیری را خواند، با این مضمون که: کاش نیاکانم که در بدر کشته شدند بودند، و به من می‌گفتند: یزید، دستت درد نکند. آنچه انجام دادیم در پاسخ بدر بود. آنگاه این بیت را از خودش افزود: اگر از فرزندان پیامبر انتقام نگیرم، از نسل عتبه نیستم. [۵۳۱]. [صفحه ۲۴۷]

شیخ صدوق از بزرگان بنی‌هاشم و دیگران روایت می‌کند: چون امام سجاد علیه‌السلام و اهل بیت بر یزید وارد شدند و سر امام حسین علیه‌السلام را آورده، جلو یزید در تشتی گذاشتند، با چوبی که در دست داشت، شروع کرد به زدن بر دندانهای آن حضرت و این اشعار را می‌خواند: (لعبت هاشم بالملک...) بنی‌هاشم با حکومت بازی کردند، نه خبری آمده و نه وحیی نازل شده است. کاش اجدادم که در بدر شاهد بودند که قوم خزرج از فرود آمدن تیغهای تیز می‌نالیدند، از خوشحالی چهره افروخته می‌شدند و می‌گفتند: ای یزید! دستانت شل مباد! کیفر بدر را دادیم و بدری دیگر آفریدیم و حساب، برابر شد. از خندف نیستیم اگر از فرزندان احمد، انتقام کارهایشان را نگیریم! چون زینب آن صحنه را دید، گریان چاک زد و با صدایی سوزناک صدا زد: یا حسین! ای حبیب پیامبر! ای فرزند مکه و منا! ای زاده‌ی فاطمه‌ی زهرا! ای پسر محمد مصطفی! همه را گریاند. یزید ساکت بود. سپس به پا ایستاد و نگاهی به مجلس افکند و شروع به خطابه کرد و در آغاز، کمالات پیامبر را اظهار کرد و اعلام نمود که: ما به رضای الهی صابریم؛ نه از روی بیم و وحشت. آنگاه چنین خطبه خواند: حمد برای پروردگار جهانیان. درود بر جدم سرور انبیا. راست فرمود خدای سبحان که: «سرانجام آنان که بد کردند، آن شد که آیات الهی را تکذیب کردند و به مسخره گرفتند. [۵۳۲]» ای یزید! آیا همین که زمین و آسمان را بر ما تنگ گرفتی و ما را همچون اسیران به زنجیر کشیدی و بر ما مسلط گشتی، پنداشتی که این مایه‌ی خواری ما در پیشگاه خدا و کرامت و منت خداوند بر توست و تو را نزد خدا احترام و منزلتی است؟ از این رو باد به دماغ افکندی و مغرورانه به ما نگاه انداختی و شادمانه و غافلانه بر مسند نشست، چون دیدی که دنیا به کام تو و کارها برایت سامان یافته است و حکومتی را که از آن ماست برای تو فراهم گشت! آرامتر! این قدر جاهلانه متاز! آیا سخن خدا را فراموش کردی که فرمود: «کافران مپندارند که چون مهلتشان دادیم، برای آنان نیک است، بلکه تا بر گناهانشان بیفزایند، و برای آنان عذابی خوار کننده است. [۵۳۳]». ای فرزند آزاد شدگان! آیا از عدالت است که زنان و کنیزان خود را پشت پرده‌ها جا داده‌ای و [صفحه ۲۴۸] دختران پیامبر را به اسیری گرفته می‌گردانی، پرده‌های حرمتشان را دریده و چهره‌هاشان را آشکار ساخته‌ای و دشمنان، آنان را شهر به شهر می‌گردانند و مردم بیابانی و کوهستانی به آنان می‌نگرند و دور و نزدیک و غایب و حاضر و شریف و پست به چهره‌ی آنان چشم می‌دوزند؛ نه از مردانشان سرپرستی دارند و نه از حامیانشان کسی هست. این همه از روی طغیان تو بر خدا و انکار نسبت به پیامبر و دین خداست، و از تو شگفت نیست. چگونه می‌توان به مراقبت و دلسوزی کسی امید داشت که دهانش، جگر شهیدان را دندان زده و دور افکنده و گوشتش از خون سعادت‌مندان روییده و پیوسته در ستیز با سرور رسولان، لشکر آراسته و به جنگ برخاسته و به روی رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم شمشیر کشیده است؛ کسانی که در انکار حق و پیامبر سرسخت‌تر و در دشمنی آشکارتر و نسبت به پروردگار، سرکش‌ترند! اینها نتیجه‌ی کفر و کینه‌ای است که از کشتگان بدر در دل داشته‌اند. پس در دشمنی با ما خاندان درنگ نمی‌کند کسی که نگاهش به ما دشمنانه و کین توزانه است و کفر خود را به پیامبر آشکار می‌سازد و بر زبان می‌آورد و از روی خوشحالی نسبت به کشتن فرزندان پیامبر و اسیر کردن فرزندان او، گستاخانه و بی‌شرم، پدران خود را صدا می‌زند که شادی کنند و به او دست مریزاد گویند! بر دندانهای اباعبدالله که بوسه‌گاه پیامبر بود، چوب می‌زند و شادی در چهره‌اش آشکار است. به جانم سوگند ای یزید! با ریختن خون سرور جوانان بهشت، بر زخم دیرین بیشتر زدی و ریشه‌ی ما را برآوردی و پدران را صدا زده با ریختن خون وی به نیاکان مشرکت تقرب جستی و پدران را صدا زدی به گمان آنکه صدايت را می‌شنوند و بزودی آرزو خواهی کرد که کاش دستانت شل و قطع می‌شد و مادرت تو را نمی‌زایید، وقتی که بینی به سوی خشم الهی می‌روی و دشمنت رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم است. خدایا! حق ما را بستان و انتقام ما را از ظالمان بر ما بگیر و خشم خود را بر آنان ببار که خون ما را ریختند و آبروی ما را ریختند و حامیان ما را کشتند و حرمت ما را شکستند. ای یزید! کار خود را کردی، ولی جز پوست خود را ندریدی و جز گوشت خود را نبریدی. بزودی با همین گناه که از کشتن فرزندان پیامبر بر دوش داری و حرمتشان را شکسته

و خون عترتش را ریخته‌ای به حضور پیامبر خدا وارد خواهی شد؛ آنگاه که خداوند همه را جمع می‌کند و پراکندگی هاشان را سامان می‌بخشد و از ظلم کنندگان به ایشان انتقام می‌گیرد و حقشان را از دشمنانشان می‌ستاند. پس با کشتن آنان شادمان مباش «و مپندار آنان که در راه خدا کشته شدند مرده‌اند، بلکه نزد پروردگارشان زنده‌اند و روزی می‌خورند و به پاداشی که خداوند از فضل خود به آنان داده است [صفحه ۲۴۹] شادمانند. [۵۳۴]». خدا برای تو بس است که ولی و حاکم باشد و پیامبر خدا دشمنت باشد و جبرئیل، پشیمان. زود است آن که تو را بر گرده‌ی مسلمانان مسلط ساخت، بداند که پاداش بدی برای ظالمان است و کدام یک از شما جایگاهش بدتر و گمراهتر است. اینکه از قدر تو می‌کاهم و سرزنش را بزرگ می‌شمارم نه از آن روست که خطاب درباره‌ی تو سودمند است، پس از آنکه چشمهای مسلمانان را گریان و دلهایشان را داغدار ساختی. آن دلها که دارید سخت شده و جانها طغیان کرده و بدنها آکنده از خشم خدا و لعنت پیامبر است و شیطان در آنها لانه کرده و جوجه پرورده است. شگفت آنکه پاکان و پیامبرزادگان و نسل اوصیا به دست آزادشدگان پلید و دودمان تبهکار فاسد کشته می‌شوند؛ به دست آنان که خون ما از پنجه‌هایشان می‌چکد و دندان در گوشتهای ما فرو برده‌اند. آن شهیدان پاک که جسدهایشان طعمه‌ی گرگهای درنده گشته و در زیر چنگال کفتارها به خاک آلوده شده است. اگر امروز ما را غنیمتی برای خویش می‌شماری، خواهی دید که مایه‌ی زیان و خسران توایم؛ آن روز که جز عملهای خویش چیزی نخواهی یافت و خداوند نیز به بندگان هیچ ستمی نمی‌کند. شکایت نزد خدا می‌برم و تکیه‌ام بر اوست و امید و آرزویم خداست. پس هر چه نیرنگ داری به کار بند و هر چه می‌توانی بکوش. سوگند به خدایی که با وحی و قرآن شرافتمان بخشیده و با نبوت و برگزیدگی ما را گرمی داشته است، نام و یاد ما هرگز محو و نابود نمی‌شود و ننگ کشتن ما نیز از دامان تو شسته نمی‌گردد و مگر جز آن است که اندیشه‌ات باطل و دوران حکومت محدود و اجتماع پراکنده است؛ آن روز که منادی ندا می‌دهد: هلا! لعنت خدا بر ستمگران تجاوزکار! خدا را سپاس که برای دوستان خود سعادت را رقم زد و فرجام برگزیدگانش را شهادت قرار داد؛ به سیله‌ی رسیدن به آنچه اراده‌اش بود، آنان را به رحمت و رضوان و آمرزش خویش منتقل ساخت و با کشتن آنان کسی جز تو بدبخت نشد و کسی جز تو به آنان آزموده نگشت. از خدا می‌خواهیم که پاداشمان را کامل و ثواب و ذخیره‌ی آخرتمان را سرشار سازد. از او می‌خواهیم که جانشینی خوب و بازگشتی شایسته برایمان مقرر دارد که او مهربان و بامحبت است. [۵۳۵]. [صفحه ۲۵۰]

خطابه‌ی امام سجاد در مجلس یزید

خوارزمی گوید: یزید دستور داد خطیب و منبری فراهم شد تا پیش مردم از حسین و علی علیهما السلام بدگویی شود. خطیب بر منبر رفت و پس از حمد و ثنای خدا، از علی علیه السلام و حسین علیه السلام بسیار بد گفت و یزید و معاویه را فراوان ستود. امام سجاد علیه السلام بر سر او فریاد کشید: وای بر تو ای سخنگو! خشم خدا را به رضای مخلوق فروختی؟ جایگاهت را در دوزخ آماده ساز. آنگاه فرمود: ای یزید! اجازه بده من نیز بالای این چوبها بروم و سخنی بگویم که در آن رضای الهی و پاداشی برای حاضران باشد. یزید نپذیرفت. مردم گفتند: ای امیرمؤمنان! اجازه بده بر منبر برود. شاید چیزی از او بشنوم. گفت: اگر منبر رود، جز با رسوا کردن من و دودمان ابوسفیان فرود نخواهد آمد. گفتند: مگر او چه اندازه می‌تواند نیکو سخن گوید: یزید گفت: اینان از خاندانی‌اند که دانش در جانشان نشانده است. آن قدر اصرار کردند تا یزید اجازه داد. امام سجاد علیه السلام بر منبر رفت و حمد و ثنای الهی گفت. آنگاه خطبه‌ای خواند که دلها را هراسان و چشمها را گریان ساخت. از جمله چنین فرمود: ای مردم! شش چیز به ما عطا کرده و با هفت چیز فضیلتمان بخشیده‌اند. به ما دانش و بردباری و بخشندگی و فصاحت و شجاعت و محبوبیت در دل مؤمنان داده شده و ما را به این فضیلتها برتری داده‌اند که پیامبر برگزیده، حضرت محمد صلی الله علیه و اله و سلم از ماست؛ علی صدیق و جعفر طیار و حمزه شیر خدا و رسول از ماست؛ سرور زنان جهان فاطمه‌ی بتول از ماست؛ دو نواده‌ی این امت و دو سرور جوانان بهشت از

ماست؛ هر کس مرا می‌شناسد که می‌شناسد. هر که نمی‌شناسد، دودمان و خاندانم را معرفی می‌کنم: منم فرزند مکه و منا و زمزم و صفا؛ من زاده‌ی آنم که با ردای خویش زکات می‌برد؛ منم فرزند بهترین کسی که لباس و ردا پوشید و کفش به پا کرد و پای برهنه رفت؛ منم فرزند بهترین کسی که طواف و سعی کرد، حج گزارد و لیبیک گفت؛ منم فرزند آن که بر براق سوار شد و از مسجدالحرام تا مسجدالاقصی سیر شبانه کرد. منزّه است خدایی که او را به معراج برد. منم فرزند آن که جبرئیل، او را به سدره‌المنتهی رساند؛ منم فرزند آن که به خدا نزدیک شد، از دو کمان هم نزدیکتر؛ منم فرزند آن که با فرشتگان آسمان نماز خواند؛ منم فرزند آن که خدای جلیل آنچه می‌خواست بر او وحی کرد، منم پسر محمد مصطفی و علی مرتضی، منم پسر آن که بینی گردنکشان را به خاک مالید تا آنکه یکتاپرست شدند؛ منم پسر آن که در برابر رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم با دو شمشیر، جنگید و با دو نیزه پیکار کرد و دو هجرت نمود و در دو بیعت شرکت داشت و به دو قبله نماز خواند و در بدر و حنین جنگید و یک دم به خدا کافر نشد. منم [صفحه ۲۵۱] فرزند شایسته‌ترین مؤمنان، وارث پیامبران، درهم کوبنده‌ی ملحدان؛ شیر دلیر مسلمانان، فروغ رزمندگان، زیور عابدان، تاج گریه کنندگان، صبورترین شکیبایان و برترین قیام کننده از آل یاسین و رسول پروردگار جهانیان. منم آن که با جبرئیل حمایت شد و با میکائیل یاری شد؛ منم فرزند مدافع از حریم مسلمانان و کشنده‌ی پیمان شکنان و ستمگران و از دین برگشتگان؛ آن که با دشمنان کین توزش جهاد کرد، پرافتخارترین چهره‌ی قریش، نخستین پذیرای دعوت خدا، باسابقه‌ترین مؤمن، در هم کوبنده‌ی سرکشان و ریشه کن کننده مشرکان و تیری از تیرهای خدا بر جان منافقان؛ زبان حکمت عابدان، یاور دین خدا، پشتیبان فرمان حق، بوستان حکمت خدا و جایگاه علم الهی، بزرگوار بخشنده‌ی جوانمرد شجاع، ابطحی راضی و مرضی خدا، پیشتاز رزم‌آور، صبور روزه‌دار، تهذیب شده‌ی استوار، دلیر شب زنده‌دار، قطع کننده‌ی نسلها و پراکنده ساز گروهها، بااستقامت‌ترین، دلاورترین، زبان‌آورترین، باعزمت‌ترین و سرسخت‌ترین مسلمان، شیر دلاور که در جنگها هنگام ورود نیزه‌ها و نزدیکی عنانها، دشمنان را درو می‌کرد و چون بادی سهمگین آنان را مثل برگ درخت بر زمین می‌ریخت؛ شیر حجاز و صاحب اعجاز، قهرمان عراق، پیشوای با نص و استحقاق، مکی مدنی، ابطحی تهامی، خیفی عقبه‌ای، بدری احدی، شجری مهاجری، سالار عرب، شیر میدان رزم، وارث مشعر و منا، پدر دو سبط پیامبر، حسن و حسین، مظهر شگفتیها، درهم کوبنده‌ی گروهها، شهاب نورانی و فروغ ماندگار، شیر پیروز خدا، مطلوب هر جويا، پیروز بر هر غالب، آن جدم علی بن ابی طالب علیه السلام است. منم فرزند فاطمه‌ی زهرا سرور زنان؛ منم فرزند بانوی پاک؛ منم پاره‌ی تن پیامبر. راوی گوید: آن قدر منم گفت و خود را معرفی کرد تا صدای همه به گریه و ناله بلند شد و یزید از بروز فتنه بیمناک گشت. به مؤذن دستور داد که اذان گوید. اذان کلام او را قطع کرد. خاموش شد. چون مؤذن «الله اکبر» گفت، امام فرمود: خدا را بزرگ می‌شمارم؛ تکبیری بی‌قیاس که با حواس درک نمی‌شود. چیزی بزرگتر از خدا نیست. چون گفت: «اشهد ان لا اله الا الله» فرمود: مو و پوست و گوشت و خونم، مغز و استخوانم به یکتایی خدا شهادت می‌دهد. چون گفت: «اشهد ان محمدا رسول الله» امام از فراز منبر رو به یزید کرد و گفت: ای یزید! این «محمد» جد من است یا جد تو؟ اگر می‌پنداری جد توست که دروغ گفته‌ای و اگر بگویی جد من است، پس چرا دودمان او را کشتی؟ راوی گوید: مؤذن اذان و اقامه را گفت. یزید جلو رفت و نماز ظهر را خواند. [۵۳۶]. [صفحه ۲۵۲] خوارزمی با سند خویش از امام سجاد علیه السلام روایت می‌کند: چون سر امام حسین علیه السلام را پیش یزید آوردند، او مجلس شراب می‌گرفت. سر حسین علیه السلام را جلو خود می‌نهاد و بر روی آن شراب می‌خورد. روزی فرستاده‌ی پادشاه روم در یکی از مجالس او حضور داشت. وی از اشراف و بزرگان روم بود. گفت: ای پادشاه عرب! این سر کیست؟ یزید گفت: با این سر چه کار داری؟ گفت: وقتی نزد پادشاه خودمان برگردم، او از هر چه دیده‌ام می‌پرسد. دوست دارم خبر این سر و صاحب آن را هم بگویم تا در شادی تو شریک باشد. یزید گفت: این سر حسین بن علی بن ابی طالب است. پرسید: مادرش کیست؟ گفت: فاطمه‌ی زهرا. پرسید: دختر چه کسی؟ گفت: دختر رسول خدا. فرستاده‌ی پادشاه روم گفت: اف بر تو و آیین تو باد! هیچ آیینی پست‌تر از آیین تو نیست. بدان که من یکی

از نوادگان داوودم و میان من و او پدران زیادی فاصله است. مسیحیان مرا بزرگ می‌شمارند و به عنوان تبرک، خاک زیر پایم را برمی‌دارند، گویا که من از نوادگان داوودم و شما پسر دختر پیامبران را می‌کشید، در حالی که بین او و رسول خدا جز یک مادر فاصله نیست. این چه آیینی است؟! آنگاه فرستاده به او گفت: ای یزید! آیا حدیث کنیسه‌ی حافر را شنیده‌ای؟ گفت: بگو تا بشنوم. گفت: بین عمان و چین دریایی است که مسیر آن به اندازه‌ی یک سال است؛ در آن هیچ آبادی نیست، جز شهری وسط آب که طول و عرض آن ۸۰ فرسخ است و روی زمین شهری به بزرگی آن نیست. کافور و یاقوت و عنبر از آنجا می‌برند. درختان آن عود است. آن شهر دست مسیحیان است و هیچ پادشاهی در آنجا حکومت ندارد. در آن شهر، کنیسه‌های بسیاری است که بزرگترین آن معبدها کنیسه‌ی حافر است. در محراب آن حقه‌ای زرین آویخته که درون آن یک «سم» است که می‌گویند سم الاغی است که عیسی بر آن سوار می‌شد. اطراف آن حقه را با طلا و جواهرات و دیبا و ابریشم آراسته‌اند. همه ساله انبوهی از مسیحیان به زیارت آن رفته، اطراف حقه می‌چرخند و آن را می‌بوسند و به برکت آن حاجتهای خود را به درگاه خدا عرضه می‌کنند. این، وضع و عادت آنان نسبت به سم الاغی است که می‌پندارند الاغ عیسی بوده است و شما پسر دختر پیامبران را می‌کشید؟ خدا هرگز شما و آیینتان را خجسته ندارد. یزید به اطرافیانش گفت: این مسیحی را بکشید. اگر به کشور خود بازگردد و از ما عیجوبی کند ما را رسوا می‌سازد. چون آن مسیحی احساس کرد که می‌خواهند او را بکشند، گفت: ای یزید! آیا می‌خواهی مرا بکشی؟ گفت: آری. گفت: پس بدان که من دیشب پیامبران را در خواب دیدم، به من فرمود: ای مسیحی! تو اهل بهشتی. از سخن او در شگفت بودم تا این صحنه پیش آمد. [صفحه ۲۵۳] گواهی می‌دهم که جز خداوند معبودی نیست و محمد بنده و فرستاده‌ی اوست. آنگاه سر را گرفته به سینه چسبانید و آن را می‌بوسید تا آنکه کشته شد. روایت شده که آن مسیحی شمشیری را به چنگ آورد و به یزید حمله کرد تا او را بکشد. خدمتکاران بین او و یزید مانع شدند و او را کشتند، در حالی که می‌گفت: شهادت، شهادت. [۵۳۷]. نیز گوید: یزید دستور داد سر مطهر را بر در خانه‌اش بیاویزند و به اهل بیت امام حسین علیه‌السلام دستور داد تا وارد خانه‌اش شوند. چون زنان وارد خانه‌ی یزید شدند، همه‌ی زنان آل معاویه به گریه و شیون و ناله بر حسین از آنان استقبال کردند و همه‌ی لباسها و زینتهای خود را درآوردند و سه روز ماتم برپا ساختند. هند، دختر عبدالله بن عامر همسر یزید که پیشتر همسر امام حسین علیه‌السلام بود، سر برهنه بیرون آمد و پرده را درید و به یزید حمله کرد و گفت: آیا سر پسر فاطمه بر در خانه‌ی من آویخته است؟! یزید او را پوشاند و گفت: آری، بر آن سر و بر پسر دختر رسول خدا گریه کن. ابن زیاد عجله کرد و او را کشت. خدا بکشدش! آنگاه یزید آنان را در خانه‌ی مخصوص خود فرود آورد. [۵۳۸]. شیخ مفید گوید: آنگاه یزید دستور داد زنان را در خانه‌ای جداگانه جای دادند و برادرشان امام سجاد علیه‌السلام هم با آنان بود؛ خانه‌ای جدا که متصل به خانه‌ی یزید بود. چند روز آنجا ماندند. [۵۳۹]. قتال نیشابوری گوید: یزید ملعون دستور داد زنان و کودکان حسین علیه‌السلام را با امام سجاد علیه‌السلام در جایی نگهدارند که از سرما و گرما آنان را حفظ نمی‌کرد تا آنجا که صورتهایشان پوست انداخت. [۵۴۰]. ابن نما گوید: سکینه در دمشق، در خواب دید که گویا پنج ناقه از نور می‌آید، بر هر یک از آنها پیرمردی سوار است. فرشتگان آنان را در بر گرفته‌اند و همراهشان غلام نوجوانی است. ناقه‌ها که رفتند، آن غلام پیش من آمد و نزدیک من شد و گفت: ای سکینه! جدت سلامت می‌رساند. گفتم: سلام بر رسول خدا! تو کیستی؟ گفت: یکی از خدمتگزاران بهشت. گفتم: این بزرگواران سوار بر ناقه‌ها کیستند؟ گفت: اولی آدم صفی الله است، دوم ابراهیم خلیل الله، سوم موسی کلیم خدا، چهارم عیسی روح خدا. گفتم: پس این که دست بر محاسن خود گرفته و می‌افتد و برمی‌خیزد کیست؟ [صفحه ۲۵۴] گفت: جد تو رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم. گفتم: کجا می‌روند؟ گفت: پیش پدرت حسین. پیش رفتم تا به او بگویم که پس از او ستمگران با ما چه کردند. در همین حال پنج هودج نورانی دیدم که در هر هودجی زنی بود. پرسیدم: این زنان که می‌آیند کیستند؟ گفت: اولی حضرت حواست. دوم آسیه، سوم مریم، چهارم خدیجه و پنجم که دست بر سر گذاشته و گاهی می‌افتد و گاه برمی‌خیزد، جده‌ی تو فاطمه دختر پیامبر، مادر پدر توست. گفتم: به خدا به او خواهم

گفت که با ما چه کردند. پیش او رفتم، خود را به او رسانده گریه می کردم و می گفتم مادر جان! به خدا حق ما را انکار کردند، جمع ما را پراکنده ساختند، حرمت ما را شکستند، پدرمان حسین را شهید کردند. گفت: سکینه جان! صدایت را پایین بیاور، دلم را سوزاندی و جگر مرا پاره کردی. این پیراهن پدرت حسین است که با من است تا آنکه خدا را دیدار کنم. از خواب بیدار شدم. می خواستم خواب را کتمان کنم. به خانواده‌ی خود گفتم ولی بین مردم شایع شد. [۵۴۱]. نیز گوید: زنان در مدتی که در دمشق بودند، با ناله و شیون بر آن حضرت نوحه می خواندند. مصیبت اسیران بزرگ بود و رنج آن داغدیدگان سخت بود. آنان را جایی نگه می داشتند که از سرما و گرما نگه نمی داشت تا آنکه صورتها پوست انداخت و از زخمها خون می آمد. پیوسته دست به گریبان غم و ماتم و همنشین غصه و اندوه بودند. [۵۴۲]. محدث قمی به نقل از «کامل بهایی» می نویسد: زنان اهل بیت، شهادت پدران را از بچه‌ها مخفی می کردند و می گفتند پدرانتان به سفر رفته‌اند. چنین بود تا آنکه یزید دستور داد آنان را به خانه‌اش آورند. حسین علیه السلام دختر خردسال چهارساله‌ای داشت. شب از خواب بیدار شد و گفت: پدرم حسین علیه السلام کجاست؟ هم اینک او را خواب دیدم که بشدت آشفته حال بود. زنان که سخن او را شنیدند گریستند. کودکان دیگر هم به گریه افتادند و صدای ناله‌ها بلند شد. یزید از خواب بیدار شد و گفت: چه خبر شده؟ از ماجرا پرسیدند و به او باز گفتند. دستور داد سر پدرش را پیش او ببرند. سر مطهر را برده در دامنش گذاشتند. گفت: این چیست؟ گفتند: سر پدر توست. آن دختر بشدت ناراحت شد، فریادی کشید و بیمار شد و در همان روزها در شام از دنیا رفت. این خبر در برخی تألیفات، مفصلتر آمده است، از جمله: سر مطهر را که پوشیده بود آورده در [صفحه ۲۵۵] مقابلش نهادند. پوشش را کنار زد، گفت: این سر چیست؟ گفتند: سر پدر توست. آن را از تشت برداشت و در آغوش گرفت، در حالی که می گفت: پدر جان! چه کسی تو را به خون رنگین ساخت؟ چه کسی رگهای تو را برید؟ چه کسی در کوچکی مرا یتیم کرد؟ پدر جان! پس از تو به چه کسی امید داشته باشیم؟ دختر یتیم چه کسی را دارد تا بزرگ شود؟ از این سخنان می گفت تا آنجا که لب بر لب آن سر بریده گذاشت و آن قدر گریه کرد تا بیهوش شد. وقتی او را تکان دادند دیدند جان داده است. چون اهل بیت این واقعه را دیدند، صدایشان به گریه بلند شد و دوباره به سوگ نشستند. هر زن و مرد دمشقی را که آن روز می دیدند گریان بود. [۵۴۳]. سید بن طاووس گوید: روزی امام سجاد علیه السلام بیرون آمد. در بازار دمشق می رفت. به منهل برخورد کرد. وی پرسید: در چه حالید ای پسر پیامبر؟! فرمود: ما مثل بنی اسرائیل در میان آل فرعون شده‌ایم که پسرانشان را می کشتند و زنان را زنده نگاه می داشتند. ای منهل! عرب بر عجم افتخار می کند که محمد صلی الله علیه و اله و سلم از عرب است، قریش بر دیگران مباهات می کند که محمد صلی الله علیه و اله و سلم از آنان است، حال، ما خاندان پیامبر چنان شده‌ایم که حق ما را غصب می کنند، ما را می کشند و آواره می سازند. ای منهل! از وضعی که در آن هستیم: انا لله و انا الیه راجعون. مهیار چه خوب سروده است: چوبهای منبر رسول خدا را تعظیم می کنند، ولی فرزندان او را زیر پا گذاشته‌اند. با چه حکمی فرزندانش پیرو شما باشند، در حالی که افتخار شما این است که صحابه‌ی او باشید! روزی یزید، امام سجاد علیه السلام و عمرو بن حسن را طلبید. عمرو کوچک بود. گویند یازده سال داشت. به وی گفت: آیا با پسر خالد کشتی می گیری؟ عمرو گفت: نه، ولی خنجری به من و خنجری به او بده تا با او بجنگم! یزید ملعون گفت: خصلت و سرشتی است که از مار می شناسم. مگر مار، جز مار می زاید؟ به امام سجاد علیه السلام گفت: سه حاجت خود را که وعده دادم انجام بگو. فرمود: اول آنکه چهره‌ی سرور و سالارم حسین علیه السلام را نشانم دهی تا از آن توشه بگیرم، نگاه کنم و با آن خداحافظی کنم. دوم آنکه آنچه را از ما برده‌اند برگردانند. سوم آنکه اگر تصمیم داری مرا بکشی کسی را بگمار که این زنان را به حرم جدشان برساند. یزید گفت: اما چهره‌ی پدرت راه هرگز نخواهی دید و اما از کشتن تو گذشتم. زنان را جز خودت به مدینه بر نمی گردانند. اما آنچه از شما گرفته‌اند، چند برابر قیمت آنها را به شما می دهم. حضرت فرمود: مال تو را نمی خواهیم، برای [صفحه ۲۵۶] خودت باشد. چیزی را خواستم که از ما گرفته شده است، چرا که در میان آنها بافته‌های فاطمه دختر رسول خدا و مقنعه و گردن بند و پیراهن آن حضرت بوده است. یزید دستور داد

برگردانند. ۲۰۰ دینار هم بر آن افزود. امام سجاد علیه السلام آنها را گرفت و بین نیازمندان و فقرا تقسیم کرد. [۵۴۴]. نیز گوید: یزید ملعون آن روز وعده داد که سه حاجت را برآورده کند. بعد دستور داد به خانه‌ای ببرند که از سرما و گرما نگه نمی‌داشت. آن قدر آنجا ماندند تا صورت‌هایشان پوست انداخت. مدتی که در آن شهر بودند، برای حسین علیه السلام عزاداری می‌کردند. [۵۴۵]. خوارزمی با سند خویش نقل می‌کند: چون سر مطهر امام حسین علیه السلام را در شام آویختند، خالد بن عفران که از تابعین برجسته بود خود را از دوستانش پنهان ساخت. یک ماه دنبالش می‌گشتند و چون یافتند، پرسیدند: چرا گوشه گیر شده‌ای؟ گفت: نمی‌بینید چه بر سرمان آمده است؟! آنگاه اشعاری با این مضمون خواند: ای پسر دختر پیامبر! سر خون آلود تو را آوردند. با کشتن تو گویا پیامبر را کشته‌اند! تو را لب تشنه شهید کردند و در کشتن تو تنزیل و تأویل آیات قرآن را مراعات نکردند. از اینکه تو را کشته‌اند تکبیر می‌گویند، در حالی که با کشتن تو تکبیر و تهلیل را کشته‌اند. [۵۴۶]. مجلسی گوید: از هند همسر یزید نقل شده است: خواجیده بودم. دیدم دری از آسمان باز شد. فرشتگان دسته دسته پیش سر مطهر حسین علیه السلام می‌آیند و بر آن سر سلام می‌دهند. در همین حال ابری را دیدم که از آسمان فرود آمد. مردان بسیاری در آن بودند. مردی خوش سیما و ماهگون هم در بین آنان بود. پیش آمد تا آنکه خود را بر روی لب و دندان امام حسین علیه السلام افکند و آن را می‌بوسید و می‌گفت: فرزندم! تو را کشتند و نشناختند. از آب محروم کردند. فرزندم! من جد تو رسول خدایم. این پدرت علی مرتضی و آن برادرت حسن، آن عمویت جعفر و ابن عقیل است، این دو هم حمزه و عباس‌اند. یکایک اهل بیت خود را برمی‌شمرد. هند گوید: نگران و وحشت زده از خواب برخاستم. نوری را دیدم که بر سر امام حسین علیه السلام پخش می‌شود. در پی یزید بودم که به اتاق تاریکی رفته و صورت بر دیوار گرفته بود و می‌گفت: مرا با حسین چه کار؟ و خیلی اندوهگین بود. [صفحه ۲۵۷] خواب را برایش گفتم و او سر به زیر بود. صبح، اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و اله و سلم را فراخواند و گفت: دوست دارید پیش من بمانید یا به مدینه برگردید؟ برایتان جایزه‌ی نفیسی هم دارم. گفتند: اولاً دوست داریم بر حسین علیه السلام عزاداری کنیم. گفت: باشد، آنطور که دوست دارید. حجره‌ها و اتاق‌هایی را در دمشق در اختیارشان نهادند. همه‌ی زنان هاشمی و قریشی در سوک حسین علیه السلام سیاه پوشیدند و طبق نقل، هفت روز عزاداری کردند. روز هشتم یزید آنان را طلبید و گفت: اگر می‌خواهید بمانید. گفتند: به مدینه برمی‌گردیم. محمل‌هایی آراستند و یزید اموالی را به اهل بیت تقدیم کرد و گفت: ای ام‌کلثوم! این مال را به جای آنچه بر شما گذشت، بگیر. ام‌کلثوم گفت: یزید! چه بی‌شرم و حیایی! برادرم و خاندانم را می‌کشی و در عوض پول می‌دهی؟ [۵۴۷]. محمد بن ابی‌طالب گوید: یزید چون از بروز فتنه و اختلاف نگران بود، به عذرخواهی پرداخت و از ابن‌زیاد انتقاد کرد و امام سجاد علیه السلام را مورد احترام قرار داد و زنان اهل بیت را به خانه‌ی مخصوص خود منتقل کرد و صبح و شام با امام سجاد علیه السلام غذا می‌خورد. همه‌ی حاضران از صحابه و تابعین و بزرگان و امویان به او می‌گفتند که اهل بیت پیامبر را برگرداند و مورد احسان قرار دهد و به کارهایشان رسیدگی کند. [۵۴۸].

خروج اهل بیت از شام

ابن شهر آشوب گوید: روایت شده که یزید بر اهل بیت عرضه کرد که در دمشق بمانند. آنان نپذیرفتند و گفتند: ما را به مدینه برگردان که محل هجرت جد ماست. یزید به نعمان بن بشیر که از اصحاب پیامبر بود گفت: اینان را به نحو مناسب و شایسته‌ای آماده کن و مردی امین و درستکار از شامیان را همراه جمعی کمک کار با اینان بفرست. آنگاه پوشش و هدیه و خوراکی و وسایل پذیرایی در اختیارشان گذاشت. امام سجاد علیه السلام را خواست و به او گفت: لعنت خدا بر ابن‌زیاد! به خدا اگر من جای او بودم، هر چه حسین می‌خواست می‌پذیرفتم و نمی‌گذاشتم کشته شود، هر چند به قیمت کشته شدن برخی از فرزندانم باشد. ولی تقدیر خدا آن بود که دیدی. با من نامه‌نگاری کن و هر حاجتی داشتی بر عهده‌ی من. آنگاه سفارش آنان را به فرستاده‌ی همراه کرد.

[۵۴۹]. قتال گوید: [صفحه ۲۵۸] آنگاه یزید، نعمان بن بشیر را خواست و به وی گفت: آماده شو تا همراه این زنان به مدینه بروی. و چون خواست آنان را آماده‌ی رفتن سازد، علی بن الحسین علیه السلام را خواست و با او خلوت کرد و به وی گفت: خدا پسر مرجانه را لعنت کند! اگر من با پدرت مواجه می‌شدم، هر چه می‌خواست می‌دادم و به هر وسیله‌ای که می‌توانستم مرگ را از او دور می‌کردم، ولی تقدیر الهی بر آن بود که دیدی. از مدینه با من مکاتبه کن و هر نیازی داشتی برایم بنویس. آنگاه امام و اهل بیت را جامه‌ها پوشاند و نعمان بن بشیر را در جمع کسانی که همراهشان می‌رفتند به عنوان فرستاده‌ی خویش اعزام کرد و دستور داد که شب آنان را شیر دهد و خود پیشاپیش آنان باشد و یک لحظه از آنان غافل نباشد. هرگاه فرود آمدند و از آنان فاصله بگیرد و خود و یارانش در اطراف آنان همچون نگهبانان پراکنده شوند و هر جا که کسی از اهل بیت برای وضو و قضای حاجت و هر کاری خواست توقف کند، فرود آید و سختگیری نکند. نعمان همراه آنان پیوسته در راه بود و طبق توصیه‌ی یزید رفتاری مناسب داشت. [۵۵۰].

ورود اهل بیت به کربلا

سید بن طاووس گوید: چون خانواده‌ی امام حسین علیه السلام از شام برگشته به عراق رسیدند، به راهنما گفتند: مرا از راه کربلا ببر. به محل شهادت امام رسیدند. جابر بن عبدالله انصاری و جمعی از بنی هاشم و مردانی از خاندان پیامبر را دیدند که برای زیارت قبر حسین علیه السلام وارد شده‌اند. همزمان به هم رسیدند و با اشک و ناله و شیون با یکدیگر رو به رو شدند. عزایی جگرسوز برپا داشتند. زنان آن ناحیه هم گرد آمدند و چند روز ماتم بر پا داشتند. از ابی جناب کلبی روایت شده که گچکاران به من گفتند: شبانه به دشت می‌رفتیم؛ آنجا که امام حسین علیه السلام کشته شد. صدای جنیان را می‌شنیدیم که بر آن حضرت نوحه می‌خواندند و چنین می‌گفتند: پیامبر پیشانی‌اش را مسح کرده، از این رو چهره‌ای درخشان دارد. پدر و مادرش از والاترین نسب قریشند و جدش بهترین جداهاست. [۵۵۱]. علامه مجلسی گوید: فرستاده‌ی یزید، پا به پای اهل بیت و جلو آنها می‌رفت. هرگاه فرود می‌آمدند، او و همراهانش فاصله می‌گرفتند و مثل نگهبانان در اطراف پراکنده می‌شدند. هرگاه یکی از افراد کاروان [صفحه ۲۵۹] می‌خواست وضو بگیرد، فرود می‌آمد، نیازهایشان را برمی‌آورد و ملاطفت می‌کرد تا به مدینه رسیدند. حارث بن کعب گوید: فاطمه دختر علی علیه السلام به من گفت: به خواهرم زینب بگو، این فرد به خاطر خوشرفتاری با ما حقی بر ما پیدا کرد. آیا ممکن است احسانی به او بکنی؟ زینب فرمود: به خدا ما چیزی نداریم. که به او بدهیم، مگر آنکه زیورآلات خودمان را بدهیم. دستبند مرا یا دستبند خواهرم را گرفت. آنها را پیش او فرستاد. عذرخواهی کردیم که ناچیز است و گفتیم: این بخشی از پاداش تو به خاطر خوشرفتاری با ماست. گفت: اگر آنچه کردم برای دنیا بود، به کمتر از این هم راضی بودم، ولی به خدا قسم تنها برای خدا و خویشاوندی شما با رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم چنان رفتاری کردم. [۵۵۲].

جابر کنار قبر حسین

علامه‌ی مجلسی با سند خویش از عطیه‌ی عوفی نقل می‌کند: همراه جابر بن عبدالله انصاری به قصد زیارت حسین بن علی علیه السلام بیرون شدیم. چون به کربلا- وارد شدیم جابر نزدیک فرات رفت و غسل کرد و دو جامه به بر کرد. کیسه‌ای را گشود که در آن سعد (عطری معروف) بود. آن را به خود پاشید. با هر گام یاد خدا می‌کرد. نزدیک قبر که رسید گفت: دست مرا بر قبر بگذار. دستش را بر قبر گذاشتم. روی قبر افتاد و از هوش رفت. بر او آب پاشیدم تا به هوش آمد. آنگاه سه بار گفت: یا حسین! سپس گفت: دوست، پاسخ دوستش را نمی‌دهد؟! بعد گفت: چگونه جواب دهی که رگهایت بریده و میان سر و پیکرت جدایی افتاده است. شهادت می‌دهم که تو زاده‌ی پیامبران و پسر سرور مؤمنان و همپیمان تقوا و از نسل هدایت و پنجمین نفر از اصحاب کسایی؛

فرزند سرور نقیبان و پسر فاطمه، سرور زنانی و چرا چنین نباشی که سالار پیامبران با دست خود غذایت داده و در دامان متقین تربیت شده‌ای و از سینه‌ی ایمان شیر خورده‌ای و از دامان اسلام برآمده‌ای. خوشا به حالت درحیات و ممات! اما دل مؤمنان در فراق تو ناخرسند است و شک ندارد که آنچه بر تو گذشت خیر بوده است. سلام و رضوان خدا بر تو باد! گواهی می‌دهم که تو همان راه را رفتی که برادرت یحیی بن زکریا پیمود. آنگاه نگاهی به اطراف قبر افکند و گفت: سلام بر شما ای جانهای پاک که در آستان [صفحه ۲۶۰] حسین علیه السلام فرود آمدید! گواهی می‌دهم که شما نماز را برپا داشته، زکات پرداختید، امر به معروف و نهی از منکر کردید و با ملحدان جهاد نمودید و خدا را پرستیدید تا آنکه یقین شما را فرارسید. سوگند به خدایی که محمد را به حق فرستاد، ما در راهی که شما رفتید شریک شمایم. عطیه گوید: به جابر گفتم: چگونه با آنان شریکیم که نه دشتی پیمودیم و نه از بلندی و کوه فرارفتیم و نه شمشیر زدیم، در حالی که اینان سر از پیکرهایشان جدا شد، فرزندان‌شان یتیم گشتند و همسرانشان بیوه شدند؟ گفت: ای عطیه! از حبیب رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم شنیدم که می‌فرمود: هر کس گروهی را دوست بدارد با آنان محشور می‌شود و هر کس کار عده‌ای را دوست بدارد در عمل آنان شریک است. سوگند به آنکه محمد را به حق به پیامبری فرستاد، نیت من و نیت یارانم همان است که حسین علیه السلام و اصحابش داشتند. مرا به طرف خانه‌های کوفیان ببرید. چون مقداری راه رفتیم، به من گفت: عطیه! آیا به تو وصیتی بکنم؟ فکر نمی‌کنم پس از این سفر دیگر تو را ببینم. دوستدار آل محمد را دوست بدار تا وقتی در دوستی باقی‌اند. دشمن آل محمد را نیز تا وقتی دشمن‌اند، دشمن بدار، هر چند اهل نماز و روزه‌ی بسیار باشند. با دوستدار آل محمد مدارا پیشه کن؛ آنان هر چند به خاطر گناهان بسیار بلغزند، گام دیگرشان با محبت این خاندان ثابت می‌ماند، دوستدار آل محمد به بهشت برمی‌گردند و دشمنانشان به دوزخ. [۵۵۳].

بازگشت اهل بیت به مدینه

سید بن طاووس نقل می‌کند: از کربلا به قصد مدینه جدا شدند. بشیر بن جذلم گوید: چون به مدینه نزدیک شدیم، امام سجاد علیه السلام فرود آمد و بار خود گشود و خیمه زد و زنان را پیاده کرد و فرمود: ای بشیر! خدا پدرت را بیمارزد که شاعر بود! آیا تو هم می‌توانی شعر بگویی؟ گفتم: آری ای پسر پیامبر! من نیز شاعرم. فرمود: پس وارد مدینه شو و خبر شهادت اباعبدالله علیه السلام را به مردم برسان. بشیر گوید: سوار اسبم شدم و تاختم تا وارد مدینه شدم. چون به مسجد پیامبر رسیدم، بلند گریه کردم و چنین سرودم: ای مردم مدینه! در مدینه نمانید. حسین کشته شد. اشکهایم سرازیر است. پیکرش در کربلا لگدکوب سم اسبان شد و سرش بر نیزه گردانده می‌شود. آنگاه گفتم: این علی بن حسین علیه السلام و عمه‌ها و خواهران اویند که دارند می‌آیند. من نیز [صفحه ۲۶۱] فرستاده‌ی او نزد شمایم. جای آن حضرت را نشان‌تان می‌دهم. همه‌ی زنان پرده نشین و پوشیده‌ی مدینه، سر برهنه و چهره خراشیده و بر سر و صورت زنان و شیون کنان بیرون آمدند. هیچ روزی مثل آن روز زنان و مردان را گریان ندیده بودم و پس از رحلت پیامبر صلی الله علیه و اله و سلم هیچ روزی تلختر از آن روز برای مسلمانان نبود. کنیزی را دیدم که بر حسین علیه السلام نوحه‌سرایی می‌کرد، با اشعاری بدین مضمون: کسی خبر شهادت سرورم را داد؛ خبری فاجعه بار که بیمارم کرد. ای دو چشمانم! بر شهادت او سخاوتمندانه اشک بریزید؛ بر کسی که عرش خدا با شهادتش لرزید و شکوه دین فرو ریخت. بر پسر پیامبر و پسر وصی او، هر چند با ما فاصله‌ی بسیار داشت. آنگاه گفت: ای که خبر شهادتش را آوردی! اندوه ما را بر اباعبدالله علیه السلام زنده کردی و بر زخمهای ما که هنوز خوب نشده است بیشتر زدی. تو کیستی؟ خدا رحمت کند! گفتم: من بشیر بن جذلم فرستاده‌ی مولایم علی بن الحسین علیه السلام هستم. او اینک در فلان جا با اهل بیت امام حسین علیه السلام فرود آمده است. آنان مرا گذاشته به آن سوی شتافتند. با اسب تاختم و به آنان رسیدم. دیدم مردم راهها و جاها را گرفته‌اند. از اسب فرود آمدم. از لابه‌لای مردم نزدیک خیمه‌ی امام رسیدم. امام سجاد علیه السلام داخل خیمه بود. در حالی که در دستش پارچه‌ای بود که اشکهای خود را تمیز می‌کرد بیرون

آمد. پشت سر او خادمی بود که یک صندلی همراه داشت. آن را برای امام روی زمین گذاشت. امام روی آن نشست. ولی بی اختیار اشکش جاری بود. صدای مردم به گریه بلند شد. زنان و کنیزان و دختران شیون کردند. مردم از هر سوی تسلیت می گفتند. آن سرزمین یکپارچه ضجه و گریه شد. با دست اشاره کرد، همه ساکت شدند. آنگاه فرمود: «الحمد لله رب العالمین، خدای رحمان و رحیم و مالک روز جزا و آفریننده‌ی همه‌ی خلائق؛ آن که از فهم بشر دور و بالاتر است در آسمانهای بالا، آن که نزدیک است و شاهد نجواها. او را بر کارهای عظیم حمد می کنیم و بر تلخکامیهای روزگار و فاجعه‌های دردناک و تلخی حوادث ناگوار می ستاییم. ای گروه! پس از شهادت او کدام یک از مردانتان شادی می کنند؟ کدام چشم است که اشک را نگه دارد و نبارد؟ آسمانهای هفتگانه‌ی استوار بر شهادت او گریست؛ دریاها با امواجش، آسمانها با ستونهایش، زمین با آفاقش، درختان با شاخ و برگهایش، ماهیان دریاها و فرشتگان مقرب و همه‌ی آسمانیان بر شهادت او گریه کردند. کدام دل است که در شهادت او از هم نباشد و نسوزد؟ کدام [صفحه ۲۶۲] گوش است که خبر این فاجعه و رخنه در اسلام را بشنود و کر نشود؟ ای مردم! ما آواره و رانده و پراکنده‌ی شهرها شدیم، گویا ما از نسل ترک و کابل هستیم، بی آنکه گناهی کرده و مکروهی مرتکب شده باشیم و رخنه‌ای در اسلام افکنده باشیم. هرگز در نیاکان پیشین خود چنین چیزی نشنیده ایم. این جز یک پدیده‌ی نوظهور نیست. به خدا قسم اگر رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم سفارش می کرد که با ما بجنگند، همان گونه که نسبت به ما سفارش کرد، بیش از این با ما نمی کردند. انا لله و انا الیه راجعون. چه مصیبت بزرگ، درد آور، فجیع و سخت و هولناکی! آنچه را به ما رسیده به حساب خدا می گذاریم که او قدرتمند انتقام گیرنده است. راوی گوید: صوحان بن صعصعه بن صوحان که زمینگیر بود برخاست و از اینکه پاهایش فلج است و زمینگیر، عذر خواست. امام هم عذر او را پذیرفت و خوشبینانه سپاسش گفت و بر پدرش رحمت فرستاد. [۵۵۴]

سوگوری مدینه

نیز گوید: امام سجاد علیه السلام با خانواده و اهل بیت به سوی مدینه کوچ کرد. حضرت به خانه‌های خویشان و مردان خو کرد؛ خانه‌هایی که با زبان حال، نوحه‌گری می کردند و گریان بودند، چرا که حامیان و مردان خود را از دست داده بودند. گریه‌ی داغداران بر آنان نوحه‌گر بود و باده نشینان از حال آنان می پرسیدند و اندوه خانه‌ها به شهادتگاه شهیدانش برانگیخته می شد و به خاطر آنان ناله سر می داد و می گفت: یاری‌ام کنید تا گریه و زاری کنم و بر این داغ بزرگ، یاری‌ام کنید. آنان که به فراقشان دچار شده‌ام و شیفته‌ی بزرگواری‌شان هستم، همنشین شب و روزم بودند و فروغ تاریکی و سپیده دمانم و رشته‌های شرافت و افتخارم و مایه‌ی نیرومندی و پیروزی‌ام و جانشین خورشیدها و ماههایم. چه شبها که با کرم خود تنهایی‌ام را راندند و با احسان خود حرمت را پاس داشتند و مناجات سحرگاهشان را به گوشم رساندند و رازهایشان را با من در میان گذاشتند. چه روزها که با محفلهایشان خانه‌ام را آباد کردند و سرشتم را با فضایلشان عطر آگین ساختند و با آب و فایشان درختم را به برگ و بار نشانند و با جلوه‌ی خجستگی خویش، نحوسم مرا زدودند. چه نهالهای منقبت که برایم کاشتند و کشتگاه مرا از آفات، حراست کردند. چه بسیار که به سبب آنان بر خانه‌ها و قصرها اشراف می یافتم و غرق در جامه‌ی شادمنی می شدم. در دره‌های من چه [صفحه ۲۶۳] مرده‌های روزگاران را که حیات بخشیدند و بر شانه‌های من از گیاهان ممنوع رویانند. در میان آنان تیر اجل مرا هدف قرار داد و حکم روزگار بر من حسد ورزید. آنان غریبانی میان دشمنان و آماج تیرهای طغیان گشتند، با قطع سرانگشتانشان بزرگواریها قطعه قطعه شد، منقبتها در فقدان آنها زبان به شکوه گشود و نیکیها با زوال اعضایشان رخت بر بست و داوریه‌ها مرثیه خوان تنهایی آنان شد. [۵۵۵]. از امام زین العابدین روایت شده است که با آنکه حلیم و بردبار بود، به حدی که وصف ناپذیر است، اما از بسیار گریه کنندگان بر آن بلا و ناله کنندگان بر آن مصیبتها بود. [۵۵۶]. چون ام کلثوم به سمت مدینه روی کرد، گریان شد و اشعاری به این مضمون سرود: ای

مدینه‌ی جدمان ما را پذیر که با حسرتها و اندوهها آمده‌ایم. به رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم از طرف ما ما خبر بده که ما دچار فاجعه‌ی شهادت پدرمان شده‌ایم. مردانمان در کربلا بی سر بر زمین افتاده‌اند و پسران را سر بریده‌اند. به جدمان خبر بده که ما اسیر شدیم و پس از اسارت غارتمان کردند. ای رسول خدا! خاندان تو در کربلا عریان مانده‌اند، حسین علیه السلام را کشتند و حرمت تو را درباره‌ی ما مراعات نکردند. کاش می‌دید که اسیران را بر شتران سوار کرده و در معرض تماشا نهاده‌اند. ای فاطمه! کاش دختران اسیرت را می‌دید که در شهرها پراکنده بودند. کاش آن سرگشتگان را، زین العابدین را، ما بی‌خوابان خسته چشم را می‌دید. اگر زنده بودی تا دامنه‌ی قیامت بر ما نوحه‌گری می‌کردی... [۵۵۷]. اما حضرت زینب، دو طرف در مسجد را گرفت و صدا زد: یا جدا! شهادت برادرم حسین علیه السلام را به تو خبر می‌دهم! اشک زینب پیوسته جاری بود و هرگاه چشمش به امام زین العابدین می‌افتاد، اندوهش تازه می‌شد و شوقش می‌افزود. [۵۵۸].

ورود اهل بیت به خانه‌ی پیامبر

ابن نما گوید: امام سجاد علیه السلام و همراهانش وارد خانه‌ی پیامبر شدند. آن را خالی و غم‌آلود و حزن‌انگیز دیدند [صفحه ۲۶۴] که سایه‌ی مصیبت‌ها بر سر آن بود و با فقدان آن سروران، وحشت‌آلود. (وی با آوردن اشعار و متونی شاعرانه و ادبی از زبان آن خانه‌های خالی از ساکنانش، به ترسیم مظلومیت اهل بیت و فراموش شدن مفاخر و فضایل دودمان رسالت و استمرار غصه و اندوه بر رنجهای این خاندان پاک پرداخته است که از ترجمه‌ی آن اجتناب شد). [۵۵۹].

سیاهپوشی

برقی با سند خود روایت می‌کند: چون حسین بن علی علیه السلام به شهادت رسید، زنان بنی‌هاشم لباسهای سیاه و پشمینه پوشیدند و از سرما و گرما شکوه نمی‌کردند و امام سجاد علیه السلام برای برپایی ماتمشان برای زنان غذا تهیه می‌کرد. [۵۶۰]. ابن نما از امام صادق علیه السلام چنین نقل می‌کند: هیچ زن هاشمی سرمه نکشید و خضاب نکرد و تا پنج سال از خانه‌ی هیچ هاشمی دود (برای پخت و پز) دیده نشد تا آنکه ابن زیاد کشته شد. از فاطمه دختر علی علیه السلام روایت است که: هیچ زنی از ما حنا نبست و سرمه نکشید و سر شانه نکرد تا آنکه مختار، سر ابن زیاد را فرستاد. [۵۶۱]. [صفحه ۲۶۵]

مرثیه و گریه بر امام حسین علیه السلام

کراهت گریه، مگر بر حسین و اهل بیت

ابن قولویه با سند خود از امام صادق علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: گریه و بی‌تابی برای بنده در هر مصیبتی مکروه است، مگر گریه و ناله بر حسین بن علی علیه السلام که پاداش دارد. [۵۶۲]. برقی نیز از امام صادق علیه السلام روایت کرده است: هر کس که ما نزد او یاد شویم و و چشمانش اشک آلود شود، هر چند به قدر بال مگس، خداوند گناهانش را می‌آمرزد، هر چند به اندازه‌ی کفهای دریا باشد. [۵۶۳].

پاداش گریه بر حسین علیه السلام و شعر سرودن درباره‌ی او

علی بن ابراهیم قمی با سند خویش از امام باقر علیه السلام چنین روایت می‌کند: امام سجاد علیه السلام می‌فرمود: هر مؤمنی که در شهادت حسین بن علی علیه السلام چشمانش اشک آلود شود و بر صورتش جاری شود، خداوند در غرفه‌های بهشتی جایش می‌دهد

که دوره‌های طولانی در آن ساکن شود. هر مؤمنی که به خاطر رنج و آزاری که در دنیا از دشمنانشان به ما رسیده، اشک بر چهره بریزد، خداوند در بهشت در جایگاه صدق، جایش می‌دهد و هر مؤمنی که در راه ما رنجی بکشد و از تلخی و سختی آن رنج، اشکش بر چهره جاری شود، خداوند رنج را از او دور می‌کند و در قیامت از خشم خود و آتش دوزخ ایمنش می‌کند. [۵۶۴]. نیز از امام صادق علیه‌السلام نقل کرده است: [صفحه ۲۶۶] هر کس ما را یاد کند، یا نزد او از ما یاد شود و از چشمش به اندازه‌ی بال پشه‌ای اشک درآید، خداوند گناهانش را می‌آمرزد، هر چند به اندازه‌ی کفهای دریا باشد. [۵۶۵]. کشی با سند خود از زید بن شحام نقل می‌کند: ما گروهی از کوفیان نزد امام صادق علیه‌السلام بودیم. جعفر بن عفان بر آن حضرت وارد شد. امام او را احترام کرد و نزدیک خود نشاند و گفت: ای جعفر! گفت: بله، فدایت شوم! فرمود: تو درباره‌ی حسین علیه‌السلام خوب شعر می‌گویی. گفتم: آری فدایت شوم! فرمود: بگو. شعر خواند. امام و اطرافیانش گریستند، به حدی که اشکها بر صورت و محاسن حضرت جاری شد. فرمود: ای جعفر! به خدا! فرشتگان مقرب الهی هم اینک اینجا شاهد تو بودند و بر گفته‌هایت درباره‌ی حسین علیه‌السلام می‌گریستند، مثل ما یا بیشتر گریستند. ای جعفر! خداوند همین ساعت بهشت را بر تو حتمی ساخت و گناهانت را آمرزید. ای جعفر! بیشتر بگویم؟ گفتم: بفرمایید سرور من. فرمود: هیچ کس نیست که درباره‌ی حسین علیه‌السلام شعر بگوید، بگرید و بگریاند، مگر آنکه بدان سبب خدا بهشت را برای او واجب می‌کند و او را می‌آمرزد. [۵۶۶]. ابن‌قولویه با سند خویش از ابی‌هارون مکفوف روایت می‌کند: امام صادق علیه‌السلام فرمود: ای اباهارون، درباره‌ی حسین علیه‌السلام شعر بخوان. خواندم و گریست و فرمود: همان گونه که در جمع خودتان می‌خوانید (یعنی با سوز و گداز). شروع کردم به خواندن این شعر: بر جسد حسین بگذر و به استخوانهای پاک او بگو... حضرت گریست و فرمود: بیشتر بخوان. قصیده‌ای دیگری خواندم. حضرت گریست. صدای گریه را از پشت پرده هم شنیدم. چون پایان یافت، فرمود: ای اباهارون! هر کس درباره‌ی حسین علیه‌السلام شعری بسراید و بگوید و ده نفر را بگریاند، خداوند بهشت را بر او می‌نویسد. هر کس درباره‌ی حسین علیه‌السلام شعری بسراید و بگرید و پنج نفر را بگریاند، خدا بهشت را بر او می‌نویسد. هر کس درباره‌ی حسین علیه‌السلام شعری بسراید و بگرید و یک نفر را بگریاند، خداوند بر آن دو بهشت را می‌نویسد. هر کس که نزد او از حسین علیه‌السلام یاد شود و از چشمانش به اندازه‌ی بال مگسی اشک درآید، پاداش او برعهده‌ی خداست و خداوند به کمتر از بهشت برای او راضی نمی‌شود. [۵۶۷]. نیز با سند خود از ابی‌عمارهای شاعر نقل می‌کند: امام صادق علیه‌السلام به من فرمود: ای اباعماره! درباره‌ی امام حسین علیه‌السلام برایم شعر بخوان. خواندم و [صفحه ۲۶۷] گریست. باز هم خواندم و گریست. به خدا هر چه می‌خواندم گریست تا آنجا که صدای گریه را از خانه شنیدم. به من فرمود: ای اباعماره هر کس درباره‌ی حسین علیه‌السلام شعر بخواند و پنجاه نفر را بگریاند، بهشت برای اوست. هر کس درباره‌ی حسین علیه‌السلام شعر بخواند و چهل نفر را بگریاند، بهشت برای اوست. هر کس درباره‌ی حسین علیه‌السلام شعر بخواند و بیست نفر را بگریاند، بهشت برای اوست. هر کس درباره‌ی حسین علیه‌السلام شعر بخواند و یک نفر را بگریاند، بهشت برای اوست و هر کس درباره‌ی حسین علیه‌السلام شعر بگوید و خودش بگرید، بهشت برای اوست و هر که برای حسین علیه‌السلام شعر بخواند و حالت گریه به خود بگیرد، بهشت برای اوست. [۵۶۸].

گریه‌ی پیامبران و معصومان

گریه‌ی زکریا بر حسین

دیلمی با سند خود از سعد بن عبدالله قمی نقل می‌کند: چهل و چند مسئله‌ی دشوار که پاسخی برای آنها نیافته بودم آماده کردم و در سامرا خدمت مولایم حضرت امام حسن عسکری علیه‌السلام رسیدم. به در خانه‌ی آن حضرت رسیده و اجازه خواستیم و اجازه‌ی

ورود داده شد. چون به خدمتش رسیدیم و فروغ جمالش را دیدیم، صورتش را به چیزی جز ماه شب چهارده تشبیه نکردیم. روی پای راستش کودکی نشسته بود که جمالش چون ستاره‌ی مشتری بود. سلام دادیم و جوابی پرمهر داد و اشاره کرد که بنشینیم. چون نشستیم، پیروان حضرت از او درباره‌ی دین خود و هدایاشان پرسیدند. حضرت به آن کودک نگاه کرد و فرمود: پسرکم! پاسخ شیعیان و دوستان را بده. وی همه‌ی سؤالاتی را که حاضران در دل داشتند، پیش از آنکه بر زبان آورند، به بهترین جواب و روشن‌ترین برهان پاسخ داد، به نحوی که عقل ما از دانش فراوان او و اخبارش از غیبه‌ها حیران ماند. آنگاه امام عسکری رو به من کرد، پرسید: ای سعد! برای چه آمده‌ای؟ گفتم: به شوق دیدن سرورمان. فرمود: سؤالاتی که می‌خواستی بپرس! گفتم: سرورم! سؤالهائیم باقی است. فرمود: هر چه می‌خواهی از نور چشمم بپرس - و اشاره به آن کودک کرد. از جمله سؤالهائیم این بود: سرورم! [صفحه ۲۶۸] ای فرزند پیامبر! تأویل «کهیص» چیست؟ فرمود: این حروف از اخبار غیبی است که خداوند، بنده‌اش زکریا را از آن آگاه ساخت. سپس بر محمد صلی الله علیه و اله و سلم به تفصیل بیان کرد. زکریا علیه السلام از خدا خواست که نامهای پنجگانه را به او بیاموزد. جبرئیل نازل شد و آنها را به او آموخت. هرگاه زکریا نام محمد، علی، فاطمه، حسن را ذکر می‌کرد، اندوهش برطرف می‌شد، اما وقتی حسین علیه السلام را یاد می‌کرد دلش می‌گرفت و غمگین می‌شد. روزی از خداوند پرسید: خدایا چرا وقتی آن چهار نفر را نام می‌برم اندوهم کاسته می‌شود، اما وقتی حسین علیه السلام را یاد می‌کنم دلم می‌گیرد و چشمم اشکبار می‌شود؟ خداوند داستان او را بیان کرد و فرمود: کهیص، کاف نام کربلاست، هاء هلاکت عترت پاک است، یاء یزید است که بر حسین علیه السلام ستم می‌کند، عین عطش امام حسین و صاد صبر اوست. چون زکریا این را شنید، سه روز از سجده گاهش جدا نشد و مردم را هم پیش خود راه نداد. می‌گریست و چنین ناله می‌کرد: آیا بر علی و فاطمه، جامه‌ی مصیبت را می‌پوشانی؟ آیا اندوه این فاجعه بر آنان وارد می‌شود؟ آنگاه گفت: خدایا مرا فرزندی روزی کن که در پیری، چشمم به او روشن شود و وارث پسندیده‌ی من گردان که جایگاه او نسبت به من همانند موقعیت حسین علیه السلام باشد، وقتی روزیم کردی با محبت او مرا بیازمای و مرا به داغ او مبتلا کن، آن گونه که حبیب خود محمد را داغدار می‌کنی. دوران حمل یحیی شش ماه بود، آن گونه که حسین علیه السلام چنین بود و داستانی طولانی دارد. [۵۶۹].

گریه‌ی پیامبر خدا

خوارزمی با سند خویش از ابن لهیعه نقل می‌کند: در حال طواف خانه‌ی خدا بودم، به مردی برخوردیم که می‌گفت: خدایا مرا ببخش! اگر چه نمی‌بینم که مرا ببخشی. گفتم: ای بنده‌ی خدا! از خدا بترس و چنین نگو! گناهانت اگر به اندازه‌ی قطرات باران و برگ درختان هم باشد و استغفار کنی، خدا می‌بخشد. گفتم: بیا تا قصه‌ام را برایت بازگویم (تفصیل داستان که مشارکت او در حادثه‌ی کربلا و حضورش در بردن سر امام حسین به شام و مشاهدات او در یکی از شبها که پیامبران و رسول خدا از آسمان نازل شدند و... در حدیث شماره‌ی ۴۳۵، گذشت، نیازی به تکرار نیست. به آنجا مراجعه شود). نقل دیگری از این حدیث است با این افزوده که: هر کس در قتل امام حسین علیه السلام شرکت [صفحه ۲۶۹] داشت دستش خشک شد. نیز اضافه دارد: در آن شب، صدای رعدی شنیدم که تا آن وقت نشنیده بودم. گفتند: محمد صلی الله علیه و اله و سلم آمد. صدای شیهه‌ی اسبان و چک‌چک سلاح را شنیدم، همراه جبرئیل و میکائیل و اسرافیل و کروبیان و روحانیان و مقربین آمد. پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم نزد پیامبران و فرشتگان زبان به شکوه گشود و فرمود: فرزندم و نور چشمم را کشتند. همه آن سر مطهر را بوسیدند. پیامبر هم بوسید و به سینه چسباند. [۵۷۰]. علامه مجلسی از امام صادق علیه السلام در حدیث رجعت در زمان امام مهدی علیه السلام چنین نقل می‌کند: آنگاه حسین علیه السلام برمی‌خیزد، خون آلود، همراه با همه‌ی شهدا که با وی به شهادت رسیدند. چون رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم او را ببیند می‌گرید و از گریه‌ی او همه‌ی اهل آسمانها و زمینها می‌گیرند. فاطمه علیها السلام شیون می‌کند،

زمین و ساکنانش به لرزه می‌افتند. امیرالمؤمنین علیه‌السلام و حسن علیه‌السلام سمت راست او و حضرت فاطمه علیها‌السلام در طرف چپ او می‌ایستند. پیامبر خدا، حسین را می‌بوسد و به سینه می‌چسباند و می‌گوید: حسین جان فدایت شوم! چشمان تو روشن شد، چشمان من نیز دوباره‌ی تو روشن گشت. حمزه‌ی شیر خدا سمت راست امام حسین علیه‌السلام و جعفر طیار سمت چپ او خواهد بود. محسن می‌آید. او را حضرت خدیجه و فاطمه‌ی بنت اسد مادر امیرالمؤمنین می‌آورند، در حالی که گریانند و مادرش فاطمه علیها‌السلام می‌گوید: «این همان روزی است که وعده داده می‌شدید [۵۷۱]»، «روزی که هر کس کار نیک خود را حاضر می‌بیند، نیز کار بد خود را و دوست دارد کاش بین او و عملش فاصله‌ای دراز بود [۵۷۲]» گوید: امام صادق علیه‌السلام آن قدر گریست که محاسن مبارکش از اشک خیس شد. آنگاه فرمود: چشمی که هنگام یاد این واقعه نگرید، آرام مباد! [۵۷۳].

گریه‌ی حضرت فاطمه

ابن قولویه با سند خویش از ابی‌بصیر چنین نقل می‌کند: نزد امام صادق علیه‌السلام بودم و با آن حضرت صحبت می‌کردم. پسرش وارد شد. حضرت مرحبا گفت و او رابه آغوش کشید و بوسید و فرمود: خدا خوار سازد هر که شما را تحقیر کند و انتقام بگیرد از هر که خون شما را بریزد و خوار سازد هر که خوارتان سازد و لعنت کند هر که شما را بکشد و خدا پیوسته سرپرست و نگهبان و یاورتان باد! چه طولانی شد گریه‌ی زنان و پیامبران و صدیقین و شهیدان و فرشتگان آسمان! آنگاه گریست و فرمود: [صفحه ۲۷۰] ای ابابصیر! هرگاه به فرزندان حسین علیه‌السلام می‌نگرم، بی‌اختیار به یاد مصیبت‌های آنان و پدرشان می‌افتم و اندوهگین می‌شوم. ای ابابصیر! فاطمه علیها‌السلام بر او گریه می‌کند و شیون سر می‌دهد و جهنم ناله‌ای می‌کند که اگر نه آن بود که مأموران دوزخ صدای گریه‌ی دوزخ را می‌شنوند و خود را آماده ساخته‌اند، از بیم آنکه مبادا کسی از دوزخ بیرون آید، یا دود جهنم پخش شود و زمینیان را بسوزاند، از این رو مانع و جلوگیری می‌شوند، تا وقتی که دوزخ گریان است و آن را منع می‌کنند و درهایش را محکم می‌کنند، به خاطر ترسی که بر زمینیان دارند. جهنم آرام نمی‌گیرد تا آنکه صدای فاطمه آرام شود. دریاها نزدیک است که بشکافند و با هم درآمیزند. با هر قطره‌ی دریا فرشته‌ای مأمور است. چون آن فرشته صدای قطره را بشنود با بال خود شعله‌اش را فرومی‌نشاند و برخی از روی برخی دیگر نگه می‌دارد، از بیم آنکه دنیا و زمین و هر چه در آن است نابود نشود. فرشتگان همچنان هراسان و گریان با گریه‌ی فاطمه‌اند و به درگاه خدا ناله و زاری می‌کنند. عرشیان هم تضرع می‌کنند. صدای فرشتگان به تقدیس خدا بلند می‌شود و کوهها متلاشی می‌شود و زمین بر ساکنانش لرزه می‌افکند. گفتم: فدایت شوم! این موضوع، بزرگ است. فرمود: بزرگتر از آن هم هست که نشنیده‌ای. فرمود: ای ابابصیر! آیا نمی‌خواهی از کسانی باشی که فاطمه علیها‌السلام را سعادت‌مند می‌کنند؟ وقتی چنان گفت: گریستم و نتوانستم سخنی بگویم و گریه امانم نداد. آنگاه حضرت به نماز برخاست و به دعا پرداخت. من با همان حال از محضرش بیرون آمدم. دیگر نه غذایی خوردم و نه خوابم گرفت. در حالت روزه و هراسان دوباره نزد او آمدم. چون دیدم آرام گرفته است آرام شدم و خدا را شکر کردم که بر من عذاب و عقوبتی نازل نشد. [۵۷۴].

گریه‌ی امام سجاد بر پدر بزرگوارش

صدوق با سند خویش از امام صادق علیه‌السلام روایت می‌کند: بسیار گریه کنندگان پنج نفرند: آدم، یعقوب، یوسف، فاطمه دختر پیامبر و علی بن حسین علیهم‌السلام... و اما علی بن حسین علیه‌السلام بیست سال یا چهل سال بر امام حسین علیه‌السلام گریه کرد. هرگاه غذا مقابلش می‌گذاشتند گریه می‌کرد. یک بار یکی از خادمانش گفت: ای پسر پیامبر فدایت شوم! می‌ترسم نابود شوی. فرمود: «حزن و اندوه خویش را به درگاه خدا می‌برم و از سوی خدا چیزی می‌دانم که شما نمی‌دانید. [۵۷۵]» من هرگاه به یاد شهادت فرزندان فاطمه می‌افتم، اشک [صفحه ۲۷۱] در چشمم می‌آید. [۵۷۶]. بحرانی روایت می‌کند: چون حسین علیه‌السلام در

کربلا شهید شد، در پشت او نشانه‌ای یافتند. از امام زین العابدین علیه السلام پرسیدند که این نشانه در پشت پدرت چیست؟ حضرت بسیار گریست و فرمود: این اثر آذوقه‌هایی است که بر دوش می کشید و به خانه‌ی فقرا می برد. [۵۷۷]. ابن قولویه با سند خویش روایت می کند: یکی از خادمان امام زین العابدین علیه السلام آن حضرت را در زیر سایه بانی در حال سجده دید که می گریست. گفت: مولای من ای علی بن حسین! آیا وقت آن نشده که اندوخت پایان پذیرد؟ حضرت سر بلند کرد و فرمود: وای بر تو! یعقوب در کمتر از چیزی که برایم پیش آمده، به درگاه خدا نالید و گفت: «افسوس بر یوسف!»، با اینکه او یک پسر گم کرده بود. ولی من دیدم که پدرم و گروهی از خاندانم را پیش من سر بریدند. گوید: امام سجاد علیه السلام به فرزندان عقیل علاقه‌ی بیشتری داشت، پرسیدند: چرا به این عموزادگان بیش از فرزندان جعفر طیار تمایل دارید؟ فرمود: من به یاد روزی می افتم که با اباعبدالله الحسین علیه السلام داشتند، دلم برایشان می سوزد. [۵۷۸]. ابونعیم با سند خویش از امام صادق علیه السلام روایت می کند: از امام سجاد علیه السلام دلیل گریه‌ی بسیارش را پرسیدند، فرمود: ملاتم نکنید. یعقوب یکی از فرزندانش را گم کرد و آن قدر گریست که نابینا شد، با آنکه یقین به مرگ او نداشت، ولی من در یک جنگ، شهادت چهارده نفر از خاندانم را دیدم. می پندارید که غم آنان از دلم می رود؟ سید بن طاووس از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: زین العابدین علیه السلام چهل سال بر پدرش گریه کرد، روز را روزه می گرفت و شب عبادت می کرد. هنگام افطار، چون غلامش آب و غذایش را می آورد و جلو حضرت می گذاشت، می گفت: مولای من، میل کن! می فرمود: پسر پیامبر گرسنه و تشنه شهید شد. پیوسته این را تکرار می کرد و می گریست تا آنکه غذا از اشک او تر می شد و آب به اشک آمیخته می گشت. پیوسته چنین بود تا از دنیا رفت. یکی از غلامان او نقل می کند: روزی به صحرا رفت. در پی او رفتم. دیدم بر سنگ سختی [صفحه ۲۷۲] سجده می کند. ایستادم. صدای حق حق گریه‌اش را می شنیدم. شمردم هزار بار گفت: «لا اله الا الله حقا حقا، لا اله الا الله تعبدا و رقا، لا اله الا الله ایمانا و صدقا». آنگاه سر از سجده برداشت. محاسن و چهره‌اش غرق در اشک بود. عرض کردم: مولای من! آیا وقت آن نشده که اندوخت پایان پذیرد و گریه‌ات کم شود؟ فرمود: وای بر تو! حضرت یعقوب، پیامبر و پیغمبر زاده بود؛ دوازده پسر داشت، خداوند یکی از آنان را از چشم او پنهان کرد. از غصه موی سرش سفید شد و چشمانش نابینا و کمرش خمیده گشت، در حالی که پسرش زنده و در دنیا بود. من پدر و برادر و هفده نفر از خاندانم را دیدم که کشته شده و بر زمین افتادند، چگونه اندوهم کم و گریه‌ام کاسته شود؟ [۵۷۹]. ابن شهر آشوب گوید: گفته‌اند آن قدر گریست تا بیم نابینایی بر او بود. هرگاه ظرف آبی می گرفت تا بنوشد، آن قدر گریه می کرد تا پر از اشک شود. در این باره به او اعتراض شود، فرمود: چگونه و چرا گریه نکنم که پدرم را از آبی محروم کردند که حیوانات هم برای خوردنش آزاد بودند. به آن حضرت گفتند: همه‌ی عمرت را گریه می کنی. اگر خودت را می کشتی بیش از این نمی شد. فرمود: خودم را کشته‌ام و بر آن گریه می کنم. [۵۸۰].

عزاداری امام سجاد بر پدر بزرگوارش

سید با سند خود از امام باقر علیه السلام چنین روایت می کند: پدرم امام زین العابدین علیه السلام پس از شهادت پدرش حسین بن علی علیه السلام، منزلگاه خود را اتاقی از پشم قرار داده و در بادیه ساکن شده بود و سالها آنجا ماند، چون دوست نداشت با مردم معاشرت و همنشینی داشته باشد. از بادیه و جایی که اقامت داشت به عراق و زیارت پدر و جدش می رفت و کسی متوجه نمی شد. [۵۸۱]. مرحوم آیه الله کمپانی اصفهانی در مورد گریه‌های امام سجاد علیه السلام شعری دارد که خوب سروده است (از ترجمه‌ی آن چشم پوشیدیم). [۵۸۲].

گریه‌ی امام محمد باقر

خراز قمی با سند خویش از کمیت نقل می‌کند: خدمت سرورم امام محمد باقر علیه السلام رسیدم و عرض کردم: ای پسر پیامبر! من درباره‌ی شما [صفحه ۲۷۳] اشعاری گفته‌ام. اجازه می‌دهید بخوانم؟ فرمود: این ایام، ایام البیض است. گفتم: درباره‌ی شماست. فرمود: بخوان. شروع به خواندن کردم: روزگار مرا خندانند و گریانند. روزگار از این تحولات بسیار دارد. برای آن نه نفری که مورد نیرنگ قرار گرفتند و همه کفن شدند. امام باقر علیه السلام گریست. امام صادق علیه السلام هم گریست. صدای گریه‌ی خانمی را هم از پشت پرده شنیدم، چون به اینجا رسیدم که: شش نفری که بی‌همتایند، فرزندان عقیل که از بهترین جوانان بودند؛ سپس علی، سرور شما، که یادشان غمهای مرا زنده می‌کند و برمی‌انگیزد. حضرت گریست و فرمود: هیچ کسی نیست که از ما یاد کند یا نزد او از ما یاد شود و از دیدگانش هر چند به اندازه‌ی بال مگسی اشک درآید، مگر آنکه خداوند برای او خانه‌ای در بهشت بنا می‌کند و آن گریه را مانعی میان او و آتش دوزخ قرار می‌دهد. چون به اینجا رسیدم که: هر کس از مصیبت‌های شما شاد شود یا روزی ملامت کند، شما پس از عزت، ذلیل شدید و نمی‌توانم مظلومیت شما را که مرا فرامی‌گیرد، دفع کنم. حضرت دست مرا گرفت و گفت: خدایا! گناهان گذشته و آینده‌ی کمیت را بیامرز. چون به این بیت رسیدم: چه زمانی حق در شما خاندان برپا می‌شود و کی مهدی دوم شما قیام می‌کند؟ فرمود: زود است ان شاء الله زود. [۵۸۳]. مسعودی روایت می‌کند: کمیت شاعر به مدینه آمد و خدمت امام باقر علیه السلام رسید. با آنکه شب بود، حضرت اجازه‌ی ورود داد. برای امام شعر خواند. چون به این بیت رسید: کشته‌ی کربلا که نیرنگ به او زدند، میان غوغای امت و فرومایگان. حضرت فرمود: اگر مالی داشتیم تقدیم می‌کردیم، ولی پاداش تو همان سخنی است که رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم به حسان بن ثابت فرمود: تا وقتی که از ما خاندان دفاع می‌کنی، پیوسته از سوی روح القدس مؤید باشی. و از نزد امام بیرون آمد. [۵۸۴]. [صفحه ۲۷۴]

گریه‌ی امام صادق بر حسین

شیخ طوسی از عبدالله بن سنان روایت می‌کند: روز عاشورایی خدمت امام صادق علیه السلام رسیدم. او را اندوهگین و گریان دیدم. عرض کردم: ای پسر پیامبر! گریه‌تان برای چیست؟ خدا چشمتان را گریان نکند. فرمود: مگر غافلی؟ آیا نمی‌دانی در مثل چنین روزی حسین علیه السلام شهید شده است؟ گفتم: سرورم! درباره‌ی روزی این روز نظرتان چیست؟ فرمود: از خوردن امساک کن بی‌آنکه برای سحری برخیزی و افطار کن بی‌آنکه شادمانی کنی و آن را روز روزی کامل قرار مده؛ افطارت ساعتی پس از نماز عصر با جرعه‌ای آب باشد، چرا که در آن وقت از روز، جنگ با آل رسول تمام شد و حمله به آنان پایان گرفت، درحالی که سی نفر از آنان در میان دوستانشان کشته بر زمین افتاده بودند و شهادتشان بر رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم سخت بود و اگر آن روز زنده و در دنیا می‌بود، می‌بایست به او تسلیت گفت. گوید: امام صادق علیه السلام گریست تا محاسنش از اشک‌هایش خیس شد و فرمود: خدای متعال چون نور را آفرید، خلقت آن را در تقدیر خویش روز اول ماه رمضان قرار داد و ظلمت را در روز چهارشنبه، روز عاشورا در چنان روزی یعنی دهم ماه محرم قرار داد و برای هر یک از این دو، شاخه‌ها و راههایی قرار داد. [۵۸۵]

کلینی با سند خویش از داوود رقی نقل می‌کند: در حضور امام صادق علیه السلام بودم. آب طلبید. چون نوشید دیدم که چشمانش پر از اشک شد. فرمود: ای داوود! لعنت خدا بر قاتل حسین علیه السلام! هیچ بنده‌ای نیست که آب بنوشد و حسین علیه السلام و اهل بیت او را یاد کند و بر قاتل او لعنت بفرستد، مگر آنکه خداوند صد هزار حسنه برای او می‌نویسد و صد هزار گناه از او محو می‌کند و صد هزار درجه بر او می‌افزاید و گویا صد هزار برده را آزاد کرده است و خداوند روز قیامت او را با دل خنک محشور می‌کند. [۵۸۶].

عاشورا، روز گریه

صدوق با سند خویش از عبدالله بن فضل هاشمی نقل می‌کند: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: یابن رسول الله! چگونه روز عاشورا، روز مصیبت و غم و ماتم و گریه شد، اما روز رحلت رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم، روز وفات فاطمه علیها السلام و روز شهادت امیرالمؤمنین علیه السلام و روز کشته شدن امام مجتبی علیه السلام با زهر، چنان نشد؟ فرمود: مصیبت روز شهادت امام حسین علیه السلام از همه‌ی روزها بزرگتر است، چرا که اصحاب کساء که نزد خداوند گرامی‌ترین مخلوقات بودند، پنج [صفحه ۲۷۵] نفر بودند. رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم که درگذشت، امیرالمؤمنین و فاطمه و حسن و حسین علیهم السلام باقی بودند و وجودشان مایه‌ی تسلیت و آرامش مردم بود. چون فاطمه علیها السلام وفات یافت، علی علیه السلام و آن دو فرزند، مایه‌ی تسلیت مردم بودند. امیرمؤمنان که شهید شد، مایه‌ی آرامش مردم امام حسن و امام حسین بودند. امام حسن علیه السلام که رفت، امام حسین علیه السلام برای مردم مایه‌ی تسلی بود. حسین علیه السلام که کشته شد، پس از او کسی از اصحاب کساء نبود که مایه‌ی تسلا و آرامش مردم باشد. رفتن او مانند رفتن همه‌ی آنان بود، همچنان که ماندنش مثل بودن همه‌ی آنان بود. از این رو، روز شهادت وی مصیبت‌بارتر شد. عبدالله بن فضل گوید: عرض کردم ای پسر پیامبر! چرا وجود امام سجاد علیه السلام همانند پدرانش برای مردم مایه‌ی تسلا نبود؟ فرمود: وی سرور عابدان و حجت بر مردم پس از پدرانش بود، اما رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم را ندیده و کلامش را نشنیده بود و علم او به وراثت از پدرش، از پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم بود، اما امیرالمؤمنین و حضرت فاطمه و امام حسن و امام حسین علیهم السلام را در حالات و زمانهای متوالی دیده بودند. هرگاه به یکی از آنان نگاه می‌کردند، به یاد حالت او با پیامبر خدا و سخن رسول خدا با او درباره‌ی او می‌افتادند. چون آنان رفتند، مردم توفیق مشاهده‌ی عزیزان خدا را از دست دادند و نبودن هر کدام مثل فقدان همه نبود، مگر در فقدان حسین علیه السلام که آخرین آنان بود، از این رو روز او مصیبت‌بارترین روزها شد. عبدالله بن فضل گوید: پرسیدم: یابن رسول الله! چرا اهل سنت روز عاشورا را روز برکت می‌نامند. حضرت گریست و فرمود: چون حسین علیه السلام کشته شد، مردم شام به قصد تقرب به یزید، برای او خبر جعل می‌کردند و جایزه می‌گرفتند. از جمله‌ی حدیثهای جعلی، درباره‌ی امروز و مبارک بودن روز عاشورا است تا مردم از ناله و گریه و شیون برگشته، شادی و خوشحالی و تبرک پردازند. خدا بین ما و آنان داوری کند. سپس فرمود: ای عموزاده! این کمترین ضرر را بر اسلام و مسلمانان دارد، کسانی چنین جعل کردند که مدعی دوستی و ولایت ما و معتقد به امامت مایند و می‌پندارند که حسین علیه السلام کشته نشده، بلکه کار او مثل حضرت عیسی بر مردم مشتبه شده است. پس چه جای ملامت برای بنی‌امیه و گمانشان؟! ای عموزاده! هر کس پندارد که حسین علیه السلام کشته نشده، به پیامبر و امیرمؤمنان و امامان بعدی دروغ بسته است که خبر از شهادت او داده‌اند و کسی که آنان را تکذیب کند، به خدای بزرگ کافر شده و خونس برای هر که چنین سخنانی را از او بشنود، مباح است... [۵۸۷]. [صفحه ۲۷۶]

گریه و اندوه امام کاظم بر حسین

صدوق با سند خویش روایت می‌کند که امام رضا علیه السلام فرمود: محرم ماهی است که مردم عصر جاهلیت، جنگ در آن را حرام می‌دانستند، ولی در این ماه خونهای ما را مباح شمرده و ریختند، حرمت ما را شکستند، فرزندان و زنانمان را به اسیری گرفتند و آتش به خیمه‌های ما زدند و اموالمان را به یغما بردند و درباره‌ی ما حرمت رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم را پاس نداشتند. روز حسین علیه السلام، چشمان ما را زخمی، اشکهایمان را ریزان کرد و در سرزمین کربلا عزیزان ما را خوار کرد و تا قیام قیامت برای ما رنج و بلا بر جای نهاد. پس بر همچون حسین علیه السلام، گریه کنندگان بگریند، چرا که گریه گناهان بزرگ را می‌ریزد. سپس فرمود: پدرم (موسی بن جعفر علیه السلام) هرگاه ماه محرم می‌رسید، دیگر خندان دیده نمی‌شد و اندوه بر او غالب بود تا آنکه ده روز از آن می‌گذشت. روز دهم، روز مصیبت و اندوه و گریه‌ی او بود و می‌فرمود: روزی است که حسین علیه السلام در

آن به شهادت رسیده است. [۵۸۸].

گریه‌ی امام رضا بر حسین

علامه‌ی مجلسی به نقل از برخی تألیفات متأخرین از قول دعبل خزاعی چنین نقل می‌کند: در مثل چنین روزهایی خدمت مولا علی بن موسی الرضا علیه السلام رسیدم. اندوهگین و ماتم زده نشسته بود و اصحابش پیرامون او بودند. چون مرا دید که می‌آیم، فرمود: آفرین بر تو ای دعبل، مرحبا به یاور ما با دست و زبانش! آنگاه در مجلس کنار خودش برایم جا باز کرد و مرا کنار خود نشاند و فرمود: دعبل! دوست دارم برایم شعر بخوانی. این روزها روز اندوه ما اهل بیت است و روز شادی دشمنان ما بخصوص بنی امیه بوده است. ای دعبل! هر کس بر مصیبت ما بگرید یا حتی یک نفر را بگریاند، اجر او بر خداست. ای دعبل! هر کس در مصیبت ما چشمش اشکبار شود و بر مصیبتی که از دشمنانمان به ما رسیده بگرید، خداوند او را با ما محشور می‌کند. ای دعبل! هر کس بر مصیبت جدم حسین علیه السلام گریه کند، خداوند حتما گناهانش را می‌آمرزد. آنگاه امام برخاست و پرده‌ای بین ما و خانواده‌اش زد. اهل بیت خود را پشت پرده نشاند تا بر مصیبت جدش حسین علیه السلام گریه کنند، آنگاه رو به من کرد و فرمود: ای دعبل! برای حسین مرثیه بخوان. تو تا زنده‌ای ستایشگر و یاور مایی. پس تا می‌توانی از یاری ما کوتاهی مکن. [صفحه ۲۷۷] دعبل گوید: اشکم جاری شد و این اشعار را خواندم: ای فاطمه! اگر به خیال تو می‌گذشت که روزی حسین تو کنار شط فرات، لب تشنه جان دهد، بر صورت خویش می‌زدی و اشک از دیدگان جاری می‌ساختی. ای فاطمه! ای دختر پیامبر نیکی! بر خیز و مویه کن بر اختران آسمانها که بر خاک تیره افتاده‌اند؛ قبرهایی که در کوفه است و برخی در مدینه و بعضی در فخر، که درود من بر آنها باد. قبرهایی در دل نهر کنار کربلا که در ساحل فرات آرمیده است. همه تشنه و عریان جان داده‌اند. کاش پیش از آنان من جان باخته بودم. شکوه به درگاه خدا می‌برم از درد و داغی که با یاد آنان جام مرگ و تلخکامی بر جانم می‌ریزد. اینان وقتی روزی افتخار کنند، محمد و جبرئیل و قرآن و سوره‌ها را می‌آورند و علی و فاطمه‌ی زهرا و حمزه و عباس و جعفر طیار را می‌آورند، اما آن تیره بختان هند و عرب و سمیه را که ناپاکند می‌آورند. آنان پدران را از حقشان بازداشتند و اینان فرزندان را آواره ساختند. پیوسته تا سواره‌ای به حج می‌رود، تا مرغی بر درختی می‌خواند، بر آنان خواهم گریست. ای چشم! اشک بریز که اکنون وقت اشک ریختن است. دختران زیاد در کاخها ایمنند، اما دختران پیامبر آواره‌ی بیابان. سرزمین رسول خدا، خشک و بی حاصل شده و آل زیاد در غرفه‌ها ساکنند. خاندان پیامبر نحیف و لاغرند و آل زیاد مرفهان و قصرنشین. آل رسول، گلوهاشان بریده است و آل زیاد آسوده خاطرند. پیوسته تا خورشید می‌درخشد، تا منادی خیر به نماز فرامی‌خواند، بر آنان خواهم گریست. [۵۸۹].

گریه‌ی خاندان پیامبر و اصحاب بر امام حسین علیه السلام

گریه‌ی ام سلمه

شیخ طوسی با سند خویش از عبدالله بن عباس نقل می‌کند: در خانه‌ی خود خوابیده بودم که از خانه‌ی ام سلمه همسر پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم صدای شیون بلندی شنیدم. مرا به طرف خانه‌اش بردند. مردم مدینه از زن و مرد رو به آنجا داشتند. چون به آنجا [صفحه ۲۷۸] رسیدم. گفتم: ای مادر مؤمنان! چرا ناله و شیون می‌کنی؟ پاسخ نداد و به زنان هاشمی رو کرد و گفت: ای دختران عبدالمطلب! با من همناله شوید و گریه کنید. به خدا سرور شما، سرور جوانان بهشت، فرزند عزیز پیامبر، حسین علیه السلام کشته شد! گفتند: از کجا دانستی؟ گفت: پیامبر را هم اکنون در خواب دیدم که خاک آلود و پریشان بود. سبب را پرسیدم، فرمود: حسین و خاندان او امروز کشته شدند و من آنان را دفن کردم و اکنون از دفن آنان فارغ شدم. گوید: برخاستم تا وارد اتاق شوم،

فکرم کار نمی‌کرد. نگاهم به تربت حسین علیه السلام افتاد که جبرئیل آن را از کربلا آورده بود و گفته بود: هرگاه این خاک، خون شود، پسرت کشته شده است. پیامبر آن تربت را به من داد و فرمود آن را در شیشه‌ای قرار بده و پیش خود نگهدار. هر وقت به خون تازه تبدیل شد، بدان که حسین کشته شده است. اکنون شیشه را دیدم که خون تازه در آن می‌جوشید. ام سلمه از آن خون برگرفت و به چهره‌اش مالید و آن روز را روز ماتم و گریه بر حسین علیه السلام قرار داد. سواران خبر آوردند که در همان روز کشته شده است. عمرو بن حارث گوید: پدرم گفت: خدمت امام باقر علیه السلام رسیدم و از این حدیث سؤال کردم و یادآور شدم که سعید بن جبیر هم این حدیث را از ابن عباس نقل می‌کند. حضرت فرمود: آن را عمر بن ابی سلمه از مادرش ام سلمه برای من نقل کرده است. ابن عباس گوید (در روایت سعید بن جبیر از او): ام سلمه گفته است: چون شب شد، رسول خدا را در خواب دیدم که غبار آلود و پریشان بود. علت آن را پرسیدم، فرمود: نمی‌دانی که از دفن حسین و اصحاب او فارغ شدم؟ از امام باقر علیه السلام روایت است که جبرئیل، از آن خاکی که حسین علیه السلام بر آن کشته می‌شود برای پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم آورد. حضرت فرمود: اکنون آن خاک نزد ماست. [۵۹۰]. طبرانی با سند خویش از سلمان نقل می‌کند که: پیش ام سلمه رفتم. گریه می‌کرد. پرسیدم: چرا گریه می‌کنی؟ گفت: رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم را در خواب دیدم که بر سر و صورتش خاک بود. پرسیدم: چه شده است یا رسول الله؟ فرمود: شاهد شهادت حسین علیه السلام بودم. [۵۹۱]. ابن قتال روایت می‌کند: روزی ام سلمه می‌گریست. گفتند: چرا گریه می‌کنی؟ گفت: فرزندم حسین کشته شد. رسول [صفحه ۲۷۹] خدا صلی الله علیه و اله و سلم را از هنگام وفات جز همین امشب در خواب ندیده‌ام. به آن حضرت عرض کردم: پدر و مادرم فدایت! چرا پژمرده می‌بینمت؟ فرمود: از اول شب مشغول کندن قبر حسین علیه السلام و اصحابش بودم. [۵۹۲].

گریه‌ی همسر امام

از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: چون امام حسین علیه السلام شهید شد، همسر او (از بنی کلب) برای او ماتم به پا کرد و گریست و زنان و خادمان هم گریه کردند تا آنکه اشکهایشان تمام شد. در این بین، یکی از کنیزان را دیدند که می‌گرید و اشک فراوان دارد. از او پرسیدند: تو که از جمع مایی، چگونه اشک ریزان داری؟ گفت: من چون خسته و بی‌تاب شدم، شربت سویق نوشیدم. آنگاه همسر امام دستور داد غذا و شربت آوردند. خورد و نوشید و به دیگران هم داد و گفت: می‌خواهیم بدین وسیله برای گریه بر حسین علیه السلام نیرو بگیریم. گوید: به آن همسر امام جؤن (ظرفی برای عطر) داده شد تا به وسیله‌ی آن برای گریه و ماتم نیرو بگیرد. چون آن را دید، پرسید: این چیست؟ گفتند: هدیه‌ی فلانی است تا به کمک آن بر حسین علیه السلام عزاداری کنی. گفت: ما که در عروسی نیستیم، این را می‌خواهیم چه کنیم؟ دستور داد آن زنان را از خانه بیرون کنند. چون بیرونشان کردند، آنان را حس نکردند، گویا به آسمان پریدند و پس از بیرون رفتن از خانه، اثری از آنان دیده نشد. [۵۹۳].

گریه‌ی فاطمه دختر امام حسین

خوارزمی با سند خود از مفضل بن عمر جعفری نقل می‌کند: شنیدم امام صادق علیه السلام از پدر خود، از جدش امام سجاد علیه السلام نقل می‌کرد، چون حسین علیه السلام شهید شد، کلاغی آمد و خود را به خون او آمیخت و پرواز کرد و در مدینه روی دیوار خانه‌ی فاطمه دختر امام حسین علیه السلام (فاطمه‌ی صغری) نشست. سر بلند کرد و آن را دید. گریه کرد و گفت: کلاغ صدا کرد، گفتم: وای بر تو ای کلاغ! خبر مرگ چه کسی را داری؟ گفت: امام. گفتم: کدام؟ گفت: آن که موفق به درستی است؛ حسین علیه السلام در کربلا، بین تیغها و سلاحهاست. گفتم: حسین؟ گفت: بر خاک افتاده است، و دیگر نتوانست جواب دهد. از آن پس بر او گریستم، با اشکی که خدا راضی شود و پاداش دهد. [صفحه ۲۸۰] امام باقر علیه السلام فرمود: وی خبر را به اهل مدینه گفت.

مردم گفتند: فرزندان عبدالمطلب سحر و جادو می‌کنند! چیزی نگذشت که خبر شهادت امام حسین علیه السلام به آنان رسید. [۵۹۴] گریه‌ی اهل بیت امام صادق علیه السلام ابن قولویه با سند خویش از عبدالله بن غالب نقل می‌کند: خدمت امام صادق علیه السلام رسیدم و مرثیه‌ی امام حسین را خواندم. چون به اینجا رسیدم که: «لَبْلَبَةُ تَسْقُو حُسَيْنًا بِمَسْقَاةِ الثَّرَى غَيْرِ التَّرَابِ»، بانویی از پشت پرده شیون کرد که: وای پدرم! [۵۹۵].

گریه‌ی شخصی از بنی‌اسد

به نقل ابن عساکر با سند خود از هشام بن محمد: چون آب بر قبر حسین علیه السلام جاری کردند، پس از چهل روز که آب فرونشست و اثر قبر محو شد، بادیه نشینی از بنی‌اسد آمد. مشت مشت از خاک برمی‌گرفت و می‌بویید تا آنکه به قبر حسین علیه السلام رسید و گریه کرد و گفت: پدر و مادرم فدای تو! تربت تو نیز پس از مرگت چه خوشبوست! گریه کرد و چنین شعری خواند: خواستند که قبر او را از دوستدارش مخفی کنند ولی عطر تربت، نشانه‌ی قبر [۵۹۶] است.

گریه‌ی فرشتگان

شیخ صدوق با سند خویش از ابو حمزه‌ی ثمالی نقل می‌کند: از امام باقر علیه السلام پرسیدم: ای پسر پیامبر! چرا «امیرالمؤمنین» را بر «علی علیه السلام» نام نهادند، نامی که پیش از او بر کسی گذاشته نشده بود و پس از او نیز برای کسی سزاوار و روا نیست؟ فرمود: زیرا او سرچشمه‌ی دانش است، دیگران از او سیراب می‌شوند و از کسی جز او علم و دانش گرفته نمی‌شود. پرسیدم: یابن رسول الله! چرا شمشیرش را ذوالفقار نامیدند؟ فرمود: چون با آن شمشیر بر هیچ کس از خلق خدا ضربتی نزد، جز آنکه در دنیا او را از خانواده و فرزندانش تهیدست ساخت و در آخرت از بهشت محروم شد. گفتم: ای پسر پیامبر! مگر نه اینکه همه‌ی شما قائم به حقیقت؟ فرمود: آری. گفتم: پس چرا به حضرت قائم، «قائم» گویند؟ فرمود: چون جدم حسین علیه السلام به شهادت رسید، فرشتگان به درگاه خدا ناله و گریه کردند و گفتند: خدایا! آیا از کسی که برگزیده‌ی [صفحه ۲۸۱] پسر برگزیده‌ات از بندگان را می‌کشد غافل می‌شوی؟ خداوند به آنان وحی کرد: آرام باشید فرشتگان من! به عزت و جلالم سوگند از آنان انتقام می‌گیرم، هر چند پس از گذشت مدتی. آنگاه خداوند، امامان از فرزندان حسین علیه السلام را به فرشتگان نشان داد. فرشتگان خوشحال شدند. پس هرگاه یکی از آنان به نماز می‌ایستد، خداوند می‌فرماید: با این قائم از آنان انتقام می‌گیرم. [۵۹۷]. شیخ صدوق با سند خویش از ابان بن تغلب چنین نقل می‌کند: امام صادق علیه السلام فرمود: چهار هزار فرشته نازل شدند تا همراه امام حسین علیه السلام بجنگند، ولی به آنان اجازه‌ی جنگیدن داده نشد. دوباره اذن گرفتند و فرود آمدند. وقتی بود که حسین علیه السلام کشته شده بود. آنان نزد قبر آن حضرت، غبار آلود و پریشانند و تا روز قیامت بر او گریه می‌کنند رئیس آنان فرشته‌ای به نام «منصور» است. [۵۹۸]. ابن قولویه افزوده است: هیچ زائری آن حضرت را زیارت نمی‌کند مگر آنکه آن فرشتگان او را استقبال می‌کنند و وداع کنندگان را بدرقه می‌کنند و هیچ کس مریض نمی‌شود مگر آنکه عیادتش می‌کنند و نمی‌میرد مگر آنکه بر جنازه‌اش نماز می‌خوانند و پس از فوت، برایش آمرزش می‌طلبند و همه‌ی آنان در روی زمین منتظر قیام حضرت قائم علیه السلام اند. [۵۹۹]. شیخ صدوق از ریان بن شیب نقل می‌کند: روز اول ماه محرم به حضور حضرت رضا علیه السلام رسیدم. به من فرمود: ای پسر شیب! روزه‌ای یا نه؟ گفتم: نه. فرمود: امروز همان روزی است که زکریا دعا کرد و از خداوند نسلی پاک و ذریه‌ای نیک خواست. [۶۰۰] خداوند هم پذیرفت و به فرشتگان دستور داد تا زکریا را که در محراب به نماز ایستاده بود ندا دهند که خداوند تو را به یحیی بشارت می‌دهد. [۶۰۱]. سپس فرمود: ای پسر شیب! محرم ماهی است که در جاهلیت مردم به خاطر احترام آن، ستم و جنگ را حرام می‌دانستند. این امت حرمت این ماه را نشناختند و حرمت پیامبر خود را هم مراعات نکردند، در این ماه فرزندان او را کشتند و خاندانش را اسیر کردند و

اموالشان را غارت نمودند. خدا هرگز نیامرزدشان! ای پسر شیب! اگر بر چیزی گریه می‌کنی، بر حسین بن علی علیه‌السلام گریه کن که او را مثل گوسفند سر بریدند و هجده نفر از خاندانش هم با او کشته شدند؛ کسانی که همتا و شبیهی [صفحه ۲۸۲] برایشان نبود. آسمانهای هفتگانه و زمینها برای شهادت او گریستند. خداوند چهار هزار فرشته برای یاری او به زمین فرستاد. وقتی آمدند او را کشته یافتند. آنان همواره کنار قبر او پژمرده و غبارآلودند تا قائم قیام کند و از یاوران او باشند. شعارشان «یا لثارات الحسین» است. ای پسر شیب! پدرم از پدرش از جدش روایت کرد که چون جدم حسین علیه‌السلام کشته شد، آسمان خون و خاک سرخ بارید. ای پسر شیب! اگر بر حسین علیه‌السلام گریه کنی تا آنکه اشکت بر صورت جاری شود، خدا همه‌ی گناهان کوچک و بزرگ و کم و بسیار تو را می‌آمرزد. ای پسر شیب! اگر دوست داری که خدا را در حالی دیدار کنی که گناهی نداشته باشی، حسین علیه‌السلام را زیارت کن. ای پسر شیب! اگر دوست داری در غرفه‌های بهشتی همنشین پیامبر و خاندانش باشی، قاتلان حسین را لعنت کن. ای پسر شیب! اگر می‌خواهی پاداشی همچون شهدای در رکاب حسین علیه‌السلام داشته باشی، هرگاه او را یاد کردی، بگو: کاش من هم با آنان بودم و به رستگاری بزرگ نائل می‌شدم. ای پسر شیب! اگر دوست داری در درجات بالایی بهشت با ما باشی، به خاطر اندوه ما اندوهگین باش و بر شادی ما شادی کن. بر تو باد ولایت ما! چرا که اگر کسی یک سنگ را هم دوست بدارد، خداوند در روز قیامت او را با آن محشور می‌کند. [۶۰۲]. ابن‌قولویه با سند خویش از فضیل بن یسار نقل می‌کند که امام صادق علیه‌السلام فرمود: چه قدر جفاکارید ای فضیل که به زیارت حسین علیه‌السلام نمی‌روید! آیا نمی‌دانید که چهار هزار فرشته، آشفته و غبارآلود تا روز قیامت بر او می‌گریند؟ [۶۰۳]. کلینی با سند خود از حرز نقل می‌کند: به امام صادق علیه‌السلام عرض کردم بقای شما اهل بیت چه کم و عمرهای شما هر کدام کوتاهتر از دیگری است، با آنکه این مردم به وجود شما نیاز دارند. فرمود: هر یک از ما نوشته‌ای داریم که همه‌ی آنچه را که باید به آن در مدت عمر خویش عمل کند در آن ثبت است. وقتی آنچه در آن صحیفه مأمور به انجام آن است پایان پذیرد، می‌فهمد که اجلش نزدیک شده است، رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم نزد او می‌آید و خبر رفتنش را می‌دهد و جایگاهش را نزد خداوند نیز به او خبر می‌دهد. حسین علیه‌السلام در صحیفه‌ی خودش آنچه بود خواند و برای او حوادث گذشته و آینده تفسیر شد. چیزهایی مانده بود که عمل نشده بود به جنگ رفت. از جمله‌ی آنچه مانده بود آن بود که فرشتگان از خدا خواستند یاری‌اش کنند. خدا هم اجازه داد. فرشتگان برای آمادگی برای جنگ، [صفحه ۲۸۳] درنگ و تأمل کردند تا آنکه حسین علیه‌السلام کشته شد. فرشتگان نازل شدند، ولی مدت امام به پایان رسیده بود و شهید شد. فرشتگان گفتند: خدایا به ما اذن دادی فرود آییم و یاری‌اش کنیم، فرود آمدیم اما جان‌ش را گرفته بودی! خداوند به آنان وحی کرد: کنار قبرش باشید تا او را ببینید. وقتی بیرون آمد یاری‌اش کنید و بر او گریه کنید و بر اینکه نتوانستید یاری‌اش کنید و اینکه شما مخصوص شدید برای یاری او و گریه‌ی بر او. فرشتگان از اندوه و ناراحتی اینکه نتوانستند نصرتش کنند گریستند. هرگاه خروج کند، از یارانش خواهند بود. [۶۰۴].

نوحه‌ی جن

محمد بن سعد با سند خود از ام‌سلمه نقل کرده است که گفت: شنیدم که جن بر حسین بن علی علیه‌السلام نوحه‌خوانی می‌کنند. [۶۰۵].

گریه‌ی همه‌ی کائنات بر حسین بن علی

ابن‌قولویه با سند خویش از امام باقر علیه‌السلام روایت می‌کند که فرمود: انس و جن و پرندگان و حیوانات بر حسین بن علی علیه‌السلام گریه کردند تا آنجا که اشکشان جاری شد. [۶۰۶]. نیز به سند خود از امام صادق علیه‌السلام روایت کرده که

فرمود: چون حسین بن علی علیه السلام شهید شد، آسمانهای هفتگانه و زمینهای هفتگانه و هر چه در آنها و میان آنها و روی آنهاست، همچنین بهشت و جهنم و همه‌ی آفریده‌های خدا و آنچه دیده می‌شود و دیده نمی‌شود، بر آن حضرت گریه کردند. [۶۰۷].

شیخ طوسی با سند خویش از حسین بن ابی‌فاخته نقل می‌کند: من و ابوسلمه سراج و یونس بن یعقوب و فضیل بن یسار در خدمت امام صادق علیه السلام بودیم. عرض کردم: فدایت شوم! من در مجالس اینان حاضر می‌شوم و در دلم به یاد شما می‌افتم. چه بگویم؟ حضرت فرمود: وقتی در مجالس آنان حضور می‌یابی بگو «خدایا! به ما آسایش و شادی بنمایان»، آنچه را می‌خواهی بدان می‌رسی. گفتم: فدایت شوم! یاد حسین بن علی علیه السلام می‌افتم، هنگام یاد او چه بگویم؟ فرمود: سه بار بگو: «صلی الله علیک یا ابا عبدالله». آنگاه رو به ما کرد و فرمود: چون ابا عبدالله الحسین علیه السلام شهید شد، آسمانها و زمینهای هفتگانه و آنچه در آنها و بین [صفحه ۲۸۴] آنهاست و هر که در بهشت و جهنم جابجا می‌شود و آنچه دیده می‌شود و دیده نمی‌شود همه بر او گریه کردند، مگر سه چیز که بر او گریه نکرده‌اند. پرسیدم: فدایت شوم آن سه چیز که بر او گریه نکرده‌اند چیست؟ فرمود: بصره، دمشق و آل حکم بن عاص. [۶۰۸]. ای زراره! آسمان چهل روز بر حسین علیه السلام خون گریه کرد، زمین هم چهل روز سیاه گریه درد، خورشید چهل روز با کسوف و سرخی گریست، کوهها متلاشی و پراکنده شدند، دریاها شکافتند، فرشتگان چهل روز بر حسین علیه السلام گریستند، هیچ یک از زنان ما خضاب و روغن نزد و سرمه نکشید و شانه نزد تا آنکه سر ابن‌زیاد پیش ما آمد. پیوسته از او در گریه بودیم. جدم هرگاه از او یاد می‌کرد می‌گریست، به حدی که محاسنش از اشک چشمانش خیس می‌شد و از گریه‌ی او دیگران نیز گریه می‌کردند. فرشتگانی که کنار قبر او هستند گریه می‌کنند و از گریه‌ی آنان همه‌ی فرشتگانی که در هوا و آسمانند می‌گیرند. وقتی حسین علیه السلام جان داد، جهنم چنان ناله کرد که از صدای آن نزدیک بود زمین بشکافت. وقتی ابن‌زیاد و یزید جان دادند، جهنم چنان خروشید که اگر خداوند به وسیله‌ی نگهبانان آن، دوزخ را کنترل نکرده بود، شعله‌اش همه‌ی زمینیان را می‌سوزاند، و اگر اجازه به آن داده می‌شد، همه چیز را می‌بلعید، لکن مأمور بود و به بند کشیده شده بود. بارها بر نگهبانان طغیان کرد تا آنکه جبرئیل آمد و با بال خود بر آن زد تا آرام شد. دوزخ هم بر حسین علیه السلام ناله و گریه می‌کند و بر قاتل او شعله‌ور است. اگر حجت‌های الهی بر روی زمین نبودند، زمین واژگون می‌شد و همه را زیر و رو می‌کرد. زلزله‌ها جز هنگام نزدیک شدن قیامت افزایش نمی‌یابد. هیچ چشمی و هیچ قطره‌ای از نظر خدا محبوبتر از چشمی که بر او بگرید نیست و هیچ گریانی که بر او می‌گرید نیست جز آنکه عنایت فاطمه علیها السلام و رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم را نسبت به خود جلب می‌کند و حق ما را ادا می‌کند. هر که در قیامت محشور می‌شود گریان است، جز گریه کنندگان بر جدم حسین علیه السلام که با دیدگانی روشن و بشارت و سروری که در چهره‌شان هویداست محشور می‌شوند. مردم در نگرانی‌اند و آنان آسوده، مردم در گیر حسابند و آنان همسخن حسین علیه السلام در سایه‌ی عرش الهی که بیمی از حساب سخت آن روز ندارند. به آنان گفته می‌شود: وارد بهشت شوید، ولی وارد نمی‌شوند و همصحبتی با آن حضرت را ترجیح می‌دهند. حوریان پیغام می‌فرستند که ما همراه غلامان جاودان مشتاق شمایم. آنان به خاطر سرور و [صفحه ۲۸۵] کرامتی که در آن مجلس و در محضر امام حسین علیه السلام می‌بینند، سربلند نمی‌کنند. و اما دشمنانشان، عده‌ای را از موهای جلو سر گرفته به سوی دوزخ می‌کشند. برخی می‌گویند: ما شفیع و دوست و پشتیبان نداریم. آنان جایگاه ایشان را می‌بینند و نمی‌توانند به آنان نزدیک شوند و به آنان نمی‌رسند. فرشتگان از همسران و خادمانشان برای آنان پیغام می‌برند که چه کرامتی یافته‌اند. می‌گویند: اگر خدا بخواهد پیش شما می‌آییم. فرشتگان پیغام آنان را به ایشان می‌رسانند. شوقشان از دریافت این خبر و برخورداری از کرامت و همجواری با حسین علیه السلام بیشتر می‌شود، می‌گویند: خدا را شکر که ما را از هراس بزرگ و ترسهای قیامت ایمن داشت و از آنچه می‌ترسیدیم نجاتمان داد. مرکبهای راهوار را می‌آورند، بر روی آنها قرار می‌گیرند. در حالی که ثنای الهی و شکر خداوند و درود بر پیامبر و آل او را بر زبان دارند، به منازلشان می‌روند. [۶۰۹].

طبرانی با سند خود از زهری نقل می‌کند: چون حسین بن علی علیه السلام شهید شد، در بیت المقدس هیچ سنگی را

برداشتند، مگر آنکه زیر آن خون تازه یافته شد. [۶۱۰]. نیز از ام‌حکیم نقل می‌کند: حسین بن علی علیه‌السلام که شهید شد، من آن روز دخترکی بودم. آسمان چند روز به رنگ خون بود. [۶۱۱]. نیز با سند خود از جمیل بن زید روایت می‌کند: چون حسین علیه‌السلام کشته شد آسمان سرخ گشت. گفتم: چه می‌گویی؟ گفت: دروغگو منافق است. آسمان وقتی که او شهید شد سرخ گشت. [۶۱۲]. نیز از ابی‌قیل نقل می‌کند: چون حسین بن علی علیه‌السلام شهید شد، چنان خورشید گرفت که در وسط روز، ستاره‌ها آشکار شدند. پنداشتیم که قیامت برپا شده است. [۶۱۳]. نیز از عیسی بن حارث کندی نقل می‌کند: چون حسین بن علی علیه‌السلام کشته شد، هفت روز چنان بود که وقتی نماز عصر را می‌خواندیم و به نور خورشید که بر روی دیوارها می‌افتاد نگاه می‌کردیم، چنان بود که گویا ملحفه‌های رنگین بر آنهاست، به ستاره‌ها که می‌نگریستیم، به یکدیگر می‌خوردند. [۶۱۴]. [صفحه ۲۸۶] نیز از محمد بن سیرین نقل می‌کند: در آسمان رنگ سرخ نبود تا آنکه حسین علیه‌السلام شهید شد. [۶۱۵]. بلاذری از ابی‌حصین نقل می‌کند: چون حسین علیه‌السلام کشته شد، دو سه ماه گذشت و گویا دیوارها به خون رنگ شده بود، از هنگام نماز صبح تا طلوع خورشید. [۶۱۶]. نیز از ابی‌قیل نقل می‌کند: روزی که حسین علیه‌السلام شهید شد، آسمان آنچنان تیره و تاریک شد که ستارگان را دیدند. [۶۱۷]. نیز از ابن‌شهاب نقل می‌کند: روز شهادت حسین علیه‌السلام، هیچ سنگی را در شام از زمین بر نمی‌داشتند مگر آنکه زیر آن خون تازه بود. [۶۱۸]. ابن‌قولویه با سند خود از عبدالله بن هلال نقل می‌کند: از امام صادق علیه‌السلام شنیدم که می‌فرمود: آسمان بر حسین بن علی و یحیی بن زکریا گریست و بر کسی جز آن دو گریه نکرده است. گفتم: گریه‌ی آسمان چگونه است؟ فرمود: چهل روز خورشید هنگام طلوع و غروب، گویا سرخ بود و گداخته، همچون پاره‌ی آتش. گفتم: آیا گریه‌ی آسمان همین است؟ فرمود: آری. [۶۱۹]. نیز از علی بن مسهر قرشی نقل می‌کند: جد‌هام به من گفت که من ایام شهادت حسین بن علی علیه‌السلام را درک کردم. آن هنگام یک سال و نه ماه، آسمان مثل علقه، مثل خون بود و خورشید دیده نمی‌شد. [۶۲۰]. نیز از امام صادق علیه‌السلام درباره‌ی آیه‌ی «فما بکت علیهم السماء و الارض و ما کانوا منظرین» [۶۲۱] (آسمان و زمین به حالشان گریه نکرد و به آنان مهلت داده نشد) روایت می‌کند که فرمود: آسمان از آن زمان که یحیی بن زکریا کشته شد، بر کسی گریه نکرده بود تا آنکه حسین علیه‌السلام شهید شد و آسمان بر او گریست. [۶۲۲]. روایات بسیاری با این مضمون در منابع نقل شده است. علامه‌ی مجلسی با سند خویش از امام باقر علیه‌السلام روایت می‌کند: [صفحه ۲۸۷] پی‌کننده‌ی ناقه‌ی صالح، ازرق چشمی پسر یک بدکار بود. قاتل یحیی بن زکریا نیز حرامزاده و قاتل علی علیه‌السلام هم یک حرامزاده بود. قبیله‌ی مراد (که ابن‌ملجم از آن بود) می‌گفتند ما در بین خود برای او پدر و نسبی نمی‌شناسیم. قاتل حسین بن علی علیه‌السلام نیز یک حرامزاده بود. پیامبران و پیامبرزادگان را جز زنازادگان نکشته‌اند. امام درباره‌ی این آیه که «لم نجعل له سمیا» [۶۲۳] (برای او همنامی قرار نداده‌ایم) فرمود: یحیی بن زکریا پیش از خود همنامی نداشت. حسین بن علی علیه‌السلام هم پیش از خود همنام نداشت. آسمان چهل روز بر آن دو گریه کرد. خورشید هم بر آنان گریست. گریه‌ی خورشید آن بود که طلوع و غروب که می‌کرد سرخ بود. نیز گفته‌اند: گریه‌ی آسمان یعنی گریه‌ی اهل آسمان که فرشتگانند. سپس علامه‌ی مجلسی با عنوان «بیان» مچنین می‌نویسد: گاهی گریه‌ی آسمان و زمین را آن گونه که مرحوم راوندی ذکر کرده توجیه می‌کنند و ممکن است گفته شود کنایه از شدت مصیبت است تا آنجا که گویا آسمان و زمین هم بر او گریست؛ یا گفته می‌شود ضرر آن مصیبت به آسمان و زمین هم رسید و در آنها اثر کرد و آثار دگرگونی در آنها پدیدار شد، یا آنکه آسمان خون بارید و از زمین خون تازه جوشید. این است گریه‌ی آسمان و زمین، همان گونه که در حدیث تفسیر شده است و شاید وجه اخیر، قویتر باشد. [۶۲۴].

مرثیه‌های رباب

ابن جوزی نقل می‌کند که گفته‌اند: رباب، دختر امرء القیس همسر امام حسین علیه‌السلام سر مطهر را گرفت و بر دامن خود نهاد و

آن را بوسید و این شعر را خواند: وای حسین! هرگز حسین را فراموش نخواهم کرد که نیزه‌ی دشمنان او را هدف قرار داد. او را در کربلا کشته و انهادند. خدا هرگز دو جانب کربلا را سیراب نسازد. [۶۲۵]. شب‌بخ‌ی از قول هشام بن کلبی نقل می‌کند: رباب از زنان نیک و برتر بود. پس از شهادت حسین علیه‌السلام از او خواستگاری کردند. گفت: بعد از رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم پدرشوهری دیگری نخواهم گرفت. چون حسین علیه‌السلام شهید شد با ابیاتی برای او مرثیه گفت که از جمله‌ی آنها چنین است: [صفحه ۲۸۸] آن که نور روشنی بخش بود، در کربلا کشته افتاده و دفن نشده است. فرزند پیامبر! خدا جزای نیکت دهد و از خسارت در میزان دورت سازد. برایم پشتوانه و تکیه‌گاه استواری بودی و با ما با عاطفه و دین برخورد می‌کردی. اکنون یتیمان و فقیران و بیچارگان، که را دارند که به او پناه برند؟ به خدا هرگز در پی شوهر نخواهم بود تا آنکه زیر خاک بروم. [۶۲۶].

مرثیه‌ی زینب کبری

بحرانی گوید: از مرثیه‌ی زینب دختر فاطمه علیهاالسلام، آنگاه که آنان را وارد دمشق کردند، این بود: آیا تو را اندوهگین ساخت اینکه حسن و حسین تشنه شهید شدند، در حالی که فرومایگان سیراب بودند؟ می‌گفت: ای گروه! پدرم علی وصی است و مادرم فاطمه‌ی پرهیزکار. بر فرزند مصطفی با جرعه آبی منت نهید تا زنده بماند. کودکان ما تشنه‌اند و فرات، روان است. گفتندش: آبی جز شمشیرها و نیزه‌ها نیست، پس به حکومت فرومایگان تن بده. گفت: می‌جنگم. تا آنکه تیری بر او نشست، از کمان فرومایه‌ای ابرص؛ پلید آلوده‌ای که هرگز از دوزخ خلاص مباد! با کشتن او هلهله کردند، چهره‌اش را بر خاک کشیدند و محاسن او را با خون رنگین کردند. حریمش را شکستند، طفل او را گلو دریدند و کلثوم و دخترانش را به اسارت بردند. آنان را با ضجه و ناله و اشک و آه به اسیری بردند، در حالی که می‌گفتند: ای محمد! ای احمد! یا جدا! بردگان ما را اسیر کرده‌اند و همه‌ی ما داغداریم. اسیران کربلا را به شام و بلا می‌برند، پیش یزید طغیانگر، ریشه‌ی هر مصیبت. تا آنجا که مه نورانی سر مطهر در برابر آن بدترین موجود، آن ملعون قاتل قرار گرفت. در دست او چوب خیزران بود که بر دهان او می‌زد؛ دست و پنجه‌ی آن کینه‌توز بددل که کینه‌ی پدر را در دل داشت و کفریات زشت جاهلیت را که پاکان و خوبان ذلیل آنان شدند. ای چشمهایم! بر پسر دختر پیامبر اشک بریزید، اشکی سرشار و فراوان، که خردمند [صفحه ۲۸۹] این گونه می‌گیرد. [۶۲۷].

مرثیه‌ی دختران عقیل

شیخ مفید با سند خود از عبدالله بن عامر نقل می‌کند: چون خبر شهادت امام حسین علیه‌السلام به مدینه رسید، اسماء دختر عقیل بن ابی‌طالب با گروهی از زنان خانواده بیرون آمد تا آنکه به قبر رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم رسید و به آن پناهنده شد. ناله‌ای از دل برآورد، آنگاه رو به مهاجران و انصار کرد و چنین گفت: روز قیامت که سخن راست را می‌پذیرند، چه خواهید گفت اگر پیامبر به شما بگوید عترتم را یاری نکردید یا غایب بودید نو حق نزد ولی امر فراهم شده بود، او را تسلیم دست ستمگران کردید، پس امروز نزد خدا از سوی او هیچ شفاعتی ندارید... هیچ روزی را چون آن روز ندیده‌ایم که مرد و زن گریان باشند. [۶۲۸] طبرانی از مصعب بن عبدالله چنین نقل می‌کند: زینب صغری دختر عقیل بن ابی‌طالب، در بقیع پیش مردم آمد؛ بر کشته‌های خویش در کربلا. می‌گریست و می‌گفت: چه جواب خواهید داد اگر پیامبر خدا به شما که آخرین امت‌هایید بگوید با اهل بیت و یاران و فرزندان من چه کردید؟ بعضی از آنان اسیر شدند و برخی به خون غلتیدند. با آنکه خیرخواه شما بودیم، پاداش من آن نبود که به خویشاوندانم بدی کنید. [۶۲۹]. قندوزی گوید: فاطمه دختر عقیل، این گونه بر حسین علیه‌السلام مرثیه گفت: ای چشم! اگر گریه و ندبه می‌کنی، اشک بریز و ناله کن بر خاندان پیامبر. نه نفر همه از فرزندان علی شهید شدند و پنج نفر از فرزندان عقیل. [۶۳۰].

مرثیه‌ی شاعران، تابعین و علما

در این قسمت، مرثیه‌ها و سروده‌هایی درباره‌ی سیدالشهداء علیه‌السلام و حادثه‌ی کربلا و مظلومیت اهل بیت، از شاعران گوناگون آورده شده است، از کسانی همچون عقبه، دعبل، ابوالمرج، سلیمان بن قته، محمد رفیع بن مؤمن، جوهری، عون، زره، سوسی، صنوبری، زاهی، [صفحه ۲۹۰] سید رضی و سید مرتضی، شافعی، شیخ محمد، ابن حماد، قطان، ناشی، حمیری، که چون متن تاریخی نیست و ترجمه‌ی آنها به عنوان مقتل به شمار نمی‌آید و برای فارسی زبانان کارگشا نیست، از ترجمه‌ی آنها خودداری شد.

مرثیه‌های فرشتگان و جنیان

طبری با سند خویش از عمرو بن عکرمه نقل می‌کند: صبح فردای روزی که امام حسین علیه‌السلام شهید شد، یکی از غلامان ما می‌گفت: دیشب یک منادی را شنیدم که چنین می‌خواند: ای آنان که از روی نادانی حسین علیه‌السلام را کشتید! بشارتتان باد بر عذاب و عقوبت الهی! همه‌ی آسمانیان، از پیامبران و فرشتگان شما را نفرین می‌کنند. شما از زبان پسر داود و حضرت موسی و حضرت عیسی که حامل انجیل است، لعنت شده‌اید. [۶۳۱]. ابن عساکر با سند خویش از ام سلمه چنین روایت می‌کند: شنیدم جنیان را که روزی که حسین علیه‌السلام شهید شد، بر او نوحه خوانی می‌کردند و چنین می‌گفتند: ای کشتندگان حسین! از روی ظلم و جهالت (تا آخر آنچه نقل شد) [۶۳۲]. ابن قولویه با سند خویش از داوود رقی نقل می‌کند: جده‌ی من برایم نقل کرد که چون حسین علیه‌السلام کشته شد، جنیان با این اشعار بر او گریه و نوحه خوانی می‌کردند: ای چشم! اشک بریز و گریه کن که خبر راست است. بر حسین فاطمه گریه کن که وارد فرات شد، ولی بیرون نیامد. جنیان بر او گریه و ناله کردند وقتی خبر او آمد. حسین و خاندانش شهید شدند، چه خبر مرگباری! از روی سوز دل شب تا سحر بر تو خواهم گریست. پیوسته تا رگی جاری است و تا درختی به بار می‌نشیند بر تو خواهم گریست. [۶۳۳]. نیز به سند خود از عبدالله بن حسان کنانی نقل می‌کند که گفت: جنیان بر حسین بن علی علیه‌السلام گریستند و چنین گفتند: چه خواهید گفت اگر پیامبر خدا به شما که آخرین امت‌هایید بگوید: با خاندان و برادران و عزیزان من چه کردید؟ گروهی اسیر شدند و جمعی به خون آغشته گشتند! [۶۳۴]. [صفحه ۲۹۱] نیز به سند خویش از علی بن حزور نقل می‌کند که لیلی را شنیدم که می‌گفت: جنیان بر حسین بن علی علیه‌السلام نوحه می‌خواندند و چنین می‌گفتند: ای چشم! اشک ببار! چرا که اندوهگین با سوز و گداز گریه می‌کند. ای چشم! از یاد آل محمد و درد و رنج آنان غافل مباش. سه نفر از آنان بر زمین افتادند که پیکرشان در میان درندگان بود و همه در شهادتگاه بودند. [۶۳۵]. ابن شهر آشوب از دعبل نقل می‌کند که: پدرش از جدش از مادرش سعدی دختر مالک خزاعی نقل کرده که وی نوحه‌ی جنیان را بر حسین علیه‌السلام شنیده که می‌گفتند: ای پسر شهید و ای آن که عمویش جعفر طیار که بهترین شهید است، شهید گشته. شگفتا از شمشیری که بر صورت تو نشست و غباری که بر روی تو بالا آمد. ابانۀ بن بطه هم از نوحه‌ی جنیان این را شنیده است: ای دیده! گریه کن و خشک مباش؛ بر سروری اشک بریز که در کربلا به شهادت رسید. زنان جنی از اندوه و غم می‌گریند و با نوحه بر زنان هاشمی سعادت‌مند می‌شوند و بر حسین علیه‌السلام و آن مصیبت‌های بزرگ گریه می‌کنند، بر چهره‌ی خویش می‌زنند و سیاه می‌پوشند. نیز از نوحه‌های آنان است: زمین از شهادت حسین علیه‌السلام سرخفام شد، وای بر قاتل او! وای بر قاتل او که در آتش گداخته خواهد سوخت. نیز این نوحه: بر پسر فاطمه می‌گیریم، آن که از شهادت او موی سفید شد، از شهادت او دچار زلزله شدید و ماه گرفت. نیز نوحه‌ی جنیان شنیده شد که قصد یاری او را داشتند و می‌گفتند: به خدا پیش شما نیامدیم تا آنکه دیدم در کربلا چهره اش بر خاک و گلویش بریده گشته بود. [۶۳۶] (توضیح بیشتر در نقل بعدی است.) ابن قولویه به سند خود از میثمی چنین نقل می‌کند: پنج نفر از کوفیان می‌خواستند به یاری حسین علیه‌السلام بروند. بر یک آبادی به نام شاهی گذشتند، دو نفر یکی پیر و دیگری جوان پیش آنان آمده

سلام دادند. پیرمرد گفت: من مردی از جنیان [صفحه ۲۹۲] هستم، این هم پسر من است. می‌خواهیم این مرد مظلوم را یاری کنیم. فکری به نظرم رسیده است. آن پنج نفر انسان گفتند: چه فکری؟ گفت: به فکرم می‌رسد که پرواز کنم و خبری از آن قوم برای شما بیاورم تا رفتن شما از روی بصیرت باشد. گفتند: خوب فکری است. یک شب و روز غایب شد. فردا که شد، آنان صدایی را شنیدند، بی‌آنکه صاحب صدا را ببینند که چنین می‌گفت: به خدا قسم پیش شما نیامدم مگر آنکه به چشم خود دیدم که در کربلا بر خاک افتاده و سر بریده بود. اطراف او جوانانی بودند که از گلوهایشان خون جاری بود و مثل چراغ، تاریکی را از بین می‌بردند. بسیار تلاش کردم تا پیش از آنکه با حوریان بهشتی دیدار کنند، به آنان برسم. حسین علیه السلام چراغ روشنی بود و خدا می‌داند که من بیهوده سخن نمی‌گویم. همنشین رسول خدا در غرفه‌های بهشتی است و همنشین فاطمه و جعفر طیار، و شادمان است. برخی از جوانان از آدمیان چنین پاسخ دادند: برو، قبری که تو در آن آرمیده‌ای تا قیامت ابر رحمت بر آن خواهد بارید. راهی را پیمودی که پوینده‌ی آن بودی و جام سرشار نوشیدی. و جوانمردانی که جان خویش را خالص به راه خدا دادند و از مال و زندگی و خانه و دوستان دل کردند. [۶۳۷]. ابن جوزی از شعبی نقل می‌کند: مردم کوفه صدایی را شنیدند که در شب چنین می‌خواند: بر کشته‌ای می‌گیرم که در کربلا جسمش به خون آغشته شد. بر کشته‌ای می‌گیرم که بدون گناهی بجز وفا، به دست طغیانگران کشته شد. بر کشته‌ای می‌گیرم که ساکنان زمین و آسمان بر او گریستند. اهل بیت او را هتک حرمت کردند و آنچه را خدا در باره‌ی زنان حرام کرده بود، حلال شمردند. پدرم فدای آن که پیکرش عریان بود، ولی نه از دین و حیا. همه‌ی مصیبت‌ها تسلیتی دارد، مگر آن داغ و مصیبت که آن را تسلائی نیست. [صفحه ۲۹۳] زهری گوید: جنیان بر آن حضرت نوحه خواندند و چنین گفتند: بهترین زنان جن، غمگینانه بر او گریه می‌کنند و بر چهره می‌زنند و در سوک او سیاه می‌پوشند. [۶۳۸].

پاورقی

- [۱] امالی مفید، ص ۳۳۸.
- [۲] لغتنامه‌ی دهخدا، کلمه‌ی مقتل.
- [۳] فصلنامه‌ی هنر، شماره‌ی ۳، ص ۲۳۳.
- [۴] اعیان الشیعه، ج ۱۰، ص ۳۰۶ و سفینه البحار، ماده‌ی سکت.
- [۵] دایرة المعارف اسلامی، ج ۸، ماده‌ی کربلا.
- [۶] الذریعه، ج ۲۲، صص ۲۱ تا ۳۵.
- [۷] نیروهای ویژه و پیشمرگان حضرت امیر علیه السلام، در این مورد به اعیان الشیعه، ج ۳، ص ۴۶۴ و سفینه البحار ماده‌ی صبغ مراجعه شود.
- [۸] حماسه‌ی حسینی، ج ۱، صص ۵۴ - ۵۳.
- [۹] الذریعه، ج ۲۹۵، ۱۱.
- [۱۰] الذریعه، ج ۲، صص ۴۶ و ۲۷۹.
- [۱۱] الذریعه، ج ۲۲، صص ۳۱ - ۲۹.
- [۱۲] عنوان فصل پنجم در این ترجمه، «وقایع نهضت حسین علیه السلام است. در جلد دوم متن عربی: «وقایع نهضت علیه السلام».
- [۱۳] عنوان فصل نهم در متن عربی این ترجمه: فی البكاء علیه و مراثیه.
- [۱۴] الطرایف فی معرفة مذاهب الطوائف، ص ۹۲.
- [۱۵] المجالس السنیة فی مناقب و مصائب العترۃ النبویة، ج ۴، ص ۶.

- [۱۶] كشف الغمه، ج ۲، ص ۴.
- [۱۷] امالی صدوق، ص ۱۱۳، حدیث ۷.
- [۱۸] کافی، ج ۶، ص ۴۷۳.
- [۱۹] ارشاد، ص ۲۵۳.
- [۲۰] الاصلی، ص ۱۴۳.
- [۲۱] مناقب، ج ۴، ص ۷۷.
- [۲۲] مصباح المجتهد، ص ۸۲۶.
- [۲۳] اعلام الوری، ج ۱، ص ۴۲۰.
- [۲۴] المعجم الکبیر، ج ۳، ص ۱۱۷، حدیث ۲۸۵۲.
- [۲۵] مثير الاحزان، ص ۱۶.
- [۲۶] طبقات، شرح حال امام حسین، ص ۱۷.
- [۲۷] مناقب، ج ۴، ص ۷۶.
- [۲۸] دروس، ج ۲، ص ۸.
- [۲۹] کافی، ج ۱، ص ۴۶۳.
- [۳۰] ارشاد، ص ۲۵۳.
- [۳۱] مقاتل الطالبیین، ص ۷۸.
- [۳۲] مناقب، ج ۴، ص ۷۷.
- [۳۳] المعجم الکبیر، ج ۳، ص ۱۱۷.
- [۳۴] کافی، ج ۱، ص ۴۶۳.
- [۳۵] ارشاد، ص ۲۵۲.
- [۳۶] مناقب، ج ۴، ص ۷۷.
- [۳۷] كشف الغمه، ج ۲، ص ۴۰.
- [۳۸] دلائل الامامة، ص ۱۷۷.
- [۳۹] کتاب سلیم بن قیس، ص ۲۴۹.
- [۴۰] سوره‌ی اسراء، آیه‌ی ۲۶.
- [۴۱] تهذیب، ج ۴، ص ۱۴۸، حدیث ۴۱۴.
- [۴۲] احتجاج، ج ۱، ص ۲۹۲.
- [۴۳] احتجاج، ج ۱، ص ۲۹۶.
- [۴۴] انساب الاشراف، ج ۳، ص ۱۵۶، حدیث ۱۵.
- [۴۵] کامل، ج ۲، ص ۶۰۳.
- [۴۶] كشف الغمه، ج ۲، ص ۳۸.
- [۴۷] بحار الانوار، ج ۴۴، ص ۲۴۲.
- [۴۸] سوره‌ی صافات، آیه‌ی ۱۰۷.

- [۴۹] عیون اخبار الرضا، ج ۱، ص ۱۸۷.
- [۵۰] المنتخب، ص ۴۹.
- [۵۱] سوره‌ی بقره، آیه‌ی ۳۷.
- [۵۲] بحار الانوار، ج ۴۴، ص ۲۴۵.
- [۵۳] المنتخب، ص ۴۸.
- [۵۴] همان.
- [۵۵] کامل الزیارات، ص ۱۲۱.
- [۵۶] سوره‌ی احقاف، آیه‌ی ۱۵.
- [۵۷] کافی، ج ۱، ص ۴۶۴.
- [۵۸] کامل الزیارات، ص ۱۲۵.
- [۵۹] اشاره به آیه‌ی ۱۵ از سوره‌ی احقاف.
- [۶۰] کافی، ج ۱، ص ۴۶۴.
- [۶۱] اکمال الدین، ص ۴۱۵، حدیث ۶.
- [۶۲] کامل الزیارات، ص ۱۳۰، حدیث ۱۴۷.
- [۶۳] همان، ص ۱۳۱، حدیث ۱۴۸.
- [۶۴] همان، ص ۱۲۹، حدیث ۱۴۶.
- [۶۵] امالی، ص ۳۱۴، حدیث ۶۳۹.
- [۶۶] المعجم الکبیر، ج ۸، ص ۲۸۵.
- [۶۷] امالی، ص ۱۲۰، حدیث ۳.
- [۶۸] المنتخب، ص ۱۴۶.
- [۶۹] ظهر الفساد فی البر و البحر (سوره‌ی روم، آیه ۴۱).
- [۷۰] الفتوح، ج ۳، ص ۳۲۴ (و منابع متعدد دیگر).
- [۷۱] ارشاد، ص ۲۵۰.
- [۷۲] مثل مسند احمد، ج ۳ ص ۲۶۵ و ۲۴۲، المعجم الکبیر، ج ۳، ص ۱۰۶، امالی شیخ طوسی، ص ۳۲۹ و...
- [۷۳] المعجم الکبیر، ج ۳، ص ۱۰۷.
- [۷۴] تاریخ ابن عساکر (شرح حال امام حسین)، ص ۱۸۱.
- [۷۵] کامل الزیارات، ص ۱۲۸.
- [۷۶] همان، ص ۱۲۹.
- [۷۷] بحار الانوار، ج ۴۴، ص ۲۴۵.
- [۷۸] اثبات الوصیه، ص ۱۶۲.
- [۷۹] سوره‌ی بقره، آیه‌ی ۲۸۵.
- [۸۰] تفسیر فرات، ص ۷۵.
- [۸۱] اکمال الدین، ص ۵۳۱. همه‌ی روایت در خبر دادن امیرمؤمنان علیه السلام خواهد آمد.

- [۸۲] و اذکر فی الكتاب اسماعیل انه کان صادق الوعد و کان رسولا نبیا (سوره ی مریم، آیه ی ۵۴).
- [۸۳] کامل الزیارات، ص ۱۳۷.
- [۸۴] ارشاد، ص ۲۵۰.
- [۸۵] سوره ی توبه، آیه ی ۱۱۱ (ان الله اشترى...) .
- [۸۶] تفسیر فرات کوفی، ص ۱۷۱.
- [۸۷] کامل الزیارات، ص ۱۴۳.
- [۸۸] کفایه الأثر ص ۱۶.
- [۸۹] کفایه الطالب، ص ۲۸۱.
- [۹۰] مناقب، ج ۴، ص ۷۲.
- [۹۱] بحار الانوار، ج ۶۵، ص ۶۰.
- [۹۲] و اذ اخذنا میثاقکم.. (سوره ی بقره، آیه ی ۸۵).
- [۹۳] تفسیر الامام العسکری، ص ۳۶۷.
- [۹۴] سوره ی دخان، آیه ی ۲۹: «فما بکت علیهم السماء و الارض و ما کانوا منظرین».
- [۹۵] کامل الزیارات، ص ۱۸۰.
- [۹۶] ارشاد القلوب، ص ۲۷۷.
- [۹۷] کامل الزیارات، ص ۱۵۵.
- [۹۸] اکمال الدین، ص ۲۵۹.
- [۹۹] کامل الزیارات، ص ۲۸۶.]
- [۱۰۰] العوالم، ج ۱۷، ص ۱۵۴.
- [۱۰۱] مناقب، ص ۳۹۷.
- [۱۰۲] طبقات، شرح حال امام حسین، ص ۴۸.
- [۱۰۳] بحار الانوار، ج ۴۴، ص ۲۶۶.
- [۱۰۴] وقعته صفین، ص ۱۴۰.
- [۱۰۵] کامل الزیارات، ص ۱۴۹.
- [۱۰۶] امالی، ص ۲۳۰.
- [۱۰۷] امالی، ص ۱۱۰.
- [۱۰۸] کامل الزیارات، ص ۱۵۶.
- [۱۰۹] المنتخب، ص ۴۹.
- [۱۱۰] همان.
- [۱۱۱] المنتخب، ص ۴۹.
- [۱۱۲] کافی، ج ۱، ص ۳۰۴.
- [۱۱۳] اثبات الوصیه، ص ۱۶۷.
- [۱۱۴] بصائر الدرجات، ص ۱۶۳.

- [۱۱۵] الدعوات، ص ۵۴.
- [۱۱۶] اکمال الدین، ص ۵۰۱.
- [۱۱۷] ارشاد، ص ۲۰۰.
- [۱۱۸] امالی، ص ۱۲۹.
- [۱۱۹] الفتوح، ج ۴، ص ۳۵۶.
- [۱۲۰] ارشاد، ص ۲۰۰.
- [۱۲۱] الفتوح، ج ۵، ص ۱۴.
- [۱۲۲] ارشاد، ص ۲۰۱.
- [۱۲۳] ارشاد، ص ۲۰۱.
- [۱۲۴] سوره‌ی احزاب، آیه‌ی ۳۳.
- [۱۲۵] الفتوح، ج ۵، ص ۱۷.
- [۱۲۶] الفتوح، ج ۵، ص ۱۸.
- [۱۲۷] همان، ص ۱۹.
- [۱۲۸] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۲۷۱.
- [۱۲۹] الفتوح، ج ۵، ص ۲۰.
- [۱۳۰] لهوف، ص ۹۹.
- [۱۳۱] ارشاد، ص ۲۰۱.
- [۱۳۲] الفتوح، ج ۵، ص ۲۲.
- [۱۳۳] الفتوح، ج ۵، ص ۲۱.
- [۱۳۴] الثاقب فی المناقب، ص ۳۳۰.
- [۱۳۵] کامل الزیارات، ص ۱۹۴.
- [۱۳۶] فخرج منها خائفا یترقب... (سوره‌ی قصص، آیه‌ی ۲۱).
- [۱۳۷] ارشاد، ص ۲۰۱.
- [۱۳۸] بصائر الدرجات، ص ۴۸۱.
- [۱۳۹] سوره‌ی نساء، آیه‌ی ۷۸.
- [۱۴۰] سوره‌ی آل عمران، آیه‌ی ۱۵۴.
- [۱۴۱] سوره‌ی انفال، آیه‌ی ۴۲.
- [۱۴۲] تسلیة المجالس، ج ۲، ص ۷۷۱.
- [۱۴۳] سوره‌ی انفال، آیه‌ی ۴۲.
- [۱۴۴] ارشاد، ص ۲۰۲.
- [۱۴۵] انهم کفرو باللّٰه... (سوره‌ی توبه، آیه‌ی ۵۴).
- [۱۴۶] یراؤون الناس... (سوره‌ی نساء، آیه‌ی ۱۴۳).

[۱۴۷] در منتخب طریحی این جملات افزوده شده است: به دنیا رو مکن که نعمتهای دنیا نه پایدار است و نه کسی از شر آن نجات

- می‌یابد. سختیهای آن پیایی و فتنه‌هایش افزون است و آزمون و ابتلای انبیا، سپس امامان و اوصیا، سپس مؤمنان در دنیا بیش از دیگران است (ص ۳۸۰).
- [۱۴۸] الفتوح، ج ۵، ص ۲۶.
- [۱۴۹] الفتوح، ج ۵، ص ۷۲.
- [۱۵۰] دلائل الامامة، ص ۱۸۲.
- [۱۵۱] لهوف، ص ۱۲۶.
- [۱۵۲] همان، ص ۱۲۷.
- [۱۵۳] دلائل الامامة، ص ۱۸۱.
- [۱۵۴] الفتوح، ج ۵، ص ۲۹.
- [۱۵۵] ارشاد، ص ۲۰۴.
- [۱۵۶] الفتوح، ج ۵، ص ۴۱.
- [۱۵۷] ارشاد، ص ۲۰۶.
- [۱۵۸] ارشاد، ص ۲۰۷.
- [۱۵۹] کامل، ج ۲، ص ۵۳۷.
- [۱۶۰] الفتوح، ج ۵، ص ۴۶.
- [۱۶۱] ارشاد، ص ۲۰۸.
- [۱۶۲] لهوف، ص ۱۲۱.
- [۱۶۳] سوره‌ی شعرا، آیه‌ی ۲۲۷.
- [۱۶۴] الفتوح، ج ۵، ص ۶۴.
- [۱۶۵] لهوف، ص ۱۲۲.
- [۱۶۶] الفتوح، ج ۵، ص ۶۷.
- [۱۶۷] لهوف، ص ۱۲۳.
- [۱۶۸] الفتوح، ج ۵، ص ۶۹.
- [۱۶۹] همان.
- [۱۷۰] الاخبار الطوال، ص ۲۴۲.
- [۱۷۱] الفتوح، ج ۵، ص ۷۷.
- [۱۷۲] ارشاد، ص ۲۱۸.
- [۱۷۳] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۲۹۵.
- [۱۷۴] ولکم عملکم، انتم بریئون مما اعمل و انا بریء مما تعملون (سوره‌ی یونس، آیه‌ی ۴۱).
- [۱۷۵] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۲۹۶.
- [۱۷۶] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۲۹۷.
- [۱۷۷] کامل الزیارات، ص ۱۹۳.
- [۱۷۸] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۲۹۶.

- [۱۷۹] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۲۹۶.
- [۱۸۰] يوم ندعوا كل اناس بامامهم. (سوره‌ی اسراء، آیه‌ی ۷۱).
- [۱۸۱] الفتوح، ج ۵، ص ۷۷.
- [۱۸۲] الفتوح، ج ۵، ص ۹۱.
- [۱۸۳] ارشاد، ص ۲۲۰.
- [۱۸۴] الفتوح، ج ۵، ص ۷۸.
- [۱۸۵] الاخبار الطوال، ص ۲۴۶.
- [۱۸۶] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۳۰۲.
- [۱۸۷] ارشاد، ص ۲۲۲.
- [۱۸۸] الاخبار الطوال، ص ۲۴۷.
- [۱۸۹] الفتوح، ج ۵، ص ۷۹.
- [۱۹۰] الفتوح، ج ۵، ص ۸۰.
- [۱۹۱] الاخبار الطوال، ص ۲۴۷.
- [۱۹۲] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۳۰۳.
- [۱۹۳] کامل الزیارات، ص ۱۵۶.
- [۱۹۴] ارشاد، ص ۲۲۳.
- [۱۹۵] طبقات، شرح حال امام حسین، ص ۶۴.
- [۱۹۶] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۳۰۵.
- [۱۹۷] همان، ص ۳۰۷.
- [۱۹۸] سوره‌ی فتح، آیه‌ی ۱۰.
- [۱۹۹] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۳۰۶.
- [۲۰۰] امالی، ص ۱۳۱.
- [۲۰۱] سوره‌ی احزاب، آیه‌ی ۲۳.
- [۲۰۲] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۳۰۷.
- [۲۰۳] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۳۰۹.
- [۲۰۴] سوره‌ی فصلت، آیه‌ی ۴۶.
- [۲۰۵] دلائل الامامة، ص ۱۸۲.
- [۲۰۶] مناقب، ج ۴، ص ۸۵.
- [۲۰۷] و جعلناهم ائمة يدعون الى النار... (سوره‌ی قصص، آیه‌ی ۴۱).
- [۲۰۸] ارشاد، ص ۲۲۶.
- [۲۰۹] الاخبار الطوال، ص ۲۵۲.
- [۲۱۰] الدمعة الساکبة، ج ۴، ص ۲۵۴.
- [۲۱۱] تذکرة الخواص، ص ۲۲۵.

- [۲۱۲] طبقات، ج ۴۷، ص ۲۷۴.
- [۲۱۳] مقتل الحسین، خوارزمی، ج ۱، ص ۲۳۷.
- [۲۱۴] مقتل الحسین، ج ۱، ص ۲۳۹.
- [۲۱۵] مقتل الحسین، ج ۱.
- [۲۱۶] سوره ی بقره، آیه ی ۱۴.
- [۲۱۷] مقتل الحسین، ج ۱، ص ۲۴۱.
- [۲۱۸] همان، ص ۲۴۲.
- [۲۱۹] همان.
- [۲۲۰] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۳۱۱.
- [۲۲۱] مقتل الحسین خوارزمی، ج ۱، ص ۱۴۴.
- [۲۲۲] همان، ص ۲۴۵.
- [۲۲۳] همان، ص ۲۴۶.
- [۲۲۴] همان، ص ۲۴۹.
- [۲۲۵] سوره ی آل عمران، آیه ی ۱۷۸ و ۱۷۹.
- [۲۲۶] مقتل الحسین خوارزمی، ج ۱، ص ۲۴۹.
- [۲۲۷] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۳۱۶.
- [۲۲۸] مقتل الحسین، ج ۱، ص ۲۳۷.
- [۲۲۹] همان.
- [۲۳۰] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۳۱۵.
- [۲۳۱] مناقب، ج ۴، ص ۹۸.
- [۲۳۲] مدینه المعاجز، ج ۴، ص ۲۱۴.
- [۲۳۳] لهوف، ص ۱۵۲.
- [۲۳۴] مقتل الحسین، ج ۱، ص ۲۴۸.
- [۲۳۵] انساب الاشراف، ج ۳، ص ۱۸۶.
- [۲۳۶] در برخی منابع، هلال بن نافع آمده است.
- [۲۳۷] الدمعة الساکبة، ج ۴، ص ۲۷۳.
- [۲۳۸] الفتوح، ج ۵، ص ۱۱۱.
- [۲۳۹] کامل الزیارات، ص ۱۵۳.
- [۲۴۰] تاریخ ابن عساکر (شرح حال امام حسین)، ص ۲۱۳.
- [۲۴۱] کامل، ج ۲، ص ۵۶۱.
- [۲۴۲] مقتل الحسین، ج ۱، ص ۲۵۲.
- [۲۴۳] الاخبار الطوال، ص ۲۵۶.
- [۲۴۴] همان.

- [۲۴۵] انساب الاشراف، ج ۳، ص ۱۸۷.
- [۲۴۶] در برخی منابع حصین بن نمیر است و آن درست‌تر است.
- [۲۴۷] سوره‌ی آل عمران، آیه‌ی ۳۳.
- [۲۴۸] امالی، ص ۱۳۴.
- [۲۴۹] ارشاد، ص ۲۳۳.
- [۲۵۰] مضمون آیه‌ی ۷۱ سوره‌ی یونس و ۱۹۶ سوره‌ی اعراف.
- [۲۵۱] ارشاد، ص ۲۳۴.
- [۲۵۲] مضمون آیه‌ی ۷۱ سوره‌ی یونس، و آیه‌ی ۵۵ و ۵۶ سوره‌ی هود.
- [۲۵۳] شاید منظور آن حضرت، مختار بن ابی عبیده‌ی ثقفی باشد.
- [۲۵۴] مقتل الحسین، ج ۲، ص ۵.
- [۲۵۵] امالی، ص ۱۳۵.
- [۲۵۶] لهوف، ص ۱۴۷.
- [۲۵۷] همان، ص ۱۵۸.
- [۲۵۸] المنتخب، ص ۴۵۰.
- [۲۵۹] احقاق الحق، ج ۱۹، ص ۴۲۹.
- [۲۶۰] همان.
- [۲۶۱] سوره‌ی انبیاء، آیه‌ی ۶۹.
- [۲۶۲] الخرائج و الجرائح، ج ۲، ص ۸۴۸.
- [۲۶۳] معانی الاخبار، ص ۲۸۸.
- [۲۶۴] علل الشرایع، ج ۱، ص ۲۲۹.
- [۲۶۵] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۳۲۱.
- [۲۶۶] همان، ص ۳۲۶.
- [۲۶۷] تسلیة المجالس، ج ۲، ص ۲۸۷.
- [۲۶۸] اعیان الشیعة، ج ۱، ص ۶۰۴ و لواعج الأشجان، ص ۱۱۴.
- [۲۶۹] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۳۲۰.
- [۲۷۰] مقتل الحسین، ج ۲، ص ۱۰.
- [۲۷۱] مثير الأحران، ص ۵۹.
- [۲۷۲] سوره‌ی احزاب، آیه‌ی ۲۳.
- [۲۷۳] تاریخ طبری، ج ۲، ص ۵۶۵.
- [۲۷۴] لهوف، ص ۱۶۲.
- [۲۷۵] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۳۲۳.
- [۲۷۶] همان، ص ۳۲۶.
- [۲۷۷] همان.

- [۲۷۸] ابصار العین، ص ۷۰.
- [۲۷۹] لهوف، ص ۱۶۵.
- [۲۸۰] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۳۲۶.
- [۲۸۱] مقتل الحسین، ج ۲، ص ۲۰.
- [۲۸۲] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۳۲۸.
- [۲۸۳] مقتل الحسین، خوارزمی، ج ۲، ص ۲۰.
- [۲۸۴] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۳۲۸.
- [۲۸۵] همان، ص ۳۳۰.
- [۲۸۶] تسلیة المجالس، ج ۲، ص ۲۹۲.
- [۲۸۷] بحار الانوار، ج ۴۵، ص ۲۳.
- [۲۸۸] مقتل الحسین، ج ۲، ص ۲۳.
- [۲۸۹] همان، ص ۲۴.
- [۲۹۰] سوره‌ی غافر، آیه‌ی ۳۰.
- [۲۹۱] سوره‌ی طه، آیه‌ی ۶۱.
- [۲۹۲] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۳۲۹.
- [۲۹۳] همان.
- [۲۹۴] مقتل الحسین، ج ۲، ص ۲۴.
- [۲۹۵] الفصول المهمه، ص ۱۸۰.
- [۲۹۶] ابصار العین، ص ۷۱.
- [۲۹۷] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۳۲۲.
- [۲۹۸] ابصار العین، ص ۷۲.
- [۲۹۹] مقتل الحسین، ج ۲، ص ۲۴.
- [۳۰۰] همان، ص ۲۱.
- [۳۰۱] همان.
- [۳۰۲] سوره‌ی احزاب، آیه‌ی ۲۳.
- [۳۰۳] نام او بریر بن حضیر هم آمده است.
- [۳۰۴] اقبال، ص ۵۷۵؛ از نقل برخی تغییرات و تصحیف‌هایی که نسبت به اسامی وجود دارد، به دلیل مراعات اختصار چشم پوشیدیم.
- [۳۰۵] طبقات، شرح حال امام حسین علیه السلام، ص ۷۳.
- [۳۰۶] لهوف، ص ۱۶۶.
- [۳۰۷] سوره‌ی آل عمران، آیه‌ی ۳۳ و ۳۴.
- [۳۰۸] مقتل الحسین، ج ۲، ص ۳۰.
- [۳۰۹] همان.
- [۳۱۰] لهوف، ص ۱۶۶.

- [۳۱۱] مقتل الحسین، ج ۲، ص ۳۱.
- [۳۱۲] المنتخب، ص ۴۳۲.
- [۳۱۳] مقتل ابی الاحرار، ص ۲۲۱.
- [۳۱۴] لهوف، ص ۱۶۷.
- [۳۱۵] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۳۳۱.
- [۳۱۶] مقتل الحسین و مصرع اهل بیت، ص ۱۲۹.
- [۳۱۷] مقاتل الطالبیین، ص ۸۱.
- [۳۱۸] کامل الزیارات، ص ۳۹۳، حدیث ۲۳ و ص ۴۱۵.
- [۳۱۹] مقتل الحسین، ج ۲، ص ۲۶.
- [۳۲۰] امالی، ص ۱۳۷.
- [۳۲۱] ارشاد، ص ۲۳۹.
- [۳۲۲] مقتل الحسین و مصرع اهل بیت، ص ۱۱۳.
- [۳۲۳] الفتوح، ج ۵، ص ۱۲۶.
- [۳۲۴] همان.
- [۳۲۵] همان، ص ۱۲۷.
- [۳۲۶] همان.
- [۳۲۷] مقتل الحسین، ج ۲، ص ۲۷.
- [۳۲۸] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۳۳۱.
- [۳۲۹] امالی، ص ۱۳۸.
- [۳۳۰] مقتل الحسین و مصرع اهل بیت، ص ۱۲۵.
- [۳۳۱] الاخبار الطوال، ص ۲۵۷.
- [۳۳۲] الفتوح، ج ۵، ص ۱۲۸.
- [۳۳۳] الفتوح، ج ۵، ص ۱۲۸.
- [۳۳۴] الفتوح، ج ۵، ص ۱۲۸.
- [۳۳۵] مقاتل الطالبیین، ص ۸۳.
- [۳۳۶] الفتوح، ج ۵، ص ۱۲۹.
- [۳۳۷] مقاتل الطالبیین، ص ۸۳.
- [۳۳۸] الفتوح، ج ۵، ص ۱۲۹.
- [۳۳۹] الفتوح، ج ۵، ص ۱۲۹.
- [۳۴۰] در مناقب ابن شهر آشوب، نام او زید بن ورقاء جهنی آمده است.
- [۳۴۱] مقاتل الطالبیین، ص ۸۴.
- [۳۴۲] در «مقاتل» نام او «جنبی» و در «مناقب»، «جهنی» آمده است.
- [۳۴۳] ارشاد، ص ۲۴۰.

[۳۴۴] پیشتر گذشت که نام او را در «مقاتل»، ص ۸۴، زید بن رقاد جنبی آورده‌اند.

[۳۴۵] مناقب، ج ۴، ص ۱۰۸.

[۳۴۶] مقتل الحسین، ج ۲، ص ۲۹.

[۳۴۷] بحار الانوار، ج ۴۵، ص ۴۱.

[۳۴۸] الانوار القدسیه، ص ۸۰.

[۳۴۹] امالی، ص ۳۷۳، حدیث ۱۰.

[۳۵۰] سر السلسله العلویه، ص ۸۸.

[۳۵۱] الدمعه الساکبه، ج ۴، ص ۳۲۴.

[۳۵۲] مقتل الحسین، ص ۲۷۰.

[۳۵۳] المنتخب، ص ۳۰۷.

[۳۵۴] مثير الاحزان، ص ۷۱.

[۳۵۵] مقاتل الطالبیین، ص ۸۴.

[۳۵۶] العباس، مقرر، ص ۴۰۰.

[۳۵۷] العباس، ص ۳۹۹.

[۳۵۸] لهوف، ص ۱۶۸.

[۳۵۹] نفس المهموم، ص ۳۴۹.

[۳۶۰] مقتل الحسین، ج ۲، ص ۳۲.

[۳۶۱] ارشاد، ص ۲۴۰.

[۳۶۲] مقاتل الطالبیین، ص ۹۰.

[۳۶۳] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۳۳۲.

[۳۶۴] تذکره الخواص، ص ۲۲۷.

[۳۶۵] ینابیع الموده، ص ۴۱۵.

[۳۶۶] تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۲۴۵.

[۳۶۷] علامه مجلسی گوید: در تاریخ روایت اشکالی است، چرا که چهار سال پیش از تولد امام زمان علیه السلام است. شاید ۲۶۲ بوده است. نیز احتمال می‌رود که این نامه از ناحیه‌ی امام حسین عسکری علیه السلام صادر شده باشد. (بحار الانوار، ج ۱۰۱، ص ۲۷۴).

[۳۶۸] در منبع حدیث چنین آمده، ولی در مقاتل الطالبیین، نام او «زید بن رقاد» ثبت شده است و در مناقب ابن شهر آشوب «زید بن ورقاء» آمده است.

[۳۶۹] اقبال، ص ۵۷۳.

[۳۷۰] ارشاد، ص ۲۴۸.

[۳۷۱] مقتل الحسین، ج ۲، ص ۳۲.

[۳۷۲] مناقب، ج ۴، ص ۱۱۰.

[۳۷۳] مقتل الحسین، ج ۲، ص ۳۳.

- [۳۷۴] مناقب، ج ۴، ص ۵۸.
- [۳۷۵] مقتل الحسین، مقرر، ص ۲۷۵.
- [۳۷۶] الفتوح، ج ۵، ص ۱۳۵.
- [۳۷۷] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۳۳۴.
- [۳۷۸] در منابع، کلمه‌ی تبان است که به معنای شلوار کوتاه و کوچک است، مثل شورت.
- [۳۷۹] لهوف، ص ۱۷۴.
- [۳۸۰] تاریخ ابن عساکر (زندگانی امام حسین علیه السلام)، ص ۲۲۱.
- [۳۸۱] مناقب، ج ۴، ص ۱۰۹.
- [۳۸۲] بحار الانوار، ج ۴۵، ص ۴۷.
- [۳۸۳] ینابیع الموده، ص ۴۱۶ (در «مناقب» است: سپس با زنان خداحافظی کرد، سکینه را که نالان بود، به سینه چسباند و فرمود...).
- [۳۸۴] نورالعین فی مشهد الحسین، ص ۵۸.
- [۳۸۵] روضه الواعظین، ج ۱، ص ۱۵۹. (این ماجرا در کتب متعدد به صورتهای مختلف نقل شده است).
- [۳۸۶] لهوف، ص ۱۷۱.
- [۳۸۷] لهوف، ص ۱۷۱.
- [۳۸۸] مقتل الحسین، ج ۲، ص ۳۴.
- [۳۸۹] ارشاد، ص ۲۴۱.
- [۳۹۰] لهوف، ص ۱۷۳.
- [۳۹۱] ارشاد، ص ۲۴۱.
- [۳۹۲] تاریخ ابن عساکر (شرح حال امام حسین علیه السلام)، ص ۳۲۶.
- [۳۹۳] مقتل الحسین، ج ۲، ص ۳۵.
- [۳۹۴] مقتل الحسین، ج ۲، ص ۳۵.
- [۳۹۵] لهوف، ص ۱۷۵.
- [۳۹۶] مصباح المتعجد، ص ۸۲۷.
- [۳۹۷] لهوف، ص ۱۷۷.
- [۳۹۸] طبقات، بخش زندگینامه‌ی امام حسین علیه السلام، ص ۷۵.
- [۳۹۹] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۳۳.
- [۴۰۰] مناقب، ج ۴، ص ۱۱۱.
- [۴۰۱] در همه‌ی منابع دیگر «خولی» آمده است.
- [۴۰۲] الاخبار الطوال، ص ۲۵۸.
- [۴۰۳] انساب الاشراف، ج ۳، ص ۲۰۳.
- [۴۰۴] مقتل الحسین، ج ۲، ص ۳۵.
- [۴۰۵] مثير الاحزان، ص ۷۵.
- [۴۰۶] ارشاد، ص ۲۴۲.

- [۴۰۷] تذکره الخواص، ص ۲۲۷.
- [۴۰۸] مناقب، ج ۴، ص ۵۸.
- [۴۰۹] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۳۳۴.
- [۴۱۰] مناقب، ج ۴، ص ۱۱۰.
- [۴۱۱] دلائل الامامه، ص ۱۷۸.
- [۴۱۲] ارشاد، ص ۲۴۳.
- [۴۱۳] مثير الاحزان، ص ۸۵.
- [۴۱۴] نفس المهموم، ص ۳۸۸.
- [۴۱۵] مناقب، ج ۴، ص ۱۱۲.
- [۴۱۶] طبقات، شرح حال امام حسين عليه السلام، ص ۸۱.
- [۴۱۷] نفس المهموم، ص ۳۸۹.
- [۴۱۸] بحار الانوار، ج ۴۹، ص ۱۶۹.
- [۴۱۹] بصائر الدرجات، ص ۲۲۵.
- [۴۲۰] مقتل الحسين، ص ۳۲۰.
- [۴۲۱] مناقب، ج ۴، ص ۶۶.
- [۴۲۲] مجمع البحرين، ج ۴، ص ۲۸ (واژه‌ی کربل).
- [۴۲۳] مثير الاحزان، ص ۱۰۶.
- [۴۲۴] تذکره الخواص، ص ۲۳۸.
- [۴۲۵] لهوف، ص ۱۷۷.
- [۴۲۶] امالی، ص ۱۴۲.
- [۴۲۷] بحار الانوار، ج ۴۵، ص ۲۱۷.
- [۴۲۸] امالی، ص ۱۳۸.
- [۴۲۹] تسلیه المجالس، ج ۲، ص ۳۲۷.
- [۴۳۰] بحار الانوار، ج ۱۰۱، ص ۳۲۲.
- [۴۳۱] ارشاد، ص ۲۴۱.
- [۴۳۲] لهوف، ص ۱۷۷.
- [۴۳۳] امالی، ص ۱۲۴.
- [۴۳۴] مقتل الحسين، ج ۲، ص ۳۵.
- [۴۳۵] مقتل ابی مخنف، ص ۱۴۱.
- [۴۳۶] لهوف، ص ۱۸۳.
- [۴۳۷] مقتل الحسين، ج ۲، ص ۱۰۲.
- [۴۳۸] بحار الانوار، ج ۴۵، ص ۳۱۶.
- [۴۳۹] مثير الاحزان، ص ۷۷.

- [۴۴۰] طبقات، شرح حال امام حسین، ص ۷۸.
- [۴۴۱] امالی، ص ۱۳۹.
- [۴۴۲] تذکره الخواص، ص ۲۲۸.
- [۴۴۳] لهوف، ص ۱۸۰.
- [۴۴۴] اقبال، ص ۵۸۳.
- [۴۴۵] ارشاد، ص ۲۴۲.
- [۴۴۶] البدايه و النهايه، ج ۸، ص ۲۰۵.
- [۴۴۷] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۳۳۵. (نام او اخنس هم نقل شده است.).
- [۴۴۸] لهوف، ص ۱۸۲.
- [۴۴۹] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۳۳۵.
- [۴۵۰] لهوف، ص ۱۸۹.
- [۴۵۱] مقتل الحسین، ج ۲، ص ۳۹.
- [۴۵۲] همان.
- [۴۵۳] نفس المهموم، ص ۳۸۶.
- [۴۵۴] مقاتل الطالبین، ص ۱۱۹.
- [۴۵۵] طبقات، شرح حال امام حسین علیه السلام، ص ۷۷.
- [۴۵۶] مثيرالاحزان، ص ۸۳.
- [۴۵۷] لهوف، ص ۱۸۰.
- [۴۵۸] مناقب، ج ۴، ص ۱۱۳.
- [۴۵۹] طبقات، شرح حال امام حسین، ص ۷۹.
- [۴۶۰] لهوف، ص ۱۸۰.
- [۴۶۱] المصباح، ص ۹۶۷.
- [۴۶۲] الدمعة الساکبة، ج ۴، ص ۳۷۴.
- [۴۶۳] کامل الزیارات، ص ۴۴۴.
- [۴۶۴] امالی، ص ۷۶.
- [۴۶۵] طبقات، شرح حال امام حسین، ص ۷۷.
- [۴۶۶] مثيرالأحزان، ص ۸۰.
- [۴۶۷] بحار الانوار، ج ۴۵، ص ۱۱۴.
- [۴۶۸] احتجاج، ص ۳۰۳.
- [۴۶۹] مقتل الحسین، ج ۲، ص ۴۰.
- [۴۷۰] احتجاج، ص ۳۰۵.
- [۴۷۱] احتجاج، ج ۲، ص ۳۰۲.
- [۴۷۲] لهوف، ص ۱۹۸.

- [۴۷۳] احتجاج، ج ۲، ص ۳۰۵.
- [۴۷۴] مناقب، ج ۴، ص ۶۰.
- [۴۷۵] مناقب، ج ۴، ص ۶۰.
- [۴۷۶] ارشاد، ص ۲۴۵.
- [۴۷۷] طبقات، شرح حال امام حسین، ص ۸۹.
- [۴۷۸] تاریخ ابن عساکر، شرح حال امام حسین، ص ۲۴۶.
- [۴۷۹] امالی، ص ۱۴۰.
- [۴۸۰] تاریخ ابن عساکر، شرح حال امام حسین، ص ۲۵۹.
- [۴۸۱] مثير الاحزان، ص ۹۲.
- [۴۸۲] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۳۳۶.
- [۴۸۳] مقتل الحسين، ج ۲، ص ۴۲.
- [۴۸۴] لهوف، ص ۲۰۲.
- [۴۸۵] لهوف، ص ۲۰۳.
- [۴۸۶] مثير الاحزان، ص ۹۴.
- [۴۸۷] عیون الاخبار، ج ۲، ص ۱۹۷.
- [۴۸۸] الاخبار الطوال، ص ۲۵۹.
- [۴۸۹] مثير الاحزان، ص ۱۱۰.
- [۴۹۰] تذکره الخواص، ص ۲۳۳.
- [۴۹۱] ارشاد، ص ۲۴۵.
- [۴۹۲] لهوف، ص ۲۰۷.
- [۴۹۳] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۲۳۸.
- [۴۹۴] سوره‌ی غافر، آیه‌ی ۷۱.
- [۴۹۵] مقتل الحسين، ج ۲، ص ۵۵.
- [۴۹۶] اقبال، ص ۵۸۳.
- [۴۹۷] مقتل خوارزمی، ج ۲، ص ۱۰۲.
- [۴۹۸] سوره‌ی ابراهیم، آیه‌ی ۴۲.
- [۴۹۹] سوره‌ی شعراء، آیه‌ی ۲۲۷.
- [۵۰۰] الخرائج و الجرائح، ج ۲، ص ۵۷۷.
- [۵۰۱] مناقب، ج ۴، ص ۶۰.
- [۵۰۲] لهوف، ص ۲۰۸.
- [۵۰۳] همان، ص ۲۱۰.
- [۵۰۴] مقتل الحسين، ج ۲، ص ۶۰.
- [۵۰۵] الخرائج و الجرائح، ج ۲۷، ص ۵۵۷.

- [۵۰۶] الثاقب فی المناقب، ص ۳۳۳.
- [۵۰۷] سوره‌ی شوری، آیه‌ی ۲۳.
- [۵۰۸] فات ذا القربی حقه (سوره‌ی روم، آیه‌ی ۳۸).
- [۵۰۹] و اعلموا انما غنمتم... (سوره‌ی انفال، آیه‌ی ۴۱).
- [۵۱۰] انما یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل بیت... (سوره‌ی احزاب، آیه‌ی ۳۳).
- [۵۱۱] لهوف، ص ۲۱۱.
- [۵۱۲] الاخبار الطوال، ص ۲۶۰.
- [۵۱۳] لهوف، ص ۲۱۳.
- [۵۱۴] ما اصاب من مصیبه... (سوره‌ی حدید، آیه‌ی ۲۲).
- [۵۱۵] ما اصابکم من مصیبه... (سوره‌ی شوری، آیه‌ی ۳۰).
- [۵۱۶] مقتل الحسین، ج ۲، ص ۶۲.
- [۵۱۷] ارشاد، ص ۲۴۶.
- [۵۱۸] سوره‌ی حدید، آیه‌ی ۲۲.
- [۵۱۹] سوره‌ی شوری، آیه‌ی ۳۰.
- [۵۲۰] المعجم الکبیر، ج ۳، ص ۱۰۴.
- [۵۲۱] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۳۳۸.
- [۵۲۲] سوره‌ی شوری، آیه‌ی ۳۰.
- [۵۲۳] سوره‌ی حدید، آیه‌ی ۲۲ و ۲۳.
- [۵۲۴] تفسیر قمی، ج ۲، ص ۳۵۳.
- [۵۲۵] دعوات، ص ۶۱.
- [۵۲۶] اثبات الوصیه، ص ۱۶۷.
- [۵۲۷] لهوف، ص ۲۱۳.
- [۵۲۸] ما اصاب من مصیبه... (سوره‌ی حدید، آیه‌ی ۲۲).
- [۵۲۹] المعجم الکبیر، ج ۳، ص ۱۱۶.
- [۵۳۰] سوره‌ی آل عمران، آیه‌ی ۲۶.
- [۵۳۱] الفتوح، ج ۵، ص ۱۴۹.
- [۵۳۲] ثم کان عاقبه الذین اساءوا السوء... (سوره‌ی روم، آیه‌ی ۱۰).
- [۵۳۳] و لا یحسبن الذین کفروا انما نملى لهم خیر لأنفسهم... (سوره‌ی آل عمران، آیه‌ی ۱۷۸).
- [۵۳۴] و لا تحسبن الذین قتلوا... (سوره‌ی آل عمران، آیه‌ی ۱۶۹).
- [۵۳۵] احتجاج، ص ۳۰۷.
- [۵۳۶] مقتل الحسین، ص ۶۹.
- [۵۳۷] مقتل الحسین، ج ۲، ص ۷۲.
- [۵۳۸] مقتل الحسین، ج ۲، ص ۷۳.

- [۵۳۹] ارشاد، ص ۲۴۶.
- [۵۴۰] روضه الواعظین، ص ۱۹۲.
- [۵۴۱] مثير الاحزان، ص ۱۰۴.
- [۵۴۲] همان، ص ۱۰۲.
- [۵۴۳] نفس المهوم، ص ۴۵۵.
- [۵۴۴] لهوف، ص ۲۲۲.
- [۵۴۵] همان، ص ۲۱۹.
- [۵۴۶] مقتل الحسين، ج ۲، ص ۱۲۵.
- [۵۴۷] بحار الانوار، ج ۴۵، ص ۱۹۴.
- [۵۴۸] تسلیه المجالس، ج ۲، ص ۴۵۷.
- [۵۴۹] بحار الانوار، ج ۴۵، ص ۱۴۵.
- [۵۵۰] روضه الواعظین، ج ۱، ص ۱۹۲.
- [۵۵۱] لهوف، ص ۲۴۴.
- [۵۵۲] بحار الانوار، ج ۴۵، ص ۱۴۶.
- [۵۵۳] بحار الانوار، ج ۶۸، ص ۱۳۰.
- [۵۵۴] لهوف، ص ۲۲۶.
- [۵۵۵] ادامه‌ی این متن ادبی که چندان ربطی به مقتل نداشت، ترجمه نشد.
- [۵۵۶] لهوف، ص ۲۳۰.
- [۵۵۷] شعرهای او طولانی است، به همین مقدار ترجمه بسنده شد.
- [۵۵۸] بحار الانوار، ج ۴۵، ص ۱۹۷.
- [۵۵۹] مثير الاحزان، ص ۱۱۴.
- [۵۶۰] محاسن، ج ۲، ص ۱۹۵.
- [۵۶۱] ذوب النضاری فی شرح الثار، ص ۱۴۴.
- [۵۶۲] کامل الزیارات، ص ۲۰۱.
- [۵۶۳] محاسن، ج ۱، ص ۱۳۶.
- [۵۶۴] تفسیر قمی، ج ۲، ص ۲۹۱.
- [۵۶۵] همان.
- [۵۶۶] رجال کشی، ج ۲، ص ۵۷۴.
- [۵۶۷] کامل الزیارات، ص ۲۰۸.
- [۵۶۸] همان.
- [۵۶۹] ارشاد القلوب، ص ۴۲۱.
- [۵۷۰] مقتل الحسين، ج ۱، ص ۸۷.
- [۵۷۱] سوره‌ی انبیاء، آیه‌ی ۱۰۳.

- [۵۷۲] سوره‌ی آل عمران، آیه‌ی ۳۰.
- [۵۷۳] بحارالانوار، ج ۵۳، ص ۲۳.
- [۵۷۴] کامل الزیارات، ص ۱۶۹.
- [۵۷۵] سوره‌ی یوسف، آیه‌ی ۸۶.
- [۵۷۶] خصال، ج ۱، ص ۲۷۲.
- [۵۷۷] حلیه‌ی الابرار، ج ۱، ص ۵۸۲.
- [۵۷۸] کامل الزیارات، ص ۲۱۳.
- [۵۷۹] لهوف، ص ۲۳۳.
- [۵۸۰] مناقب، ج ۴، ص ۱۶۶.
- [۵۸۱] اقبال، ص ۷۰.
- [۵۸۲] الانوار القدسیه، ص ۳۶.
- [۵۸۳] کفایه‌ی الاثر، ص ۲۴۸.
- [۵۸۴] مروج الذهب، ج ۳، ص ۲۴۳.
- [۵۸۵] مصباح المجتهد، ص ۷۸۲.
- [۵۸۶] کافی، ج ۶، ص ۳۹۱.
- [۵۸۷] علل الشرایع، ص ۲۲۵.
- [۵۸۸] امالی، ص ۱۱۱.
- [۵۸۹] بحارالانوار، ج ۴۵، ص ۲۵۷.
- [۵۹۰] امالی، ص ۳۱۴.
- [۵۹۱] المعجم الکبیر، ج ۲۳، ص ۳۷۳.
- [۵۹۲] روضه‌ی الواعظین، ص ۱۷۰.
- [۵۹۳] کافی، ج ۱، ص ۴۶۶.
- [۵۹۴] مقتل الحسین، ج ۲، ص ۹۲.
- [۵۹۵] کامل الزیارات، ص ۲۰۹.
- [۵۹۶] تاریخ ابن عساکر (شرح حال امام حسین)، ص ۲۷۵.
- [۵۹۷] علل الشرایع، ج ۱، ص ۱۶۰.
- [۵۹۸] امالی، ص ۵۰۹.
- [۵۹۹] کامل الزیارات، ص ۳۵۳.
- [۶۰۰] سوره‌ی آل عمران، آیه‌ی ۳۸.
- [۶۰۱] همان، آیه‌ی ۳۹.
- [۶۰۲] امالی، ص ۱۱۲.
- [۶۰۳] کامل الزیارات، ص ۴۸۸.
- [۶۰۴] کافی، ج ۱، ص ۲۸۳.

- [۶۰۵] طبقات، شرح حال امام حسین، ص ۹۰.
- [۶۰۶] کامل الزیارات، ص ۱۶۵.
- [۶۰۷] همان.
- [۶۰۸] امالی، ص ۵۴.
- [۶۰۹] کامل الزیارات، ص ۱۶۷.
- [۶۱۰] المعجم الکبیر، ج ۳، ص ۱۱۳.
- [۶۱۱] همان.
- [۶۱۲] المعجم الکبیر، ج ۳، ص ۱۱۳.
- [۶۱۳] همان.
- [۶۱۴] همان.
- [۶۱۵] همان.
- [۶۱۶] انساب الاشراف، ج ۳، ص ۲۰۹.
- [۶۱۷] همان.
- [۶۱۸] همان، ص ۲۲۸.
- [۶۱۹] کامل الزیارات، ص ۱۸۱.
- [۶۲۰] همان.
- [۶۲۱] سوره‌ی دخان، آیه‌ی ۲۹.
- [۶۲۲] کامل الزیارات، ص ۱۸۲.
- [۶۲۳] سوره‌ی مریم، آیه‌ی ۷.
- [۶۲۴] قصص الانبیاء، ص ۲۲۰، بحار الانوار، ج ۱۴، ص ۱۸۲.
- [۶۲۵] تذکره الخواص، ص ۲۳۳.
- [۶۲۶] نور الابصار، ص ۱۷۴.
- [۶۲۷] العوالم، ج ۱۷، ص ۵۸۴.
- [۶۲۸] امالی، ص ۳۱۸.
- [۶۲۹] المعجم الکبیر، ج ۳، ص ۱۱۸.
- [۶۳۰] ینابیع الموده، ص ۳۹۸.
- [۶۳۱] تاریخ طبری، ج ۳، ص ۳۴۲.
- [۶۳۲] تاریخ ابن عساکر (شرح حال امام حسین)، ص ۲۶.
- [۶۳۳] کامل الزیارات، ص ۱۹۷.
- [۶۳۴] همان، ص ۱۹۳.
- [۶۳۵] همان، ص ۱۹۲.
- [۶۳۶] مناقب، ج ۴، ص ۶۲.
- [۶۳۷] کامل الزیارات، ص ۱۸۹.

[۶۳۸] تذکره الخواص، ص ۲۴۲.

درباره مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

بسم الله الرحمن الرحيم

جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱)

با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیافزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می کنند

بنادر البحار- ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹

بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهل بیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند.

مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

اهداف: دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البيت عليهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت عليهم السلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.

از جمله فعالیتهای گسترده مرکز:

الف) چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی

ب) تولید صداها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن همراه

ج) تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما، انیمیشن، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و ...

د) ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی

دیگر

ه) تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای

و) راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۰۲۳۵۰۵۲۴)

ز) طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و ...

ح) همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند

مسجد جمکران و ...

ط) برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه

ی) برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضور و مجازی) در طول سال

دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان

تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت: ۲۳۷۳ شناسه ملی: ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶

وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی:

www.eslamshop.com

تلفن ۲۵-۲۳۵۷۰۲۳- (۰۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور

کاربران (۰۳۱۱)۲۳۳۳۰۴۵

نکته قابل توجه اینکه بودجه این مرکز؛ مردمی، غیر دولتی و غیر انتفاعی با همت عده ای خیر اندیش اداره و تامین گردیده و لی

جوابگوی حجم رو به رشد و وسیع فعالیت مذهبی و علمی حاضر و طرح های توسعه ای فرهنگی نیست، از اینرو این مرکز به فضل

و کرم صاحب اصلی این خانه (قائمیه) امید داشته و امیدواریم حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف توفیق

روزافزونی را شامل همگان بنماید تا در صورت امکان در این امر مهم ما را یاری نمایندانشالله.

شماره حساب ۶۲۱۰۶۰۹۵۳، شماره کارت: ۶۲۷۳-۵۳۳۱-۳۰۴۵-۱۹۷۳ و شماره حساب شبا: IR۹۰-۰۱۸۰-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۶۲۱

۵۳-۰۶۰۹ به نام مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان نزد بانک تجارت شعبه اصفهان - خیابان مسجد سید

ارزش کار فکری و عقیدتی

الاحتجاج - به سندش، از امام حسین علیه السلام :- هر کس عهده دار یتیمی از ما شود که محنت غیبت ما، او را از ما جدا کرده

است و از علوم ما که به دستش رسیده، به او سهمی دهد تا ارشاد و هدایتش کند، خداوند به او می فرماید: «ای بنده بزرگوار

شریک کننده برادرش! من در کرم کردن، از تو سزاوارترم. فرشتگان من! برای او در بهشت، به عدد هر حرفی که یاد داده است،

هزار هزار، کاخ قرار دهید و از دیگر نعمت ها، آنچه را که لایق اوست، به آنها ضمیمه کنید».

التفسير المنسوب إلى الإمام العسكري عليه السلام: امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: «کدام یک را دوست تر می داری: مردی

اراده کشتن بینوایی ضعیف را دارد و تو او را از دستش می رسانی، یا مردی ناصبی اراده گمراه کردن مؤمنی بینوا و ضعیف از

پیروان ما را دارد، اما تو دریچه ای [از علم] را بر او می گشایی که آن بینوا، خود را بدان، نگاه می دارد و با حجت های خدای متعال،

خصم خویش را ساکت می سازد و او را می شکند؟».

[سپس] فرمود: «حتماً رها کردن این مؤمن بینوا از دست آن ناصبی. بی گمان، خدای متعال می فرماید: «و هر که او را زنده کند، گویی

همه مردم را زنده کرده است»؛ یعنی هر که او را زنده کند و از کفر به ایمان، ارشاد کند، گویی همه مردم را زنده کرده است، پیش

از آن که آنان را با شمشیرهای تیز بکشد».

مسند زید: امام حسین علیه السلام فرمود: «هر کس انسانی را از گمراهی به معرفت حق، فرا بخواند و او اجابت کند، اجری مانند

آزاد کردن بنده دارد».

اصفهان

گامی

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹